

El joc de miralls era ben patent. Inversió d'unes imatges, per tant, que mantenien la seva essència malgrat canviar de forma. A una banda del mirall - l'única vertadera en el fons, estructuralment parlant-, Jesucrist i la seva Església i la seva comunió; a l'altra, Satanàs i la revolució i el liberalisme i el judaisme i la maçoneria i l'anarquisme i altres múltiples formes.

La maçoneria acabava esdevenint, doncs, en una fórmula que, literalment o de manera semblant, ja havien emprat eclesiàstics com Torras i Bages o Sardà i Salvany -en un parell d'obretes filles de l'encíclica papal Humanum genus (1884): Què és la Maçoneria i Masonismo y Catolicismo-, o publicistes com Ramón Nocedal, *l'església de la revolució*²⁰⁰. "*Ecclesia malignantium*" o "*Iglesia de Satanás*" eren els qualificatius que atorgaren a la maçoneria Torras i Bages i Nocedal, respectivament²⁰¹. La maçoneria, en el bàndol de Satanàs, intentava d'assumir el mateix rol que l'Església en el de Jesucrist: "*la Masonería* -assegurava Nocedal en un dels seus discursos²⁰²- *tiene la aspiración de reemplazar al catolicismo en la fe y el amor de las almas y los pueblos, y ser la religión universal de la Humanidad*". D'aquí, també, la contraposició que plantejaven, especialment Sardà, entre catolicisme i maçonerisme, en perpetu enfrontament²⁰³. Tant Llauder com els altres eren

²⁰⁰. L.M. DE LL., "Lo que ha de ser...", CC, 1 desembre 1889, p. 11.

²⁰¹. Josep TORRAS i BAGES, Obras Completas, vol. I, Barcelona, 1984, p. 82; Ramón NOCEDAL, Obras de D...., vol. I, 1907, p. 92. El llibre Què és la Maçoneria de Torras i Bages (Vic, 1884) és una recopilació dels articles que publicà entre juny i juliol de 1884 a La Veu del Montserrat. Cfr. Casimir MARTÍ, "Torras i Bages: El regionalisme, un antitipus ètico-històric del sistema de la Restauració", Revista Catalana de Teologia, XII/1, 1987, pp. 141-163, i Pere SÁNCHEZ i FERRÉ, La maçoneria a Catalunya 1868-1936, Barcelona, 1990, pp. 65-70.

²⁰². Ramón NOCEDAL, Obras de D...., vol. I, p. 73. Sobre Nocedal i la maçoneria, cfr. Jordi CANAL i MORELL, "La masonería en el discurso integrista español a fines del siglo XIX: Ramón Nocedal y Romea", a José A. FERRER BENIMELI, ed., Masonería, revolución y reacción, vol. II, Alacant, 1990, pp. 771-791.

²⁰³. "*El Masonismo viene a ser el resplandor, la irradiación difusa de este negro foco de perversidad anticristiana que se llama la Masonería.*" Félix SARDÀ y SALVANY, Masonismo y Catolicismo. Paralelos entre la doctrina de las logias y de la nuestra Santa Iglesia, católica, apostólica, romana, única verdadera, Barcelona, 1885, p. 16. Aquest opuscle va ser inclòs en el volum VI de les obres de Sardà i Salvany, Propaganda católica, Barcelona, 1887, pp. 359-437. Cfr., també, sobre la mateixa idea de contraposició, Josep TORRAS i BAGES, Obras Completas, vol. I, p. 87. És molt significatiu de comprovar l'arrelament de la idea d'*església* a l'interior de la pròpia francmaçoneria. Cf., per exemple, el subtítol del tercer volum de la magna obra de Pierre CHEVALLIER sobre la història de la maçoneria francesa entre 1725 i 1799: Histoire de la Franc-maçonnerie française. III. La Maçonnerie: Église de la

deutors de l'encíclica Humanum genus, feta pública en 1884 per Lleó XIII, que ja en la seva primera frase postulava que el gènere humà es trobava dividit en dos camps enemics. N'eren deutors, en un doble sentit: els ofería arguments infal·libles, fruit de la naturalesa de l'emanació, i, al mateix temps, els impulsava al combat antimaçònic. Aquest document, condemnatori de la francmaçoneria, que s'afegia a tot un seguit de textos generats pel Vaticà - especialment des del complex pontificat del seu antecessor Pius IX-, assolí uns extraordinaris graus de difusió i incidència a l'Espanya finisecular, tot estimulant l'aparició de revistes, associacions, estudis i relats, integrables en una molt particular *croada* catòlica²⁰⁴. L'antimaçoneria constituí una plataforma de coincidència entre els múltiples graus de tradicionalisme i conservadorisme catòlic, des del carlisme o l'integrisme al catòlicisme liberal. La pròpia lectura de les encícliques i la seva aplicació, no obstant, dissentia, malgrat que molt més lleugerament que en d'altres aspectes, que tantes disputes havien generat i generarien encara.

Dissentien, per exemple, en l'assimilació -o, en el grau d'assimilació- de la maçoneria amb el liberalisme, o en l'assimilació de maçoneria i judaisme. En l'obra publicística de Llauder, en tot cas, les identificacions eren plenes. La francmaçoneria es trobava, com hem vist més amunt, del cantó de Satanàs i, per tant, de l'error modern i del liberalisme. De l'arbre del Mal, en definitiva. A parer del publicista carlí, el cas espanyol n'era una clara evidència²⁰⁵:

République (1877-1944), París, 1975.

²⁰⁴. José A. FERRER BENIMELI, "Los católicos y la masonería. ¿Puede un católico ser masón?", Historia 16, extra IV, 1977, pp. 27-32; "La masonería y la Iglesia en el siglo XIX español", a La cuestión social en la Iglesia española contemporánea (IV-V Semana de Historia Eclesiástica de España contemporánea), El Escorial, 1981, pp. 227-283, i Masonería española contemporánea. 2. Desde 1868 a nuestros días, Madrid, 1987 (2ª ed. corregida), pp. 37-41; Juan C. GAY ARMENTEROS, "Las razones de una condena: la Iglesia ante la Masonería", a VI Semana de Historia Eclesiástica de España contemporánea: Iglesia, sociedad, política en la España contemporánea, El Escorial, 1983, pp. 83-130; Pedro ÁLVAREZ LÁZARO, "Masonería e Iglesia españolas (1868-1900): el auge de una controversia", Anales de Historia Contemporánea, vol. IV, 1985, pp. 105-120; Cristóbal ROBLES, "Iglesia y Masonería en la Restauración. En torno a la Humanum genus", a José A. FERRER BENIMELI, Masonería, Política y Sociedad, vol. II, Saragossa, 1989, pp. 809-821, i Pere SÀNCHEZ FERRÉ, La maçoneria a Catalunya..., pp. 58-86.

²⁰⁵. L.M. DE LL., "De actualidad", CC, 13 desembre 1896, pp. 12-13.

"La España liberal ha favorecido siempre a la masonería, como hija suya que es, porque le ha ayudado en la grande obra de demolición del catolicismo en nuestra patria.

(...)

Ha abierto la puerta a la masonería como instrumento para emplearlo contra la obra de Jesucristo; y la masonería te come, te roe, te aniquila y te domina, sin dejarte hueso entero ni entraña sana... ¡Tu lo quisiste! ¡tu te lo ten!

¡Ay de ti si no vuelves a Dios y a su ley santa, y no logras un gobierno que te libre de la masonería."

Sardà i Salvany -les obres del qual tant havien influït Llauder abans de l'alineació amb els nocedalins, i seguirien marcant-lo amb posterioritat- era molt més contundent en la identificació maçoneria-liberalisme²⁰⁶, en el sentit que fixà en aquell text que estava destinat a esdevenir durant anys i anys el llibre de capçalera dels tradicionalistes, El liberalismo es pecado²⁰⁷. La generalitzada vaguetat conceptual -que anava del particular al general i del concret a l'abstracte amb facilitat-, caracteritzava les referències a la maçoneria d'aquests publicistes, de la mateixa manera que al liberalisme, al judaisme o al socialisme. Així, posem per cas, la maçoneria podia passar a ser una causa més de la malaltia crònica que s'estava estenent per tot el món civilitzat, al costat del judaisme, evidentment, però també al costat de les rivalitats industrials i comercials entre nacions, el maquinisme i els partits polítics liberals, escrivia Llauder en 1890²⁰⁸.

El judaisme, en tot cas, sempre apareix en els escrits del director del

²⁰⁶. Escrivia, en referència a la Humanum genus: "Ya verán como, tomando una a una las palabras del Papa, especialmente aquella tan enérgica que encarga desenmascarar a la Masonería, ponemos, con el divino favor, el dedo en la llaga, y encontramos en el admirable Documento de Roma el diagnóstico de toda la enfermedad social presente. Cuya primera raíz o generador es la masonería, cuyo efecto general y de más trascendentales resultados es lo que hemos llamado Masonismo, cuya denominación vulgar y usual, aunque sancionada también como técnica en Roma en otros Documentos, es ¿por qué no hemos de decirlo nosotros también? la de Liberalismo." Félix SARDÀ y SALVANY, Propaganda católica, vol. VI, p. 368.

²⁰⁷. Sobre la polèmica generada en el món catòlic català per la gènesi i aparició d'aquesta obra, cfr. Joan BONET i Casimir MARTÍ, L'integrisme a Catalunya. Les Grans Polèmiques: 1881-1888, Barcelona, 1990. No obstant, la figura i obra de Félix Sardà i Salvany requereixen, per la seva importància, un estudi seriós i exhaustiu.

²⁰⁸. L.M. DE LL., "La gran cuestión I", CC, 18 maig 1890, p. 12.

Correo Catalán al costat de la francmaçoneria. Jueus, maçons i liberals anaven de bracet a la premsa finisecular de signe catòlic, especialment la integrista o la carlista. L'interès pel judaisme va créixer notablement a partir de principi de la dècada dels vuitanta, estimulat per factors exteriors i interns. Entre els primers, l'escenari francès i la formulació de l'antisemitisme modern, de la mà sobretot d'Édouard Drumont, com a confluència de l'antijudaisme catòlic-d'antigues arrels-, l'antisemitisme econòmic-potencialment extensible entre els sectors populars- i les teories racistes emergents. Tres dates clau: 1882, amb el crac de la Union générale, una banca catòlica, que creà una animadversió creixent entre sectors catòlics i dretans contra els Rothschild, màxim emblema de la banca jueva; 1886, any de l'aparició de La France juive de Drumont, un veritable *best-seller* a França amb més de dues-centes edicions (el periòdic La Libre Parole, aconseguí èxits semblants) i de gran difusió arreu d'Europa, i 1894, quan l'affaire Dreyfus multiplicà tots els efectes. L'antisemitisme esdevingué una de les bases que sustentaven l'edifici de la nova dreta francesa, capaç d'aglutinar grups socials provinents de tradicions diferents i distants, des del legitimisme al socialisme²⁰⁹. Els

²⁰⁹. La bibliografia sobre l'antisemitisme a la França finisecular és molt abundant. Cfr. Pierre SORLIN, "La Croix" et les juifs (1880-1899). Contribution à l'histoire de l'antisémitisme contemporain, París, 1967; Jeannine VERDÈS-LEROUX, Scandale financier et antisémitisme catholique. Le krach de l'Union générale, París, 1969; Pierre PIERRARD, Juifs et catholiques français, París, 1970; Hannah ARENDT, Los orígenes del totalitarismo, Madrid, 1974; Zeev STERNHELL, La droite révolutionnaire. Les origines françaises du fascisme 1885-1914, París, 1978; François de FONTETTE, Histoire de l'antisémitisme, París, 1982; Michel WINOCK, Édouard Drumont et Cie. Antisémitisme et fascisme en France, París, 1982; Léon POLIAKOV, Historia del antisemitismo. La Europa suicida 1870-1933, Barcelona, 1986(2ªed.); Marc AUGENOT, Ce que l'on dit des Juifs en 1889. Antisémitisme et discours social, Saint-Denis, 1989; Rafael CRUZ, "El antisemitismo moderno (1875-1945): un estado de la cuestión", Historia Social, núm. 3, 1989, pp. 135-144; Bernard LAZARE, L'antisémitisme. Son histoire et ses causes, París, 1990; Danielle DELMAIRE, Antisémites et catholiques dans le Nord pendant l'affaire Dreyfus, Lille, 1991, i Pierre BIRNBAUM, dir., La France de l'affaire Dreyfus, París, 1994. Sobre l'antisemitisme entre els monàrquics nord-catalans a l'etapa de l'affaire Dreyfus i la difusió de les obres de Drumont, cfr. Juliette FADEUILHE, Le monarchisme en Catalogne française au début de la Troisième République. 1870-1914, Université de Toulouse, mémoire d'Histoire Contemporaine, 1969, ff. 74 i ss.. Unes brevíssimes notes, d'altra banda, sobre la difusió a Catalunya de La France juive, a Joaquim COLL i AMARGÓS, "L'influx de l'Affaire Dreyfus-Zola a Catalunya. Un primer esbós", Generació, núm. 1, 1991, p. 20 n. 11. Del mateix autor -tot esperant l'edició de la seva tesina a ed. Curial-, cfr. "L'année Dreyfus est arrivée!" (L'inici d'un llarg centenari)", a L'Avenc, núm. 181, 1994, pp. 8-15. Per tal d'entendre la percepció carlina de l'afar Dreyfus, així com de Drumont i de La France juive, és molt interessant de llegir l'obra d'un personatge que visqué un temps a París exiliat, a la darrerria del Vuit-cents: José Domingo María CORBATÓ, Memorias, impresiones y pronósticos de un español proscrito, València, 1905. D'altra banda, la Llibreria de La Hormiga de Oro insertava un anunci a LHO, l'any 1896, on assenyalaria com a una de les noves publicacions que comercialitzaven, La Europa judía de TANYEMAN, i el 1891, Pelegrí CASABÓ y PAGÉS editava, a la manera drumoniana, La España judía (Barcelona, 1891).

factors interns cal cercar-los, d'una banda, en les concessions dels governs Sagasta tot al llarg de la penúltima dècada del Vuit-cents: el 1881-1882, amb l'apertura cap als jueus afectats pels pogroms russos, i a l'entorn de 1886-1887, quan s'establiren contactes oficials amb els jueus sefardites, presidits pel fantasma de l'expulsió de 1492²¹⁰. De l'altra, en la intervenció dels financers estrangers en l'economia espanyola, especialment en el terreny dels ferrocarrils, on sobresortien els Rothschild, generadora de descontentament en etapes de crisi sota abrigall patriota. La conjunció dels anteriors factors s'afegí a un antijudaisme cristià latent, de sòlides arrels en el pensament reaccionari post-il·lustrat. No ha d'estranyar que ja en els primers anys dels vuitanta veiessin la llum opuscles com Los judíos en Europa de fra Àngel Tineo Heredia, o La judiada de Fèlix Sardà i Salvany, dos eclesiàstics membres llavors de la comunitat carlista²¹¹. En aquest darrer fullet, Sardà i Salvany dedicava les últimes pàgines a tractar les relacions judaisme-maçoneria: "*El resorte secreto de esta inmensa máquina revolucionaria es el Masonismo, y el Masonismo no es en el fondo más que una derivación del Judaísmo, o más bien, creemos es el mismo Judaísmo en acción.*"²¹². Els jueus, com els maçons, eren sotmesos a un procés d'invenció. El resultat final, en tots aquests autors que estem tractant, procedia d'un doble procés creatiu, que s'autoalimentava: els jueus (maçons o maçoneria) creaven per reacció l'antijudaisme (antimaçoneria), mentre que el creador dels jueus (maçons) era l'antijudaisme (antimaçoneria). Com en tot complotisme, l'imaginari superava la realitat.

²¹⁰. Isidro GONZÁLEZ GARCÍA, "España y el problema judío en la Europa del siglo XIX", Cuadernos de Historia Moderna y Contemporánea, núm. 7, 1986, pp. 123-140, i, del mateix autor, "España y los judíos del norte de África, 1860-1900", Aportes, núm. 6, 1987, pp. 3-17, i El retorno de los judíos, Madrid, 1991. Cfr. també la recopilació de textos de Jesús JAREÑO LÓPEZ, El affaire Dreyfus en España 1894-1906, Múrcia, 1981.

²¹¹. Fr. Àngel TINEO HEREDIA, Los judíos en España, Madrid, 1881; Fèlix SARDÀ y SALVANY, La judiada, a Propaganda católica, vol. VII, Barcelona, 1890, pp. 273-305. Fra Àngel Tineo era autor, així mateix, d'un dur atac a la Unió Catòlica, sota el títol de La verdad a todos, Madrid, 1881. No es pot oblidar, tampoc, un obra prou influent en aquests medis: Juan Manuel ORTÍ y LARA, La Inquisición, Madrid, 1877.

²¹². Fèlix SARDÀ y SALVANY, Propaganda católica, vol. VII, p. 303.

Els referents propers dels plantejaments llauderians en el tema del judaisme, com en el de la maçoneria i força d'altres, han de ser cercats en el conglomerat de publicistes tradicionalistes catòlics de la postguerra -malgrat que amb molt més antigues arrels, com la discussió que el canonge Vicente Manterola mantingué a les Corts amb Castelar l'abril de 1869, podria posar en evidència²¹³-, del qual formava part juntament amb un bon nombre de personatges que el 1888 feren l'opció contrària a la seva. No obstant, el desenrotllament i les peculiars característiques del carlisme finisecular els afavorí. Llauder va insistir, per tant, de manera molt més explícita en la qüestió jueva que no pas els integristes, ja sigui Nocedal, Sardà i Salvany o Tirado y Rojas el nostre punt de referència. Tenint en compte tot això, per al cap del carlisme català, quina era la vinculació entre judaisme i maçoneria? La resposta era la següent:

"¿Y quién es este brazo fuerte y hábil que viene a ser el paladín que está trabando fiero combate con la Iglesia de Jesucristo, amparo y vida de la sociedad?"

No es otro que la masonería. Pero, la masonería es brazo, y, por consiguiente, parte solo de un cuerpo, que tiene cabeza, entrañas, piernas y otros miembros, todos los que necesita para vivir y obrar.

¿A qué cuerpo estará unido este brazo? Al judaísmo; del cual el satanismo es cabeza que lo impulsa o inspira, pues sabido es que muchas logias y en países idólatras más o menos influidos por el judaísmo se presta culto a Satanás.

*De donde se desprende que el enemigo de Dios; el espíritu de las tinieblas, se ha apoderado del mundo por medio del judaísmo, el cual se vale de la masonería para ejercer, extender y asegurar su poder."*²¹⁴

La maçoneria esdevenia part del judaisme, auxiliar en d'altres textos: "un

²¹³. Cfr. Vicente GARMENDIA, Vicente Manterola. Canónigo, diputado y conspirador carlista, Vitòria, 1975, pp. 48 i ss..

²¹⁴. L.M. DE LL., "El verdadero enemigo", CC, 16 novembre 1890, p. 11. Llauder es veié en l'obligació de publicar algunes rectificacions a aquest article, aconsellat pel censor. Concretament, sobre el judaisme, escrivia: "declaro que no quise hablar en todo el artículo del judaísmo como cuerpo de doctrina, ni de la religión judaica, sino de ese gran poder, más o menos oculto, que guía a la revolución y la explota para satisfacer su odio anticristiano y su codicia y deseo de dominación universal, poder representado y ejercido por la banca judía, por lo cual empleo como sinónimos las palabras banca judía y judaísmo." "Carta del Señor de Llauder", CC, 2 desembre 1890, p. 11.

*auxiliar del judaïsme para dominar y explotar las naciones cristianas*²¹⁵. La comprensió del rol del judaïsme, en conseqüència, ha d'aclarir l'atorgat a la francmaçoneria.

El judaïsme, segons Lluís M. de Llauder²¹⁶, *"aspira al dominio universal del mundo, a pesar de no tener territorio propio, y quiere poseerlo todo, alma y cuerpos."* Era, per tant, el veritable enemic. Amb aquesta denominació encapçalava una sèrie de cinc articles dominicals, publicats al Correo Catalán entre els mesos de febrer i març de 1892, destinats a presentar als seus lectors el judaïsme i les formes de vèncer-lo²¹⁷. El marc explicatiu de Llauder era, lògicament, el creat a Espanya pel liberalisme, per l'error modern. Error que havia estat introduït i entronitzat pel judaïsme, mitjançant la maçoneria:

*"El judaísmo, en su guerra tradicional contra Jesucristo, fue vencido por la civilización cristiana. Para triunfar tenía que destruir esta civilización y crear otra que satisficiera su inflexible anhelo."*²¹⁸

La nova civilització era la materialista, amb la qual *"se ha hecho dueño de las conciencias y de los bolsillos de las generaciones presentes y futuras"*²¹⁹. El domini judaïc es mantenia a través d'un triple suport: la maçoneria, com ja hem vist; la premsa racionalista, impia, radical i pornogràfica, i, finalment, el

²¹⁵. L.M. DE LL., "Desde Ginebra", 30 agost 1896, p. 7.

²¹⁶. L.M. DE LL., "¿A dónde vamos a parar?", CC, 19 juny 1898, p. 11.

²¹⁷. L.M. DE LL., "El enemigo verdadero", CC, 21 febrer 1892, pp. 16-17; L.M. DE LL., "¿Quién lo vencerá?", CC, 28 febrer 1892, pp. 10-12; L.M. DE LL., "¿Cómo puede ser vencido?", CC, 6 març 1892, pp. 14-15; L.M. DE LL., "¿Pueden los católicos?", CC, 13 març 1892, 12-15, i L.M. DE LL., "Cómo pueden", CC, 19 març 1892, pp. 11-13. Tots aquests articles han estat reproduïts íntegrament en els apèndixs. En les notes següents s'indicaran només amb autor i títol. L'any anterior, al Correo Catalán havia aparegut un article sense signar on es presentava la maçoneria i el judaïsme com els veritables enemics. Cfr. "Los verdaderos enemigos", CC, 7 febrer 1891, ed. tarda, pp. 3-4.

²¹⁸. L.M. DE LL., "El enemigo verdadero", p. 17. En un altre dels articles, el cap del carlisme català escrivia: *"¡Qué bien ha sabido el judaísmo destruir la grandiosa obra levantada por aquella monarquía católica que empezó por echar a los judíos de España y solo ha vivido gloriosa y próspera mientras ha sabido rechazar su letal influencia"*. L.M. DE LL., "Cómo pueden", p. 12.

²¹⁹. L.M. DE LL., "¿Cómo puede ser vencido?", p. 14. El judaïsme, *"tras la fe nos quitará el dinero"*, postil·lava Llauder en un dels altres articles de la sèrie. L.M. DE LL., "El enemigo verdadero", p. 17.

parlamentarisme. Era aquest darrer, precisament, qui li proporcionava negocis i emprèstits, "con los cuales tiene encadenada a su voluntad la suerte económica de los pueblos, su Hacienda pública, su Bolsa, sus especulaciones y su capital"²²⁰.

La idea del parlamentarisme i els partits polítics supeditats al judaisme, així com la identificació judaisme-banca jueva, base de l'antisemitisme econòmic, apareixien en diverses ocasions en els articles dominicals de Llauder²²¹. La més evident de les concrecions d'aquestes idees fou exposada a principi del mes d'agost de 1896, en tractar la situació econòmica espanyola. El govern havia presentat a les Corts dos projectes econòmics, que mantenien clares similituds: "Rostchild [sic] es el primer beneficiado y la nación española es la despojada"²²². El primer feia referència a la pròrroga d'explotació dels ferrocarrils, en mans en la seva major part d'aquesta "casa judía"; la segona, al contracte "monstruoso" del govern espanyol amb la "casa judía de Rostchild [sic]" sobre l'explotació de les mines d'Almaden, que es va concretar en la llei de 30 d'agost de 1896²²³. Llauder assajava de mostrar en el seu article que era evident que això no podia beneficiar Espanya de cap

²²⁰. L.M. DE LL., "¿Cómo puede ser vencido?", p. 14.

²²¹. Luis Mª de LLAUDER, "Carta abierta al Excmo. Sr. General Martínez Campos", CC, 1 octubre 1893, p. 14; L.M. DE LL., "Cartas íntimas", CC, 22 octubre 1893; L.M. DE LL., "De veraneo", CC, 27 setembre 1896, p. 10.

²²². L.M. DE LL., "Por la ventana", CC, 2 agost 1896, p. 9. "Da lástima -escribia Llauder- el ver que la riqueza tan inmensa que producen va a parar al extranjero Rostchild [sic] con beneficio mezquino para España". *Ibid.*, p. 9.

²²³. La llei de 30 d'agost de 1896 rescindia els anteriors contractes de préstec amb la casa Rothschild i concertava el lliurament per part d'aquesta al Govern espanyol d'un nou préstec, reintegrable amb la garantia de les mines d'Almaden (Ciudad Real), tot reservant-se la venda exclusiva del mercuri que produïssin les mines. El projecte de llei havia estat presentat a les Corts el 20 de juny de 1896 pel ministre Navarro Reverter. Les persistents dificultats de la Hisenda espanyola expliquen aquest acord -i els anteriors i els posteriors- amb els Rothschild. Sobre aquesta qüestió, cfr. Victoriano MARTÍN MARTÍN, Los Rothschild y las minas de Almadén, Madrid, 1980, pp. 411 i ss.. Són d'un notable interès les intervencions parlamentàries de Vázquez de Mella, l'agost de 1896, sobre aquests temes i, en especial, sobre la banca jueva. Cfr. Obras Completas del Excelentísimo..., vol. VII (Discursos parlamentarios, II), pp. 279-369. Sobre el tema dels ferrocarrils, cfr. també L.M. DE LL., "La cuestión de los ferrocarriles", CC, 12 juliol 1896, pp. 8-11. El pintor Antoni Utrillo, vinculat al Cercle Artístic de Sant Lluç, representà gràficament l'acaparament per part dels jueus de les mines, ferrocarrils i Borsa espanyols, en la vinyeta que corresponia a Espanya de "De lo muy simpáticos que son los judíos en todos los países", LHO, núm. 24, 28 juny 1895, p. 382.

manera, però aleshores no tenia solució, ja que la immoralitat del sistema i el malbaratament de recursos dels governs restauradors havien arruïnat el país. I, en conseqüència, el govern necessitava diners, especialment en uns moments que havia d'enfrontar-se amb els conflictes colonials. L'única solució passava per acudir a la banca jueva:

"Y he aquí como el Gobierno conservador -como ha tenido que hacer tantas veces también el Gobierno liberal- se halla postrado de rodillas delante de los reyes del dinero, esto es, ante la Banca judía, pidiéndole, no por Dios, porque para ellos no existe ante el negocio, sino a cualquier precio los millones que necesita.

Y la Banca judía, que ya tiene más papel y más valores españoles de lo que vale España, se ha fijado en lo único que nos queda de algún valor. Y viendo la riqueza de las minas de Almadén, ha dicho Rostchild [sic] para sí: "¡Mías serán!". Y viendo los capitales enormes que representan los ferrocarriles, se ha dicho también a sí mismo: "¡Míos serán!".²²⁴

El govern espanyol no tenia alternativa, havia de cedir a les exigències de *"la Banca judía que vive de nuestra ruina"*. L'exclamació final del publicista carlí retornava als orígens del mal, al liberalisme: *"¡Cuán culpables o egoístas fueron los hombres que trajeron el actual orden de cosas al aceptar el concurso de la banca judía y protestante, a la cual sacrificaron nuestra unidad y el porvenir de nuestra Hacienda!"²²⁵.*

²²⁴. L.M. DE LL., "Por la ventana", p. 10. *"Las riquezas de todas las naciones las tienen acaparadas los judíos; el dinero es suyo; y los reyes y las naciones que lo necesitan tienen que ir a pedirselo a ellos, al precio que quieran fijar."* L.M. DE LL. "¿A dónde vamos a parar?", CC, 19 juny 1898, p. 11. *"No sabemos si todavía lo ven muchos -escribía Llauder en un altre article-; pero ya irán viendo con claridad que nuestras fortunas están por completo a merced del judaísmo. Nos ha prestado todo el dinero que han necesitado los gobiernos liberales para pagar sus despilfarros: nos ha ofrecido ferrocarriles, Banco, fábricas, armamentos y buques; nos ha rodeado de esplendores materiales; explota nuestras minas, juega en nuestras Bolsas, posee nuestras vías férreas, y por consiguiente es dueño de nuestro capital y de nuestras rentas. (...). Sin el judaísmo no pueden hacer los gobiernos de España empréstitos de alguna importancia. Con reclamar sus créditos pone en quiebra a cualquier nación, y con echar al mercado sus valores archivados arruina a todo un pueblo."* L.M. DE LL., "El enemigo verdadero", CC, 21 febrer 1892, p. 17.

²²⁵. L.M. DE LL., "Por la ventana", p. 11. Sobre el judaisme a la premsa carlina catalana, a més dels articles esmentats en anteriors notes a peu de pàgina, cfr. la següent selecció de referències: "Una judiada", CC, 26 abril 1892, ed. tarda, p. 3; "La cuestión de los judíos (Notables confesiones de los liberales)", CC, 11 agost 1892, ed. tarda, pp. 4-6; "En manos de judíos", CC, 16 agost 1896, p. 8; "Nota del día", CC, 28 agost 1896, ed. matf, pp. 7-8; "Nota del día", CC, 7 abril 1897, ed. matf, pp. 8-9; "Nota del día. Antropófagos, brujas y judíos", CC, 4 gener 1898, ed. matf, pp. 7-8; M., "Liberales y judíos", CC, 12 març 1898, ed. matf, pp. 8-9; José PALOMO, "La peste judía", CC, 9 juliol 1898, ed.

Una vegada conegut l'enemic, la reflexió havia de concentrar-se en la manera de combatre'l, si és que era possible de fer-ho. La reacció contra el judaisme i el liberalisme podia prendre dues formes: la del catolicisme i la de l'anarquisme, que permetrien, individualment o combinadament, de posar-hi fi. Responien a dos corrents que s'estaven evidenciant,

*"una corriente hacia Dios y los principios tradicionales destruidos por el judaísmo para lograr su entronizamiento; y otra contra Dios, extremando la idea sembrada por el judaísmo en busca del remedio en las teorías antisociales y ateas, corriente encarnada en el anarquismo, el socialismo, el nihilismo y todo cuanto puede saciar el odio, la envidia, la codicia y la sed de goce sembrados en todos los descontentos y desdeñados del festín de la civilización moderna."*²²⁶

L'anarquisme -i la seva forma temperada, el socialisme- adquirien, així, la funció que la publicística carlina els atribuïa habitualment: de càstig i penitència per a la societat, de destrucció i precedent del triomf del carlisme. En aquest sentit, per tant, l'acció revolucionària, anarquista, precediria molt possiblement la del catolicisme. El judaisme, tot creant el problema social, l'enfrontament burgesia-classe obrera, havia engendrat també l'instrument que l'havia d'aniquilar. Els anarquistes comptaven amb tres grans forces: en primer lloc, la força moral, que *"les asiste contra los que los han engañado, corrompido y dado el ejemplo que quieren seguir"*; la força del nombre, molt important, i, per últim, la força que prové de Déu, *"que les hace instrumentos de sus venganzas"*²²⁷.

tarda, pp. 3-4; Un Ermitaño [Josep SORRIBAS], "Más tercios que los judíos", CC, 16 febrer 1899, ed. matf, pp. 8-9, i "Los judíos", CC, 22 juliol 1899, ed. tarda, p. 6. A més a més, caldria destacar els nombrosos articles sobre el judaisme publicats per ENEAS, és a dir Benigno Bolaños, a El Correo Español, tot al llarg de 1896, amb títols tan significatius com "Judías" o "Rabinismo". En aquest diari apareguren també nombrosos textos sobre el judaisme en 1898, a causa del desenrotllament de l'afer Zola-Dreyfus.

²²⁶. L.M. DE LL., "¿Cómo puede ser vencido?", p. 14.

²²⁷. L.M. DE LL., "¿Quién lo vencerá?", pp. 11-12. "Este adversario es la cuestión económico-social, hija legítima de la obra del judaísmo, lo que, como no recibirá la solución religiosa que únicamente tiene, será resuelta por el hambre social, que irá a buscar el pan a la casa de los ricos que queden, y les hará pagar el crimen de haber acaparado la riqueza de todos por los medios que el judaísmo habrá puesto en sus manos." L.M. DE LL., "La lucha verdadera", CC, 23 novembre 1890, p. 12. En aquest mateix article afirmava que *"el socialismo vengará la maldad del judaísmo"*. Ibid., p. 14.

Després de l'anàlisi de l'acció anarquista, generadora d'evidents temors, Llauder s'interrogava sobre les possibilitats del catolicisme de fer front al judaisme, tot evitant una paorosa crisi revolucionària²²⁸. La resposta era afirmativa: l'acció catòlica posseïa força i virtut per a triomfar en aquest combat. I, a Espanya, més encara que en d'altres països. Era l'indret d'Europa amb major nombre de catòlics i on més profundes arrels havien conservat la fe i el sentiment religiós, i, en conseqüència, on menys revolucionaris hi havia, malgrat que comparat amb d'altres països, cada anarquista "vale por dos o tres". D'aquí que, segons Lluís M. de Llauder²²⁹, *"en España existen mejores disposiciones para trabar la batalla definitiva que en ninguna otra nación, porque aquí todos los elementos de acción viven siempre con el fusil cargado y el gatillo levantado: los demagogos dispuestos a lanzarse a la menor debilidad en el poder, y los católicos a salvar las tradiciones y los intereses patrios."* Ambdós aspiraven a anihilar els mals del país: uns amb la finalitat de portar a terme la destrucció social contra tota autoritat, els altres la regeneració social mitjançant l'autoritat divina i humana. Només el catolicisme, no obstant, podia salvar Espanya:

"Dado que en España el problema es completo, pues abarca el orden moral y el material, ya que ha dejado a la sociedad sin creencias y sin dinero, y la salvación consiste en devolverle uno y otro, dándole virtudes, sin las cuales es imposible la moralidad en ningún terreno, y prosperidad, sin la cual no puede vivir; dado que el problema tiene tales condiciones que sólo el catolicismo puede resolverlo, queda dicho con esto que sólo con establecer un gobierno católico que viviera con principios opuestos a los del liberalismo, siguiendo la tradición española, es decir, plantando el árbol gubernamental que el suelo de nuestra España apetece por ser el natural suyo, quedaría destruída la obra del judaísmo en nuestra patria, como se seca el estanque al que se cortan las

²²⁸. "Sentado que la funesta acción social del judaísmo no puede su destrucción más que por la revolución violenta, por la reacción de las clases proletarias perjudicadas por esta acción, o por obra del catolicismo; demostrado que el anarquismo se prepara para llevarla a cabo, pero temerosos de la sangre y ruinas que ha de ocasionar tan fuerte sacudida social, nos preguntamos: ¿puede la acción católica poner fin al imperio del judaísmo, evitando así la tremenda crisis revolucionaria?". L.M. DE LL., "¿Pueden los católicos?", p. 12.

²²⁹. L.M. DE LL., "¿Pueden los católicos?", p. 13.

corrientes que lo alimentan."²³⁰

El carlisme es convertia, per tant, en el remei. El judaisme -es pot substituir per liberalisme- havia resultat triomfador en enfrontaments anteriors²³¹. El carlisme seguia essent, malgrat tot, en tant que emblema de la continuació de l'Espanya catòlico-monàrquica, l'única solució possible²³².

Si la maçoneria era l'auxiliar del judaisme en la seva obra, segons hem vist més amunt que assegurava el director del Correo Catalán, hauríem d'aturar-nos breument, ara, en la seva actuació. L'acció de la francmaçoneria -assegurava Llauder- *"es un disolvente que va consumiendo poco a poco todas las naciones para ponerlas en manos de los enemigos de Dios, representados por la banca judía y por la revolución"*²³³. Amb Espanya, però, l'acarnissament resultava singular. Les raons eren simples: Espanya era una potència catòlica, i allí s'havia conservat, malgrat tot, un fons de fe catòlica, i mantingut un baluard inexpugnable i disposat al combat, la comunió catòlico-

²³⁰. Ibid., p. 14. De tota forma, més curiosos devien resultar els remeis contra el judaisme exposats pel Dr. Almonacid, al Cercle tradicionalista de Barcelona, el 25 de febrer de 1893, en una conferència titulada "Explicación de la milagrosa curación del paralítico de la piscina por Jesucristo; y sus aplicaciones contra la incredulidad y el judaísmo". CC, 25 febrer 1893, ed. matf, p. 2.

²³¹. "El carlismo, única fuerza que queda en Europa contraria a la revolución creada por el judaísmo, ha intentado varias veces darle la batalla y ha acometido la empresa de vencerle; pero no pudo conseguirlo porque el mismo judaísmo proporcionó todos los elementos necesarios para rechazarlo, desde el dinero, que es el nervio de la guerra y el dominador de las conciencias enfermas, hasta las influencias diplomáticas, el auxilio de la prensa y las simpatías y las ceguedades de gentes que se creen de orden." L.M. DE LL. "¿Quién lo vencerá?", p. 11. Els atacs que rebia el carlisme de les altres forces polítiques del moment, segons aquesta lògica, eren interpretables, així mateix, com a inspirats pel judaisme. "La revolución, no se olvide -escribia Llauder-, sólo teme a los que pueden hacerle frente con el fusil en la mano. Y todo lo que se escribe y dice acerca de la dichosa paz material en que vivimos, de los estragos de las guerras civiles, del horror a la efusión de sangre de hermanos, inspirado es por las habilidades y susurros del judaísmo." L.M. DE LL. "La lucha verdadera", CC, 23 novembre 1890, p. 14.

²³². El publicista valencià Polo y Peyrolón, en un article que recordava pel títol el més famós de Navarro Villoslada, escrivia que es necessitava un home -en clara al·lusió a don Carlos- "que, imitando al gran Felipe, barra de una vez para siempre del territorio español tanta inmundicia judaica, masónica y protestante, como hoy le mancha y ensucia". Manuel POLO y PEYROLÓN, "El hombre que se necesita", BPC, vol. V, novembre 1895, p. 4.

²³³. L.M. DE LL., "Desde Ginebra", CC, 30 agost 1896, p. 7.

monàrquica²³⁴. Així doncs, la maçoneria es convertia en "la fautora de todas las conmociones políticas ocurridas en España de un siglo a esta parte"²³⁵. Formava part privilegiada de la història espanyola, des del segle XVIII fins al moment present: "El que recorra las páginas de nuestra historia contemporánea leerá en ellas la verdadera historia de la acción masónica en España", escrivia el publicista carlí a la darrereria de 1896²³⁶. La francmaçoneria penetrà a Espanya en el regnat de Ferran VI, tot arrelant entre les classes altes de la societat, i s'afermà més en temps de Carles III. No va ser aliena ni a la invasió francesa, ni a la Constitució de Cadis, el 1812, ni a la insurrecció de Riego, preparada a fi d'aconseguir que Espanya perdés les colònies continentals americanes, ni a la divisió produïda a la fi del regnat de Ferran VII. En el llit mortuori d'aquest rei,

*"la masonería luchó desesperadamente, logrando que se creara una división profunda en la familia real, estableciendo dos ramas, representando la una a la España católica y tradicional, y representando la otra el régimen moderno, anticatólico en su esencia, germen verdaderamente revolucionario y baluarte en que se hizo fuerte la masonería para seguir imperando en nuestra patria."*²³⁷

²³⁴. L.M. DE LL., "¡Viva lo existente!", CC, 20 desembre 1896, p. 12; L.M. DE LL., "¿A dónde vamos a parar?", CC, 19 juny 1898, p. 12. El diagnòstic sobre Espanya pot contrastar-se amb el que Llauder fa de Portugal: "En Portugal los poderes públicos no tienen raíces y las ideas avanzadas han hecho mucha carrera: las logias dominan hace años; y ya se ha dicho que la masonería, que acaba de destruir el único trono que existía en América [fa referència al Brasil, on Pere II fou deposat a les darrerries de 1889 per l'exèrcit i proclamada la república], había resuelto continuar su demolición en Europa, empezando por Portugal, siguiendo por España y terminando por ahora en Italia." L.M. DE LL., "Crisis", CC, 19 gener 1890, p. 9. Sobre els esdeveniments del Brasil, cfr. L.M. DE LL., "Lo que no puede ser", CC, 8 desembre 1889, p. 15.

²³⁵. L.M. DE LL., "Desde Ginebra", CC, 30 agost 1896, p. 7.

²³⁶. L.M. DE LL., "¡Viva lo existente!", CC, 20 desembre 1896, p. 11. "¡Cuán caro está pagando España el haberse entregado en manos de la revolución ímpia y masónica que se propuso arrojar a Dios de nuestro suelo! No creemos que aquellos ciegos ministros de Fernando VI que establecieron aquí las primeras logias, y que los volterrianos consejeros de Carlos III que empezaron a poner la política a sus órdenes, comprendieran los estragos que preparaban a nuestra patria. Por mucha que fuera su maldad, refinada su pasión antireligiosa y exaltadas sus ideas, no podían concebir a dónde nos conducía su depravado intento." L.M. DE LL., "La pérdida de las Antillas", CC, 23 octubre 1898, p. 12.

²³⁷. L.M. DE LL., "¡Viva lo existente!", CC, 20 desembre 1896, p. 11. És en aquest article i en un altre publicat poques setmanes abans, on podem trobar exposada amb més claredat la participació maçònica en la història d'Espanya. Cfr. L.M. DE LL., "La campaña antimasonica", CC, 15 novembre 1896, pp. 12-14. La reconstrucció de Llauder era semblant a la que contemporàniament plantejà Ramón Nocedal, malgrat que en aquest darrer autor el grau de detall era molt més gran. Cfr. Jordi CANAL i

Així, en les següents dècades va seguir actuant a Espanya, tal com el Sexenni democràtic podria exemplificar. La Restauració, no obstant, no es quedava gens enrera, com Llauder, amb notable interès, feia notar quan escrivia que

*"Veintiun años de experiencia demuestran lo que ha podido y lo que ha hecho el masonismo en España durante ellos. La sublevación de Cuba y Filipinas, la amenaza constante de Marruecos, la eventualidad de una guerra contra los Estados Unidos, el peligro de las Carolinas, la ruina de la Hacienda pública, el pauperismo como consecuencia del aniquilamiento de todas las fuentes de la riqueza nacional, la corrupción y el anarquismo en todos los terrenos, son evidentemente obra directa o indirecta de la masonería."*²³⁸

Tot podia ser-li atribuït, tot allò negatiu, s'entén. I, especialment, de l'etapa que estaven vivint, la Restauració, els governs de la qual ho consentien. I, més encara, protegien la maçoneria²³⁹. La d'Alfons XIII, era *"una cuna mecida por la masonería"*²⁴⁰. Es tractava, és clar, de liberals.

MORELL, "La masonería en el discurso integrista...", pp. 783-787. L'any 1972, d'altra banda, va veure la llum un llibre d'un manifest esperpentisme, en la línia complotista -formava part d'una *"trilogia contra la masonería"*-, sobre el paper de la maçoneria en l'aparició del carlisme. Com a mostra del deliri de l'autor, la conclusió que extreu sobre el sorgiment del carlisme: *"confirmamos que la formación del partido carlista de oposición a la Corona fue conseguida por la Masonería por seducción mental provocada por la táctica alucinante indirecta, de efectos prácticamente irresistibles"*. El Marqués de VALDELOMAR, *Carlismo y masonería. Tácticas alucinantes*, Madrid, 1972, p. 38. La tàctica al·lucinant indirecte corresponia al mètode judeo-maçònic, mentre que la directa al mètode comunista, que s'ajudava de les drogues al·lucinògenes. La pregunta que hom es pot fer és la següent: l'autor va ser víctima realment d'aquest darrer mètode quan escrivia el llibre?

²³⁸. L.M. DE LL., "La campaña antimasonica", *CC*, 15 novembre 1896, p. 13.

²³⁹. La francmaçoneria, escrivia Llauder, *"ha tenido buen cuidado de atraerse las buenas gracias de los partidos moderados o conservadores al restablecer una sombra de orden después del cataclismo, levantando constituciones que les sirvieran de nidos o regazos en que cobijarse, desarrollarse y preparar nuevas empresas."* L.M. DE LL., "Desde Ginebra", *CC*, 30 agost 1896, p. 7. Un cas concret, interpretat per Llauder com a propici a la maçoneria, que hauria guanyat llocs en les esferes del poder, fou la formació d'un nou govern Cánovas el 1890, sense la participació, però, de Pidal. Per tal d'accedir al poder, Cánovas del Castillo hagué de renunciar als pidaliens, i *"embarcar cargamento nuevo, procedente en parte de la situación anterior, en parte de la masonería, y en el resto del liberalismo más crudo, rayano a la democracia"*. L.M. DE LL., "¡Pobre país! Salida de otra crisis", *CC*, 29 novembre 1891, p. 10. Sobre la formació del nou govern, cfr. L.M. DE LL., "¡Muridi!", *CC*, 9 novembre 1890, pp. 12-15. D'altra banda, l'any anterior, en una notícia sobre la francmaçoneria, *El Correo Español* concloïa: *"La verdad es que las logias van tratando a España como a un país conquistado. Pero, ¿qué ha de suceder? Un Gobierno masón tiene que proteger a los individuos de su familia."* *ECE*, 7 gener 1889, p.1.

²⁴⁰. L.M. DE LL., "Desde Venecia", *CC*, 24 novembre 1889, p. 13.

L'autoria maçònica en les insurreccions de Cuba i Filipines ocupà, per damunt d'anteriors esdeveniments, l'atenció de Llauder i de la resta de publicistes tradicionalistes:

"¿No es acaso la masonería -es preguntava²⁴¹- la que ha formado bajo sus inspiraciones a esas muchedumbres de negros, y aun de blancos, que en Cuba y en Filipinas, en Africa y en España misma derraman copiosamente su sangre y la ajena, talando, incendiando, arrasando y volándolo todo?"

La resposta era de signe positiu, tal com corresponia a una qüestió d'un tan elevat grau de retoricisme. El liberalisme i els partits polítics moderns permeteren la descatolització i la implantació de la maçoneria a les colònies; van fer possible, en definitiva, la destrucció de l'obra iniciada per Colón al segle XV, providencial i evangelitzadora. Des d'aquest punt de vista, doncs,

"Para salvar nuestras Antillas y nuestras Filipinas sólo queda un remedio lento y difícil: y es volver a empezar la obra de Colón. Este llevó, en nombre de la monarquía española, la fe y la civilización cristiana a nuestras colonias; y sólo mientras hemos sido fieles a esta misión divina las hemos conservado. El liberalismo, por medio de la masonería, ha destruido la obra de Colón y puesto fin a la misión providencial que allá teníamos. Es natural, pues, que la Providencia nos las haya quitado y que sean otros los que con el tiempo reciban la misión de devolverlas a la fe cristiana si no queremos nosotros cumplir con este encargo."²⁴²

Les colònies, per tant, es perdien pel fet que Jesucrist n'havia estat expulsat, amb la seva llei i la seva moral. I hi havien penetrat, en canvi, la corrupció de costums i el lliurepensament. *"La revolución moderna -afegia el publicista carlí²⁴³-, destruyendo la obra de los Reyes Católicos, ha hecho a los hombres de las colonias a su imagen y semejanza, esto es, sin Dios y sin*

²⁴¹. L.M. DE LL., "¡Paz!", CC, 25 desembre 1896, p. 11.

²⁴². L.M. DE LL., "Un año más", CC, 1 gener 1897, p. 12. Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "Dos grandes escándalos", CC, 9 octubre 1892, p. 16.

²⁴³. L.M. DE LL., "Por qué se pierden las colonias", CC, 31 octubre 1897, p. 15. D'aquest article n'extrec bona part de l'argumentació que he exposat sobre aquest tema.

freno moral." En aquesta qüestió, la responsabilitat dels partits dinàstics era ben clara. No només havien intentat de convertir les colònies en províncies espanyoles -intent al qual nega racionalitat, sensatesa i conveniència- i assimilar peninsulars i illencs, quan aquests darrers eren únicament civilitzats a mitges, sinó també les havien lliurat a la francmaçoneria²⁴⁴. I així ho exposava:

*"La cuestión de Cuba ha sido una cuestión que ha ido tomando cuerpo por el no discurrir de los políticos dinásticos. Creían estos que, cediendo siempre a las exigencias de la masonería, podrían contar con su apoyo: por esto la dejaron obrar a sus anchas la descatalización de las colonias, sin notar que al mismo tiempo que se abrían logias (...) se estaban haciendo combustibles anti-españoles que algún día habían de arder. No notaron tampoco que la masonería de los Estados Unidos iba echando raíces en la isla de Cuba, lo cual explica las simpatías de los yankees por los insurrectos."*²⁴⁵

L'objectiu final de la maçoneria era, tanmateix, Espanya, baluard catòlic, tal com hem vist més amunt. Aquella s'havia introduït a les colònies *"pensando satánicamente que destruido en sus Colonias el sentimiento religioso, principal agente de su unión con la Metrópoli, le sería fácil destruir la gran monarquía española, último baluarte en que se defendía y florecía el principio católico."*²⁴⁶ De tota manera, al darrera de la pèrdua de Cuba i les Filipines hi havia, com a tot arreu, Déu, la Providència. Era un càstig de Déu a un país que cuidava en excés l'arbre del Mal.

Que l'etapa 1895-1898 concentrés la majoria de referències a la francmaçoneria del director del Correo Catalán i del carlisme més generalment, no era casual. Ni, tampoc, obviabl. Ens assenyala que el discurs no és mai del tot abstracte, sinó que s'aferma en la realitat, en els avatars històrics. Per

²⁴⁴. L.M. DE LL., "La suerte de Cuba", CC, 24 gener 1897, pp. 10-11.

²⁴⁵. L.M. DE LL., "¿Qué hacer?", CC, 10 abril 1898, p. 9. Cfr., també, L.M. DE LL., "¡Incurable!", CC, 9 juny 1895, pp. 13.14.

²⁴⁶. L.M. DE LL., "La suerte de Cuba", CC, 24 gener 1897, p. 11.

aquesta raó es procedirà, ara, en la segona part d'aquesta anàlisi, a la seqüenciació i contextualització de les referències llauderianes a la francmaçoneria. El nostre punt de partida serà una divisió en dos períodes, la cesura dels quals pot ser situada l'any 1895. En la primera etapa, 1888-1895, l'interès per la maçoneria es concentrà en els anys que emmarcaren l'escissió integrista i, més endavant, el 1894, a rel de les acusacions de pertànyer a la maçoneria dirigides a la reina regent Maria Cristina. La segona etapa, 1895-1900, fou la més prolífica pel que fa a referències, circumstància derivada de dos esdeveniments o processos: la celebració del Congrés Antimaçònic de Trento, el 1896, i els conflictes colonials. La francmaçoneria - la seva imatge més que no pas la seva realitat - esdevenia centre d'atenció privilegiat; el carlisme, al seu torn, s'erigia en acusador.

L'escissió integrista va provocar un clima profundament enrarit a l'interior del tradicionalisme. N'hem parlat en els capítols anteriors. En aquesta situació, la recerca de les causes que hi havien conduït era difícilment objectivable, tot abocant als personalismes i, fins i tot, a la intervenció d'elements difusos. La maçoneria n'era un, tot i que marginal en el marc general de les acusacions creuades. El paper que li atorgaren era lògic, això no obstant: si el carlisme era el baluard de resistència contra liberalisme, judaisme i maçoneria, qualsevol circumstància que conduís a la seva debilitació havia de ser obra o, com a mínim, estar inspirada pels seus eterns enemics. I si no, en tot cas, n'afavoria la causa. L'integriste i, en concret, la seva premsa, emprava les falsedats, les invencions i els embolics, l'*esperit de la mentida* en definitiva, per a atacar el carlisme, en allò que constituïa, a parer de Llauder, un procediment revolucionari, un "*procedimiento puramente masónico*". I, encara més, afegia:

"Y que el fin al que caminan es un fin que place en extremo a la masonería tampoco cabe dudarlo. ¿Qué mejor puede querer la masonería que ver destruido el partido carlista y convertir a las masas católicas en una gran cofradía, sin ejércitos que poner en orden de batalla, sin cabeza que tenga derecho superior a mandar; que ver a los católicos divididos, en lucha unos con

otros, desgarrándose pública y privadamente? ¿Qué más puede pretender la masonería que ver a los sacerdotes descendidos a esta plazuela en que se ha colocado El Siglo Futuro, instrumento de sus pasiones, insultando y calumniando a excelentes católicos que se han sacrificado por ellos, lanzados a una guerra de exterminio contra sus hermanos y sus antiguos amigos, y presentándose como admiradores y aun adoradores de un documento que sólo produce efecto en los ignorantes y que no tiene autoridad ni aplicación alguna, y cometiendo públicamente, quizá por primera vez en España, el delito de rebelión y de sedición, y de desobediencia a las órdenes superiores?

Compárense la conducta y los procedimientos masónicos de esa prensa con las de los periódicos serios de nuestra comunión, y se verá la diferencia."²⁴⁷

La constatació de l'ús de procediments maçònics per part del nocedalisme portava de ple a l'interior de la redacció d'El Siglo Futuro. Allí treballava Mariano Tirado y Rojas, un ex-maçó convertit al catolicisme intransigent, de qui Llauder, amb clara mala intenció, comentava "*que ha hecho sus estudios teológicos y morales en las logias*"²⁴⁸. L'ex-maçonisme de Tirado anà sortint, com aquell qui no vol la cosa, en diferents articles dominicals²⁴⁹. L'actitud de la premsa nocedalista introduïa dubtes, més retòrics que reals, sobre la seva retractació:

"Mucho se ha discutido sobre la retractación del redactor que tiene El Siglo Futuro salido de las logias masónicas; nosotros la habíamos tenido por buena, aun cuando no la hemos visto, ni la ponemos ahora en tela de juicio; pero, sea como sea, es el caso que el dicho redactor y dicho periódico y los demás periódicos de su grupo siguen al pie de la letra los procedimientos de la masonería en su lucha contra el carlismo."²⁵⁰

²⁴⁷. L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 25 novembre 1888, p. 14. Cfr., també, A., "La mano negra", CC, 4 gener 1889, ed. tarda, pp. 4-5, i la sèrie d'articles de Lluís M. de Llauder, publicats sota el títol "Su obra", a CC, 14 abril-19 maig 1889.

²⁴⁸. L.M. DE LL., "Desde Cardó", CC, 25 agost 1889, p. 8. Mariano Tirado y Rojas publicà a la dècada dels noranta un parell d'obres sobre la maçoneria. Mariano TIRADO, La Francmasonería española. Ensayo crítico de la orden de los francmasones en España, desde su origen hasta nuestros días, 2 vols., Madrid, 1893, i Las tras-logias, Madrid, 1895.

²⁴⁹. A més dels articles esmentats en les notes anteriors, cfr. L.M. DE LL., "Los puritanos", CC, 22 juliol 1888, pp. 11-12; L.M. DE LL., "Semejanzas", CC, 21 juliol 1889, p. 11.

²⁵⁰. L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 25 novembre 1888, p. 14.

Quan aquest publicista al·ludia a discussions sobre els procediments maçònics de l'integrisme i el paper jugat per Tirado, feia referència sobretot a una polèmica que s'estava desenvolupant en aquells mateixos moments. L'havia iniciat el director de La Voz Ampurdanesa de Figueres, el carlí Carles Quera, que ja havia estat al capdavant de El Norte i de El Iris en el Sexenni democràtic i, amb posterioritat, el 1893, de El Baluarte. A "La Masonería y El Siglo Futuro" apuntava, per una banda, que la maçoneria havia convertit el diari de Nocedal en instrument seu, i, per l'altra, que la presència a la redacció de Tirado, "*masón con o sin ex*", encara augmentava aquestes sospites²⁵¹. El creuament d'acusacions a l'entorn d'aquesta qüestió, entre periòdics carlins i integristes, s'allargà prop d'un mes i mig²⁵². Confirmava la cruesa del trencament entre uns i altres, i, al mateix temps, l'espasmòdica exteriorització dels fantasmes que, tant a uns com als altres, els perseguïen.

L'afer de les acusacions de maçonisme a Maria Cristina d'Àustria, en canvi, fou de naturalesa diferent. L'article que provocà l'escàndol aparegué a La Hormiga de Oro, setmanari catòlic dirigit per Lluís M. de Llauder. Allí es copiaren uns fragments del llibre recentment publicat a València amb el títol León XIII, los carlistas y la monarquía federal, obra del pare Corbató, polemista ferotge i personatge interessantíssim del tradicionalisme finisecular. Aquests havien estat elaborats en base a fonts de procedència diversa i de força anys abans, com ara parts d'un article de Taxil, o de La Correspondencia de España i de El Eco de Albacete. En tot cas, es mostrava

²⁵¹. Carlos QUERA, "La Masonería y El Siglo Futuro", La Voz Ampurdanesa, 14 octubre 1888, s.p..

²⁵². "La Masonería y El Siglo Futuro", CC, 25 octubre 1888, ed. tarda, pp. 9-11; "De cuerpo entero", Diario de Cataluña, 26 octubre 1888, s.p.; "Lo que va de ayer a hoy", ESF, 27 octubre 1888, s.p.; Carlos QUERA, "Sr. Integrista de Gerona", La Voz Ampurdanesa, 28 octubre 1888, s.p.; Mariano TIRADO y ROJAS, "Carta a D. Carlos Quera", ESF, 31 octubre 1888, s.p.; Carlos QUERA, "Mi ratificación", La Voz Ampurdanesa, 11 novembre 1888, s.p.; Carlos QUERA, "Dos palabras sobre lo mismo", La Voz Ampurdanesa, 25 novembre 1888, s.p.; Mariano TIRADO y ROJAS, "Una nueva infamia", ESF, 27 novembre 1888, s.p.; "Protesta del Sr. Tirado", ECE, 28 novembre 1888, s.p., i "Carta al Sr. Tirado", La Voz Ampurdanesa, 8 desembre 1888, s.p.. En sentit contrari, és a dir amb acusacions al carlisme, una minsa referència a "Dichos y hechos", CC, 8 febrer 1890, ed. matf, pp. 11-12.

la vinculació de la Reina regent amb la francmaçoneria²⁵³. La reacció dels catòlics dinàstics fou fulminant, tant de La Unión Católica com del Diario de Barcelona, des del que Mañé i Flaquer atacà durament, com ja venia essent habitual, els carlins. Al cap d'unes setmanes, a les mateixes pàgines del setmanari catòlic es publicava una nota on s'especificava que una persona de tota confiança els havia comunicat que Maria Cristina no pertanyia a la maçoneria²⁵⁴. Des del Brusi s'acusà els carlins d'emprar -recordi's aquí la polèmica de 1888 a l'entorn de l'escissió- procediments maçònics, és a dir la màxima volteriana de calúnnia que quelcom quedarà, malgrat rectificacions o desmentiments posteriors. I, així mateix, s'al·ludia al "*procaz escrito*", la "*vil acción*", als "*fanáticos*", i a tot el suposat muntatge carlí que "*no lleva otro objeto que desvirtuar las palabras que en elogio de nuestra Reina pronunció el Padre santo en la última peregrinación española*". Aquest era, de fet, el tema central, ubicable en el marc d'una polèmica que la premsa catòlica de totes coloracions mantenia sobre el significat de les paraules papals als "obers" espanyols aquell mateix any. Maria Cristina i la Regència n'havien sortit encara més reforçades, sens dubte. Així, afegia, encara, el Diario de Barcelona:

*"¿Y qué diremos de esos miserables que, faltando a sus deberes de cristiano, de monárquico y de caballero, por satisfacer sus ruines pasiones de hombres de partido lanzan la más ofensiva de las calumnias contra una señora que es modelo de reinas, de madres y de damas cristianas?"*²⁵⁵

Llauder va respondre al cap de pocs dies. Feia una doble argumentació: en primer lloc, recordava que els textos emprats en l'article eren antics i

²⁵³. "Algo de Masonería", LHO, núm. 33, 7 setembre 1894, pp. 515-516. En aquest mateix número i en el següent s'anunciava l'obra en qüestió del P. Corbató: MÁXIMO FILIBERO (José Domingo CORBATÓ), León XIII, los carlistas y la monarquía liberal. Cartas a los Sres. D. Ramón Nocedal, D. Alejandro Pidal y D. Valentín Gómez, 2 vols., València, 1894.

²⁵⁴. LHO, núm. 37, 8 octubre 1894, p. 587. En un article de final d'octubre, Llauder remarcava que La Hormiga Oro havia rectificat els aspectes falsos de l'article sobre la maçoneria. L.M. DE LL., "Esfuerzos inútiles", CC, 28 octubre 1894, p. 12.

²⁵⁵. Diario de Barcelona, 17 octubre 1894, pp. 11908-11909.

provenien de diferents fonts, algunes no carlines, i, en canvi, no havien provocat les ires de ningú; i, segonament, desmentia totes les acusacions que apuntaven a una magna maniobra carlina per tal de desprestigiar la Regent, tot atribuint la inclusió del text a La Hormiga de Oro a una única persona, que en aquells moments d'absència seva actuava com a redactor i director en funcions de la revista, Sebastià J. Carner, no vinculat al carlisme, i de la bona fe del qual no es podia dubtar²⁵⁶. Gairebé de manera paral·lela, El Correo Español donava a la llum un article amb arguments semblants. Ni els carlins haurien dit mai que la Regent pertanyés a la maçoneria -el P. Corbató havia recollit, simplement, notícies de diversos periòdics mai desmentides-, ni n'haurien fet una arma política. Si, en canvi, els propis liberals:

"¿No es verdad que los que hacen arma política de las cualidades personales de doña Cristina no somos nosotros, sino los mestizos y los liberales, que quieren valerse de los elogios de León XIII y de los Prelados a doña Cristina, como argumento supremo y aplastados [sic] contra los carlistas?"²⁵⁷.

Mañé i Flaquer, evidentment, no restà callat. El 28 d'octubre tornava a la càrrega amb un article que començava reproduint una part del que havia publicat l'òrgan oficiós del carlisme i conclouïa amb les paraules de Lleó XIII als pelegrins espanyols sobre Maria Cristina d'Àustria i l'acusació dirigida als seguidors del pretendent Carles VII de desobeir al Papa. La baralla de fons

²⁵⁶. "Pues bien -escribía Llauder-: los hombres viles, los infames, los miserables, los malvados, los fanáticos que por boca de La Hormiga de Oro han hecho tantas infamias contra doña Cristina y contra el Papa, se reducen a un buen señor, laborioso, callado, abstraído, atento sólo a sus pensamientos, y ajeno por completo a la vida de partido, el cual hace cinco meses, que por mi ausencia dirige La Hormiga, y que según parece al buscar materiales para llenarla se encontró con este capítulo que le pareció interesante para la historia de la masonería, y la reprodujo creyendo que pues habían transcurrido tantos años sin que su contenido fuera rectificado, no había interés en desmentirlo ni en impedir su circulación como no lo tienen Sagasta y otros; y ahora está aturdido al ver la resonancia que ha tenido su obra, apresurándose a rectificar en cuanto se le dijo que no era verdad lo que se suponía en aquellos datos. He aquí a que quedan reducidos esos castillos encantados y esos gigantes y esos ejércitos que la imaginación de usted [en referència a Mañé i Flaquer] ha creado para poder dar algunos sablazos a los carlistas." L.M. DE LLAUDER, "Al director del "Diario de Barcelona", CC, 21 octubre 1894, p. 15. Cfr., així mateix, L.M. DE LL., "Cuatro palabras...", CC, 7 octubre 1894, pp. 16-17. De les afirmacions de El Eco de Albacete ja se n'havia fet ressò el Correo Catalán en 1889: cfr. Q., "Correspondencias particulares del CORREO CATALÁN. Madrid, 30 de enero de 1889", CC, 1 febrer 1889, ed. matf, p. 12.

²⁵⁷. E., "Luz cristiana. No es verdad", ECE, 23 octubre 1894, p. 1.

anava emergint, així, de tant en tant. La part central de l'article, però, contenia dures paraules, com les que segueixen en la següent citació, tan llarga com interessant:

*"De la relación del mismo Correo resulta que unos periódicos insignificantes, sin autoridad ninguna, y hasta sin lectores entre los católicos, habían dicho o insinuado, hace seis o siete años, que la Reina gobernadora estaba afiliada a la masonería. Entre las personas formales nadie conocía aquellas acusaciones o nadie les hizo caso; pero llegó un día que un triste personaje, afiliado, ensalzado y patrocinado por el partido carlista, recogió cuidadosamente aquellas envenenadas y olvidadas frases, formó con ellas un ramillete, y les dió un valor de calumnia grave que no tenían. ¿Cuál fue la conducta de los carlistas al aparecer aquella crestomatia calumniosa, obra de uno de sus correligionarios? ¿Le condenaron siquiera al castigo del silencio? Nada de esto: reprodujeron en sus periódicos el capítulo ofensivo, y cuando el autor fue denunciado y preso, acudieron en masa a ofrecerle toda clase de auxilios, a tributarle una ovación, a hacerse solidarios de su villanía. ¿Prueba esta conducta que es una "solemne mentira" el acusar a los carlistas de que traten de convertir en arma de partido la calumnia del que mereció ser expulsado de la orden religiosa a la que pertenecía?"*²⁵⁸

L'empresonament del P. Corbató era un nou element que, des de feia deu dies, calia tenir en compte. La polèmica, cada vegada més diluïda, esdevingué indissociable del seu processament.

Si bé l'aparició de León XIII, los carlistas y la monarquía liberal no va provocar reaccions en els àmbits oficials, fou a rel de la reproducció d'alguns fragments quan el Govern prengué cartes en l'assumpte. En el Consell de ministres de 15 d'octubre de 1894, la Reina regent obtingué del ministre de Gràcia i Justícia la promesa de dirigir una circular al ministeri fiscal per tal de perseguir l'autor. El dia 18, el P. Corbató era detingut a València²⁵⁹. Va ser,

²⁵⁸. J. MAÑÉ y FLAQUER, "¡Siempre los mismos!", Diario de Barcelona, 28 octubre 1894, p. 12403.

²⁵⁹. Diario de Barcelona, 17 octubre 1894, p. 11908; A., "Correspondencias particulares del Diario de Barcelona. Madrid 16 de octubre", Diario de Barcelona, 18 octubre 1894, pp. 11959-11960; J. MAÑÉ y FLAQUER, "Revista política de España", a Almanaque del Diario de Barcelona para el año bisiesto 1896, Barcelona, 1895, p. 18. Cfr., així mateix, les diferents "Cartas de Valencia", enviades

precisament, a la Impremta de Manuel Alufre, on s'havien tirat els dos volums del llibre. El P. Corbató assumí la responsabilitat total del pseudònim Máximo Filibero i fou traslladat a les presons de Sant Gregori, on romangu tres dies. Després de dipositar una elevada fiança fou alliberat. Els carlistes valencians, amb Manuel Polo y Peyrolón al capdavant, li feren costat tothora. El superior dels dominics valencians, en canvi, declar que no pertanyia ja a l'orde, circumstància que el mateix P. Corbat desmentí, tot al·legant que disposava d'una llicència temporal²⁶⁰. El tema arribà, evidentment, a les Corts, on Vázquez de Mella assumí la defensa de l'eclesiàstic. Aquest, li'n don les gràcies en una carta pública, on també escrivia: "*Si Ud. tiene ocasión alguna vez, d las gracias en mi nombre a esos señores [fa referència als diputats] por la inesperada importancia que han dado a un ser inútil como yo, importancia que jamás he deseado ni aun de lejos provocado.*"²⁶¹ El P. Corbat havia esdevingut un personatge popular, al mateix temps que un símbol de la persecució dels carlistes per part dels governs liberals. Lluís M. de Llauder era molt clar en aquest sentit:

"Un sacerdote valenciano, a quien pocos conocían y casi nadie fuera de su patria, hace un libro que es objeto de persecuciones; es encarcelado, y es pobre: el superior le rechaza, el Prelado le quita, según leemos, las licencias para celebrar. Y este sacerdote perseguido y abandonado se convierte en un mártir, se abren las bolsas para socorrerle, le afianzan con el dinero que pide el juez, inician una suscripción en su favor... Por qu? Por qu haya acusado ni calumniado? No, sino por qué escribe contra el liberalismo; por qué se le persigue por

pel corresponsal al Correo Catalán: CC, 21 i 28 octubre 1894, pp. 11-13 i 10-11.

²⁶⁰. "Movimiento carlista", ECE, 23 octubre 1894, p. 2. Man i Flaquer recollia la versió del superior dels dominics valencians en el seu article citat més amunt. De tota manera, malgrat que la certitud sigui diffcil, sembla més factible la versió del P. Corbat. De fet, l'ambaixador d'Espanya davant la Santa Seu comunic al ministre d'Estat espanyol a la fi de l'any -és a dir, dos mesos després del moment que tractem- que el P. Corbat havia estat expulsat de l'orde. Notícia, aquesta, que fou rebuda a Madrid "*con inters*". AMAE, SS, 12 f.2, Del Subsecretari del Ministeri d'Estat a l'Ambaixador d'Espanya davant la Santa Seu (Madrid, 7 gener 1895).

²⁶¹. "Una carta del P. Corbat", ECE, 20 novembre 1894, p. 2.

*delación de nuestros enemigos.*²⁶²

La vista per la causa s'anà ajornant, fins el 30 de desembre de 1895. La defensa va aconseguir que no hagués de reingressar a la presó pels delictes que suposadament cometé amb el seu llibre. De tota manera, a aquelles alçades s'afegí un altre problema, provocat per l'aparició d'un nou llibre de l'autor: un catecisme carlista. La primera edició fou segrestada i ell mateix novament objecte d'atenció per part de la justícia. A principi de l'any 1896 abandonà Espanya en direcció a Venècia, on visità don Carlos. El record de la rebuda que se li dispensà allí, escrivia la premsa carlina, "*le ayudará a soportar con cristiana resignación las amarguras del destierro, que para él principia ahora*"²⁶³. En els anys següents, la justícia i el desterrament marcaren la vida del P. Corbató, progressivament més heterodox en el si de la causa carlina.

Entre 1888 i 1894, encara en múltiples altres ocasions la francmaçoneria estimulà les plomes de Llauder i els altres periodistes carlins catalans. Per exemple, el novembre de 1890, quan tingué lloc a Castelló un judici contra el setmanari catòlic La Verdad, dirigit pel prevere Wenceslau Balaguer, per calúmnies i injúries a la maçoneria. La querella havia estat interposada per Miguel Morayta com a president del Grande Oriente Español, i Ramón Nocedal actuà com a advocat defensor de Balaguer. L'absolució fou celebrada per l'integrisme com a un gran triomf catòlic enfront de la maçoneria, malgrat

²⁶². L.M. DE LL., "Esfuerzos inútiles", CC, 28 octubre 1894, p. 12. A l'almanac per a l'any 1897 de la Biblioteca Popular Carlista es publicava una vinyeta interessant pel que fa a la idea de persecució. Sota el títol "Grilletes y aplausos", figuraven dues escenes. A l'esquerra un eclesiàstic -el P. Corbató, sens dubte- a la presó, amb la boca tapada i els peus lligats amb cadenes; a l'esquerra, un personatge amb mandil, aplaudit per un públic nombros. La inscripció que acompanyava els dibuixos era la següent: "*Atacando a la Masonería y a sus cómplices...! no se obtiene la gloria y...el provecho que defendiéndola.*" "Grilletes y aplausos", Almanaque Carlista para 1897 dedicado á los lectores de la Biblioteca Popular Carlista, Barcelona, 1896, p. 83.

²⁶³. V. PÉREZ, "La causa del P. Corbató", ECE, 2 gener 1896, p. 1; "El P. Corbató", ECE, 13 gener 1896, p. 2; ECE, 24 gener 1896, p. 1 (la citació pertany a aquest número del diari); "Carta del P. Corbató", ECE, 25 gener 1896, pp. 1-2. Del llibre n'aparegué una segona edició el 1896: MÁXIMO FILIBERO (EL P. CORBATÓ), Dios, Patria y Rey o Catecismo del Carlista, Palma de Mallorca, 1896. Totes les respostes a les preguntes sobre la francmaçoneria estaven extretes d'encícliques papals. Cfr. ibid., pp. 21-26. Sobre aquesta obra, cfr. C. CASAL, "El 'Catecismo del Carlista'", BPC, vol. XIV, agost 1896, pp. 24-28.

lamentar que la pròpia celebració del judici havia significat, de fet, un reconeixement jurídic de l'orde²⁶⁴. El Correo Catalán moderà, en canvi, els esments a aquesta qüestió, ja que Balaguer era un destacadíssim membre de l'integrisme, tot acaparant aquest moviment, sobretot a través de la intervenció de Nocedal, el protagonisme. Llauder es fixava sobretot en el que això suposava en tant que processament d'un sacerdot per instigació maçònica, sense personalitzar. Només una explicació permetia d'entendre fets d'aquesta mena: "*que piensan que en España ha decaído ya mucho el sentimiento católico y se lo puede tratar cada día con menos miramiento y aún atacarlo impunemente, siguiendo la presión de las logías, que son más valientes a medida que ven más débil al enemigo*"²⁶⁵. Aparegué la francmaçoneria, però, també en d'altres ocasions més puntuals, ja fos a través de referències a l'"*anti-clericalismo masónico-judaico-gubernativo*", del comentari de notícies sobre suposades *timbes* en lògies maçòniques o de la consideració de la maçoneria com a associació benèfica, de la denúncia de la seva implicació en els actes hostils dispensats a la peregrinació a Roma de 1894, o, finalment, en la pregària elevada a "Santiago el Mayor" el 25 de juliol de 1893²⁶⁶. La invocació era ben significativa, tal com mostra el

²⁶⁴. X., La Iglesia y la Masonería. Querrela del "Grande Oriente Español" contra La Verdad, revista católica semanal de Castellón de la Plana, por calumnias e injurias a la masonería española: extracto del sumario, reseña íntegra del juicio oral, con los discursos de los acusadores D. Vicente Dualde y D. Miguel Morayta, de los defensores D. Vicente Gascó (de D. Andrés Serrano, diácono), D. Ramón Nocedal (del Dr. D. Wenceslao Balaguer, Pbro.) y la sentencia absolutoria y definitiva, València, 1903. Un estudi del procés, a Joan Carles USÓ i ARNAL, "Católicos y masones en Castellón de la Plana: El juicio promovido por el Grande Oriente Español contra los presbíteros D. Wenceslao Balaguer y D. Andrés Serrano y la constitución de la "Liga Antimasónica"", Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, t. LIX, 1983, pp. 91-109. La correspondència i informes sobre aquesta qüestió que es troben a ASV, NM, 570, V, II, IV, núm. 16, Cause della Massoneria contro il Sacerdote Wenceslao Balaguer, podrien completar notablement la nostra visió. Melchor Ferrer qualificà el judici com a una gran victòria de l'integrisme. Cfr. Melchor FERRER, Historia del Tradicionalismo español, vol. XXVIII-I, Sevilla, 1969, pp. 157-158.

²⁶⁵. L.M. DE LL., "¡A dónde van a parar!", CC, 2 febrer 1890, p. 11. Així mateix, cfr. "Justísimo". Correo de Tortosa, 17 novembre 1890, [p. 1].

²⁶⁶. CC, 9 gener 1889, ed. matf, p. 8; "Dichos y hechos", CC, 5 febrer 1889, ed. matf, p. 9; P., "Revista de Roma", CC, 19 setembre 1889, ed. matf, p. 9; "Embolismo", CC, 5 desembre 1889, ed. tarda, pp. 4-5; "Dichos y hechos", CC, 1 abril 1890, ed. matf, p. 11; "A Santiago el Mayor", CC, 25 juliol 1893, p. 7; P., "Revista de Roma", CC, 5 juliol 1894, ed. matf, p. 7. A La Hormiga de Oro, d'altra banda, es va publicar tot al llarg de deu setmanes un text del bisbe de Santander Sánchez de Castro sobre la maçoneria i el liberalisme, i, entre d'altres, alguns articles sobre judaisme i maçoneria, la implicació d'aquests en determinats esdeveniments i el vessant satànic de la francmaçoneria. Aquests darrers seran tractats més endavant, quan s'analitzi el frau Taxil. Pel que fa a la resta, cfr. Vicente

fragment següent:

*"En medio de la espantosa descomposición general iniciada a beneficio de la corrupción del individuo, de la familia y de la sociedad, la España católica se postra en hinojos al pie del altar para unir sus ruegos a los de la Iglesia, que invoca hoy vuestro poderoso patrocinio, a fin de que os dignéis interceder por nuestra querida Patria para salvarla de las garras de masones y masonizantes, judíos y judaizantes que amenazan devorarla, y para que pueda recobrar el antiguo esplendor que había alcanzado en otros tiempos a la sombra de nuestra Sacrosanta Religión."*²⁶⁷

A partir de 1895, tanmateix, les al·lusions carlistes a la francmaçoneria es multiplicaren. No hi fou aliè l'afer Diana Vaughan, orquestrat per un enginyós farsant conegut com a Léo Taxil, que va portar de corcoll tot el món catòlic occidental²⁶⁸. Taxil, nom adoptat pel marsellès Gabriel Jogand-Pagès (1854-1907), es convertí suposadament al catolicisme en 1885, després d'uns anys de frenètic combat anticlerical. La seva ploma canvià d'enemics, malgrat que, en el fons, es mantingueren els mateixos elements que havien convertit les seves obres en exitoses: imaginació, oportunisme, sensacionalisme, pseudo-pornografia. De Pius IX i les seves incomptables amants es passava, a partir

Santiago SÁNCHEZ DE CASTRO, "La masonería y el liberalismo", LHO, 15 gener-22 abril 1890; LUPERCIO, "Crónica", LHO, 30 abril 1890, pp. 182-183; "Otro asesinato ritual judaico", LHO, 31 juliol 1892, p. 328, i "Más sobre la cuestión judaica", LHO, 16 agost 1892, pp. 350-351. L'any 1888, d'altra banda, El Correo Español va publicar una sèrie d'articles de J.M.F. sota el títol "El plan de las logias".

²⁶⁷. "A Santiago el Mayor", p. 7. Semblant era la dedicatòria del número extraordinari del periòdic carlista granadí La Verdad el novembre de 1899: "*La religión ultrajada, y la Patria esquilmada y supeditada a comerciantes sin noción de pudor y dignidad, no quieren, no pueden continuar por más tiempo en poder de masones y masonizantes*". La Redacción, "A Don Carlos de Borbón", La Verdad, 4 novembre 1899, p. 2.

²⁶⁸. Sobre Léo Taxil, cfr. Eugen WEBER, Satan franc-maçon. La Mystification de Léo Taxil, París, 1964; José A. FERRER BENIMELI, El contubernio judeo..., pp. 31-133; Raoul GIRARDET, Mythes et mythologies politiques, París, 1986; Jean-Pierre LAURANT, "Le dossier Léo Taxil du fonds Jean Baylot de la Bibliothèque Nationale", Política Hermetica, núm. 4, 1990, pp. 55-67; José A. FERRER BENIMELI, "Antimaçonisme et anticléricalisme: la mystification de Léo Taxil (1890-1897)", a Jacques LEMAIRE, ed., Sous la masque de la Franc-Maçonnerie (La Pensée et les Hommes, núm. 13), Brussel·les, 1990, pp. 103-117; Jean-Pierre RIOUX, Chroniques d'une fin de siècle. France, 1889-1900, París, 1991, pp. 191-198, i Fabrice HERVIEU, "Catholiques contre franc-maçons. L'extravagante affaire Léo Taxil", L'Histoire, núm. 145, 1991, pp. 32-39. Així mateix, és interessant la consulta de la veu "Taxil" de la vaticana Enciclopedia Cattolica (vol. XI, Ciutat del Vaticà, 1953, pp. 1805-1806), redactada per Celestino TESTORE.

de 1885, posem per cas, a les orgies satàniques a les lògies. Taxil s'inventà, en aquesta segona etapa, una francmaçoneria il·luciferina, amb gran satisfacció de la jerarquia i les bases catòliques²⁶⁹. No cal dir que, a Europa, les seves obres es vengueren per milers. A Espanya, concretament, foren publicades en editorials catòliques, com ara a la Impremta i Llibreria de la Immaculada Concepció, de Barcelona, o a la mateixa Llibreria de La Hormiga de Oro. El punt culminant de la mistificació fou l'aparició en escena de miss Diana Vaughan, gran sacerdotessa del *palladisme*, personatge només existent en el cap de Taxil i en el dels seus pietosos, alhora que morbosos, lectors. Al llarg dels noranta n'anà publicant les revelacions. Entre 1895 i 1897 veieren la llum, en fascicles, les memòries de miss Vaughan, que contenien fantàstiques *aportacions* als estrets lligams entre els elements satànics i els maçons²⁷⁰.

²⁶⁹. La Hormiga de Oro es féu puntual ressò del seu arrepeniment, amb la publicació d'una biografia del personatge i una il·lustració a primera pàgina. Cfr. "León Taxil", LHO, núm. 8, 19 febrer 1887, p. 122; "León Taxil", LHO, núm. 26, 25 juny 1887, pp. 401-403. D'altra banda, el predicador apostòlic Rafael Pijoan, director de la revista El Faro Popular, titulà un dels seus fullets antimaçònics El gran triunfo de Léo Taxil. Amb les seves revelacions -escrivia-, Taxil havia aconseguit un "*triunfo homérico*" contra la francmaçoneria. Per tant, concloïa:

*¡Gloria, pues, a Léo Taxil!
¡Gloria y loor al esforzado campeón que rasgando la cortina de las logias, nos las ha presentado tales cuales son!
¡Gloria, loor y bendición a la elocuente pluma que, cual afilada espada ha cortado de raíz la cabeza de la bestia masónica!
Justo es, pues, que dirigiéndonos al vencedor clamemos:
Tu nombre, ¡oh Taxil!
Se cubre de gloria,
Tu hermosa memoria
Eterna será;
De un polo a otro polo,
Tu obra querida
De lauros ceñida
Tu honor cantará."*

Rafael PIJOAN, El gran triunfo de Léo Taxil, Barcelona, 1889. Cfr., també, una altra obreta sobre els beneficis de la conversió de Taxil -"*nuevo Pablo*"-, a Léo Taxil ó un varapalo á las sectas por la Redacción de "La Luce", vertido del italiano por J.S.v B., Barcelona, 1888. És, així mateix, molt interessant la introducció elaborada pel catedràtic de filosofia del Seminari Conciliar de Barcelona Jaume CARARACH a l'edició castellana de León TAXIL, La Francmaçonería, Barcelona, 1887, pp. V-IX.

²⁷⁰. La premsa carlina es féu ressò de la imminent aparició de les memòries de miss Vaughan. Així, el setembre de 1895, quan les anunciaren, es podia llegir a les planes de La Hormiga de Oro textos de l'estil del que segueix: "*Ya no más dudas: Diana Vaughan, la ex-paladista primero, la semi-convertida después, ha abierto al fin los ojos a la fe; no con aquella perplejidad producto de una inteligencia vacilante y de una voluntad indecisa, sino con resolución firme e irrevocable, hija sólo de un espíritu que vaga por las regiones purísimas de la fe.*" "Diana Vaughan", LHO, núm. 34, 16 setembre 1895, p. 535. Aquest article fou reproduït al cap de pocs dies al Correo Catalán. Cfr. CC, 18 setembre 1895, ed. tarda, pp. 3-4.

La premsa carlina, com la catòlica més generalment, se'n féu puntual ressò. L'afer Vaughan, juntament amb les anteriors tretes del mateix Taxil, en definitiva, consolidaren la volguda i antiga creença de la naturalesa satànica de la maçoneria. Les obres de Léo Taxil esdevingueren, per als publicistes catòlics, depositàries de cites d'autoritat. D'aquesta forma, el prevere Josep Sorribas, que firmava amb el pseudònim *Un Ermitaño* les seves col·laboracions al *Correo Catalán*, escrivia sobre la maçoneria i les lògies:

"Se adora allí al Diablo, que preside no pocas veces sus orgías; es el Diablo el instigador de todo lo que se fragua allí contra la Religión y la Sociedad; es el propio Lucifer, a quien llaman los masones eméritos el Dios bueno, el que exige de esos infelices las horribles profanaciones de que hacemos hoy aquí mérito; y ¿cómo no sentir asco y repulsión por esa secta maldita?"

*Infúndalos Dios en nuestros corazones y, sobre todo, en los corazones de los infelices que han tenido la desgracia de dejarse prender en aquella red diabólica, para que, arrepentidos de su tan grave pecado, se decidan a imitar cuanto antes a la ex-luciferiana Miss Vaughan, quien tan horrendas cosas nos cuenta ahora de lo que viera y oyera durante su vergonzoso cautiverio en la masonería."*²⁷¹

A l'alçada de 1896, però, alguns sectors, d'entre els catòlics alemanys en especial, posaren en qüestió l'autenticitat de miss Vaughan. El Congrés Antimaçònic, reunit a Trento aquell mateix any, creà una comissió per a resoldre aquesta qüestió, presidida pel bisbe Lazzareschi, que arribà a

²⁷¹. Un Ermitaño, "Algo de masonería", *CC*, 3 novembre 1895, p. 11. Sobre Taxil, Vaughan i la vinculació satanisme-maçoneria en la premsa carlina, a banda dels articles esmentats en aquesta nota i l'anterior, cfr. "El diploma masónico de Pfo IX", *LHO*, 30 gener 1892, p. 4; "El culto de Satanás en la masonería", *LHO*, 7 febrer 1894, pp. 66-69; "Satanás en el espiritismo y en la masonería", *LHO*, 31 març 1894, pp. 178-180; "El culto de Satanás en las logias", *LHO*, 7 maig 1894, p. 261; "Escenas de mandil", *LHO*, 31 juliol 1895, pp. 446-447; "La masonería" i "La brecha de Porta Pfa y la masonería", *CC*, 2 octubre 1895, ed. tarda, pp. 3-4 i 4-5; "La verdadera masonería", *CC*, 7 desembre 1895, ed. tarda, p. 5; "Una carta de Miss Vaughan", *CC*, 17 desembre 1895, ed. tarda, p. 4; "Un Ven .. que ladra", *LHO*, 30 abril 1896, pp. 242-244; "Peligro de las mesas giratorias", *LHO*, 7 maig 1896, p. 263; "De la masonería al martirio (Relación de un crimen)", *LHO*, 15 juny 1896, pp. 339-340; "Diana Vaughan y Crispi", *LHO*, 7 agost 1896, p. 460, i "Crispi envenenado", *LHO*, 15 setembre 1896, pp. 535-539. A més a més, entre els mesos de gener i agost de 1895, *La Hormiga de Oro* va publicar els articles d'un personatge que havia retornat al catolicisme, després d'abjurar dels seu passat maçònic. Cfr. Miguel PÉREZ LÓPEZ, Sin Tres Puntos, "Mi iniciación", "Después de iniciado", "La palabra sagrada", "Una *tenida* de familia", "Caricias masónicas", "Aumento de salario" i "Reapertura de los trabajos", a *LHO*, 22 gener-7 agost 1895.

salomòniques conclusions²⁷². Contrastaren amb les extretes de la conferència pronunciada a París per Taxil l'abril de 1897, on féu públic que des de 1885 havia estat enganyant els catòlics i que tot s'ho havia inventat. S'enfonsava, així, un muntatge espectacular, potser ja massa forçat en els darrers moments, però generador de quantiosíssims ingressos, que havia entusiasmat a una bona part dels catolicisme europeu²⁷³.

El Congrés Antimaçònic de Trento, a banda de l'afer Vaughan -central en la trobada-, tingué un especialíssim significat per al carlisme, tal com posava de manifest la dedicatòria del llibel de Primitivo Ibáñez, reproduïda més amunt. Entre els dies 26 i 30 de setembre de 1896 se celebrà a l'església de Santa Maria la Major de Trento el primer Congrés Antimaçònic Internacional, amb assistència d'unes vuit-centes persones, d'entre les quals sobresortien una quarantena de bisbes i mig centenar de delegats papals. A la convocatòria oficial s'especificaven les quatre seccions de què constaria: Doctrina maçònica, acció maçònica, oració i, per últim, acció antimaçònica. Cinc sessions, d'altra banda, el conformaren: una els dies 26, 28 i 29 i dues, matí i tarda, el dia 30 de setembre²⁷⁴. En el decurs de la quarta sessió, el

²⁷². La comissió presidida pel bisbe de Nova Cesarea Lazzareschi, declarava el 22 de gener de 1897, que "*hasta este día no ha hallado argumento alguno PERENTORIO en pro ni en contra de la existencia, la conversión y la autenticidad de los escritos de la llamada Diana Vaughan.*" Prenc la traducció d'aquesta declaració de "La cuestión Diana Vaughan", El Deber, 30 gener 1897, pp. 69-70.

²⁷³. La reacció dels carlins catalans, a "Leon Taxil, impostor y negociante", CC, 22 abril 1897, ed. matí, pp. 7-8; "Leon Taxil, impostor", El Loredán, 25 abril 1897, p. 2; Z., "Carta de París", CC, 24 abril 1897, ed. matí, pp. 12-13; Guillermo FROMM, "Leo Taxil. Fin de una comedia indigna", CC, 24 abril 1897, ed. tarda, pp. 4-5; "Leo Taxil ante Don Carlos", CC, 29 abril 1897, ed. matí, pp. 7-8; VÍCTOR, "A propósito de los farsantes", El Deber, 1 maig 1897, pp. 275-277; "La farsa de Leo Taxil", Lo Geni Catalá, 2 maig 1897, p. 3, i "Dichos y hechos", CC, 2 maig 1897, p. 14. D'aquests articles es dedueixen tres qüestions: en primer lloc, que la fi del frau Taxil era conseqüència directa del Congrés Antimaçònic de Trento; segonament, que don Carlos no s'havia deixat enganyar per Taxil a Trento, i, en tercer lloc, que, malgrat tot, l'opinió sobre la maçoneria no havia de variar ni un pèl.

²⁷⁴. Una extensa crònica del Congrés, precedida de documents i explicacions sobre l'obra de la fracmaçoneria, tot al llarg d'unes vuit-centes pàgines, a León CARBONERO y SOL, Crónica del Congreso Antimasónico Internacional de Trento, Madrid, 1896. El llibre correspon a volums successius de la revista religiosa La Cruz, que dirigia el mateix Carbonero y Sol. La primera entrega corresponia al número de la revista de 19 de desembre de 1896. A la premsa carlina -els diaris El Correo Español i el Correo Catalán, en especial- es reproduïren, els mesos de setembre i octubre, les cròniques enviades per carta o telègraf per G. FROMM sota els epígrafs "Congreso Antimasónico" o "Congreso Antimasónico de Trento". La documentació general sobre el Congrés i la correspondència mantinguda, per a la seva organització des d'Espanya, amb el cardenal Sancha, a ASV, NM, 602, VI, I, VII, núm. 4; Congresso antimassonico internazionale iniziato in Roma. I, també, a ASV, NM, 610, VIII, II, Sez.

catalanista canonge Collell va pronunciar un discurs en italià sobre la necessitat de l'oració per a combatre la maçoneria. La peculiar manera de posar-hi fi ens pot donar una idea de l'ambient que es respirava en la reunió. Així ho contava León Carbonero y Sol, cronista del Congrés Antimaçònic²⁷⁵:

"El Sr. Collell, después de terminado su discurso, muestra al público un crucifijo que un exmasón tridentino entregó a su confesor. Su tamaño es pequeño y de madera negra barnizada. El asta superior de la cruz está horadada y en su interior esconde un afiladísimo puñal que se extrae de aquella vaina con suma facilidad. Al sacar ese puñal el orador y enseñarlo a la Asamblea, ésta, como movida por un resorte, se levanta de sus asientos lanzando un formidable ¡Viva Jesús!"

De la reunió, malgrat els dubtes i polèmiques que generaren les criatures taxilianes, en sortí reforçada, per damunt de tot, l'acció antimaçònica, tal com l'intent de formació arreu de juntes d'Unió Antimaçònica mostra. Els carlistes catalans desplegaren, en aquest sentit, una notable activitat²⁷⁶.

Dos elements, però, provocaren una particular satisfacció als carlins²⁷⁷.

única, núm. 6.

²⁷⁵. León CARBONERO y SOL, *Crónica del Congreso Antimaçónico...*, p. 758.

²⁷⁶. L'estudi de la formació de les Unions antimaçòniques a Catalunya està per fer. Vaig assajar de reconstruir la de l'olotina a partir de la correspondència continguda a Arxiu Parroquial de Sant Esteve d'Olot, R.A.1.7., Correspondència. Cfr. Jordi CANAL i MORELL, "L'Església contra la maçoneria en l'Olot de final del vuit-cents", a *Revista de Girona*, núm. 131, 1988, pp. 73-75. La Junta d'Unió Antimaçònica de l'Arxiprestat d'Olot quedà constituïda el 6 de novembre de 1898. Gairebé tots els onze integrants eren carlistes, o, en algun cas, catalanistes tradicionalistes. El president honorari era el reverend Josep Burch i Ventós, actiu publicista carlí. Entre els altres membres, destaquen cognoms tan significatius en el tradicionalisme finisecular olotí com Solà, Llosas, Rius, Saderra, Bolós, Fontfreda, Serrat, Vila i Santouja.

²⁷⁷. En el periòdic carlista de Granada *El Amigo del Obrero* es va publicar el següent sonet dedicat al Congrés, signat per "Un católico apostólico romano":

*"¡Oh Religión de Cristo seas bendita!
Yo he visto a tus atletas valerosos
En Trento congregados y briosos
Desafiar la secta más maldita.
¡Bendita seas! La Sión repita,
En sus himnos divinos y armoniosos
Y humillados los antros tenebrosos,
Todos te aclamen con amor bendita.
¡Gloria a tu nombre, Trento venturosa!"*

En primer lloc, la moció d'aplaudiment al diputat Juan Vázquez de Mella per la seva exposició a les Corts espanyoles, el setembre de 1895, sobre la francmaçoneria, presentada durant la quarta sessió pel comendador Pacelli. La moció especificava en la seva primera part, que el Congrés

*"aplaude la iniciativa de los católicos de Granada y al diputado Vázquez de Mella, que presentó a las Cortes de Madrid la vigorosa petición solicitando, como refieren los periódicos católicos, que sea declarada ilegal, facciosa y traidora a la patria la masonería, quitando de los empleos públicos a los masones; que sea derogada toda ley que siquiera indirectamente favorezca a la propaganda antireligiosa y subversiva, y que el Gobierno apoye y favorezca todo cuanto sea necesario para la defensa del catolicismo, para evitar los males que ha preparado y prepara la masonería."*²⁷⁸

Fou, segons el cronista de la trobada, unànimement aplaudida pels congressistes. El segon dels elements, d'altra banda, estava carregat d'un contingut simbòlic encara més accentuat. Es tractava de l'assistència al Congrés Antimaçònic de Trento de don Carlos i la seva família²⁷⁹. La

*Nosotros los soldados de María
Seguiremos tu senda valerosa;
Gritando con ardor y valentía
Los de sangre española y generosa:
¡Gloria a la cruz! ¡Guerra a la secta impía!"*

Un catòlic apostòlic romà, "Al Congreso Antimasónico de Trento. Soneto", El Amigo del Obrero, 17 novembre 1896, [p. 2].

²⁷⁸. León CARBONERO y SOL, Crónica del Congreso Antimasónico..., pp. 761-762. La Biblioteca Popular Carlista dedicava els comentaris següents a aquest fet: "El aplauso que tributa al sr. Mella el Congreso antimasónico honra grandemente a la Causa carlista y todos sus servidores: por lo que, a la par que enviamos nuestra más entusiasta felicitación al ilustre tribuno, no dudamos en felicitarnos y felicitar a todos los buenos hijos de la gloriosa comunión católico-monárquica." "Don Carlos en Trento", BPC, vol. XVI, octubre 1896, p. 109. Malgrat que les cròniques carlines no en fessin esment, el comendador Pedro Pacelli era el corresponsal a Roma del Correo Catalán. Cfr. CC, 6 desembre 1895, ed. matf, p. 7.

²⁷⁹. Una aproximació a aquest fet, a José A. FERRER BENIMELI, "Carlos VII y el Congreso Antimasónico de Trento", Letras de Deusto, núm. 29, 1984, pp. 151-157. Cfr. Melchor FERRER, Historia del Tradicionalismo..., vol. XXVIII-I, pp. 209-211. D'altra banda, es pot trobar una crònica coetània, a León CARBONERO y SOL, Crónica del Congreso Antimasónico..., pp. 772-775; "Noticias y comentarios", La Lectura Dominical, 11 octubre 1896, p. 654; Guilherme FROMM, "Congreso Antimasónico de Trento", CC, 8 octubre 1896, ed. matf, pp. 8-10, i Juan Bautista FALCÓ, "El Rey Antimasónico", BPC, vol. XVI, octubre 1896, pp. 11-13. Així mateix, cfr. "Don Carlos en el Congreso Antimasónico de Trento", La Monarquía Federal, 3 octubre 1896, suplement, s.p.; B. de A., "Don Carlos de Borbón en Trento", El Nuevo Cruzado, 10 octubre 1896, pp. 2-3, i ALPENS, "A herrar o quitar el banco", CC, 15 octubre 1896, ed. matf, p. 7.

publicística carlina aprofità en favor de la causa la bona acollida que se'ls dispensà a Trento, tant pel que fa als honors regis de les altes jerarquies eclesiàstiques com a la rebuda popular. I explotaren, en especial, la circumstància d'haver estat un dels pocs personatges de categoria *real* assistents. El duc de Madrid passà a convertir-se en *l'únic Rei antimaçònic*, qualificatiu derivat d'un dels visques pronunciats per un participant espanyol-no carlí, afegien els cronistes- a la sortida del pretendent de les sales del Congrés²⁸⁰. El binomi carlisme-antimaçoneria en sortia, de totes totes, reforçat.

La implicació de la francmaçoneria en els conflictes colonials, que també fou objecte de tractament a Trento, va concentrar, per damunt de tots els anteriors aspectes, les atencions del carlisme fi de segle. Des de 1895 anaren sovintejant al·lusions i acusacions, progressivament més freqüents a mesura que passaven els mesos, fins a assolir el clímax en 1898 i 1899. D'aquesta manera, per exemple, a la secció de passatemps de La Monarquía Federal, de València, es plantejava a la fi de 1895 el geroglífic següent: un triangle, cadascuna de les tres línies del qual estaven conformades per les paraules SECTAS MASÓNICAS, i, a l'interior del triangle, figuraven dues paraules més, CRIMEN i PORQUERÍA. La solució, que oferiren al cap d'un parell de números, era evident: *Dentro de las sectas masónicas no hay más que crimen y porquería*²⁸¹. I, si de 1895 féssim un salt fins al març de 1899, podríem observar en la premsa carlina de Barcelona el següent anunci:

²⁸⁰. Lluís M. de Llauder també remarcava el paper del duc de Madrid a Trento en tant que únic Rei antimaçònic. L.M. DE LL., "Obras son amores", CC, 4 octubre 1896, pp. 8-10, i L.M. DE LL., "La campaña antimasonica", CC, 15 novembre 1896, p. 14. Una afilada crítica a aquestes interpretacions, a Luis CABOT y NEGREVERNÍS i Arcadio de ARQUER y VIVES, Datos para la historia. La bancarrota del carlismo, Barcelona, 1900, pp. 95-98. D'altra banda, el comte de Melgar explicava que, uns anys abans, en la cerimònia del matrimoni de don Carlos i Maria Berta, el que havia estat capellà del batalló de Guies del Rei a la tercera carlinada, el navarrès Madoz, es postrà davant el pretendent tot cridant *¡Viva el martillo de la francmasoneria!*. Conde de MELGAR, Veinte años con Don Carlos. Memorias de su Secretario el -----, Madrid, 1940, pp. 176-177.

²⁸¹. "Pasatiempos", La Monarquía Federal, 7 desembre 1895, [p. 4]; "Pasatiempos", La Monarquía Federal, 21 desembre 1895, [p. 4].

"PRESERVATIVUS DE ACTUALITAT. Xacolata ANTI-HIPÓCRITA, café ANTI-MASÓ, y sucre ANTI-LLIBERAL. Calitats superiors y pes exacte. Vendas: Carrer Alt de St. Pere, 5"²⁸².

La maçoneria esdevingué un argument -a voltes, una excusa-, però també una presència, habitual de la premsa carlina. A banda de passatempis i anuncis, allò realment significatiu fou que començaren a resultar molt freqüents notícies sobre les lògies espanyoles, l'acció maçònica a Europa i a l'Amèrica continental, els atacs maçònics a la religió i, especialment, sobre la llibertat d'actuació que li oferia la Regència²⁸³. Per quina raó no eren perseguits els maçons, quan resultava clar que havien traït la pàtria, es preguntava en un d'aquests articles Arturo Ventura. La resposta era d'una aclaparadora evidència: no ho eren ja que el liberalisme dominant era fill de la maçoneria. Argument central, aquest, tal com s'ha vist, del pensament llauderista. Si a totes aquestes notícies hi afegim el tema clau de l'etapa, és a dir, l'autoria maçònica dels conflictes colonials i de la guerra amb els Estats Units, podem completar el fris. Fris que es trobava en el principal diari carlista català, el Correo Catalán, però que també apareixia a la premsa local, tal com, posem per cas, una ullada al butlletí setmanal dels carlins sabadellencs Círculo Tradicionalista de Sabadell, tot al llarg de l'any 1897, ens mostraria amb nitidesa.

²⁸². CC, 25 març 1899, p. 1.

²⁸³. Les referències podrien ser molt abundants. La selecció que segueix a continuació pot resultar, tanmateix, il·lustrativa: LÁTIGO, "¡Viva la masonería!", CC, 1 octubre 1896, ed. matí, pp. 8-10; "Sacrilégio masónico en Pontevedra", CC, 6 octubre 1896, ed. matí, pp. 8-9; Ramón YÉBENES, Pbro., "Principios de la masonería", CC, 6 octubre 1896, ed. tarda, pp. 3-4; ENEAS [Benigno BOLAÑOS], "Castigo de panza", LHO, núm. 38, 15 octubre 1896, p. 595; Arturo VENTURA, "¿Por qué no los persiguen?", CC, 16 octubre 1896, ed. matí, pp. 10-11; D.C., "La masonería y la religión", CC, 16 octubre 1896, ed. tarda, pp. 4-6; [Joan] B[aptista] FALCÓ, "Los Hermanos 'Tres Puntos'", a Almanaque Carlista para 1897 dedicado á los lectores de la Biblioteca Popular Carlista, Barcelona, 1896, pp. 84-89; Luis C. MEJÁN, "La francmasonería en el país de García Moreno", CC, 19 febrer 1897, ed. matí, pp. 8-9; J.C., "Desde Quito", CC, 31 juliol 1897, ed. tarda, pp. 4-5; B., "Carta de París", CC, 2 octubre 1897, ed. matí, pp. 11-12; "Labor masónica", CC, 9 octubre 1897, ed. tarda, pp. 3-4; "Acusación gravísima", CC, 22 febrer 1898, ed. matí, p. 6; "Masonerías", CC, 22 juliol 1897, ed. tarda, pp. 3-4; "Labor masónica", CC, 15 agost 1898, p. 6; "La masonería en Italia", CC, 9 setembre 1898, ed. tarda, pp. 6-7; Y., "Labor masónica", CC, 11 juliol 1899, ed. matí, pp. 7-8; "Federación masónica", CC, 8 agost 1899, ed. tarda, pp. 3-4; "Atropello a los sectarios", CC, 5 setembre 1899, ed. tarda, p. 4; "Las logias y la concentración democrática", CC, 16 setembre 1899, ed. tarda, pp. 4-5; "La masonería de cuerpo entero", CC, 24 novembre 1899, ed. matí, p. 5; "La francmasonería en el poder", CC, 8 setembre 1900, p. 1.

La francmaçoneria era la culpable de les insurreccions de Cuba i de les Filipines. Per als carlins -i, més en general, per una franja que anava des de l'integrisme al conservadorisme catòlic²⁸⁴-, aquesta sentència no admetia discussió. Així, les acusacions paral·leles als frares de ser els causants del conflicte filipí, eren contestades amb contundència des del bàndol del pretendent, tal com es pot veure -malgrat que presenti algunes dificultats per a la seva correcta comprensió- en el següent text inserit en un periòdic granadí²⁸⁵:

"Los sectarios del infame liberalismo únicamente, los que a la masonería acanallada pertenecen, a la masonería que es la única y exclusivamente es la responsable de la guerra.

Porque ya sabemos que masón es Aguinaldo como Rizal, y que lo son Máximo Gómez y Mac-Kinley.

A la masonería pues, es a quien se debe la guerra, la guerra que los frailes no han podido evitar, a pesar de sus esfuerzos inauditos."

Els arguments emprats per la premsa eren els que ja han estat sintetitzats en tractar dels articles de Lluís M. de Llauder. A les insurreccions illenques s'afegí, posteriorment, la guerra amb els Estats Units, país símbol, així mateix, de la francmaçoneria. Els Estats Units i els seus mandataris eren sempre representats en la premsa satírica carlista -com a la republicana- com uns porcs. Així, per exemple, a la primera plana del setmanari Lo Mestre Titas de la darrera setmana de febrer de 1898, apareixia una vinyeta titulada "Un senador... yankée"²⁸⁶. Es tractava d'un gran porc engabiat, que el públic

²⁸⁴. Una comparació entre El Correo Español, El Siglo Futuro, La Unión Católica i La Época, per prendre en consideració premsa de la mateixa ciutat, a mitjan 1896, ens ofereix coincidències notables en aquesta qüestió. Dues paraules hi anaven, tothora, de bracet: *masones* i *filibusteros*.

²⁸⁵. "Lo inaudito", El Amigo del Obrero, 9 juny 1898, (p. 1).

²⁸⁶. "Un senador... yankée", LMT, 26 febrer 1898, p. 1. En un article publicat al cap d'uns mesos en aquest mateix setmanari, es feia referència als "*masons tocinares*". MATA LLOPS, "Oracions... y afora maçons", LMT, 16 juliol 1898. Aquesta identificació, tanmateix, no era exclusiva dels tradicionalistes. Així, Josep Maria de Sagarra recordava que quan era petit, a l'època de la guerra de Cuba, a la Rambla venien uns porquets de pasta, amb "*la singularitat maliciosa [que] a la panxa duia pintada la bandera dels Estats Units*". Josep Maria de SAGARRA, Memòries, vol. I, Barcelona, 1981, p. 173. Angel Ossorio, d'altra banda, consignava a les seves memòries que a Espanya es qualificava de *choriceros* als Estats Units. Angel OSSORIO y GALLARDO, Mis Memorias, Madrid, 1975, p. 59. Sobre la paral·lela identificació nord-americà i porc a la premsa satírica republicana finisecular, cfr. La

contemplava. Al porc se li havien dibuixat estrelles i símbols maçònics al cos, i a la part superior de la gàbia figurava aquesta inscripció: "*Masón*" *Exemplar modelo de la rassa*. El policia que vigilava la gàbia es dirigia als espectadors amb les següents paraules:

*"-Señores, no acostarse
que es terrible el animal,
pues trechina dientes grossos
y podría hacerlos mal.
Es muy feroz esta bestia
que llevaron de New York.
¡Es pitchor que una pantera
por más que aparezca un porch..."*

En definitiva, tant les insurreccions com la guerra generaren un munt de lletra impresa antimaçònica per part dels òrgans carlistes, des dels diaris a les petites publicacions²⁸⁷. I motivaren, també, l'aparició d'alguns llibrets, mai prou recomanats per aquests mateixos periòdics. Destacà, entre d'altres -com La Gran Traición de "Mauricio", La Masonería y su intervención en los principales sucesos políticos de los tres últimos siglos de Teodoro Creus y Corominas, o Sacrílegos y traidores. La Masonería contra la Iglesia y contra España d'Enrique Reig, per a només esmentar els tres opuscles més elogiats des de la premsa carlista-, el llibre titulat Intervención de la Masonería en los desastres de España, obra del dirigent carlista valencià Manuel Polo y Peyrolón, publicat per primera volta en 1899, que contenia una llista de les

Camoana de Gràcia, 1896-1898.

²⁸⁷. A banda dels articles de Llauder, es pot consultar els següents, sense voluntat d'exhaustivitat: "Unos y otros", El Voluntario, 8 juny 1895, pp. 4-5; G. REPARAZ, "La masonería en Cuba", LHO, núm. 31, 22 agost 1896, pp. 486-487; "La masonería en Filipinas", LHO, núm. 32, 31 agost 1896, pp. 500-502; PLÀ, "Causas de la guerra de Cuba. Irreligión, Masonería y Enseñanza", CC, 6 octubre 1896, ed. matí, pp. 11-12, i 14 octubre 1896, ed. matí, pp. 10-11; "La masonería y la rebelión en Filipinas", CC, 17 octubre 1896, ed. matí, pp. 8-10, ed. tarda, pp. 3-5, i 18 octubre 1896, pp. 9-11; F., "¡Viva España!", El Deber, 30 abril 1898, pp. 261-262; "¡Fuera la masonería!", CC, 15 maig 1898, pp. 10-11; "Carácter religioso de la guerra", CC, 5 juny 1898, pp. 10-11; Sebastián J. CARNER, "Un poco de Historia", LHO, núm. 27, 22 juliol 1898, p. 418; Manuel CASANOVAS SANZ, "La causa de nuestros males", CC, 12 novembre 1898, ed. matí, pp. 8-10; X.X.X., "Una infamia más de la masonería. Apéndice importante a la Gran Traición", CC, 3 gener 1900, ed. matí, p. 11. És molt interessant de constatar com els mateixos arguments apareixen en bona part de l'univers de les publicacions catòliques espanyoles, tal com una ullada a l'òrgan de l'Apostolat de la Premsa de Madrid, La Lectura Dominical, o a El Mensajero del Corazón de Jesús, revista mensual de la Companyia de Jesús, il·lustren a bastament.

lògies maçòniques espanyoles elaborada pel dirigent carlista català Marià Fortuny²⁸⁸.

El llibre de Polo y Peyrolón constitueix un immillorable compendi -i, doncs, també un *digne* colofó per a aquest estudi- de la visió carlista sobre la francmaçoneria. La maçoneria, escrivia aquest autor valencià, és

"el enemigo, enemigo irreconciliable de Cristo, enemigo de su Iglesia santa, enemigo de las naciones católicas, enemigo del poder público y del orden social cristianos, y enemigo, en fin, de nuestras almas, cuya perdición es segura si contemporizamos, en vez de batallar hasta hundirle."

I, a continuació, sentenciava: *"Ni masones, ni masonizantes: tal sea la divisa del verdadero católico."* Que significava declarar una *"guerra sin cuartel, no solamente a los masones calificados, sino también a los sospechosos de masonismo, y a los masonizantes sobre todo"*²⁸⁹. De tota manera, el dirigent carlista valencià volia desmarcar-se tant d'aquells que exageraven el poder misteriós de la francmaçoneria -els *"devotos educados por los P.P. Jesuítas, que tienen, como vulgarmente se dice, a los masones montados en la nariz"*-, com d'aquells altres -la major part dels periodistes liberals- que

²⁸⁸. Manuel POLO y PEYROLÓN, Intervención de la Masonería en los desastres de España por ---- con una lista de las logias masónicas españolas por D. Mariano Fortuny, miembro del Comité nacional de la Unión antimasonica, València, 1899. La llista de les lògies, a Mariano FORTUNY, "Índice alfabético-geográfico de los talleres o centros masónicos existentes en España y en sus perdidas colonias según los más recientes anuarios y publicaciones de la secta", *Ibid.*, pp. 89-167. Així mateix, l'any noranta-nou Polo y Peyrolón intervingué activament en el V Congrés Catòlic Espanyol, que va tenir lloc a final d'agost a Burgos *"en un clima de rabioso antiliberalismo"*, propiciat per la massiva presència de carlins i integristes. El publicista valencià tractà de la francmaçoneria espanyola, en un ambient extremament favorable a les seves asseveracions. Cfr. Crónica del V Congreso Católico Nacional Español, Burgos, 1899, i Domingo BENAVIDES, Democracia y cristianismo en la España de la Restauración, 1875-1931, Madrid, 1978, pp. 176-180 (la citació, a la p. 176). Un exemple de la recepció d'aquest discurs de Polo y Peyrolón en la premsa catòlica finisecular -en aquest cas canària-, a Ramón FELIPE GÓNZÁLEZ, *"La Verdad, un periódico antimasonico en el contexto de la crisis finisecular"*, a José A. FERRER BENIMELI, coord., La masonería en la España del siglo XIX, vol. II, Valladolid, 1987, pp. 894-897.

²⁸⁹. *Ibid.*, pp. 5 i 77. En el capítol IX del llibre -"De los masonizantes", pp. 77-78- s'advertia que l'enemic declarat era sovint menys terrible que el disfressat o hipòcrita, i fins i tot que aquells que contemporitzaven amb els maçons.

desconeixien la seva importància i abast²⁹⁰. Així,

*"Aquéllos se lo explican todo fácilmente por la influencia perniciosa y oculta de la Masonería; éstos, por el contrario, se rien de los masones y hasta ponen en tela de juicio su existencia, y ambos exageran, aunque en direcciones opuestas, y se equivocan con perjuicio grande de la Religión y de la Patria, por lo que importa conocer a los masones y masonizantes tales cuales son, sin hipérboles ni mistificaciones convencionales, con la serenidad y la energía propias de la verdad y de la justicia que deslumbran cuando se les contempla desnudas y de frente, pero jamás se equivocan ni se abaten."*²⁹¹

Entre els uns i els altres, per tant, Polo y Peyrolón assegurava que la seva exposició responia a un "*criterio de rectitud, sin perjuicios ni antipatías para nadie, con rendimiento amoroso a la verdad*"²⁹². Es tractava, simplement, a partir d'aquest peculiar criteri, d'exposar la intervenció que la francmaçoneria havia tingut en els desastres d'Espanya. Malgrat els aires de suposada imparcialitat en l'anàlisi, el resultat distava ben poc de tots els textos que hem pogut veure anteriorment.

Com a pas previ a l'exposició de les intervencions continuades de la maçoneria en els esdeveniments de la història espanyola, Polo y Peyrolón definia l'orde com una societat secreta, misteriosa i immoral en procediments i finalitats, com a temerosa de la llum de la publicitat, com a condemnada per l'Església i els Papes, com a societat revolucionària i filla del judaisme, com a antipatriòtica, com a societat explotadora i cara, i, finalment, com a societat

²⁹⁰. "*Según los primeros, la Masonería es un monstruo que conspira en las cavernas de Adonirán para acometer toda clase de felonías y crímenes; es el Deus ex machina de todos los asesinatos, envenenamientos, regicidios, persecuciones contra el Altar, el Trono y la Patria, guerras, crisis políticas, calumnias, venganzas, sacrilegios, misterios de iniquidad, culto luciferiano o paládico, y, en suma, de cuanto más horriblemente misterioso, diabólico, criminal y nefando ha ocurrido y ocurre en el mundo. A la inversa, para los segundos, la Masonería es una sociedad inofensiva y ridícula, espantajo de almas timoratas y pusilánimes, que tuvo su fundamento e importancia en otros tiempos, pero que hoy no merece la atención de personas ilustradas y serias, que compadecen a los tales fanáticos al revés, llamadas masones, dignos únicamente de que se les combata con burlas, a lo sumo con la conspiración del silencio.*" Ibid., p. 5.

²⁹¹. Ibid., p. 6.

²⁹². Ibid., p. 6.

irreligiosa. Tres idees sobresurten en la consideració de la francmaçoneria per part d'aquest autor. En primer lloc, la contraposició entre Maçoneria i Església, en base a una comparació recurrent entre els publicistes tradicionalistes: "*Se ha dicho del diablo que es simia Dei, y de la misma manera se puede afirmar de la Masonería que es el remedo diabólico de la Iglesia Romana.*"²⁹³ La segona idea consistia en la impugnació del caràcter filantròpic i benèfic de la maçoneria. Finalment, l'estreta relació entre judaisme i maçoneria. Així, aquesta darrera constituïria una societat secreta filla del judaisme i mare de la revolució en els nivells religiós, polític i moral²⁹⁴. Els països catòlics n'havien patit els efectes nocius. La prova evident de la perniciositat l'aportava el

*"misérrimo estado a que han quedado reducidas las naciones católicas por obra del Judaísmo, de la Masonería y del Liberalismo, triple y gangrenosa encarnación contemporánea de la Revolución cosmopolita y satánica."*²⁹⁵

A la història d'Espanya hi havia tot un seguit de fets en els que la intervenció maçònica era, a parer del publicista valencià, incontestable²⁹⁶: l'expulsió dels jesuïtes i els preparatius contra la dominació espanyola a Amèrica (1767), la invasió francesa (1808) -la maçoneria espanyola hauria comès, en aquesta ocasió, un veritable "*crimen de lesa patria*" en preparar i emparar la invasió²⁹⁷-, la sublevació de Riego i la pèrdua de les colònies americanes

²⁹³. Ibid., p. 9.

²⁹⁴. Ibid., p. 31. Sobre l'estreta relació maçoneria-judaisme escrivia: "*Las relaciones entre los judios y los masones son tan íntimas, que muchos consideran a los primeros como los progenitores de los segundos.*" Ibid., p. 18. Les cites d'autoritat en aquesta qüestió van des de Barruel a Drumont, tot passant per La Civiltà Cattolica.

²⁹⁵. Ibid., p. 31.

²⁹⁶. "*Procuraré mantenerme en un justo medio, no atribuyendo a la intervención masónica en los acontecimientos patrios más alcance que el que resulte probado o se infiera de graves indicios, orillando pequeñeces*". Ibid., p. 32. El tractament de totes i cadascuna d'aquestes intervencions, a les pp. 32-70.

²⁹⁷. "*Siendo la Masonería la Iglesia de la Revolución y amantada ésta a los pechos de la nación vecina en los últimos años del siglo XVIII, para descatalizar a España y arraigar en ella las ideas revolucionarias, lógico era que la Masonería, invocando el progreso, la libertad, la igualdad y la fraternidad, procurase a toda costa el afrancesamiento de nuestro país. Ya hemos visto que la Corte de Carlos III en su parte más influyente se componía de masones, regalistas, pseudo filósofos,*

(1820), les matances de frares (1834-1835), la revolució de Setembre (1868) i la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines (1898). Si bé en el decurs del Sexenni democràtic "*los masones españoles de toda obediencia reinaron y gobernaron en España como tuvieron por conveniente*", amb la Restauració es retiraren a "*sus cavernas de Adonirán*" a acostar posicions a l'interior de la família, mentre que Cánovas i el maçó Sagasta sostenien les *llibertats de perdició* i ells, al seu torn, esperaven temps més propicis. Temps que arribaren a la fi de la centúria, quan la francmaçoneria va donar el cop definitiu "*a la civilización cristiana y española en Cuba, Puerto Rico y Filipinas*". La base d'aquesta afirmació, assegurava Polo y Peyrolón en el seu intent de mostrar-se rigorós, es trobava en els greus indicis existents i en les dades aparegudes en històries, fulletons i periòdics²⁹⁸. Una volta posades de manifest tantes evidències i amb tantes demostracions, la conclusió era prou evident²⁹⁹:

"Ante esta vergüenza que se avecina, unámonos todos en aspiraciones y conducta para combatir a sangre y fuego el judaísmo, la Masonería y el liberalismo, triple en la apariencia y en el fondo una y la misma aparición del espíritu satánico del siglo, que descende al sepulcro cubierto de ruinas y oprobio; dispóngamos nuestras fuerzas en línea de batalla, como incontrastables falanges macedónicas prontas a pelear las batallas del Señor; tremolemos al viento en la intransigente bandera católica, aquella nuestra divisa: ni masones ni masonizantes; y sea por fin nuestro grito de guerra: ¡viva la Iglesia de Cristo, y muera la Iglesia de Satanás!"

Una nova crida, al cap i a la fi, al combat antimaçònic. Una crida feta en un moment especialment delicat per la francmaçoneria espanyola, immersa en una profunda crisi³⁰⁰. Tanmateix, aquesta és una dada secundària en la

enciclopedistas y volterianos, es decir, de afrancesados, precursores naturales y lógicos de las fieras revolucionarias." Ibid., p. 38.

²⁹⁸. Ibid., pp. 53-54.

²⁹⁹. Ibid., p. 88.

³⁰⁰. Sobre la crisi finisecular de la maçoneria, cfr. Pere SÀNCHEZ FERRÉ, *La maçoneria a Catalunya...*, pp. 329-336, i, del mateix autor, "La maçoneria española y el conflicto colonial filipino", a José A. FERRER BENIMELI, coord., *La Maçonería en la España del siglo XIX*, vol. II, pp. 481-496.

nostra anàlisi. El discurs carlista -i tradicionalista, més en general- sobre la maçoneria no ve projectat per la realitat, sinó per l'imaginari.

La combinació de l'anàlisi dels articles dominicals del cap del carlisme català finisecular i de la seqüenciació de les referències antimaçòniques aboca a una conclusió prou evident: la centralitat del combat antimaçònic -i antijudaic-, malgrat que l'imaginari anés sempre per davant de la realitat, en la ideologia carlista, en tant que concreció dels fruits de l'arbre del Mal, en tant que representació del tan odiat liberalisme. Amb lògiques matisacions, l'antimaçonisme dels carlins de la darrerria del Vuit-cents era triplement compartit. En primer lloc, amb tota la cultura tradicionalista catalana i espanyola -i, doncs, profundament catòlica- contemporània. La d'aquells que llegien Taxil i obres parelles com la seva particular pornografia³⁰¹; la d'aquells, així mateix, que podien recitar aquests versos que Verdaguer afegí el 1884 al seu poema "A la Verge del Mont"³⁰²:

*"María, en vostre jardí
dues feres hi han entrades:
la secta dels francmaçons
i la secta protestanta;
traieu-les, Mare de Déu!
Catalunya us ho demana,
que els enemics de la fe
són enemics de la pàtria."*

Segonament, tal com s'ha mostrat a l'inici d'aquest apartat, compartit amb tota l'evolució d'aquest moviment de llarga durada que ha estat el carlisme. Per últim, l'antimaçonisme forma part de la cultura de la dreta i l'extrema dreta contemporànies -amb això no voldria assegurar que no en formi també de la d'una certa esquerra-, malgrat la imprecisió d'aquestes distincions. El

³⁰¹. La idea de l'antimaçonisme com a pornografia dels intransigents prové d'Enric Ucelay Da Cal, que la derivava de l'obra de Richard Hofstadter. Cfr. Richard HOFSTADTER, The paranoid style in American politics, Nova York, 1967, i Enric UCELAY DA CAL, "Ideas preconcebidas y estereotipos en las interpretaciones de la Guerra Civil española: el dorso de la solidaridad", Historia Social, núm. 6, 1990, p. 37.

³⁰². Aquests versos no apareixen a les edicions habituals del poema. Cfr. Ricard TORRENTS, "Els corrents ideològics en el Canigó de Verdaguer", Revista de Girona, núm. 119, 1986, p. 67.

pensament anti-il·lustrat d'un personatge com Barruel o dels seus imitadors i admiradors espanyols en podria constituir una evidència reculada³⁰³. El nazisme, una de més apropiada, i més encara si ens aturem a considerar els ressorgiments neo-nazis actuals³⁰⁴. Entre totes les anteriors pinzellades, la del carlisme -i, concretament, la del carlisme fi de segle-, per seguir amb el símil pictòric, no fou pas aquella que el traç més prim va posar de manifest.

³⁰³. Sobre Barruel existeixen nombrosos estudis. Cfr., especialment, J.M. ROBERTS, La mythologie des sociétés secrètes, París, 1979; Jacques LEMAIRE, Les origines françaises de l'antimaçonisme (1744-1797), Brussel·les, 1985; Amos HOFMAN, "The Origins of the Theory of the Philosophe Conspiracy", French History, vol. 2, núm. 2, 1988, pp. 152-172, i Charles PORSET, "Genealogía del "complot" masónico", a José A. FERRER BENIMELI, coord., Masonería, revolución y reacción, vol. I, pp. 337-352. Sobre Espanya, cfr. Javier HERRERO, Los orígenes del pensamiento reaccionario español, Madrid, 1988 (nova ed.).

³⁰⁴. Sobre l'antimaçonisme nazi, cfr. José A. FERRER BENIMELI, El contubernio judeo..., pp. 240-252. Per tal d'adonar-se de la permanència d'aquest element en el neo-nazisme d'avui en dia, pot ser útil consultar el catàleg de llibres, publicacions i objectes de CEDADE. Cfr. Librería EUROPA. Catálogo 1991, Barcelona, 1991.

3. L'ARBRE DEL BÉ I EL CARLISME

"*¡Triste es contemplar el espectáculo!* -exclamava Lluís M. de Llauder a la darrera de 1895 en un article on feia l'anàlisi de la situació creada a l'illa de Cuba³⁰⁵-. *Dios nos aflige, Dios nos castiga, Dios nos llama, y nadie lo reconoce, ni lo nota siquiera.*" I és que, tal com hem escrit més amunt, al darrera dels conflictes colonials finiseculars hi podem trobar, com a tot arreu, Déu, la Providència. La guerra era un avís, al mateix temps que un càstig, dirigit a un país que cuidava en excés l'arbre del Mal. De les colònies, a imitació de la metròpoli, es va fer fora Jesucrist, tot trencant amb aquella missió també providencial que inicià Colón per a Espanya, i s'hi introduí, pel contrari, la corrupció de costums, el lliurepensament i la francmaçoneria³⁰⁶. Per tot plegat, la mà de Déu ja havia actuat amb anterioritat sobre España, però,

"¿No han sido vanos hasta ahora todos los avisos del cielo, todos los castigos parciales que ha recibido; las plagas de inundaciones, guerras, enfermedades de todas clases que hasta aquí han dado muestra de su poder y de su voluntad de que enderecemos nuestros pasos por mejores vías?

*Si todo ha sido inútil hasta ahora, ¿quién extrañará que aumente el cielo sus rigores y le tachará de injusto porqué haya tenido necesidad de enviarnos una tan tremenda guerra como la de Cuba, que se traga la vida de los hijos de España, cual si la afligiera cruel epidemia, y nos arruina, y nos dejará empobrecidos y aniquilados hasta el punto de no poder ni aun con todo el sudor de nuestro rostro dar a nuestros hijos el pan que necesitan?"*³⁰⁷

Era possible, no obstant això, de posar fi a la guerra i als mals que provocava. Com? Doncs, a través del perdó i la misericòrdia de Déu, que amb el càstig

³⁰⁵. L.M. DE LL., "Sobre lo de Cuba", CC, 29 desembre 1895, p. 14.

³⁰⁶. L.M. DE LL., "Por qué se pierden las colonias", CC, 31 octubre 1897, pp. 14-15. Sobre aquesta qüestió, cfr. els apartats anteriors.

³⁰⁷. L.M. DE LL., "Sobre lo de Cuba", CC, 29 desembre 1895, p. 14. Cfr., també, L.M. DE LL., "Tríptico", CC, 10 març 1895, p. 11.

només volia mostrar-se ofès i fer una crida al retorn al bon camí. L'evolució dels mesos i anys següents posà en evidència els resultats de no haver acudit a aquest mitjà. Els Estats Units, així, es convertiren en un instrument diví i passaren a desenvolupar una missió directament emanada del Cel, que consistia en "*vengar las ofensas cometidas por la nación española contra Jesucristo*"³⁰⁸. I, en un altre article, insistia:

*"¿Qué ha pasado aquí para producirse este cambio de decoración? Ha pasado lo que ya dijimos en artículos anteriores: que todo hacía creer que los Estados Unidos tenían la misión superior de ser los instrumentos providenciales de la justicia divina para castigar los delitos de la España liberal contra el cielo. Sólo así se explica ese furor satánico que se ha apoderado del pueblo norte-americano contra España que ningún daño le ha hecho, que le ha dado cuanto ha querido, pagando cuanto le ha pedido, llegando hasta poner al alcance de su mano nuestras por él codiciadas Antillas en plazo más o menos corto."*³⁰⁹

La derrota, la humiliació, la crisi, foren la consumació del càstig. Un argument de pes -si encara en mancaven- per a l'enderrocament del sistema liberal, de l'arbre dolent.

Si bé és cert que la pèrdua de les colònies, el noranta-vuit, fou una obsessió contemporània -conreada, així mateix, a posteriori-, amb un impressionant efecte imaginari, a voltes explícitament i erròniament menystingut com a fórmula reactiva en front d'excessos historiogràfics injustificats -i justificadors, alhora-, l'acció de la Providència no s'hi circumscriví, ans penetrava, en la visió del món de Llauder, tots els porus de l'existència humana. La petja del tradicionalisme francès era patent. Existia un passatge bíblic, com en d'altres ocasions, que servia de punt de referència al discurs del publicista carlí sobre l'acció de la mà de Déu. Es tractava de

³⁰⁸. L.M. DE LL., "¿A dónde vamos a parar?", CC, 19 juny 1898, p. 11.

³⁰⁹. L.M. DE LL., "Situación desesperada", CC, 27 març 1898, p. 11. Més amunt escrivia, també en referència a la guerra amb els Estats Units, que "*siempre hemos creído que si la Providencia quería hacer sentir su indignación sobre la España liberal e impenitente, le mandaría esta nueva plaga para castigarla y llevarla a buen camino*". Ibid.. Cfr., també, L.M. DE LL., "Dolor y consuelo", CC, 6 febrer 1898, p. 11, i L.M. DE LL., "La hora de Dios", CC, 24 abril 1898, pp. 10-12.

l'episodi de Moisès i el Faraó, narrat a l'Èxode (Ex. 7-14). Les diferents plagues d'Egipte eren com els avisos que Déu estava enviant aleshores a Espanya, mentre que el Faraó era com el Govern espanyol, que "*permanece obstinado ante las plagas que la Providencia va haciendo caer sobre nuestro suelo*"³¹⁰. Quan l'Episcopat convidava a complir la voluntat de Déu, prenia el paper de Moisès, prou cobdiciat pels mateixos publicistes carlins, d'altra banda. Els catòlics liberals, al seu torn, trencaven l'esperit de Moisès, ja que establien avinences amb el Faraó. Espanya, "*¡Acuérdate de Faraón y Moisés!*"³¹¹, era l'exclamació del director del Correo Catalán davant els esdeviments que li tocaven de viure, a la segona meitat de la darrera dècada de la centúria.

La Providència regia els destins dels homes. Aquests eren, únicament, un peons que ella movia a pler. En conseqüència, quan Cánovas del Castillo, posem per cas, fou rebut amb hostilitat en alguns indrets d'Espanya a la darrerria de 1888, Llauder va escriure que no era un problema humà, ans justícia de Déu, ja que no eren "*los hombres los que le gritan y le silban: aquí los hombres son meros instrumentos de un poder superior ofendido por su obra*"³¹². I, així mateix, regia els destins dels pobles, "*permitiendo unas veces que Príncipes funestos les sirvan de castigo, impidiendo otras que se vean regidos por quienes los llevarían a la ruina, o dándoles en muchos casos los imperantes que necesitan para salvarse del peligro o para regenerarse después de una gran crisis*"³¹³. Res no li era aliè. Fins i tot, la irrupció finisecular de socialistes i anarquistes podia ser interpretada com una de les

³¹⁰. L.M. DE LL., "¡Sin esperanza!", CC, 29 novembre 1896, p. 13. Sobre aquesta qüestió, cfr. L.M. DE LL., "La obstinación castigada", CC, 1 novembre 1896, p. 13; L.M. DE LL., "Guerra, hambre y peste", CC, 31 gener 1897, pp. 9-10; L.M. DE LL., "La letra con sangre entra", CC, 10 juliol 1898, p. 9.

³¹¹. L.M. DE LL., "¡Viva lo existental!", CC, 20 desembre 1896, p. 13.

³¹². L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 18 novembre 1888, p. 14.

³¹³. L.M. DE LL., "¡Qué lección!", CC, 10 febrer 1889, p. 13. Aquestes reflexions es derivaven del suïcidi de l'hereu de la Corona austríaca Rodolf. En el segon apartat d'aquest capítol s'ha comentat ja, en relació a la dissolució moral. Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "¡Resucitar!", CC, 17 abril 1892, p. 12, i L.M. DE LL., "El derecho de la fuerza", CC, 23 juny 1895, pp. 12-14.

seves maniobres per tal de liquidar el liberalisme. O, encara més concretament, si Martínez Campos havia sortit il·lès de l'atemptat perpetrat contra ell per Pallàs el 24 de setembre de 1893, era per designi de la Providència, que segurament encara esperava d'aquest general alguna realització³¹⁴. L'actuació providencial infonia seguretat, emanada de la possibilitat d'explicar els fenòmens, no comprensibles més enllà de la fe. Davant de desgràcies aparentment naturals, que la ciència pretenia de conèixer, només era possible "*acudir a la ciencia de Dios para hallar, no solo explicación satisfactoria sino remedio*"³¹⁵. Déu era omnipotent i, a voltes, ho posava prou en evidència. Als homes i a les dones, així doncs,

*"Dios les envía de cuando en cuando señales evidentes de la existencia de una justicia eterna, ineludible, que les obligue a exclamar en su corazón: ¡Hay Dios!"*³¹⁶

Senyals, els enviats per Déu, que podien ser bons o dolents, d'advertiment o protecció, o, tal com s'esdevenia sovint, de càstig, de venjança. Càstig dirigit, evidentment, contra aquells que s'havien apartat de la divinitat. Així, des de 1789, data emblemàtica de l'"*horrendo crimen*" comès contra Jesucrist, la justícia divina enviava càstig rere càstig sense obtenir reaccions. Àdhuc l'aparició en escena del general Boulanger era interpretada com la personalització d'un nou càstig enviat per Déu, "*para hacer expiar a su pueblo su pertinaz rebeldía a la ley del Evangelio*"³¹⁷. La indiferència de la societat davant l'acció de la Providència, feia preveure l'arribada de nous càstigs més contundents. El comte de Maistre, referent essencial amb Donoso Cortés del

³¹⁴. L.M. DE LL., "¡1893! Lo que pide", CC, 1 gener 1893, p. 14; Luis M^o DE LLAUDER, "Carta abierta al Excmo. Sr. General Martínez Campos", CC, 1 octubre 1893, p. 14.

³¹⁵. L.M. DE LL., "Nuestro deber", CC, 29 desembre 1889, p. 10. Sobre els límits de la ciència, escrivia que "*la ciencia humana no puede decirnos quien detiene las lluvias y las nieves que todos los años caen por este tiempo sobre la tierra; ni quien ha puesto una muralla a los vientos del Sudoeste para que no vengan a nosotros, o ha hecho que estos vientos no lleguen a producirse, esto es, que el aire que recibe las evaporaciones del Océano no se mueva, o que estas evaporaciones no se realicen más que en pequeña escala; ni quien ha limpiado la cara del sol para que resulte lo que dicen ser su consecuencia.*" Ibid..

³¹⁶. L.M. DE LL., "Mesa revuelta", CC, 9 febrer 1890, p. 10.

³¹⁷. L.M. DE LL., "Boulanger", CC, 2 febrer 1889, p. 9.

pensament llauderià, escrivia en un llibre molt influent entre els tradicionalistes que quan més gran i arrelat es troba el mal, més llarga i dolorosa és l'operació, el càstig³¹⁸. D'aquesta forma, Llauder llançava preguntes com les que segueixen:

"¿No vemos acaso prepararse todas las naciones para una guerra formidable, espantosa, que nadie quiere, que todos temen, que no puede decirse hasta dónde habrá de extenderse? ¿No vemos acaso a la demagogia organizándose y aprestándose en todas las naciones, y con diferente nombre en cada una, para caer en un momento dado, cuando llegue la hora de la Justicia divina, sobre esta sociedad para purificarla por medio de la sangre y de las ruinas?"³¹⁹

Sobre Espanya, més concretament, la mà de Déu actuava i seguiria actuant. Amb múltiples manifestacions, que constituïen

"señales indudables de que una mano superior vengadora hacía sentir sobre nuestras cabezas el peso de su justa indignación. Sequías, inundaciones, enfermedades de todas clases en las personas, en los animales y en las plantas, guerras desoladoras, incendios, voladuras, quiebras, ruinas, hambre, lágrimas y desolación, han llegado a impresionar a los corazones más

³¹⁸. José de MAISTRE, *Las Veladas de San Petersburgo*, Madrid, 1909, p. 207, Cinquena vetllada. La bibliografia sobre De Maistre és ingent. He utilitzat sobretot els clàssics treballs de Claude Joseph GIGNOUX, *Joseph de Maistre, Prophète du Passé, Historien de l'Avenir*, París, 1963, i Robert TRIOMPHE, *Joseph de Maistre. Étude sur la vie et sur la doctrine d'un matérialiste mystique*, Ginebra, 1968. Així mateix, resulten molt útils els treballs més puntuals de Massimo BOFFA, "Joseph de Maistre: la défense de la souveraineté", *Le Débat*, núm. 39, 1986, pp. 80-93; Giulio ESPOSITO, "Il concetto di "Rivoluzione" in Joseph de Maistre", a Reinhart KOSELLECK i alt., *La Rivoluzione francese e l'idea di rivoluzione* (núm. 10 de la revista *Fenomenologia e società*), Milà, 1986, pp. 37-46, i Isaiah BERLIN, "José de Maistre y los orígenes del fascismo", a *El fuste torcido de la humanidad. Capítulos de historia de las ideas* [1990], Barcelona, 1992, pp. 103-166. D'altra banda, Albert HIRSCHMAN hi ha dedicat planes suggerents a *Deux siècles de rhétorique réactionnaire*, París, 1991, i en un avenç del contingut del llibre publicat a *Annales ESC*: "Deux cents ans de rhétorique réactionnaire. Le cas de l'effet pervers", *Annales ESC*, núm. 1, 1989, pp. 67-86. Per últim, cfr. les referències a De Maistre en dos llibres més generals: Gérard GENGEMBRE, *La contre-révolution ou l'histoire désespérante. Histoire des idées politiques*, París, 1989, i Michel WINOCK, dir., *Histoire de l'extrême droite en France*, París, 1993.

³¹⁹. L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", *CC*, 6 gener 1889, pp. 11-12. L'esclat d'una guerra europea era present en un bon nombre dels articles escrits pel director del *Correo Catalán* entre 1888 i 1891. I la Providència hi tenia un paper fonamental. A mitjan 1888, es preguntava: "¿Será Guillermo II el hombre que la Providencia ha puesto a la cabeza del ejército más poderoso de Europa para que sea el rayo de la guerra que ha de asolar al mundo?". "Nosotros creemos que sí", era la seva resposta. L.M. DE LL., "Guillermo II", *CC*, 24 juny 1896, p. 8. Sobre la guerra europea, cfr., així mateix, L.M. DE LL., "El boulangéisme", *CC*, 28 juliol 1889, p. 11; L.M. DE LL., "La guerra I", *CC*, 23 agost 1891, pp. 12-14; L.M. DE LL., "La guerra II", *CC*, 30 agost 1891, pp. 11-13, i L.M. DE LL., "La guerra III", *CC*, 8 setembre 1891, pp. 9-10.

empedernidos y a los espíritus más ligeros, predisponiéndolos a someterse y humillarse ante esa mano superior que los aflige, y a poner vacilaciones e inquietudes en su alma hasta inclinarlos a solicitar auxilios sobrenaturales, faltándoles confianza en los hombres, que nada pueden hacer para mejorar el estado de las cosas, puesto que ellos mismos son los provocadores de tantos daños."³²⁰

Tots els fenòmens eren explicables des d'aquest punt de vista: la fil·loxera era enviada per Déu com a amonestació, de la mateixa manera que ho eren els atemptats, la sequera, les inundacions o les malalties. L'amenaça del còlera en 1890 esdevenia, per exemple, una mostra de la misericòrdia divina, ja que malgrat la possibilitat que també afectés Espanya, aquesta "*no acaba de darle permiso para sembrar la desolación y la muerte*"³²¹. Es tractava d'un avís. Si no s'hi feia cas, no obstant, l'acció podria ser molt més categòrica, tot recurrent a

*"enfermedades que maten, guerras horribles que priven de la vida a millares de hombres y siembren la desolación en varios puntos, y revoluciones que aniquilen a los pueblos y hagan correr a raudales la sangre de los hermanos vertida por los hermanos"*³²².

Feia a l'entorn d'un segle que el mal s'havia instal·lat en sòl espanyol i encara hi romania, tot i els diferents avisos i càstigs. Déu, però, se'n començava a cansar i preparava "*un ramillete final de calamidades*"³²³. Allò que indignava veritablement Llauder era que, davant tanta evidència, hi haguessin persones que s'entestessin a atribuir aquestes accions divines a la casualitat o a la mala sort, i, especialment, que les consideressin simples fenòmens naturals. Era ben clar, llavors, que només

³²⁰. L.M. DE LL., "Una revelación", CC, 23 gener 1898, p. 11.

³²¹. L.M. DE LL., "Desde Cardó", CC, 17 agost 1890, p. 12.

³²². L.M. DE LL., "Nuestro deber", CC, 29 desembre 1889, p. 11.

³²³. L.M. DE LL., "Un año más", CC, 1 gener 1894, p. 11. Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "Carta abierta a cualquiera que tenga a bien leerla", CC, 12 novembre 1893, p. 15.

*"los miserables impíos se atreven a atribuir a fenómenos naturales las inundaciones, las epidemias, las enfermedades de las plantas, las enfermedades que diezman la población, los incendios, los naufragios y todos las demás calamidades que van cayendo simultánea y sucesivamente sobre nuestra impenitente España."*³²⁴

I és que, amb tant impenitent, encara poc.

El Carlisme era també una obra providencial -"es obra de la Providencia divina"³²⁵, afirmava Llauder textualment en un dels seus articles dominicals- i, com a tal, desenvolupava una missió providencial. Així ho assegurava als seus electors bergadans:

"Estando la comunión carlista persuadida de su fuerza y de la misión que la Providencia le ha señalado, ¿qué es lo que se impone a todos los que tienen que perder, ya sea el trabajo, ya los capitales, ya la libertad y aun la vida?

*Muy sencillo: dar fuerza a esta comunión, aumentar sus poderes, demostrar su vitalidad, para que unos la conozcan y sepan donde únicamente pueden hallar amparo, y para que otros la teman y no se atrevan a atacar los puntos en que se halla parapetada."*³²⁶

Com s'explicaria, d'altra manera, la pervivència al llarg dels decennis del Carlisme i l'adhesió de les masses, si no es feia intervenir la Providència? "*Uno de los milagros más grandes de la Providencia divina hacia España es la subsistencia de estas masas carlistas, que ninguna otra nación posee, la conservación de los gérmenes de la España católica, que se van reproduciendo y renovando de generación en generación, de guerra en guerra,*

³²⁴. L.M. DE LL., "Guerra, hambre y peste", CC, 31 gener 1897, p. 10. Sobre la casualitat o la mala sort, cfr. L.M. DE LL., "Otra vez lo extraordinario", CC, 20 febrer 1898, p. 11.

³²⁵. L.M. DE LL., "La Iglesia y los partidos", CC, 23 març 1890, p. 11. En el setmanari carlista de Bilbao Chapel-Zuri, es podia llegir: "*La existencia del Carlismo es verdaderamente un hecho prodigioso que únicamente ha de atribuirse a la mano de la Providencia.*" "La nota diferencial", Chapel-Zuri, 27 febrer 1897, [p. 1].

³²⁶. L.M. DE LLAUDER, "A los electores del distrito de Berga", CC, 19 febrer 1893, p. 10. Sobre la missió providencial del Carlisme, cfr., així mateix, El Barón de ALBI, "¿Puede triunfar el Carlismo?", BPC, vol. XXIV, juny 1897, pp. 15-16.

de crisis en crisis..."³²⁷. Salvador Morales, publicista carlí com Llauder, que el substituïria al capdavant del Correo Catalán a la seva mort, afirmava, al seu torn, que el carlisme no podia morir, ja que la Providència no ho permetria. I, en el Sexenni democràtic, trobava la més clara de les demostracions³²⁸. Així mateix, un destacat membre del partit a Catalunya, Marià Fortuny, assegurava en una conferència pronunciada en 1896, que el partit carlí havia estat "*el pueblo escogido por Dios*"³²⁹. La intervenció providencial en els avatars carlistes era una creença generalitzada entre els tradicionalistes -que, portada a l'extrem, podia arribar a inutilitzar les activitats del propi moviment, tot abocant-lo a una pacient i desmobilitzadora espera, tal com s'havia esdevingut a França amb el comte de Chambord³³⁰-, fins al punt de publicar a l'alçada de 1873, en plena guerra, un article titulat "Dios es carlista" a El Apagador, no signat, on s'afirmava: "*Dios lo está enderezando todo admirablemente en favor de los buenos españoles porque Dios es grande, y Dios es el primer carlista*"³³¹.

Llauder no gosaria dir tant, em sembla, però en el fons, ben poca diferència hi havia quan afirmava, al cap d'uns anys de l'escissió integrista:

"Es que nada de esto nos hace daño, ni afecta a nuestra existencia. Somos fuertes, somos inmortales, con la ayuda de Dios, mientras seamos la España católico-monárquica; y no

³²⁷. L.M. DE LL., "¡Previsión!", CC, 26 maig 1889, p. 14. Cfr., també, L.M. DE LL., "Nuestra gran fuerza", CC, 4 abril 1897, p. 13.

³²⁸. Escrivia, en referència a la fi dels seixanta: "*¡El carlismo ha muerto!*" *declan a voz en cuello todas las hojas sectarias: pero...todo en vano, porque hay Providencia.*". S[alvador] M[ORALES], "Todo en vano", CC, 24 setembre 1899, pp. 10-11.

³²⁹. "*Mas, señores, el partido carlista ha sido el pueblo escogido por Dios: protesta perenne contra el poder invasor, sufrido y constante, decidido e invencible, vive hoy vida lozana para cumplir los destinos de la Providencia; no decayente y abatido, sino fuerte, robusto y lleno de vigor y esperanzas; dispuesto a algo más que servir de barrera a la avalancha revolucionaria y ansioso de que en todos los terrenos quede incólume y vindicado el honor de la patria.*" Mariano FORTUNY PORTELL, Discurso necrológico dedicado a la memoria del general carlista Don Juan Castell y Rossell, Barcelona, 1896, pp. 5-6.

³³⁰. Cfr. Jean-Paul BLEU, Les lys en exil ou la seconde mort de l'Ancien Régime, París, 1992.

³³¹. Esmentat per Vicente GARMENDIA, La ideología carlista..., p. 114.

necesitamos de vida artificial, de apoyos ni andadores."³³²

La incertesa del vuitanta-vuit havia desaparegut. Mentre el carlisme es consolidava, l'integrisme anava de capa caiguda. Era, sens dubte, la voluntat de Déu. Es tractava de la resolució d'una qüestió que Llauder va deixar, des d'un bon començament, a les seves mans. En octubre de 1888, ja assegurava que *"es indudable que la Providencia intervendrá en esta contienda para hacer justicia y dar el triunfo al que merezca su beneplácito"*³³³. A més de resoldre en favor del carlisme -als nocedalistes, escrivia a la darrera de 1890, *"Dios les ha castigado"*³³⁴-, però, el propi conflicte era també interpretat com a una acció divina dirigida a preservar el carlisme, tot foragitant-ne un nociu focus intern, que s'atribuïa, a la vegada, la *missió divina* d'exterminar tots els altres. Amb l'escissió, doncs,

*"la Comunión tradicionalista ha sacudido de su seno este nuevo peligro que amenazaba su existencia; pero ha dejado fuera de su campo una agrupación que seguirá causando daño grande en el orden religioso"*³³⁵.

Déu protegia els carlistes, en especial en els moments difícils. Malgrat sotmetre'ls a dures proves, com les patides pel propi Llauder en els mesos que seguiren l'escissió, caracteritzats, com més amunt hem pogut veure, pels atacs personals que va rebre. La confiança en la Providència era total, com era impressionant el grau de resignació del personatge. Així,

³³². L.M. DE LL., "Ellos y nosotros", CC, 17 setembre 1893, p. 12. En un altre article escrivia que *"tenemos que reconocer que la acción de la Providencia ha obrado lo que era menester para no sucumbir ante esfuerzos tan colosales y enemigos tan hábiles como poderosos"*. L.M. de LL., "Una nueva añagaza I", CC, 3 març 1891, p. 11.

³³³. L.M. DE LLAUDER, "Carta de Madrid", CC, 14 octubre 1888, p. 11. I afegia: *"Porque aquí hay grandes responsabilidades contraídas ante la justicia divina"* (p. 11). Ells, tanmateix, tenien la consciència tranquil·la, mentre que recomanava de compadir els nocedalistes *"por el mal que hacen a las almas y por el que se hacen a sí mismos. Perdonémosles, y dejemos su causa y la nuestra en manos de la Justicia divina"* (p. 12). Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "Desde Madrid", CC, 13 gener 1889, p. 11, i L.M. DE LL., "Ellos y nosotros", CC, 24 febrer 1889, p. 11.

³³⁴. L.M. DE LL., "Desde Zaragoza", CC, 12 octubre 1890, p. 17.

³³⁵. L.M. DE LL., "Su obra II", CC, 14 abril 1889, p. 13. La *missió divina* d'extermini, a L.M. DE LL., "Su obra I", 7 abril 1889, p. 12.

*"Prefiero continuar en mi sistema, que es el de atenerme a las leyes del Evangelio: sufrir las persecuciones mientras Dios consienta que caigan sobre mi; esperar mi justificación de la Justicia divina; y si sucumbo a los golpes de mis enemigos, que confío que no será, conformarme con la voluntad del cielo, y esperar en el día de la justicia suprema. Entretanto, devolver bien por mal, perdonar y llevar la cruz con resignación."*³³⁶

L'integrisme havia constituït, per tant, una mala branca de l'arbre bo³³⁷. En una data tan primerenca com el 15 de juliol de 1888, Llauder afirmava ja, amb contundència, que els *"que han dejado nuestro campo, cual ramas desgajadas, por más que conserven alguna vitalidad por cierto tiempo, se irán secando"*³³⁸. El penúltim dia d'aquell any, a uns mesos dels moments àlgids del conflicte, portava a cap una anàlisi de l'escissió integrista. En una primera part, desmentia una sèrie d'explicacions en tant que causes: no havia estat una lluita entre nocedalistes i llauderistes per tal de fer-se amb la direcció del partit, malgrat que en els primers hi havia força d'això; no havia estat, tampoc, un conflicte entre intransigents i possibilistes; el motiu no consistia en una suposada liberalització de don Carlos, i, per últim, no era la discussió sobre la Inquisició la causant del trencament. Per tant, una volta descartades totes les anteriors explicacions, presents en la premsa de l'època, passava a demanar-se en la segona part del text en què havia consistit la batalla. I, responia:

"Muy sencillamente. En que todos habíamos contribuido a formar dentro de nuestra comunión un gran cuerpo que tenía por cabeza a un seglar que no tenía misión ni condiciones para concentrar en sí toda la vitalidad de nuestra comunión, tendió a abusar de su fuerza y por fin se descompuso devolviendo a quien le correspondían los elementos que había allegado.

Mientras este gran cuerpo sirvió a la Iglesia y al Príncipe, todos estuvimos a su lado, y ayudamos a su vigor y a su acción.

³³⁶ L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 13 gener 1889, p. 11. Cfr., també, Luis Marfa de LLAUDER, "Los dos sistemas", CC, 27 gener 1889, p. 9. La idea del conflicte integrista com a una prova, a L.M. DE LL., "Empieza el desiende", CC, 10 juny 1888, p. 10.

³³⁷ Sobre l'integrisme i l'escissió de 1888, cfr. el darrer apartat del capítol II.

³³⁸ Luis M^a DE LLAUDER, "Documento importantísimo", CC, 15 juliol 1888, p. 12.

Pero desde que vista más experimentada que la del vulgo vislumbró que sus mismos triunfos parciales habían de darle exceso de autoridad en perjuicio de nuestra causa, fue preciso prepararse a resistir, y a reducir este cuerpo a sus justas proporciones y a su debida acción, y en caso contrario a disolverla.

Este día llegó. (...).

El Siglo Futuro no quiso ceder una pulgada de terreno, se resistió a conformarse con el papel de súbdito del que había proclamado por Jefe agosto y con el de fiel hijo de la iglesia. Se creyó fuerte para vencer; y con todas las armas que de tiempo atrás venía afilando y con todos los procedimientos que son propios de su agrupación, cayó sobre los carlistas con furor tal que se fue a clavar él mismo en las bayonetas que encontró en frente."³³⁹

Així doncs, no es tractava d'una qüestió de principis -el grau de liberalització del duc de Madrid, no denunciat, curiosament, fins aquell moment³⁴⁰-, sinó de persones. "*¿No se ve ya clara la confusión en que viven, y que lo de los principios no es más que un pretexto para justificar una evolución, ni otra cosa que arrebatat fuerzas a Don Carlos, deslumbrándolas con que la pureza de los principios está en ellos?*"³⁴¹, es demanava, en un dels moments clau de la pugna. El trencament del principi d'autoritat, nodal en l'ideari carlista, era prou significatiu³⁴². La impossibilitat d'imposar-se dins el partit, amb

³³⁹. L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 30 desembre 1888, pp. 11-12.

³⁴⁰. "*¿Por qué no lo han descubierto hasta ahora, y han dejado por tanto tiempo sumida en las tinieblas del error a la España católica?*", es preguntava Llauder, amb sentit comú. L.M. DE LL., "Los puritanos", CC, 22 juliol 1888, p. 11.

³⁴¹. L.M. DE LL., "¡No se entienden!", CC, 1 juliol 1888, p. 11. Unes setmanes abans, havia escrit: "*Recia pelea se está trabando contra los que tratamos de permanecer fieles a nuestra bandera; y sin embargo, todos decimos lo mismo, desde Don Carlos hasta el más humilde soldado de nuestra causa. Todos decimos querer la integridad de nuestros principios, rechazamos todo contubernio con la revolución, toda avenencia con los errores del liberalismo; y sin embargo, está levantada la bandera de la discordia en una parte de nuestra prensa.*" L.M. DE LL., "Empieza el deslinde", CC, 10 juny 1888, p. 10.

³⁴². A principi de juny de 1888, Llauder exposava amb preocupació que el conflicte a l'interior del partit estava comportant un qüestionament del pretendent, amb la gravetat consegüent: "*Esta es la hora que todos se empleen en restablecer esta confianza en nuestro Jefe, sin la cual no puede haber comunión; y en trabajar para que el principio de autoridad sea acatado y se presente vigoroso como es condición de nuestros principios.*" L.M. DE LL., "Cumpliendo un deber", CC, 3 juny 1888, p. 12. En aquest mateix sentit, cfr. L.M. DE LL., "Empieza el deslinde", CC, 10 juny 1888, p. 10, i Luis M^a DE LLAUDER, "Documento importantísimo", CC, 15 juliol 1888, p. 11. Uns mesos després, afirmava categòricament: "*Derribado el principio de autoridad, entra la anarquía*". L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 25 novembre 1888, p. 13.

Ramón Nocedal com a cap visible -aquest, "el que sen, es no sé dal", escrivia maliciosament un periodista carlí³⁴³-, abocà els intransigents, després de múltiples pugnes i conflictes interns, a la sortida³⁴⁴.

Els esdeveniments que seguiren l'escissió, com ara la formació d'un nou partit catòlic i la participació electoral, amb pactes puntuals amb forces dinàstiques, l'acarnissament contra el carlisme -Llauder acusà, en algunes ocasions, els integristes de tenir la missió de debilitar-los, en favor de la dinastia i el catolicisme liberal³⁴⁵- i, en especial, el paper tothora central de Nocedal, reforçaren la tesi carlina del personalisme. Seria impossible de pensar l'integrisme, que ben aviat fracassà com a opció política, sense aquest personatge i sense el seu diari, El Siglo Futuro. D'aquí, la denominació nocedalisme, sinònima de l'anterior. "El nocedalista -assegurava el director del Correo Catalán³⁴⁶- guarda sus afectos todos para su jefe, y rebosa ira y rencor contra todos los que de cerca o de lejos resisten a su magisterio y

³⁴³. Ramón MANDRI, "La Veu Ampurdanesa á lo Círcul Tradicionalista d'Olot y sa comarca amb motiu de la seva inauguració", Lo Crit d'Espanya, 29 maig 1889, p. 3.

³⁴⁴. "Unos quince años de trabajos para crear otra cosa a la que no sabemos dar otro nombre que el de nocedalismo, es decir, un conjunto de principios preparados, explicados y administrados en una forma y por unos procedimientos propios y exclusivos de su creador, jefe, maestro y director, con los cuales se ha trabado lucha fiera para imponerse un día al Papa, otro día a los Obispos y últimamente [l'article fou escrit l'agost de 1888] al que representa la tercera palabra de nuestro lema; quince años pasados en fanatizar a los lectores, haciéndoles identificar con el nocedalismo, y formando de ellos un cuerpo compacto, dispuesto a lanzarse contra quien quiera que no doblara su cerviz a estos principios y a estos procedimientos; quince años empleados en crearse auxiliares que ayudaran a apasionar y contribuiran a unir, parece que habían de haber producido un desprendimiento y movimiento de fuerzas que, si no dieran el triunfo a la insurrección, dejaran, a lo menos, en situación precaria a los elementos fieles a la causa representada por Don Carlos." L.M. DE LL., "¡Lo natural!", CC, 19 agost 1888, p. 8. D'altra banda, en una carta oberta, Llauder escrivia tot dirigint-se a Nocedal: "usted ha dividido el campo; usted ha creado el nocedalismo, que tiene usted que disolver en el carlismo para que la paz sea duradera. Tiene usted que deshacer su obra para volver al punto de partida de nuestra separación, al punto en que defendíamos juntos lo mismo completamente". Luis M^a DE LLAUDER, "Carta al Señor Nocedal", CC, 17 juny 1888, p. 13. Cfr. Luis M^a DE LLAUDER, "Documento importantísimo", CC, 15 juliol 1888, p. 11; L.M. DE LL., "Los puritanos", CC, 22 juliol 1888, pp. 10-11; L.M. DE LLAUDER, "Basta", CC, 2 setembre 1888, p. 9; L.M. DE LLAUDER, "Carta de Madrid", CC, 28 octubre 1888, p. 11; L.M. DE LL., "Muchas gracias", CC, 11 agost 1889, p. 11. Sobre les causes de l'escissió integrista, cfr. l'últim apartat del capítol II.

³⁴⁵. L.M. DE LL., "Una novedad", CC, 1 març 1891, p. 9; L.M. DE LL., "Una nueva aflagaza I", CC, 8 març 1891, p. 12; L.M. DE LL., "Una nueva aflagaza II", CC, 15 març 1891, pp. 11-12.

³⁴⁶. Luis M^a DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 23 desembre 1888, p. 12. L'odi, segons els carlistes, era una característica dels nocedalins: un "odio sin entrañas ni caridad ni cultura". L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 30 desembre 1888, p. 12.

jefatura." L'ambició personal de Nocedal com a causa central del conflicte ha perdurat anys i anys en els àmbits polítics i historiogràfics carlistes. El més nítid dels exemples l'oferia el comte de Rodezno, que, en la seva biografia de don Carlos, publicada en 1929, assegurava que "*D. Ramón Nocedal y Romea -más Romea que Nocedal, que no en vano circulaban por sus venas la sangre del gran actor-, despechado por no obtener la jefatura exclusiva del partido, se declaró en rebeldía y acusó a D. Carlos de liberal.*"³⁴⁷

Fèlix Sardà i Salvany, el principal instigador del conflicte a Catalunya, va rebre per part de Llauder, en canvi, un tractament ben dissemblant. La decepció traslluïa per tots els textos. Així, quan el juliol de 1888 va respondre per primera vegada els atacs de Sardà, formulats des de la Revista Popular, no es pogué estar d'exclamar:

*"¡Qué lástima verle a usted empleado en la extraña e incomprensible tarea de destruir al único Príncipe, al único partido que admite y que hace suyo su admirable libro El liberalismo es pecado, y a los únicos que se han puesto al servicio de la Iglesia y a la defensa del clero, reo de palabra, sino a costa de su sangre!"*³⁴⁸

En les paraules de Llauder transpirava sempre l'antiga admiració i respecte cap a Sardà, malgrat els atacs rebuts, les freqüents polèmiques i els retrets creuats. Es tractava, tal com escrivia el publicista carlí a principi de 1896, d'"*una persona tan respetable para nosotros*"³⁴⁹. Tanmateix, va ser el mes de febrer de 1892 quan, en un parell de cartes obertes dirigides a Sardà,

³⁴⁷. Conde de RODEZNO, Carlos VII, Duque de Madrid, Madrid, 1929, p. 224.

³⁴⁸. L.M. DE LL., "Toma de posesión", CC, 8 juliol 1888, p. 12. Llauder havia decidit de respondre els atacs de Sardà i Salvany, ja que les coses havien anat massa lluny: "*El doctor Sardà rompe ya el fuego en el terreno político y se presenta francamente como enemigo, y más aún que como enemigo, como general del ejército nocedalino.*" *Ibid.*, p. 9.

³⁴⁹. L.M. DE LL., "Tijeretas han de ser", CC, 26 gener 1896, p. 12. Tot i aquest respecte, en els articles que Llauder va dedicar al Congrés Catòlic de Saragossa (1890), acusava Sardà i Salvany d'haver-hi pronunciat un discurs "*monótono, desagradable, con acento catalán muy duro*". Es tractava d'un element més de la mort moral del nocedalisme. L.M. DE LL., "Desde Zaragoza", CC, 12 octubre 1890, p. 17.

exposà amb més claredat les seves opinions sobre l'actitud del personatge³⁵⁰. Si el nocedalisme havia tingut alguna mena de ressò a Catalunya era, sens dubte, explicava Llauder, per la presència en un lloc preeminent de Sardà i Salvany. I, mercès a ell, hi persistia el conflicte:

"Hoy ya no queda aquí más que usted en la brecha; sin usted no resonaría ningún eco de batalla, ni la unión estaría alterada, ni existiría ninguno de los males que todavía lamentan los intereses religiosos. Ya sé que obra usted de buena fe: pero con buena fe a veces se causan grandes daños. La conciencia errónea está sujeta a responsabilidades cuando tiene medios para ilustrarse."

L'argument predilecte del director del Correo Catalán era el d'assegurar que Sardà havia canviat, tot traint l'esperit d'El liberalismo es pecado, que seguia essent igualment vàlid que en el moment de la seva aparició. Dos elements de notable importància conformaven l'argument: en primer lloc, es regirava la principal acusació integrista a don Carlos, la d'haver-se liberalitzat, d'haver-se apartat dels principis fonamentals, per a encarar-la a Sardà, allunyat progressivament d'un dels principals textos de referència i doctrina, obra d'ell mateix; i, segonament -íntimament relacionat amb l'anterior-, El liberalismo es pecado, malgrat tot, malgrat l'evolució del seu autor, seguia essent font d'inspiració per al carlisme. Aquí, Llauder necessitava, implícitament, d'autojustificar-se: el seu ideari era tan intransigent llavors com en els moments que havia anat de bracet amb Sardà i Salvany. En una carta oberta al director d'El Siglo Futuro deixava ben clar que "*ni he cambiado, ni soy inconsecuente*"³⁵¹. La seva opció al costat de don Carlos era l'única coherent, i, en conseqüència, si algú se n'havia apartat, no era a causa de la preservació de la puresa de l'ideari, ans com a heterodòxia o personalisme. O, com a errònia bona fe. El cap del carlisme català, que considerava clar el resultat de l'escissió -fracàs integrista, triomf carlista-, fruit del fet que la raó

³⁵⁰. Luis María DE LLAUDER, "Cartas abiertas. Al Rdo. Dr. Sardá y Salvany, Pbro.", CC, 7 i 14 febrer 1892, pp. 11-13 i 11-14.

³⁵¹. Luis M^a DE LLAUDER, "Carta al Señor Nocedal", CC, 17 juny 1888, p. 9.

estava de part seva, acusava el director de la Revista Popular d'haver-se aprofitat del seu prestigi, derivat del seu protagonisme en el si del carlisme, a fi de col·locar-se com a segon en la insurrecció i de fer proselitisme entre el clergat. El resultat havia estat la pèrdua d'influència social dels eclesiàstics, fruit de l'aplicació del retraïment i el "*solo Dios basta*". L'acusació, en definitiva, era de *misticisme nihilista*. Havia contribuït, així mateix, a la despolitització dels catòlics. "*Usted -escribia Llauder dirigint-se a Sardà- no puede ofrecerles otras armas que un hisopo y unos rosarios; pero cuando viene la revolución puñal y tea en mano, se necesita algo más...*". El carlisme era l'única via. Per tot plegat, amb una barreja de respecte i caritat, i, així mateix, amb la seguretat del vencedor, concloïa amb les següents frases:

"Procure usted, ya que aún es tiempo, que su final no amargue su conciencia, y que los que ahora son sus secuaces no sean las víctimas de su obra.

No haya más que las que han causado hasta aquí, ya que vencedores no los puede haber entre ustedes."

Quan es porti a terme un estudi seriós sobre Sardà i Salvany, potser aconseguirem de saber que hi hagué de tot això en la seva important decisió de l'any noranta-sis. En aquell, en definitiva, "*¡Alto el fuego!*".

Si bé l'integrisme constituïa un important contendent en les batalles dialèctiques del carlisme, el principal *partenaire* de Lluís M. de Llauder, tant a efectes de la magnitud com de la durada d'aquestes, era el catolicisme liberal. Les continuades polèmiques, que havien començat en el decurs del Sexenni democràtic i que a la fi del segle seguien mantenint els mateixos graus de virulència, amb Joan Mañé i Flaquer i el Diario de Barcelona, n'eren una palpable mostra. Es tractava de dos publicistes de gran talla, segurs de la seva raó i, en especial, del seu propi ideari catòlic³⁵². A parer de Llauder,

³⁵². En l'informe que la Nunciatura de Madrid envià a Roma en 1895 sobre l'estat de la premsa periòdica espanyola, s'especificava que el Correo Catalán "*apoya los principios del partido y a veces ataca a los católicos que se apartan de sus ideas*", mentre que d'El Correo Español es comentava: "*Virulento y duro en las polémicas con los otros periódicos católicos, interpreta a su vez con sutileza las enseñanzas de la Santa Sede*". Pel que fa al Diario de Barcelona, es pot llegir en l'informe: "*Se dice católico aunque a veces ataca a los católicos que no son de su partido*". Cfr. Alejandro BAVONA,

si hi havia algun element que pogués caracteritzar aquest grup, era l'anti-carlisme. Així, el Diario de Barcelona, mentre regnà Isabel II,

*"fue cristino contra los carlistas, pero a pesar de eso no se vió satisfecho, pues casi siempre fue isabelino de oposición; y en cuanto triunfó la revolución de Setiembre de 1868, desahogó su pecho residenciando duramente a dicha infortunada señora. Cuando fue proclamada la República se presentó benévolo ante ella contra los carlistas, recibiendo de los republicanos bastantes disgustos. Y cuando vino lo de Sagunto fue alfonsino, también contra los carlistas."*³⁵³

De fet, la seva conducta sempre havia afavorit la revolució i el liberalisme, per una o altra raó. S'esdevingué d'aquesta forma en 1808, en el decurs de la invasió francesa; a la mort de Ferran VII, quan es posà al costat d'Isabel, i, com ja s'ha vist, en 1868. Però fou amb la Restauració de 1875, en especial, quan, *"como si hubiese llegado a la meta de sus deseos, a la tierra de promisión de su éxodo, procuró entusiasmar a sus lectores, aplastar a los carlistas, vaciarlos al carro del vencedor, invocando también en su pro altas autoridades"*³⁵⁴. El Brusi era com el seu admirat Albert de Mun, escrivia Llauder en referència a la variabilitat política d'aquest personatge malgrat denominar-se sempre catòlic, i, per tant, podia considerar-se

"afrancesado con los franceses, liberal después y siempre, cristino, isabelino, montpensierista, respetuoso con la república,

"Informe sobre el estado de la prensa periódica en España" (Madrid, 1895), reproduït i traduït a Vicente CÁRCEL ORTÍ, León XIII y los católicos españoles. Informes vaticanos sobre la Iglesia en España, Pamplona, 1988, pp. 831 i 834-835.

³⁵³ L.M. DE LL., "La pasión política", CC, 19 gener 1896, p. 11. Les acusacions d'anti-carlisme dirigides a Mañé i al Brusi eren molt freqüents. Cfr. L.M. DE LL., "El Diario de Barcelona", CC, 19 març 1893, pp. 8-10; L.M. DE LL., "¡Qué conservadores!", CC, 31 desembre 1893, pp. 12-15; L.M. DE LL., "Gracias a Dios", CC, 27 maig 1894, pp. 10-13; L.M. DE LL., "Un diario impenitente", CC, 15 maig 1898, p. 12. Sobre l'actitud del Diario de Barcelona davant la Gloriosa i la I República, cfr. Josep CANALS, "Un conservador davant la Primera República: Joan Mañé i Flaquer (1823-1901)", L'Avenc, núm. 27, 1980, pp. 60-63.

³⁵⁴ L.M. DE LL., "Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" III", CC, 28 gener 1894, p. 14. Sobre 1808, escrivia: "Cuando vinieron los franceses en 1808 a invadir nuestra patria y a usurpar el trono español, trayéndonos la inundación de libros de los enciclopedistas y revolucionarios franceses, que hicieron perder la fe a una parte considerable de las clases ilustradas, y contaminándonos con las malas costumbres de la Francia desmoralizada desde antes de la época del Terror, ¿de parte de quién se puso el Diario y sus hombres? De parte de los afrancesados". *Ibid.*, p. 13.

alfonsista y hoy austríaco; pero, eso sí, ahora católico despreciador de los que siempre han defendido hasta con sus vidas los intereses católicos y conservadores de España."³⁵⁵

Cuidava, per tant, un arbre equivocat, que mai donaria els fruits que n'esperaven - "el nogal es imposible que produzca naranjas", era la frase, amb els fruiters adequats, per a aquesta ocasió-, que sempre els donaria dolents³⁵⁶. No podia ser d'altra manera. Recordi's la imatge del pardal -que apareixia en una llarga citació del director del Correo Catalán, que hem reproduït a la primera part d'aquest capítol- que prefereix els fruits de la figuera, per davant dels del noguer i el morer, però que, en canvi, no hi vol fer el niu. La figuera era, evidentment, el carlisme.

I és que, en el fons, vista des de les files del pretendent Carles, l'existència del Diario de Barcelona era una contradicció. La mateixa en què es trobaven immersos el seu director Mañé i Flaquer i, en general, els catòlics liberals. Un dels casos més explícits tingué lloc a rel de la publicació el 1888 de El Pensamiento del Duque de Madrid, quan, de la seva lectura, Mañé en deduïa un apropament entre uns i altres. El director del Correo Catalán s'ocupà de rebatre aquesta idea en un dels seus articles dominicals, a partir de l'exercici d'anar remarcant les múltiples diferències existents. Però, a més a més, si tanta coincidència de programes hi havia, acabava demanant, "*¿por qué cree más lógico que la lleve a la práctica un niño, cuya cuna se halla rodeada de demócratas, de masones y aun de radicales, que van a ponerla en aguas del sufragio universal, y a rodearla de centinelas del radicalismo (...)?*"³⁵⁷. En múltiples ocasions, Mañé destacà la proximitat sense deixar

³⁵⁵. L.M. DE LL., "Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" V", CC, 11 febrer 1894, p. 14.

³⁵⁶. Segons el publicista carlí, a la fi del segle el Diario de Barcelona seguia cuidant l'arbre "que da como frutos únicos el descreimiento general, la ruina de la Hacienda, el empobrecimiento de la nación, el desbordamiento de la inmoralidad política, el pauperismo, la disolución social, de la que son gusanos espontáneos el socialismo y el anarquismo." L.M. DE LL., "Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" III", CC, 28 gener 1894, p. 14. La citació del noguer i les taronges, a L.M. DE LL., "Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" V", CC, 11 febrer 1894, p. 16.

³⁵⁷. Luis María DE LLAUDER, "Desde Venecia", CC, 15 abril 1888, p. 11.

de criticar el carlisme com a conjunt, o bé n'elogià algun aspecte molt puntual. I això, concretament, crispava Llauder: en 1890 escrivia que el director del Brusi

"hace años que viene pidiendo socorro contra la revolución, que tiene a España cogida por los cabellos y la está apaleando en todos sus verdaderos intereses; hace años que viene escribiendo contra los que van agotándole en lo que más dice querer...; pero se presentan ante su vista los carlistas, único amparo que acude a las voces de ¡auxilio!; y lo mismo es verles que levantarse incomodado para gritar: ¡carlistas! ¡rebeldes de la montaña! ¡qué los ahoguen en sangre, que siembren la tierra de sus cadáveres! y aquí de nosotros de contestarle:

*-Pues, adelante, revolución, por nosotros no quede: apalea de firme y buen provecho."*³⁵⁸

Tot plegat era ben poc diferent de les batusses periodístiques que els dos publicistes ja mantenien a principi dels setanta. L'abril de 1872, posem per cas, Lluís M. de Llauder, des de La Convicción, responia a un article publicat per Joan Mañé i Flaquer el dia anterior sobre la despedida de la direcció de La Unidad Católica de Quadrado, d'un to molt pessimista. Mentre que el d'aquest darrer duia per títol "Tristezas", el de Llauder l'encapçalava, significativament, "Tristezas de los doctrinarios". A Mañé i a Quadrado, membres de l'escola catòlico-liberal emparentada amb la revolució, segons el tradicionalista, els succeïa *"como a los niños a quienes se presente una medicina que les repugna tomar; por más que les digan que les ha de hacer bien, y aunque lo reconozcan, alegan que huele mal, o que es amarga, o que tiene un color repugnante... Pues esto vienen haciendo con el partido carlista."*³⁵⁹ La imatge, en aquesta ocasió, era la de la *malaltia* i les *medicines*. No deixa de ser curiós que al cap d'un quart de segle, més o menys, amb motiu de la mort de Quadrado -i, així mateix, de Suárez Bravo-, Llauder li fes un darrer retret,

³⁵⁸. L.M. DE LL., "Entre paréntesis", CC, 25 maig 1890, pp. 13-14.

³⁵⁹. L.M. DE LL., "Tristezas de los doctrinarios", La Convicción, 1 abril 1872, pp. 897-898. La citació, a la p. 898. Unes breus referències a aquesta polèmica, a Begoña URIGÜEN, Orígenes y evolución de la derecha..., p. 351. Així mateix, sobre anteriors polèmiques, cfr. Polémica sobre el liberalismo católico entre La Convicción y el Diario de Barcelona, Barcelona, 1871. Aquest fullet havia estat editat a instàncies de l'Ateneu Catòlico-Monàrquic de Barcelona, que el recomanava en especial als lectors del Brusi.

com l'anterior: el d'haver-se equivocat d'arbre³⁶⁰. Era el retret que havien de suportar aquells que no acceptaven la dicotomia plantejada pels carlistes ni, en conseqüència, que aquests fossin els veritables representants del catolicisme i del bé. Que creien, en definitiva, en les vies intermèdies.

Intermèdies entre pols rígidament i tendenciosament definits: el bé i el mal, el catolicisme i el liberalisme, l'Espanya tradicional i l'Espanya liberal, la monarquia i la democràcia -recordi's l'exposició de Llauder sobre aquesta qüestió a El desenlace de la revolución española-, la tesi i l'antítesi, entre d'altres. La denominació *catòlics liberals* era ambivalent, ja que si d'una banda era signe d'identitat, de l'altra, en la ploma o en la boca dels seus enemics, tenia un to clarament pejoratiu, com a patent d'heterodòxia. Més o menys, encara que menys que més, com s'esdevenia amb la paraula *mestissos*³⁶¹, encunyada en 1876 a les planes d'El Siglo Futuro per Ceferino Suárez Bravo i que, paradoxalment, a causa de l'evolució d'aquest personatge -la seva equivocació d'arbre, com hem vist unes línies més amunt que Lluís M. de Llauder escrivia-, l'hi seria aplicada a bastament en el futur. Entre la tesi i l'antítesi, doncs, aquests plantejaven la hipòtesi. La hipòtesi -és a dir, l'admissió de la tolerància religiosa en casos hipotètics, malgrat ésser la tesi el desitjat, l'absoluta unitat-, tema predilecte de controvèrsia per als tradicionalistes en la primera dècada restauracionista³⁶², era, a parer del publicista carlí, una fal·làcia, i un invent de la revolució. Amb un exemple, es veia molt més clar: l'Espanya d'aquell moment es trobava en la mateixa situació que la de Leovigild, és a dir, dividida entre una Espanya liberal-arriana i una Espanya tradicional-catòlica. Però, mentre llavors només existia la tesi i la seva antítesi, en el segle XIX, pel contrari, la revolució havia creat els

³⁶⁰. L.M. DE LL., "Enseñanzas útiles", CC, 26 juliol 1896, pp. 10-12.

³⁶¹. Arturo Campión escrivia en 1893 que *mestisseria* era una "palabra odiosa a todo Integrista de buena cepa, cuya vaguedad y sentido convencional perfectamente hieren a mansalva, sin necesidad de pruebas ni correr el riesgo de sanciones jurídicas". Arturo CAMPIÓN, "La batalla chica", a Obras Completas, vol. IV, Pamplona, 1983, pp. 383-384.

³⁶². Sobre aquestes polèmiques, cfr., en especial, Domingo BENAVIDES, Democracia y cristianismo en la España de la Restauración 1875-1931, Madrid, 1978, pp. 13-143.

hipotètics, "que tienen la pretensión de pertenecer a la raza española y estar al servicio de la goda", amb la consegüent debilitació de la primera³⁶³. En aquella situació, per tant, l'Espanya catòlica -escrivia el director del Correo Catalán³⁶⁴- "se resiste más que nunca a dejarse matar, y a renunciar a la tesis, y a prepararse para salvar a España cuando la hipótesis la haya acabado de entregar a la revolución violenta". Entre el catolicisme i el liberalisme plantejaven, així mateix, el catolicisme liberal. Es tractava, evidentment, d'una inconseqüència filla de l'assaig d'eludir la dicotomia primigènica, essencial. De dos termes incompatibles no en podia sorgir un de compost. Era absolutament impossible, si atenem Llauder, que el liberalisme pogués assumir la defensa del drets de l'Església o de la moral cristiana, ja que havia vingut al món per a destruir-los. D'aquí, l'exclamació següent:

*"¡Cuándo se desengañarán todos estos señores que se empeñan en pedir peras al olmo, esto es, que pretenden que el liberalismo, artefacto religioso-político destinado a matar la civilización cristiana, haga lo que está contra su esencia!"*³⁶⁵.

Els catòlics liberals servien dos senyors. La base de la seva contradicció es trobava plantejada en aquesta frase. No podien esdevenir, per tant, cap mena de solució, de salvació:

"¡Cómo se ríe la revolución de todas estas cofradías, asociaciones, gremios, ligas, predicaciones y esfuerzos hechos por los católicos liberales o contemporalizadores y servidores del liberalismo, que pelean contra los frutos del árbol y tratan sólo de endulzarlos, de neutralizar sus daños, no parando siquiera en destruir el árbol, antes exasperándose contra los que les indican

³⁶³ L.M. DE LL., "Los puntos sobre las íes", CC, 29 gener 1888, p. 10; L.M.-DE LL., "Voz de alerta I", CC, 9 juny 1889, pp. 11-13; L.M. DE LL., "Voz de alerta II", CC, 16 juny 1889, pp. 11-14 (la citació, a la p. 13 d'aquest article); L.M. DE LL., "El discurso del Señor Pidal", CC, 25 juny 1893, p. 9. El sinònim *gots* -o *gots moderns*- aplicat als liberals només fou usat per Llauder les setmanes següents a la publicació de les dues parts de l'article "Voz de alerta". Cfr. L.M. DE LL., "El grito en el cielo", CC, 23 juny 1889, pp. 11-12.

³⁶⁴ L.M. DE LL., "La Epifanía del Pontificado", CC, 1 gener 1888, pp. 11-12.

³⁶⁵ L.M. DE LL., "Ni pelo, ni vello siquiera", CC, 14 juliol 1889, p. 8.

*el terreno desde el cual serían fecundos sus trabajos!*³⁶⁶

La societat, amb ells, continuava malalta, moribunda.

El catolicisme liberal no arribà mai a quallar políticament, ni a nivell espanyol, ni a nivell català. A l'etapa de la Restauració, el fracàs fou especialment evident. Haurem de parlar, en conseqüència, de petits grups o de personalitats, sovint ben influents, tot i que distanciades dels veritables centres de poder, és a dir, del conservadorisme governant. Així, per exemple, es pot al·ludir, com ja s'ha fet, a un periodista tan destacat com Mañé i Flaquer, que amb Duran i Bas, constituïen els principals representants intel·lectuals del conservadorisme català, prou distanciat del canovisme, com ha explicat, convincentment, Borja de Riquer. El marquès de Comillas o Ildefons Gatell, des de dues situacions distintes, podrien complementar-los a Catalunya. De tota forma, el personatge més emblemàtic i polèmic del catolicisme liberal espanyol del darrer quart del segle fou Alejandro Pidal y Mon. S'erigí en l'autèntica bèstia negra de carlins i integristes, que arribaren a patir -si seguim les afirmacions d'Arturo Campión³⁶⁷- *pidalfòbia*. Allunyat del carlisme, impulsà la creació de la Unió Catòlica, virulentment combatuda des de l'interior de la comunió, i, davant del seu fracàs, acabà integrant-se en el canovisme, en tant que extrema dreta del partit conservador. Malgrat ser molt crític amb la política d'aquesta formació, en especial en matèria religiosa -com mostrà tan en 1876, a rel de la discussió de l'article 11, com des del govern, amb posterioritat-, optà per l'estratègia possibilista, és a dir, d'intentar de frenar-la, en la mesura -curta mesura, com en resulta de la seva avaluació- factible³⁶⁸. Per a tots plegats, en l'òrbita de la mestisseria, la

³⁶⁶. L.M. DE LL., "Viaje de regreso", CC, 21 maig 1893, p. 11. Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "Inconsecuencia deplorable", CC, 6 novembre 1892, p. 12, i L.M. DE LL., "Las dos velas", CC, 30 abril 1893, pp. 13-15.

³⁶⁷. Arturo CAMPIÓN, "La batalla chica", p. 427.

³⁶⁸. Aquestes consideracions sobre el catolicisme liberal provenen d'un seguit de lectures, a l'espera d'un estudi de conjunt. Cfr. José Manuel CUENCA TORIBIO, "El catolicismo liberal español: las razones de una ausencia", Hispania, núm. 119, 1971, pp. 581-591, i, del mateix autor, "El catolicismo español en la Restauración (1875-1931)", a Ricardo GARCÍA VILLOSLADA, dir., Historia de la Iglesia en España,

Restauració de 1875 havia anat massa lluny, mentre que el carlisme era una via morta, que rebutjaven frontalment, malgrat que alguns n'haguessin format part en algun moment, que n'apel·lessin el sentit comú en conjuntures crítiques, o bé que en poguessin compartir alguns aspectes ideològics. Tanmateix, el fet que, juntament amb els nocedalistes, Pidal -aquest "*liberal empedernido y contumaz*"³⁶⁹- comandés el nucli polític teòricament més proper al carlisme, no significava, per aquest darrer partit, afinitat. Llauder portava a cap una doble anàlisi d'aquesta qüestió, prou important, sobretot en períodes electorals. L'efectuava, en primer lloc, a partir de la paràbola bíblica del Bon samarità (Lc. 10: 30-37), que aplicava als suposats afins -el proïsme, en versió de l'Evangeli- per tal d'acabar conclouent:

"¿Qué hubiera dicho el samaritano si Jesús, al explicar la parábola, hubiera dicho que tan prójimo, o más prójimo, o único prójimo, como pretenden nocedalistas y pidalistas, del judío, eran el sacerdote y el levita que le dejaron sin socorrer, como el samaritano que tan gran caridad usó con él? ¿No habría protestado de la injusticia que se hacía con él?"

Pidalians i nocedalins, com aquells, van passar pel costat del carlisme, sacrificat en la defensa de l'Església, "*sin hacer sacrificio alguno para socorrerla y defenderla*". Segonament, a parer del director del Correo Catalán, tampoc no era possible de reconèixer-los com a afins des d'un punt de vista polític. Com, si no, permetre que ho fossin aquells que pretenien la dissolució i extermini del carlisme, i que el combatien amb tots els medis lícits i il·lícits

vol. V, Madrid, 1979, pp. 301-304; Josep M. FRADERA, "Entre l'abisme i la realitat: estratègies del catolicisme català", L'Avenc, núm. 85, 1985, pp. 64-74; Jaime CARRERA PUJAL, Historia política de Cataluña en el siglo XIX. VI. De la Restauración al desastre colonial, Barcelona, 1958, pp. 5-22; Borja de RIQUER, "El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració", Recerques, núm. 11, 1981, pp. 29-80, i, del mateix autor, "Manuel Duran i Bas i el conservadorisme català sota la Restauració", a El pensament polític català (Del segle XVIII a mitjan segle XIX), Barcelona, 1988, pp. 87-106, i "Estudi introductor", a Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904, Barcelona, 1990, pp. 15-153; Melchor FERNÁNDEZ ALMAGRO, "D. Alejandro Pidal y su entrada en el gobierno de Cánovas de 1884", Boletín de la Real Academia de la Historia, vol. CXX, 1947, pp. 231-248, i David RUIZ GONZÁLEZ, "Alejandro Pidal o el posibilismo católico de la Restauración, posiciones doctrinales y prácticas políticas", Boletín del Instituto de Estudios Asturianos, 1969, pp. 203-221.

³⁶⁹. L.M. DE LL., "Desde Venecia", CC, 24 novembre 1889, p. 13.

al seu abast³⁷⁰. El combat dels afins, en tant que major perill, enfonsava les seves arrels en l'antimoderantisme donosià³⁷¹, i havia adquirit cotes de gran desenvolupament en el decurs de la delegació en el carlisme de Cándido Nocedal³⁷². Amb l'Ignacio de Paz en la guerra de Miguel de Unamuno, podien dir que

*"de no ser católico carlista, sería ateo y petrolero, porque los peores eran los mansos, los moderados"*³⁷³.

En tot cas, però, les consideracions llauderianes ens aboquen de ple en les trifulques entre catòlics que caracteritzaren el darrer quart del Vuit-cents. En el capítol segon d'aquest treball han estat analitzades les acarnissades batusses entre catòlics entre la fi de la tercera carlinada i la pròpia escissió integrista, mentre que en el següent s'han fet una sèrie de consideracions a l'entorn de conflictes posteriors. Obviarem, per tant, a continuació, la pel·lícula dels fets, per tal de centrar-nos en la representativa versió que Lluís M. de Llauder n'elaborà. La tesi de fons era clara: des de l'inici de la Restauració s'estaven fent grans esforços per a destruir, o com a mínim debilitar, la comunitat carlista a partir de l'usurpació de l'exclusivitat catòlica. Aquesta era la missió que tenia encomanada Pidal, primer en l'intent d'agrupar

³⁷⁰. L.M. DE LL., "Los afines", CC, 14 setembre 1890, pp. 10-13. Les dues citacions provenen de la p. 12 d'aquest article. En l'escrit del diumenge següent, Llauder afirmava que, de fet, els carlins no tenien afins: "*Es natural que no tengamos afines los únicos que vivimos en lucha constante e implacable contra el error moderno, que abraza con sus alas a todos los de más partidos que se disputan el apoyo de la opinión pública.*" L.M. DE LL., "Nuestros afines", CC, 21 setembre 1890, p. 13. En un text posterior, el director del Correo Catalán comentava que al carlisme li havia sorgit una esquerra -la Unió Catòlica- i una dreta -l'integrisme-, amb un comú denominador: debilitar-lo i destruir-lo. L.M. DE LL., "Una nueva añagaza V", CC, 5 abril 1891, p. 11.

³⁷¹. Juan DONOSO CORTÉS, Ensayo sobre el catolicismo, el liberalismo y el socialismo, vol. I de les Obras de Don Juan Donoso Cortés, Madrid, 1903. Sobre l'antimoderantisme de Donoso cfr., especialment, Begoña URIGÜEN, Orígenes y evolución de..., p. 60. Una visió general del pensament donosià, publicada recentment, a Joaquim LLEIXÀ, "Juan Donoso Cortés. Una teologia política para la contrarrevolución", a Joan ANTÓN i Miquel CAMINAL (coord.), Pensamiento político en la..., pp. 183-202.

³⁷². Cándido Nocedal afirmà, per exemple, en una carta que va publicar la premsa, davant la confrontació electoral de 1881: "*Antes de votar a uno de los afines se vota cualquier cosa: a un republicano, a un radical, a un constitucional: cualquier cosa.*" Cfr. Domingo BENAVIDES, Democracia y cristianismo..., p. 49. Unes mostres de la pervivència d'aquestes idees en l'integrisme, a Ramón NOCEDAL, Obras de D..., vol. V, Madrid, 1910, pp. 157 i 192-193.

³⁷³. Miguel de UNAMUNO, Paz en la guerra, Madrid, 1988, p. 60.

els catòlics a l'entorn del tron constitucional, que havia de garantir les pretensions religioses d'aquells, i, posteriorment, amb la creació de la Unió Catòlica, "intento travieso dirigido a que los Prelados y alto clero les proporcionaran las fuerzas que ellos no habían logrado sacarle al partido carlista"³⁷⁴. A fi i a efecte de seguir afavorint aquesta maniobra, Cánovas del Castillo l'incorporà al Govern. L'atracció va ser minsa i, pel contrari, la presència de Pidal esdevingué un impediment per al liberalisme: no havia d'estranyar, doncs, que en tornar a formar gabinet en 1890, Cánovas decidís de prescindir-ne. La lliçó que es podia extreure de l'episodi era ben clara:

*"Mírense en el espejo de la Unión Católica y del señor Pidal todos los que intentan formar partidos católicos, dentro o fuera de lo existente, y aprendan una vez más que el único partido católico que se hace respetar de todos los partidos liberales, del más templado al más radical, es el carlista; a los demás se les da un puntapié cuando estorban."*³⁷⁵

L'avís, escrit el mes de juliol de 1890, prenia diverses direccions. Al pidalisme -i al seu òrgan periodístic La Unión Católica, que rememorava aquell intent marrat-, evidentment, però també a El Movimiento Católico de Valentín Gómez, creat a rel del primer Congrés Catòlic espanyol, celebrat a Madrid, i portaveu dels congressos que havien de tenir lloc a partir de llavors. Lluís M. de Llauder l'acusava d'emparar-se en les autoritats episcopals a fi de desprestigiar i minar el carlisme³⁷⁶. Les primeres topades serioses ja tingueren lloc al cap de ben poques setmanes de veure la llum El Movimiento Católico, com a conseqüència de les afilades crítiques del publicista carlí a algunes de les derivacions congressuals. Segons aquest personatge, del primer Congrés, que valorava molt positivament, en podia néixer una cosa molt dolenta, una gran pertorbació, si prosseguien alguns projectes impulsats a la seva ombra. El perill es concretava en l'assaig de formació d'una nova

³⁷⁴. L.M. DE LL., "Lasciate ogni speranza...", CC, 13 juliol 1890, p. 11.

³⁷⁵. *Ibid.*, p. 12.

³⁷⁶. Cfr., per exemple, L.M. DE LL., "Mal principio", CC, 30 juny 1889, pp. 9-11, i L.M. DE LL., "Enterados", CC, 24 juny 1890, pp. 7-9.

Unió Catòlica, segons Llauder, d'on resultaria que "*tendríamos en España la Unión católica de Pidal, la Unión católica de Nocedal, la Unión católica de los Obispos, y la gran comunión católico-monárquica o sea el partido carlista*". El principal beneficiat en seria el liberalisme, la revolució, que feia passos de gegant mentre ja existien tres partits catòlics anti-carlins i s'estava treballant aferrissadament a fi de potenciar l'esquerda carlisme-Episcopat. Evidentment, la darrera Unió, que estava destinada a omplir-se de mestissos, anava dirigida contra els carlins³⁷⁷.

Nous esdeveniments alimentaren copiosament els temors llauderians. La recepció a Espanya de les declaracions del cardenal Lavigerie, el novembre de 1890, sobre l'adhesió catòlica a la república francesa, base del *ralliement*, per començar. Malgrat aquesta, el cap del carlisme català assegurava, després de valorar negativament l'actitud del cardenal, que no era possible de fer la deducció segons la qual hi havia un reconeixement papal de la república francesa, i que, en tot cas, les consideracions sobre França no eren extrapolables a Espanya³⁷⁸. Tanmateix, més preocupants resultaven les maniobres integristes. No pas especialment els aldarulls que provocaren amb les seves intervencions en el segon Congrés catòlic espanyol, celebrat a Saragossa (1890), sinó més aviat els intents que portaven a cap encaminats, segons Llauder, a formar una espècie de Centre catòlic, a imatge de l'alemany, miratge continu del catolicisme hispànic finisecular. L'única interpretació possible era la d'una nova maniobra anti-carlista, ja que a diferència d'Alemanya, no era necessari un Centre d'aquesta mena, l'espai del qual ocupava a bastament la comunió. Nociva era, per tant, aquesta idea

³⁷⁷. L.M. DE LL., "Voz de alerta I", *CC*, 9 juny 1889, pp. 11-13. La citació, a la p. 11. Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "Una utopía I", *CC*, 29 setembre 1889, pp. 9-11; L.M. DE LL., "Una utopía II", *CC*, 6 octubre 1889, pp. 11-13; L.M. DE LL., "Una utopía III", *CC*, 13 octubre 1889, pp. 10-12, i L.M. DE LL., "Una utopía IV", *CC*, 20 octubre 1889, pp. 11-13.

³⁷⁸. L.M. DE LL., "Lo del Cardenal Lavigerie", *CC*, 30 novembre 1890, pp. 13-15; L.M. DE LL., "Prosigamos", *CC*, 7 desembre 1890, pp. 10-13, i L.M. DE LL., "La Iglesia y las formas de gobierno", *CC*, 21 desembre 1890, pp. 10-13. Sobre aquesta qüestió, cfr. François RENAULT, "Aux origines du Ralliement: Leon XIII et Lavigerie (1880-1890)", a *Revue Historique*, CCLXXXI/2, 1989, pp. 381-432, i Cristóbal ROBLES MUÑOZ, "En el corazón de democracia. León XIII y Francia", *Anthologica Annua*, núm. 39, 1992, pp. 167-321.

"a la que se trata de dar forma y realidad por parte de los que están empeñados en quitarle al partido carlista la bandera religiosa, esperando que una vez conseguido esto moriría aquél, y por parte de los que andan buscando la manera de continuar su existencia política y dar alguna forma a su vago programa religioso."

Un Centre d'aquesta mena, així doncs, seria, com en el seu moment la Unió Catòlica, una agrupació artificial de catòlics, que actuaria *"fuera de su natural terreno"*³⁷⁹. Al darrera de l'alarma del publicista hi havia, més que altres coses, la indignació per les connivències integristes amb el canovisme en les eleccions legislatives que havien tingut lloc a principis d'aquell any noranta-u. Tot en conjunt, s'encaminava -creia fermament³⁸⁰- a *"una nueva tentativa para llevar a las fuerzas católicas al apoyo de las instituciones protegidas por el señor Cánovas"*.

De tota forma, fou en 1894 quan la tempesta es va abatre amb més força sobre el carlisme. Tal com s'ha comentat en diferents passatges d'aquest treball, en el decurs d'una peregrinació obrera a Roma, el papa Lleó XIII dirigí unes paraules als peregrins espanyols que s'interpretaren com una invitació a l'arregliment amb la dinastia regnant³⁸¹. De *"colpo terribile per Don*

³⁷⁹. L.M. DE LL., "Una nueva añagaza I", *CC*, 8 març 1891, pp. 11-13; L.M. DE LL., "Una nueva añagaza II", *CC*, 15 març 1891, pp. 9-11; L.M. DE LL., "Una nueva añagaza III", *CC*, 22 març 1891, pp. 11-13; L.M. DE LL., "Una nueva añagaza IV", *CC*, 29 març 1891, pp. 9-10; L.M. DE LL., "Una nueva añagaza V", *CC*, 5 abril 1891, pp. 11-12; L.M. DE LL., "Una nueva añagaza VI", *CC*, 12 abril 1891, pp. 12-14. La primera citació prové de la p. 11 del tercer article, mentre que la segona, de la p. 9 del quart.

³⁸⁰. L.M. DE LL., "Una novedad", *CC*, 1 març 1891, p. 9.

³⁸¹. El Papa, entre d'altres coses, digué: *"Mas para que Nuestros cuidados y esfuerzos lleguen al buen término deseado, es necesario también que todos los católicos de España se persuadan de que el bien supremo de la religión pide y exige de su parte unión y concordia. Es necesario que den tregua a las pasiones políticas que los desconciertan y dividen, y dejando a la Providencia de Dios dirigir los destinos de las naciones, obren enteramente acordes, guiados por el Episcopado, para promover por todos los medios que las leyes y la equidad permitan, los intereses de la Religión y de la patria, y compactos resistan a los ataques de los impíos y de los enemigos de la sociedad civil."* I, tot seguit, afegia: *"Es además deber suyo sujetarse respetuosamente a los poderes constituidos, y esto se lo pedimos con tanta más razón cuanto que se encuentra a la cabeza de vuestra noble nación una reina ilustre, cuya piedad y devoción a la Iglesia habéis podido admirar, y la presencia de algunos de vosotros en esta ocasión Nos mueve a recordarlo. Por estas dotes siendo a Nos carlísima, le hemos dado públicos testimonios de Nuestro afecto paternal, y de estos testimonios el más señalado es el de haber levantado a la pila bautismal a su Augusto Hijo, que fundamentalmente esperamos ha de heredar con las altas cualidades de gobierno, la piedad y las virtudes de su madre."* "Contestación de Su Santidad", a Rafael

Carlos", les qualificà, per exemple, l'ambaixador italià a Espanya³⁸². Lluís M. de Llauder, lògicament, impugnà tothora aquesta versió. Quina havia estat la reacció dels enemics del carlisme?

"en cuanto el Papa hubo hablado, el regocijo de nuestros enemigos, especialmente de los católicos alfonsinos, se desbordó en frenesí y delirio histórico, gritando en todos los tonos: ¡Vencedos! ¡ya tenemos la sentencia!

*Y encarándose con nosotros La Unión de Pidal y El Movimiento de Gómez, con frenesí nervioso, queriendo lincharnos para no aguardar al verdugo, exclaman furiosos: el pleito dinástico ya está resuelto, Roma locuta est; que se dé prisa Don Carlos a enviarnos los papeles en que se contienen sus derechos, que licencie su ejército, que se retire a su casa. Que el marqués de Cerralbo se presente en el Palacio de Oriente a ofrecer su adhesión a doña María Cristina; que las Juntas carlistas se declaren en Juntas alfonsinas; que los retratos del Duque de Madrid sean reemplazados por los de don Alfonso el niño... ¿Cómo tardáis tanto en obedecer al Papa, que no lo habéis hecho todavía?... ¿Qué día fijáis para obedecer?... ¿Qué vaciláis? ¡Malos católicos, inobedientes al papa, rebeldes!... ¡Fuera esos obstinados, fuera esos enemigos de la paz pública, únicos causantes, con su tenaz rebeldía, de todos los males de España!"*³⁸³

Malgrat aquestes reaccions, fixades exageradament però il·lustradora, el director del Correo Catalán no observava en l'allocució papal cap mena d'impugnació al carlisme, ans fins i tot suport, degut que ells portaven a terme ja allò que Lleó XIII sol·licitava i, a més a més, havien fet i feien molt per la religió. Sobre les referències a la Reina regent considerava, al seu torn, que únicament se'ls recordava les lleis del regne, el codi penal i la llei d'impremta, que ja acataven. No es tractava d'una crida a reconèixer la

TOUS y FERRÁ, El Papa y los católicos españoles. Consideraciones sobre la peregrinación obrera española y sus consecuencias, Barcelona, 1894, pp. 25-26.

³⁸². ASMAE, Affari Politici "P", Spagna, busta 70 (1891-1895), De l'Ambaixador italià a Espanya al Ministre d'Afers Estrangers italià (Madrid, 16 novembre 1894).

³⁸³. L.M. DE LL., "Más que antes", CC, 22 abril 1894, p. 10.

dinastia, sinó a respectar-la³⁸⁴. Llauder no es mogué d'aquests termes, malgrat l'intensa campanya d'atacs rebuts des del conservadorisme i les crides, suposadament avalades pel pontífex, a la unió dels catòlics³⁸⁵. L'actitud dels carlins catalans era comentada per Morgades, bisbe de Vic, al nunci apostòlic, i aquest responia: "*Me uno a V. en lamentar que hay católicos que se resisten en someterse a las enseñanzas del Papa.*"³⁸⁶ Així doncs, el publicista carlí feia una apel·lació a no fer cas dels atacs:

"Es la actitud que hemos de tomar, ya que no quieren callarse los que todos los días nos están aturdiendo los oídos con que debemos dejar de ser lo que somos con aprobación del Papa, para ponernos otra casaca, y andar por donde han andado tráfugas, veleidosos, calculistas, traidores, cansados de esperar, vividores políticos o correveidiles que quieren hacer méritos intentando reclutar carlistas a beneficio de la monarquía democrática.

(...)

Que el Papa manda que nos unamos; sí... ¡pero no con ustedes! Y si nos hemos de unir, ¿por qué no se han de unir ustedes a nosotros, como es natural, ya que ustedes son pocos, y no tiene pizca de sentido común ni de posibilidad de éxito en lo que pretenden, que es hacer católicos a masones y liberales empedernidos, en vez de exigir inútilmente que nosotros seamos los que nos unamos a ustedes.

(...)

No les hagamos caso: dejémosles patalear, y sobre todo no caigamos en la tentación de creer que el Papa y los Obispos son

³⁸⁴. Ibid., pp. 10-12. Vázquez de Mella, en una intervenció en el Congrés sobre aquesta qüestió introduïa la distinció entre legitimitat d'origen i legitimitat d'exercici. Cfr. Obras Completas del Excelentísimo Señor Don Juan Vázquez de Mella y Faniul, vol. XI (Discursos parlamentarios, VI), Madrid, 1932, pp. 111 i ss..

³⁸⁵. L.M. DE LL., "¡Callarse!", CC, 6 maig 1894, pp. 12-14, i L.M. DE LL., "Hablemos, pues", CC, 13 maig 1894, pp. 13-16. L'ambaixador espanyol prop de la Santa Seu, Rafael Merry del Val, per exemple, s'havia format una opinió ben distinta de la de Llauder. Així ho comunicava a Maria Cristina d'Àustria: "*Espero que V.M. habrá quedado contenta y satisfecha con las nuevas declaraciones que con insistencia hace el Papa, y de las advertencias que reitera a los carlistas fanáticos. Estos dirán lo que se les antoje; pero tienen que optar por uno de los extremos de este dilema: o revelarse contra lo que es la voluntad terminantemente expresada por el Jefe supremo de la Iglesia, o someterse a lo que para todo buen católico es un decreto. Hagan lo que quieran, pierde su causa y su bandera el carácter religioso que se empeñaban en monopolizar para ellos, como si no hubiera más católicos en España que los que profesan sus ideas.*" AGP, C. 4/22, Cartas de Rafael Merry del Val a S.M. la Reina (s.íl., 17 gener 1895).

³⁸⁶. ASV, NM, 602, VI, I, VII, núm. 6, Varie carte non ordinate, Bisbe de Vic al Nunci apostòlic (Vic, 3 maig 1894), i Nunci apostòlic al Bisbe de Vic (Madrid, 9 maig 1894).

alfonsinos, como lo afirman todos los días."³⁸⁷

La unió arribaria, en tot cas, després del desenllaç revolucionari, quan tots tornarien a ser catòlics i monàrquics mercès a que ells, els carlistes, haurien conservat i preservat l'Espanya tradicional. Abans no, i menys encara amb mestissos i integristes que, com destacava sovint el cap de la Junta regional de Catalunya, els odiaven³⁸⁸.

Si bé en els anys següents es deixaren sentir noves crides a la unió dels catòlics en els rengles de l'episcopat o del catolicisme liberal, la posició de Llauder es mantingué inalterable³⁸⁹. Fou, en canvi, una altra qüestió que el féu prendre la ploma en diverses ocasions. Creia observar, des de mitjan dècada dels noranta, un canvi d'actitud del liberalisme respecte de l'Església, que interpretava en un doble sentit: per una banda, com una nova maniobra contra el carlisme, i, de l'altra, com una recerca d'empar a causa de la seva progressiva debilitat i la radicalització de les masses. No hi havia, per contra, ni canvi de sentiments ni penediment³⁹⁰. Un parany tan fosc, en definitiva, com les unions. Qualsevol assaig de formar un nou partit catòlic, per la via de la unió, l'escissió o la reconversió, era, à parer de Llauder, inútil:

"Un partido católico ha de nacer hoy para luchar -escribia en 1890, en un article sobre la Unió Catòlica³⁹¹-; partidos para

³⁸⁷. L.M. DE LL., "No hacerles caso", CC, 20 maig 1894, pp. 11-12.

³⁸⁸. L.M. DE LL., "¡Unión...!", CC, 3 juny 1894, pp. 11-13; L.M. DE LL., "Porvenir funesto", CC, 2 desembre 1894, pp. 12-14; L.M. DE LL., "Intolerable", CC, 13 gener 1895, pp. 9-11.

³⁸⁹. En setembre de 1895, anotava: "*Con los carlistas han intentado varios medios [es referia als alfonsins], además del de la seducción: crearon la disidencia mestiza y favorecen la integrista; y no bastando eso procuran emplear a la Iglesia y a sus ministros en la tarea de exterminarlos y llevarlos del sostenimiento de la tesis católica al de la hipótesis liberal.*" L.M. DE LL., "Desde Cardó", CC, 1 setembre 1895, p. 10.

³⁹⁰. L.M. DE LL., "De oportunidad", CC, 11 agost 1895, pp. 9-11; L.M. DE LL., "Un ejemplar", CC, 22 setembre 1895, pp. 8-10. És interessant de veure les consideracions que feia, així mateix, uns anys abans, sobre la superficial adopció -com una moda- del catolicisme en la societat, a L.M. DE LL., "La última moda I", CC, 23 juliol 1893, pp. 9-11; L.M. DE LL., "La última moda II", CC, 6 agost 1893, pp. 6-8; L.M. DE LL., "La última moda III", CC, 13 agost 1893, pp. 11-14; L.M. DE LL., "La última moda IV", CC, 20 agost 1893, pp. 8-10, i L.M. DE LL., "La última moda V", CC, 27 agost 1893, pp. 9-11.

³⁹¹. L.M. DE LL., "No perder el tiempo", CC, 20 juliol 1890, p. 11.

rezar, para hacer obras de caridad, realizar peregrinaciones o formular protestas, no son partidos políticos; para esto bastan las cofradías y asociaciones civiles."

Un partit catòlic no es podia reduir a una reunió de bones persones, ja que la revolució sempre se'n riuria, ans havia de ser al mateix temps un exèrcit. Malgrat que no sempre fos temps de lluita violenta, estar preparats esdevenia fonamental. I un partit d'aquesta mena existia a Espanya de forma innata, ja que "*constituye la representación no interrumpida de la España tradicional*"³⁹². Era, com és ben fàcil d'endevinar, el carlisme. Però, a més a més, eren els autèntics defensors de l'Església, malgrat les declaracions en igual sentit de mestissos i integristes, que només pensaven a posar-la al seu servei. Així,

*"La España tradicional, hoy España carlista, es la única agrupación que ama y sirve a la Iglesia como la ha amado y servido desde el planteamiento del catolicismo en nuestro suelo, hasta el martirio, siempre sumiso a la Santa Sede, refractario a todas las herejías y amante de la monarquía católica, de la cual ha recibido amparo para el desenvolvimiento de sus altos destinos religiosos y de su misión política en el mundo."*³⁹³

L'arbre del Bé estava, en mans dels carlistes, immillorablement cuidat.

En realitat, qui eren i què volien els carlistes? Malgrat que es tractava de qüestions que es responien, explícitament o de manera implícita, diumenge rere diumenge a les pàgines del Correo Catalán, el seu director, en unes poques ocasions, se les formulà directament. Una primera resposta l'oferia als lectors el març de 1889, en reproduir el discurs que havia pronunciat en l'acte d'inauguració del Cercle tradicionalista de Barcelona³⁹⁴. En el discurs es

³⁹². Ibid., p. 11.

³⁹³. L.M. DE LL., "La Iglesia y los partidos", CC, 23 març 1890, p. 11.

³⁹⁴. L.M. DE LLAUDER, "Mi discurso", CC, 3 març 1889, pp. 10-12. Aquest article ha estat reproduït íntegrament en l'apèndix núm. 3. L'inici de l'article era una justificació del fet que s'estés transcrivint un discurs: "*Son tantas las frases sueltas que se han tomado del discurso que pronuncié el domingo último en la inauguración del "Círculo Tradicionalista de Barcelona", para levantar sobre ellas los castillos de comentarios y de consecuencias que a cada periódico más le han convenido, que me*

proposava de recordar alguns elements fonamentals, que cap carlí havia d'oblidar a fi i a efecte de poder treballar exitosament en la defensa dels propis principis. I ho portava a cap a partir d'una "*especie de examen de conciencia*" a l'entorn de dues preguntes: què som?, què ens proposem?. La primera obtenia de part del publicista una triple resposta, en descendent gradació de generalitat: catòlics, tradicionalistes, carlins. "*Ante todo católicos*", era la resposta més immediata sobre la identitat. Amb una afirmació d'aquesta mena, però, no n'hi havia prou en uns moments en què molts se n'anomenaven, des dels revolucionaris als integristes. Eren bons catòlics, que significava acomplir dues condicions essencials. Primerament, acceptar els ensenyaments de l'Església en tota la seva integritat, sense matisacions ni tergiversacions, i combatre l'error -l'error modern, en especial-, amb el qual calia ésser intransigent. En segon lloc, estar sotmesos al Papa i als prelats, encarregats per Jesucrist de la direcció espiritual dels homes. No es podia repetir l'experiència dels integristes que, des de dins de la comunió, provocaren l'hostilitat d'una part dels bisbes amb la seva actitud. Tanmateix, tot passant al nivell següent, afegia: "*Además de católicos somos tradicionalistas*". Que significava, segons Lluís M. de Llauder, que

"somos los continuadores de la España católica: que cuando la revolución haya desaparecido de nuestro suelo, quedará cerrado el paréntesis que está abierto en nuestra historia, y entonces nos tocará proseguir la marcha de la España verdadera, de la que tiene por base la unidad católica, y por amparo la monarquía tradicional."

I, per últim, eren carlistes:

"Y somos carlistas, porque vemos sostenida la bandera de esta España católica por un Augusto Príncipe, que todo lo ha sacrificado por conservarla intacta, y en quien tenemos plena

creo en el caso de hacer un esfuerzo para apelar a mi memoria y transcribirlo textualmente." I, afegia: "No lo hubiera hecho sin esto, creyéndolo de poca importancia por su forma y por su brevedad. Pero como su fondo creo que merece ser conocido, porque contiene la base y la síntesis de lo que venimos sosteniendo y propagando de continuo, ya en la prensa, ya en la propaganda oral a la que todos nos dedicamos, creo que puede perfectamente el texto de este discurso sustituir al artículo de fondo que me tocaba escribir para el día de hoy." Ibid., p. 10.

confianza para su historia, por su firmeza de principios y por su amor a nuestra Patria, a la cual desea ver gloriosa y feliz."

Fins aquí, per tant, la resposta a la primera de les qüestions. La contesta a la segona, sobre què es proposaven, al seu torn, començava tal com segueix:

"Muy sencillo: lo contrario de lo que se propone la revolución: ésta quiere entregar a España al error, nosotros rescatarla a la verdad; ella quiere ponerla bajo la influencia del espíritu del mal, nosotros devolvérsela a Jesucristo. Nosotros queremos la restauración de la España católica y la resurrección de la España que se ha entregado al liberalismo, y por esto se aniquila y está ya en los últimos grados de su perdición y decadencia."

Per tal d'aconseguir-ho, era necessari merèixer-ho, treballar i esperar l'hora de Déu. Merèixer-ho a través de l'oració i el treball, per esdevenir bons catòlics i tenir un bon govern, que és un do de Déu. Treballar a fi i a efecte de fer catòlics i de fer tradicionalistes:

"Cuanto más católicos verdaderos haya en España, más mereceremos ser regenerados por un buen gobierno, y cuanto más tradicionalistas hagamos, más elementos habrá para nuestra salvación y más cooperadores en la obra de la transformación de España, que no es obra de uno solo, sino obra a la que han de contribuir muchos."

Esperar l'hora de Déu, ja que no havia renunciat als seus drets sobre el món, ni tampoc sobre Espanya, "*en la que tiene tantos adoradores, y donde se ha conservado un verdadero partido católico*". Déu havia de triomfar a la fi -ni l'infern el pot vèncer, ni l'error pot acabar dominant la veritat-, i, afegia Llauder, "*su hora será la de nuestra resurrección*".

Noves respostes a les qüestions plantejades apareixien en un conjunt de tres articles dominicals, publicats el mes de setembre de 1894³⁹⁵. Els dos

³⁹⁵ L.M. DE LL., "Importancia del carlismo", *CC*, 8 setembre 1894, pp. 7-9; L.M. DE LL., "Más sobre la importancia del carlismo", *CC*, 16 setembre 1894, pp. 8-11; L.M. DE LL., "Porvenir del carlismo", *CC*, 23 setembre 1894, pp. 9-11. Aquest darrer article es pot veure íntegrament en l'apèndix núm. 3. Les raons de la publicació d'aquests articles s'especificaven en el primer: "*Puesto que el tema*

primers, dedicats a avaluar la importància del carlisme, com els seus títols respectius resaven, contenien algunes notes sobre la seva naturalesa. Així, el director del Correo Catalán assajava, fins i tot, una definició: el carlisme era

"el sentimiento que une a todos los amantes de nuestras glorias tradicionales, a los que desean la restauración de la monarquía católica, para dirigir sus esfuerzos, sus sacrificios, sus deseos cuando menos, al triunfo de esta causa, que representa y personifica un nieto de nuestros Reyes, el jefe de la rama masculina de los Borbones".

I, en conseqüència, era inherent a Espanya: "*¿No significa su existencia que el carlismo representa algo que es más que accidental y transitorio, que es esencial e inextinguible, algo que ninguna influencia ha podido borrar algo que la revolución no ha logrado sustituir y de lo cual España no puede prescindir, y por esto se manifiesta la aspiración, unas veces pacífica, otras armada a recobrarlo en la vida de nuestra nación?*"³⁹⁶. El tercer article era, en canvi, molt més interessant per als nostres interessos, per la detallada descripció dels principals propòsits del carlisme. Propòsits que constitueixen, al seu torn, "*lo que es necesario para la vida de la sociedad y para la felicidad del individuo*", tot oferint al carlisme un pervindre assegurat. Què vol el carlisme?, es preguntava Lluís M. de Llauder. En primer lloc, que la religió "*ocupe los vacíos del alma*", ja que cap altra cosa pot satisfer-la, ni ciència, ni diners, ni benestar, ni drets, tal com mostrava l'exemple dels obrers de llavors, que disposaven de tot això darrer com en cap altra època, però que estaven més descontents i poblaven l'anarquisme. Sense religió no hi havia ni fe ni virtuts³⁹⁷. Segonament, volia que "*a Dios, Creador y Providencia del mundo*

veraniego de este año ha sido el carlismo, al carlismo hemos de dedicar directamente el presente, si no queremos, con reservarlo para más allá, parecer trasnochados o fiambres, y sacar la ropa de invierno cuando ya el calor obligue a vestir de hilo; esto es, si no queremos que las heridas que puedan causar los tiros de nuestros adversarios se queden sin curar y la opinión pública a ciegas respecto a sus negaciones y a sus afirmaciones." L.M. DE LL., "Importancia del carlismo", p. 7.

³⁹⁶. Ibid., pp. 8 i 9.

³⁹⁷. "*Sin religión no hay fe, ni virtudes; y el que no cree en Dios cree... en cualquier absurdo, porque la creencia en algo superior, sobrenatural, se impone al hombre que vive en la ignorancia de la verdad; y de la falta de virtudes nace la criminalidad y el malestar social, haciéndose ingobernables los pueblos."* L.M. DE LL., "Porvenir del carlismo", p. 9.

se le dé el culto que reclama, se le sirva y no se le contrarien sus designios". A continuació, en l'ordre polític ja, volia un principi d'autoritat el màxim d'adequat possible -tan perfecte com possible fos, en el marc de la imperfecció humana-, i, així mateix, prosseguia el publicista,

"Quiere ser gobernado por uno y no por muchos: sale más barato y más provechoso. Porque, dado que el que mande quiera enriquecerse, vale más que se enriquezca uno solo que no muchos y se establezca, como ahora, una lucha para ver si se logra llegar al desideratum de crearse una posición en poco tiempo y con poco trabajo. Resulta también la estabilidad, que es un hecho inapreciable para el desarrollo de la riqueza y para el buen gobierno."

En quart lloc, volia que aquesta única persona que governés no ho pogués fer capriciosament i només en base a la seva pròpia voluntat, ans que es trobés sotmesa a poders superiors. Per tant, afegia:

"Que sea católico, y por lo tanto que reconozca por superior a Dios, quien le ha de juzgar y castigar o premiar, según obre; y que esté obligado a respetar aquellas leyes fundamentales que no puede alterar sin el concurso de la nación representada en Cortes, y a gastar lo que éstas permitan, teniendo además cuerpos que le asesoren y elementos que le ayuden a gobernar bien."

Res més lluny, per tant, de la sobirania nacional, "*principio revolucionario funestísimo y erróneo*". En els assumptes públics havien d'intervenir -Llaurer seguia aquí Sant Tomàs i Sant Agustí- aquells que tinguessin interès directe en la seva solució. Així s'havia organitzat tradicionalment Espanya, fins que la revolució ho va destruir, i, doncs, calia retornar-hi. Per últim, el carlisme volia que aquesta persona

"no sea cualquiera, traído de alguna dinastía extranjera ni elegido de entre la multitud, sino aquel que, sobre haberse hecho el porta-estandarte de estos principios salvadores y el único príncipe que ha resistido a la revolución, tiene títulos, en virtud de nuestras antiguas leyes, para que nadie le dispute con derecho la misión de representar el principio de autoridad, que es por tradición y conveniencia hereditaria."

Don Carlos era, evidentment, aquesta persona. El carlisme, tanmateix, no era una simple qüestió personal, insistia el director del Correo Catalán. I, per tant, assegurava:

"Si el carlismo no fuera otra cosa que la defensa de una familia destronada y la lucha por sus derechos, se podría alegar para decir que es una causa que no tiene porvenir, el ejemplo de tantas dinastías truncadas violentamente, de tantos tronos no restaurados como registra la historia, pero el carlismo representa la defensa de unos principios y la lucha por una restauración social que son necesarios, indispensables, y por esto acabará la nación por aclamarlos."

Tot aquest conjunt de consideracions permeten d'anar-se fent una clara composició de la naturalesa i propòsits dels carlistes. N'hi havia més, no obstant això.

Per tal de reblar el clau, un article amb el significatiu títol de "Lo que somos" es publicava -al Correo Catalán, és clar- el segon diumenge del mes de novembre d'aquell mateix any noranta-quatre³⁹⁶. No ha d'estranyar aquesta profusió en aquests moments, si atenem als durs atacs que estava rebent el carlisme des de la primavera, amparats en les paraules de Lleó XIII als peregrins espanyols. "*Bueno será* -escrivia Llauder, en aquest sentit, en el primer paràgraf-, *en medio de la horrible perturbación que se ha creado y de los esfuerzos que se están haciendo para aumentarla, recordar lo que somos, lo que queremos y a donde vamos.*" La frase que recollia la seva identitat era, com a mínim, contundent: "*Somos tradicionalistas; esto es, españoles de sangre y corazón*". I ser tradicionalista, per aquest autor, significava ser aimant de l'esperit que havia informat l'essència de la pròpia nacionalitat. No volia dir tot això, tanmateix, que el tradicionalista cerqués la reproducció d'una època determinada, o bé que volgués reviure institucions i organismes passats i destruïts, ja que a cada època els en corresponia uns, segons circumstàncies i elements. Aquí cal notar com el publicista carlí estava

³⁹⁶. L.M. de LL., "Lo que somos", CC, 11 novembre 1894, pp. 10-13. Ha estat reproduït en l'apèndix núm. 3.

intentant d'oferir llum sobre unes qüestions que eren el blanc preferit dels seus oponents. El tradicionalista buscava en el passat, per contra,

"el genio y la figura de la nacionalidad española, escudriña en su corazón los vacíos que encuentra y en las circunstancias que le rodean las causas de su malestar, y fácilmente -tan fácilmente que el solo instinto se lo dice a las muchedumbres indoctas- llega a encontrar lo que hay de esencial, de inmutable y hasta de necesario en la vida de nuestra nacionalidad."

D'aquí es podia deduir que, malgrat el pas dels segles, amb les creacions i destruccions que havien contemplat, hi havia dos elements fonamentals. No se n'havia pogut prescindir en cap moment, tot al llarg de catorze centúries, sense haver experimentat perturbacions que impossibilitessin la vida social. Quins eren aquest dos fonaments?

"Estas dos columnas sobre las que descansa nuestra nacionalidad son el catolicismo y la monarquía, el altar y el trono. A la sombra de ellas ha nacido, se ha engrandecido y ha vivido feliz; y desde el momento en que una de estas dos columnas ha sido removida de su sitio ha empezado su malestar y la serie de sus crisis, que no cesarán hasta recobrar el apoyo robusto en que descansaba."

Si bé algun altre país havia pogut viure -encara que amb lògiques dificultats- sense una o altra columna, en funció del seu propi geni i figura, a Espanya es tractava d'una empresa impossible. Tot tradicionalista sabia que sense catolicisme i monarquia no s'hauria realitzat la *reconquista* -"y España gemiría hoy bajo el poder de la media luna"-, ni hauria pogut conservar la seva nacionalitat en 1808. "Al amparo del catolicismo y de la monarquía vivía España gozando de la mayor suma de felicidad que es dable alcanzar en este mundo", sentenciava. El trencament el provocà el liberalisme, culminació de l'error iniciat amb el protestantisme, quan s'apoderà de la vida pública espanyola després de vèncer l'Espanya tradicional, tot i que sense sotmetre els espanyols tradicionalistes. Aquests es convertiren, precisament, en el blanc de l'odi revolucionari. Així ho contava Llauder:

"No se olvide el origen satánico de la idea moderna, o sea de la revolución. Ella, dirigida e impulsada por judíos, enemigos de Jesucristo y del dinero de los cristianos, y por masones, sus instrumentos, quiere destruir la base católica de la antigua España con el doble objeto de sustraerla al influjo de la Iglesia y de encadenarla a su servicio, y con el de suprimir la fuerza y el número de sus enemigos, los tradicionalistas, a los cuales odia de corazón por su resistencia; por esto antes todo católico era tenido por tradicionalista, esto es, por carlista, y ningún liberal hacía alardes de católico."

Si la revolució hagués optat per una batalla frontal, els seus dies haguessin estat comptats; per tant, assajaren fórmules menys radicals, com ara la monarquia constitucional d'Isabel II o l'assaig restauracionista d'integrar en el sistema la majoria d'opcions. El tradicionalisme, evidentment, rebutjava tant l'un com l'altre intent i, esperava. Ennegria, sobretot, aquesta espera, la contemplació d'*"el triunfo del protestantismo, la explotación de España por el judaísmo y por los varios partidos liberales, el predominio del espíritu masónico, la miseria de los españoles, la división de España en clases, una que vive del sudor y de la ruina de otra y la venida del pauperismo con la anarquía detrás"*. Les clàssiques idees de *Providència*, de *desenllaç* i d'*amalgama*, reapareixien en la declaració final del publicista:

"Somos la España tradicional que contempla todos estos horrores, que ni hemos producido ni podemos remediar; y esperamos la hora en que la idea moderna dé un nuevo paso en su marcha fatal, y la hora en que vuelva España a pedirnos nuestro auxilio, como tantas veces, contra un nuevo desbordamiento social.

Y estamos esperando la hora de Dios, en que quiera que el catolicismo renazca en el espíritu público de España, porque no está abandonado por sus hijos, y con el trono tradicional, no democrático liberal, concluyamos esta nueva reconquista española; mientras acogemos en nuestras filas a los que huyendo de los estragos de la idea moderna, ven que sólo en la tradición está el remedio.

Por esto nuestro lema es Dios y Rey: la Patria los necesita, y los pedirá un día."

Déu, Pàtria, Rei, la clàssica trilogia carlista emergia en les darreres paraules de Llauder. Un Déu que tot ho controlava i a qui tot era degut, un Rei

tothora lloat i una Pàtria per salvar³⁹⁹. I és que, tot al llarg d'aquesta sèrie d'articles, es desgranava l'essencial de la ideologia carlista. Les planes immediatament precedents han concretat algunes qüestions que ja havien anat apareguent en els anteriors apartats. Entre aquests i aquelles es pot formar un coneixement de la ideologia del carlisme a través de la visió del seu màxim representant català a la fi del Vuit-cents. Hi ha, tanmateix, uns aspectes en les que, encara, per acabar ja, voldria insistir. El vincle entre carlisme i catolicisme, ens permetrà d'articular-los. Aquesta estreta i indissociable vinculació ha estat tractada en in comptables ocasions en aquest capítol. La reiteració en reflecteix la importància. En la idea de Déu, el carlisme trobava un dels seus pilars. Lluís M. de Llauder portava, possiblement, als graus màxims aquesta circumstància. Les seves arrels neo-catòliques no el traïen, ni tampoc el seu arrencament en els sectors més intransigents en la primera dècada post-bèl·lica. Sense dubtar en cap moment del profund catolicisme que impregnava tot el carlisme, es pot afirmar que Llauder es trobava en l'espai més intransigentment catòlic del partit. Dels integristes el separava -si deixem de banda l'enorme esquerra en el terreny personal, oberta en 1888- la figura del Rei, don Carlos, que considerava decisiva. El director del Correo Catalán era, tal com el definí Sebastià J. Carner en un article necrològic, *el campió de la Fe*⁴⁰⁰.

Els principals objectius de la revolució havien estat Déu i el catolicisme. Malgrat l'obra de destrucció, però, encara existia, a la fi del Vuit-cents, un poble fidel i fe a Espanya, que permetien una mirada esperançadora cap al futur. El pessimisme del publicista es truncava davant de manifestacions

³⁹⁹. Per Pàtria calia entendre, tal com afirmava Vázquez de Mella el juliol de 1896 al Congrés, no només la terra "que se pisa, sino aquel conjunto de tradiciones, de glorias y desventuras, de recuerdos e instituciones, que enlazan unas con otras a las generaciones que se han sucedido entre cunas y sepulcros agrupados bajo los brazos de la Cruz; y constitúyela, y sírvela, por decirlo así, de lazo interno y de solidaridad de todas las almas, esa íntima unidad de creencias y sentimientos que forma la conciencia colectiva, la fuente primitiva, de donde arranca el espíritu común que informa y diferencia las naciones." Obras Completas del Excelentísimo Señor Don Juan Vázquez de Mella y Faniul, vol. VII (Discursos parlamentarios, II), p. 8.

⁴⁰⁰. Sebastián J. CARNER, "El Excmo. Sr. D. Luis María de Llauder", LHO, núm. 24, 14 juny 1902, p. 375.

concretes: l'Exposició Universal de Barcelona (1888), entesa com a afirmació catòlica -en contrast amb la de París, l'any següent-, la nodrida assistència a la processó de Corpus Christi en 1891 -"Esperemos todavía en los pueblos que adoran públicamente a Dios. La fe no ha muerto en ellos, ni han roto con el cielo... Aún pueden salvarse"-, o, entre d'altres mostres, l'espectacle ofert en la primera celebració de la festa del 10 de març, que el portava a afirmar que "existe todavía un pueblo viril y cristiano que cree, ora y espera, y ama a la Iglesia con amor filial"⁴⁰¹. I és que, de fet, l'única salvació possible de la societat havia de venir per aquesta via. La recerca de Déu, el retorn a Jesucrist, la restauració de la civilització cristiana, eren objectius. Fer catòlics, per tant, el punt de partida⁴⁰². La formació d'un poble catòlic era essencial -recordi's, aquí, que contrarestar la revolució s'havia de fer de manera inversa a com aquesta havia impregnat la societat, és a dir, de baix a dalt-, ja que, tard o d'hora, acabaria tenint, així mateix, un cap catòlic⁴⁰³. Tot plegat passava, doncs, per la submissió a l'Església, guia i salvadora, i, en conseqüència, als seus principals representants, el Papa -representació màxima del principi d'autoritat a la terra, i fonament de les altres autoritats⁴⁰⁴- i els bisbes. El carlisme n'havia de ser, de totes totes, el braç civil⁴⁰⁵. En una altra ocasió, Llauder el caracteritzà encara més gràficament, amb aquells tocs militaristes que impregnaven sovint la publicística de signe carlista, com a un *ejército de Jesucrist*, que sempre havia resistit l'error i que

⁴⁰¹. L.M. DE LLAUDER, "Carta de Madrid", CC, 28 octubre 1888, p. 10; L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", CC, 16 desembre 1888, pp. 12-13; L.M. DE LL., "Desde Madrid", CC, 31 maig 1891, p. 12; L.M. DE LL., "Un consuelo y una esperanza", CC, 15 març 1896, p. 13; L.M. DE LL., "Lo que se impone", CC, 5 abril 1896, p. 15. Una altra manifestació que féu creure profundament Llauder que no tot estava perdut, ni en sentit catòlic ni carlista, fou el viatge de propaganda del marquès de Cerralbo a Catalunya, en 1890. Cfr. L.M. DE LL., "Consuelo y esperanza", CC, 23 febrer 1890, pp. 10-12.

⁴⁰². L.M. DE LL., "Una lección importante II", CC, 24 març 1889, p. 11; L.M. DE LL., "Sobre el anterior documento", CC, 11 maig 1890, pp. 12-13; L.M. DE LL., "La gran cuestión V", CC, 27 juliol 1890, p. 14, i L.M. DE LL., "¿Quién nos levantará la piedra?", CC, 2 abril 1893, pp. 10-11.

⁴⁰³. Cfr. L.M. DE LL., "Una lección importante I", CC, 17 març 1889, p. 13.

⁴⁰⁴. Cfr. L.M. DE LL., "Aniversario memorable", CC, 4 març 1894, p. 12.

⁴⁰⁵. L.M. DE LL., "La Iglesia y los partidos", CC, 23 març 1890, p. 11.

calia reforçar⁴⁰⁶.

Tanmateix, declaracions d'aquest estil comportaven una immaculada imatge de respecte i obediència a l'Església, que no acabava de quallar en el carlisme. El director del Correo Catalán maldava per assolir-la. L'època de les grans batusses i desobediències formava part del passat, ja que el partit es desempallegà d'aquells que n'eren els responsables: els integristes. A més a més, però, Llauder afegia que don Carlos sempre ho havia vist amb disgust i contrarietat. "*Nadie más empeñado que nuestro augusto Jefe -asegurava en 1890⁴⁰⁷-, y no de hoy, sino desde el principio de su vida pública, en sostener la buena armonía y sumisión filial al Papa y a los Obispos.*" La maniobra era perfecta: el partit carlí i el seu pretendent quedaven, com per art d'encanteri, nets de culpa. Des de l'escissió en endavant, "*desde que no seguimos más inspiraciones políticas que las de nuestro Augusto Jefe y nos inspiramos en el recto espíritu de la Iglesia*"⁴⁰⁸, la fidelitat a l'autoritat episcopal s'havia reforçat. Els consells emanats del palau de Loredan, en aquest sentit, eren prou clars:

"Quieren que el Papa tenga en este partido los hijos más activos, como tiene en Don Carlos el Príncipe que mayores servicios ha prestado a la Iglesia y mayor sumisión ha prometido a sus enseñanzas; que los Obispos encuentren en los carlistas

⁴⁰⁶. L.M. DE LL., "Viaje de regreso", CC, 21 maig 1893, p. 11.

⁴⁰⁷. L.M. DE LL., "Sobre las "divisiones entre los católicos"", CC, 9 març 1890, p. 14. Només uns dies abans, en un discurs pronunciat a Barcelona i reproduït al Correo Catalán com a article dominical, deia: "*Hubo un día en que se estableció en nuestra comunión una corriente que nos llevaba a poner contra nosotros a una parte del Episcopado, por creer que su conducta era hostil a nuestra causa, corriente impulsada por los mismos que hoy combaten y deprimen a Don Carlos.*" I, tot seguit, afegia: "*Pues bien: voy a hacer os una revelación, a deciros una cosa que todavía no he dicho ni escrito. ¿Sabéis quién lamentaba más que nadie la existencia de esta corriente, y quién más empeño ha puesto por detenerla? Pues fue nuestro Augusto Jefe.*" I, conclouia: "*Una de las reglas de conducta en que más insistió, al tomar la dirección de su causa, fue ésta. Más de una vez tuve la honra de oír de sus augustos labios palabras parecidas a las siguientes: -No quiero que mi partido se ponga a mal con el Papa y con los Obispos; siempre he representado la causa católica, y mal podrá obtener esta consideración si por una razón o por otra se sigue una conducta que nos ponga enfrente de ellos. No lo quiero, ni permitiré que mis periódicos les hostilicen, aunque sea embozadamente. Nunca había sido así, y quiero que en adelante no sea. Aun cuando alguna vez parezca que hagan actos que nos contraríen, dejarlo; siempre les hemos de respetar, porque hemos de creer que el bien de la Iglesia les guía.-*" L.M. DE LLAUDER, "Mi discurso", CC, 3 març 1889, p. 11.

⁴⁰⁸. L.M. DE LL., "El grito en el cielo", CC, 23 juny 1889, p. 13.

el apoyo y cooperación más eficaz que puedan necesitar."⁴⁰⁹

En la ment de qualsevol contemporani, no obstant això, devien fer-se avinents les desqualificacions cap als mestissos, les particulars interpretacions dels documents eclesiàstics o les topades directes amb algun bisbe, o religiosos en general, no tan freqüents com anys enrere, ni de bon tros, és ben cert, però, en tot cas, reals. I aquí era on entrava en joc un efecte pervers, fruit de la identificació catolicisme-carlisme, que sempre traslladava l'error a l'altra banda de la barrera. Si el carlisme era obra privilegiada de Déu, tal com vèiem en l'anàlisi de l'acció de la Providència, era normal que tots els catòlics fossin carlistes. I així havia estat, i així havia de ser, abans de l'atac de la revolució i després que aquesta sigui vençuda, respectivament. Quan la reacció es produís tots els que es consideraven catòlics retornarien al seu antic terreny - com ja s'havia vist, encara limitadament, en el decurs del Sexenni-, ocupat per la gran Comunió catòlico-monàrquica⁴¹⁰. En conseqüència, no podia estranyar ningú que una part del clergat fos carlí, sinó més aviat al revés. Així, quan la premsa es féu ressò, a mitjan 1897, per exemple, del fet que un eclesiàstic criticava obertament els carlistes, Llauder avisava sense complexos que calia estar amatents a la penetració de l'esperit del mal entre aquests, que podia abusar de la seva bona fe. Era absolutament impossible que el clergat espanyol fos enemic del carlisme⁴¹¹. La protecció de què es revestia el carlisme, que projectava tots els trets contra el propi emissor, era inalterable, malgrat que amb els anys cada vegada va requerir més apedaçaments. Les paraules de Llauder que segueixen, de la segona meitat del noranta-quatre, corroboraven el paper que els havia tocat de jugar:

"¡Si los que se alarman por la propaganda que hace el clero en favor de nuestros principios, y los alfonsinos que trabajan por recabar una disposición del Papa que impida esta propaganda y la oposición a lo existente, supieran lo que piden! ¡Cuán pronto

⁴⁰⁹. L.M. DE LL., "Desde Venecia", CC, 24 novembre 1889, p. 12.

⁴¹⁰. L.M. DE LL., "¿Por qué callarán?", CC, 31 març 1895, pp. 13-14.

⁴¹¹. L.M. DE LL., "Un caso", CC, 8 agost 1897, pp. 6-8.

sin nosotros, sin nuestra propaganda, organización, periódicos y círculos desaparecería la fe de España! No hay más que ver las provincias del Norte, en que predominamos, y compararlas con las del mediodía, hogar no extinguido de la mano negra, foco del bandolerismo, y cuna y baluarte de la libertad liberal, y se verá la diferencia. Si toda España fuera las Provincias ¡qué hermosura! Si toda ella fuera Cádiz, Sevilla y Málaga ¡pobre España!

Y sin embargo, esto sería sin nosotros; y esto será si no nos ayudan a atraernos a esas masas que son llamadas por el socialismo todos estos elementos que procuran destruirnos o sostienen el orden de cosas actual."⁴¹²

A banda de la comparació entre l'Espanya del nord i la del sud, no pas inusual en el director del Correo Catalán⁴¹³, interessa de retenir com carlisme i catolicisme eren indestruïbles, ja que l'afebliment o destrucció del primer significava el retrocés o desaparició de l'altre. Només el carlisme, en definitiva, aturava la revolució.

El carlisme frenava, certament, la revolució. "La revolución -escribía Llauder, amb la imatge de l'exèrcit de Jesucrist al cap⁴¹⁴-, no se olvide, sólo teme a los que pueden hacerle frente con un fusil en la mano." Es tractava també, però, de l'únic grup que s'hi podria enfrontar quan arribés el moment

⁴¹². L.M. DE LL., "Porvenir del carlismo", CC, 23 setembre 1894, pp. 10-11.

⁴¹³. Cfr., així mateix, L.M. DE LL., "Ruedas de molino", CC, 24 gener 1892, pp. 13-15, i L.M. DE LL., "¡Buena lección!", CC, 12 maig 1895, pp. 10-12. En el primer dels articles, Llauder comparava la situació d'Andalusia amb la del País Basc, Navarra, Catalunya i el País Valencià, "refractarios a las ideas liberales". En el primer territori, "donde el tradicionalismo no existe y donde el liberalismo ha logrado transformar a los ciudadanos según sus principios, y donde los pocos carlistas que habla se han ido, como conversos y novicios que eran, con la insurrección nocedalina, la anarquía domina en absoluto, y no sabe el Gobierno, no ya hacerla desaparecer, sino siquiera contener sus amenazas y atrevimientos." (p. 14). En una altra ocasió, assenyalava la comarca de Berga, que l'havia elegit diputat en 1891, com a model. "Aquí se cree -escribía-, y se practica el bien, y por esto también se trabaja, porque para estos morigerados habitantes el trabajo es una virtud." Vivien al marge del liberalisme: "¿Qué tiene de particular que esta comarca sea refractaria al liberalismo y sienta simpatía y aun entusiasmo por los únicos principios que les pueden hacer dichosos y bien administrados?", preguntava, retòricament. La conclusió, així doncs, era evident: "Si todas sus provincias fueran como las Vascongadas, Navarra y buena parte de Catalauña, siendo modelo la comarca bergadana, el liberalismo no se sentiría victorioso y despótico sobre las grandezas de nuestro pasado." L.M. DE LL., "Desde Berga", CC, 20 setembre 1891, pp. 15-16.

⁴¹⁴. L.M. DE LL., "La lucha verdadera", CC, 23 novembre 1890, p. 14.

decisiu⁴¹⁵. No en va haver protagonitzat tres guerres civils⁴¹⁶. El cap del carlisme català, tanmateix, no pertanyia als sectors bel·licosos del partit, ni durant la Restauració ni en el Sexenni, on havia mantingut posicions semblants a Cándido Nocedal o a Aparisi i Guijarro de no iniciar cap guerra, sinó d'esperar el desenllaç revolucionari⁴¹⁷. El treball periodístic, la propaganda, les labors dels cercles tradicionalistes o la participació electoral condicionada eren, al seu parer, les manifestacions més importants. Calia, però, estar amatents i preparats. I, era innegable: l'espectre d'una guerra era ben útil en algunes ocasions, per tal de contrarestar les activitats dels oponents. El record del passat esdevenia, a voltes, un macabre joc. Si carlisme i catolicisme eren indissociables, ho eren també, prèvia inversió de sentit, revolució i carlisme. O, així mateix, revolució i reacció, ja que l'acceleració de la primera, ja fos a través de la persecució religiosa, el malestar social o la descomposició moral, estimulava l'acció de la segona⁴¹⁸. De fet, la revolució traslladava en el seu interior les bases de la seva pròpia fi. El desenllaç catastròfic, molt de l'agrat dels pensadors tradicionalistes, li era inherent. Què havia de succeir, però, quan la revolució es manifestés novament amb tota la seva força? El director del Correo Catalán feia les següents reflexions, que cal situar en el marc de les pugnes amb

⁴¹⁵. I, els mateixos conservadors ho reconeixien implícitament: "*¿Cómo se explica, pues, este odio que se complacen en inspirar contra nosotros? ¿Cómo es que siempre que hablan de la guerra civil se les sube la sangre a la cabeza -o la fingen- y le atribuyen la causa de todos los males que sufre España, cuando muchos de los que así hablan la bendicen de corazón, porque se aprovecharon de ella para hacer triunfar lo que no podía levantarse, y les salvó vidas y fortunas, y puso fin a una situación vergonzosa de que nadie sabía cómo escapar sin peligro de la existencia, ni siquiera los que hablan desencadenado las pasiones populares; y cuando, lo que es más, cuentan con otra para que les salve el día del desbordamiento socialista, por lo que desean que la comunión carlista no desaparezca, sino que viva, eso sí, sin fuerza para perturbarles en el goce pacífico de su posición actual, pero con reservas poderosas para que les salven el día en que la oleada democrática les eche fuera, como lo temen, y sucedió en 1873?*" L.M. DE LL., "Inconsecuentes!", CC, 22 novembre 1891, p. 13.

⁴¹⁶. Sobre les guerres civils escrivia: "*la primera guerra civil tuvo principalmente carácter dinástico, en que luchaban persona contra persona, y la última carácter esencialmente religioso, ya que en ella no tuvo el carlismo contra sí persona determinada, pues fueron sus adversarios don Amadeo, la república, el gobierno provisional y don Alfonso; luchó contra la revolución impla, movido y alentado por sentimientos religiosos, y por eso la apoyó el país y la combatieron los católicos liberales*". L.M. DE LL., "La clave", CC, 18 agost 1895, p. 9.

⁴¹⁷. Cfr. Begoña URIGÜEN, Orígenes y evolución..., pp. 503 i ss., i José Luis VILLACORTA, La derrota intelectual del carlismo..., pp. 269 i ss..

⁴¹⁸. L.M. DE LL., "Un lección importante II", CC, 24 març 1889, p. 11.

mestissos i nocedalistes. Escrivia, així:

"Y cuando venga la revolución a producir otra crisis en nuestra patria, ¿hay quién espere que encontrará a este nuevo partido, a estos intransigentes y puritanos, con el arma al brazo dispuestos a disputarle el paso y con fuerza suficiente para vencerla y sobre sus despojos entronizar su reinado?"

Si, pues, aquí [fa referència al palau Loredan, de Venècia, residència de don Carlos] no se piensa en que esto haya de suceder, sino que por el contrario se tiene la seguridad de que en el día del peligro todas las fuerzas católicas y todas las fuerzas conservadoras volverían los ojos a Loredán, y no buscarían en ningún otro lado quien viniera a socorrerlas y a salvarlas, ¿cómo se han de preocupar lo más mínimo de lo que gritan, conspiran, agitan y aun de lo que logren por el momento, los que nos combaten, llámense o no católicos?"

No es con las fuerzas de hoy con lo que se cuenta; para vencer, aun cuando no quedara ninguna sería igual, con tal que quedara la semilla de la verdad, como queda en el seno de la España tradicional. El día de la salvación, el día de la batalla, créanlo Vds., no habrá más que dos beligerantes: la España liberal y la España carlista."⁴¹⁹

Més contundent era, encara, en una altra ocasió, amb la inexorable lluita entre el liberalisme i els seus engendres de fons:

"colocados en nuestras posiciones con firmeza y sin desmayo después de la lucha fratricida que es inevitable entre los hijos del error moderno, y muerto miserablemente el padre que los engendró, no queda más escuela, ni más principio, ni más verdad, ni más remedio que la nuestra, la que no morirá jamás en España mientras exista la comunión que la sostiene y el caudillo que la Providencia le ha conservado."⁴²⁰

En tot cas, el carlisme estava preparat per a lluitar contra un nou seixanta-vuit o un altre setanta-tres -en aquesta ocasió, l'esclat revolucionari s'iniciaria, segurament, en el terreny polític-social⁴²¹-, en tant que representant veritable d'un dels pols de la dicotomia fonamental, el catolicisme. En tant

⁴¹⁹. L.M. DE LL., "Desde Venecia", CC, 24 novembre 1889, p. 13.

⁴²⁰. L.M. DE LL., "Los hijos del error moderno III y último", CC, 29 maig 1892, p. 16.

⁴²¹. L.M. DE LL., "La clave", CC, 18 agost 1895, pp. 8-9.

que representant de l'Espanya catòlica, de l'Espanya tradicional. "*Detrás tenemos una tradición gloriosa que conservamos* -assegurava el publicista⁴²²-; *y delante una misión restauradora que ejecutar, uniendo la España católica por encima del paréntesis liberal que la ha aniquilado, pero no disuelto, porque España ha de volver a ser nación católica sin mezcla de herejía ni error.*"

Posem punt i final, doncs, a la reconstrucció de la visió del món de Lluís M. de Llauder, a través de la seva obra publicística, que veié la llum diumenge rere diumenge en el principal diari carlista de Catalunya, entre 1888 i 1900. Si bé la perspectiva oferta ha estat prou àmplia, l'anàlisi de la ideologia del carlisme finisecular restaria incompleta sense fer referència a l'anomenada *Acta de Loredan* (1897), el principal document programàtic de l'època, que constituïa una explicitació dels elements bàsics de la doctrina carlista. Les diferències d'estil, de públic o de medi diferenciaven aquest document, elaborat a la residència de don Carlos, de l'extensa obra llauderiana. No, en canvi, les idees, ni, tampoc, les limitacions. El desembre de 1896 foren convocats al venecià palau de Loredan el cap del carlisme espanyol, marquès de Cerralbo -Barrio Mier restà, en l'absència d'aquell, l'encarregat de dirigir el partit⁴²³-, i els diputats Vázquez de Mella, Sanz, Polo y Peyrolón i marquès de Tamarit. Melgar, secretari del pretendent, i Sacanell, ajudant de camp, completaven una comissió que tenia l'encàrrec d'elaborar un document que pogués presentar-se a l'opinió pública com el programa del carlisme. Hi impel·lien, a ben segur, dos elements: en primer lloc, la marxa ascendent del carlisme, i, també, la delicada conjuntura que vivia -començava a viure, millor

⁴²². L.M. DE LL., "Coser y cantar", CC, 17 gener 1892, p. 13. "*Hemos conservado* -escrivia en una altra ocasió-, *a costa de grandes trabajos, la España tradicional, que es lo único que no ha podido destruir la revolución: borremos todo el período de nuestro extravío nacional: volvamos a ser católicos y monárquicos, y todos unidos regeneraremos a nuestra Patria.*" L.M. DE LL., "¡Unión...!", CC, 3 juny 1894, p. 13. Així mateix, cfr. L.M. DE LL., "Cartas íntimas", CC, 17 desembre 1893, p. 14, i L.M. DE LL., "Desde Cardó", CC, 8 setembre 1895, p. 11.

⁴²³. Així ho anunciava El Correo Español en l'edició del dia 2. ECE, 2 desembre 1896, p. 1. Els marquesos de Cerralbo, d'altra banda, arribaren a Venècia el dia 8. Cfr. GARCIMARTÍN, "Desde Venecia", ECE, 11 desembre 1896, p. 1.

dit- Espanya, que, estaven convençuts, incidiria enormement sobre el primer. El carlisme necessitava, més que mai, d'oferir una imatge d'opció real i creïble. Al marge del document resultant, l'Acta de Loredan⁴²⁴, aquests dirigents tradicionalistes es reunien, així mateix, a fi i a efecte d'analitzar la situació del partit i les actuacions futures. Al palau Loredan, en les conferències, resava el document final,

"no ha habido más que un sentimiento, el de amor a todos los españoles; un deseo, el de acertar; un propósito, el de servir bien; una preocupación, la felicidad de España; una ley, la moralidad y la justicia; una actitud, la energía; una expresión, la verdad; un procedimiento, la abnegación; un ideal, las tradiciones, y un acatamiento absoluto a Dios".

Melchor Ferrer atribueix l'autoria de l'Acta a Melgar i Vázquez de Mella, i explica que només fos signada pel marquès de Cerralbo pel fet que aquest era senador per dret propi i, d'aquesta manera, no podia perdre de cap forma la immunitat parlamentària⁴²⁵. Si atenem a qüestions estilístiques -i, concretament, al retoricisme historicista-, no obstant això, em sembla poder suggerir que, com a mínim, a les parts inicial i final caldria considerar seriosament la intervenció en la redacció de Cerralbo. Amb data de 20 de gener, en tot cas, el document va veure la llum el dia 26 en la premsa carlista espanyola.

El document preparat en les conferències celebrades al Loredan constava d'una part central programàtica -l'única que les autoritats governamentals permeteren de difondre-, un preàmbul i unes consideracions finals. Un parell d'apartats conformaven el preàmbul: "La situación de España" i "El Hombre y la Bandera". *"Terminaba el año 1896, época triste para España, porque, mal*

⁴²⁴. "Conferencias en el Loredán. Acta política", *ECE*, 26 gener 1897, [pp. 1-2]. Fou reproduïda a Melchor FERRER, *Historia del...*, vol. XXVIII-II, pp. 128-142. En l'anàlisi de l'Acta de Loredan, però, segueixo el text d'*El Correo Español*, ja que en la versió de Ferrer hi ha força errors de transcripció, malgrat que no alterin el sentit del document.

⁴²⁵. El "*según parece*" de Ferrer fa impossible de saber les seves fonts d'informació. Melchor FERRER, *Historia del...*, vol. XXVIII-I, p. 212.

comprendida y peor gobernada, gastaba sus portentosas energías e iba consumiendo sus generosos recursos", era, d'altra banda, la frase inicial de l'Acta. I, en aquesta conjuntura nefasta,

"Con la amargura en el corazón, con una tormenta en el pensamiento, con un tropel de decepciones ante la práctica oficial y un grito de protesta en el ánimo, vivía el carlismo sin entregarse al desconsuelo, porque siempre la fe alumbró nuestras almas; porque ante nuestros ojos desfila de continuo la incomparable epopeya de nuestra historia; porque conocemos hasta la admiración y amamos hasta el delirio al pueblo español, invencible en su acometida, infranqueable en su resistencia, pródigo de sus tesoros, que así por emblema del voto nacional ha pintado en sus banderas la franja de oro con que brinda las riquezas de su trabajo entre dos bandos de sangre, con que regó el mundo en servicio de la fe y en gloria y defensa de la Patria."

Els governs liberals n'eren culpables en enorme mesura, ja que s'havien situat entre les energies del poble espanyol i els seus sentiments, tot separant-los, a manera de dues paral·leles que mai no es poden tallar. La comissió carlina reunida a Venècia pretenia, precisament, mostrar com aquestes línies només es podien ajuntar *"en los brazos abiertos con que espera, para abrazar a la Patria, la Augusta figura de D. Carlos"*. Don Carlos era l'*Home* -bona part del preàmbul consisteix en un cant a les virtuts del duc de Madrid⁴²⁶-, la Tradició espanyola la *Bandera*, imprescindibles *"para sobreponerse a tan inusitada desventura"*, com era qualificada la situació *"triste y grave y angustiosa"* d'Espanya⁴²⁷. Eren, es podria dir parafrasejant un famós fullet,

⁴²⁶. *"En él se personifica la tradición española; en él hay una cabeza agitada por todas las grandezas de nuestra historia y todos los ideales que inspiraron las Leyes de Indias y el testamento de Isabel la Católica; en él hay un corazón regido por la justicia, inspirado por la caridad y encendido por el amor a España; en él hay un brazo que se extiende para castigar al culpable, para reprimir al fuerte, para premiar al honrado y para proteger al débil; en él hay un alma regulada y sostenida por la santa fe católica, que legitima la tradición y produce ese sentimiento de libertad y democracia cristianas tan genuinamente españolas; en él se reúnen la experiencia de los años y de los hombres, con el superior magisterio de la desgracia; en él hay la reflexión comparativa de todas las políticas y de todos los gobiernos del mundo, que proporciona el estudio meditado y el viaje atento por toda la tierra; en él arden el patriotismo y el amor a la gloria, y en él se han manifestado la energía, el tacto y el valor para ponerse al frente del ejército y conducirlo a la victoria, compartiendo sus penalidades y sus ardimientos, para que con sus iniciativas torne a ser la Nación española grande, respetada y feliz."*

⁴²⁷. *"Esclavizada y ofendida la Iglesia por la doble blasfemia de las acciones y de las palabras, abatida y desconsiderada la monarquía, por reducirse a permanente minoridad sin iniciativas propias, que son los lazos que deben unirla con el pueblo; sometida la Nación a la servidumbre de una*

l'Home i la Bandera que es necessiten. Així doncs, es podia llegir, les conferències del palau Loredan,

"Si no tienen novedad sustancial, porque las invenciones son imposibles en la esencia de las doctrinas, bastarán de seguro para cumplir la patriótica misión de decir a España, que gime bajo el despotismo, la inmoralidad y la miseria, los medios que tiene para salvarse; y cuando todo el mundo abomina de los gobiernos parlamentarios, y al darlos por muertos pide una salvadora sustitución y la busca sin encontrarla, preciso es mostrarle la única, la genuinamente española, diciéndole: Aquí tienes el hombre y aquí tienes la bandera."

Les conferències havien tingut dues parts, *"importantíssimas ambas, pues que constituyen, una el pensamiento y otra la acción"*. La primera, de caràcter general, era la que es podia divulgar i, així, conformava el document que analitzem. La segona era de difusió interna, ja que es referia *"a la particularidad de nuestra agrupación política"*. I el marquès de Cerralbo afegia que

"pues que de tantas partes nos piden que digamos lo que se pueda, yo, representando a todos los conferenciantes y compañeros, hablo hoy, y pido a los carlistas que respondan y correspondan a todo aquello que callo, con su admirable lealtad, y en donde empiece el silencio, redoblen la confianza".

El document que es féu públic també constataba de dues grans parts -*"Las tradiciones fundamentales"* i *"La cuestión social"*-, subdividides en apartats temàtics. Quines eren les tradicions fonamentals?

"Las tradiciones venerandas, que constituyen la Patria, porque son la expresión de la vida nacional organizada por los siglos, se resumen en estas tres grandiosas afirmaciones: la

centralización absorbente, con que se afirma el absolutismo de los gobiernos, y se mantienen los caciquismos locales con todo su natural cortejo de inmoralidades; y convertidos los municipios y las provincias y los parlamentos en simples ruedas de la máquina ministerial, sin otro impulso, sin otro empleo, sin otra tendencia que los de sostener un poder, que es la reducida expresión de las aspiraciones de un partido, y en el cual no se atiende a la administración del Estado, sino como a un agente de bastarda política; dislocada así la Nación en todos sus fundamentos, no hay otro recurso para constituirlos y consolidarlos, sino volver resueltamente a las tradiciones nacionales, bien depuradas por la experiencia de los siglos."

Unidad Católica, que es la tradición en el orden religioso y social; la Monarquía, tradición fundamental en el orden político, y la libertad fuerista y regional, que es la tradición democrática de nuestro pueblo.

Esta es la constitución interna de España; y la revolución, copiando o inventando constituciones artificiales, ha establecido una lucha sin tregua entre aquella y las escritas, introduciendo en todo, el desorden, y rompiendo la armonía entre el carácter de un pueblo y su vida social, que no puede suplantarse sin caer en la anarquía, ni sostenerse adulterada, sino por el despotismo y la guerra."

La *Unitat Catòlica* era el pilar fonamental. Per a Espanya significava el "*lazo de su unidad nacional y corona de su historia*". L'*Església*, per tant, tenia llibertat completa, dret sobirà a regir-se i a governar-se amb independència, i a regular la seva relació amb l'Estat. Al seu torn, havia d'inspirar i sostenir la veritat cristiana en la societat. La *Monarquia*, personificació de la Unitat Nacional, en tant que segon pilar fonamental, "*se legitima por el derecho histórico, se consagra por la pureza de los principios y se sostiene por el amor y la ley*". La Monarquia havia de ser tradicional, lluny de la figura dels reis constitucionals, una ficció de poder costosa i ineficaç. El *Rei* havia de regnar i governar, sense traspassar les lleis -despotisme- però, i havia d'estar en contacte amb el poble. Al Rei l'acompanyava un *Consell Reial*, que l'assessorava, integrat per persones de les classes preeminents i pels homes més distingits de la nació. I, així mateix, les *Corts*. Materialitzen la idea de la representació nacional, vigent des del temps de la Reconquesta. Els diferents interessos presents en conformen l'estructura tripartita. En primer lloc, els interessos religiós i moral (clergat), intel·lectual (universitats, acadèmies i centres docents) i material (agricultura, indústria, comerç i gremis d'obriers); segonament, l'interès històric, personificat per la noblesa; i, finalment, la defensa de l'honor i els drets nacionals, en mans de l'exèrcit i l'armada. Les funcions de les *Corts* s'estenien en els terrenys de la fiscalitat i l'acció legislativa. Així,

"a las mayorías oficiales de los gobiernos sustituirán las mayorías oficiales de los pueblos. Restauradas las Cortes a la usanza española, no británica, ni francesa, y funcionando

conforme a las tradiciones de los antiguos reinos, que unidos forman la Nación, serán aquellas libre y verdadera representación de todas las fuerzas sociales".

El *Regionalisme*, amb els *Furs* constituïen la tercera tradició fonamental de la Pàtria:

"En frente del centralismo burocrático y despótico que del paganismo tomó la revolución para esclavizar a los pueblos -es pot llegir a l'Acta de Loredan-, se levantan como aurora de libertad nuestros antiguos fueros, organizando el regionalismo tradicional que, contenido por la unidad religiosa y monárquica, y por el interés de la patria común, no podrá tender jamás a separatismos criminales."

Els *Municipis*, independents del poder central, havien de ser regits pels caps de família. Les unions i germandats de municipis conformaven les províncies, que, al seu torn, agrupades com a conjunts històrics, constituïen les *Regions*. Aquestes eren, segons constava al document, *"entidades superiores confirmadas por la tradición y las leyes, [que] vienen a fundirse al calor de una misma fe, de una misma monarquía, de un común interés y de fraternales amores en la sublimidad de la Patria española."* Cada regió disposava dels seus furs i llibertats, i una junta amb completa llibertat administrava els interessos privatis de cada regió, al mateix temps que es reconeixia el passí foral. Tot plegat trencava amb la moderna centralització i la dilapidació de recursos constant. Per tant, es reintegrarien els furs al País Basc i Navarra; es restablirien els d'Aragó, Catalunya, Mallorca i València; es restaurarien les antigues institucions de Galícia i Astúries, i es garantirien les llibertats dels països de la corona de Castella i Lleó. D'aquesta forma,

"entonará la Patria agradecida a su Rey un himno de redención en sus diferentes idiomas, conservados como eco de la tradición, voz de la familia y grandeza de la literatura nacional".

El respecte als furs i llibertats nacionals anava de bracet, tanmateix, amb l'afirmació de la unió política nacional, que la uniformitat de creences i la identitat monàrquica inspiraven i sostenien, però que calia assegurar i

consolidar a través de la unitat de les lleis de caràcter general -codis penals, de procediment, de comerç i una llei hipotecària reformada- i en les funcions generals de l'Estat, com ara l'administració de justícia, la direcció de l'exèrcit i la marina, la hisenda nacional, les relacions diplomàtiques i comercials amb les altres potències i, finalment, les comunicacions generals. Així mateix, caldria afegir-hi la funció moderadora de dirimir els conflictes entre regions. Fins aquí les tradicions fonamentals. El següent quadre constitueix una síntesi dels anteriors arguments:

PÀTRIA

Tradicions fonamentals

<i>DÉU</i>	<i>REI</i>	<i>FURS</i>
<u>Unitat Catòlica</u>	<u>Monarquia</u>	<u>Regionalisme</u>
<i>Església</i>	<i>Rei</i>	<i>Furs</i>
	<i>Consell Reial</i>	<i>Municipis</i>
	<i>Corts</i>	<i>Regions</i>

En el marc d'aquesta gran primera part dedicada a les tradicions fonamentals, es passava, una volta descrites aquestes, a analitzar algunes de les funcions qualificades com a generals de l'Estat, que coincidien amb les principals problemàtiques que aleshores tenia plantejades Espanya. En primer lloc, s'atenia al dret i la justícia, que -a banda del rol que desenvolupaven en aquest terreny Rei, Consell reial i Corts- calia assegurar tot organitzant la magistratura "*a la antigua usanza*". Més explícit era el document en el següent tema, la Hisenda. Es partia de la situació de ruïna en què es trobava -deguda als governs liberals i els mals que els eren inherents⁴²⁸- per tal

⁴²⁸. "*Arruinada la hacienda nacional por las dilapidaciones del parlamentarismo y lo oneroso de la centralización económica, que ha centuplicado los gastos, para gozar del poder por el caciquismo, y gobernarle por el favor, los Gobiernos liberales esquilman a los pueblos con excesivos tributos, con los cuales sostienen algunos innecesarios Centros oficiales, muchos empleos inútiles, exageradas cesantías y un complicado expedienteo y ociosa burocracia, que hacen la vida del Estado carísima, injusta y desproporcionada; de modo, que la bancarrota es su término, el déficit su normalidad, la angustia su*

d'oferir vies de solució. Aquestes passaven, per començar, com a derivació del procés descentralitzador, per substituir parcialment la mala administració estatal per la més senzilla i menys costosa de regions, províncies i municipis. I, a més a més, per fixar les despeses indispensables a partir dels ingressos possibles; per reduir els tributs, a fi que *"el contribuyente pueda vivir y prosperar, sin arruinarse como ahora"*; per fixar la quota anual que les regions havien de pagar de forma proporcional per al manteniment de les despeses estatals; per unificar i convertir el deute públic, tot domiciliant-lo a Espanya; per reduir el deute flotant; per reformar el règim aranzelari amb una acció decididament proteccionista; per substituir els amillaments fets des de dalt per catastres formats pels municipis, i, finalment, per transformar la contribució de consums, a fi d'evitar que recaigués sobre els pobres i posés entrebancs a la circulació. Les condicions hisendístiques millorarien amb totes aquestes accions i d'altres, que no es detallaven, *"que a un poder justo, fuerte y amante de la Patria le es dable realizar"*. Per a fer possibles els canvis, tanmateix, calia oferir estabilitat al ministeri d'Hisenda, lluny de les lluites partidistes. En definitiva, constatava el document carlí,

"Con todos estos procedimientos y grandes economías se reforzarán los recursos, se disminuirán los gastos, se moralizará la administración, y protegidas las industrias nacionales, amparada la agricultura y la ganadería, disminuidos los impuestos y beneficiados los pobres, se salvará la Hacienda, será un tesoro el crédito y se hermanarán todos los intereses de la patria bajo la paternal tutela de la monarquía, que identificándose con el pueblo, vivirá modestamente cuando éste sea pobre, sin agobiarle con la pesadumbre excesiva de una lista civil, incompatible con la penuria del Erario."

L'Exèrcit i la Marina, al seu torn, havien d'assumir majors quotes de *"grandeza"*. La seva missió era fonamental, ja que a l'Exèrcit li concernia

"garantizar el orden, mantener las leyes, defender la patria, sostener su integridad e independencia, imponer a todos el

costumbre, y hasta el crédito, en vez de auxiliar extraordinario de aquél, se convierte, como usurero, en verdugo suyo."

debido respeto y consideración, y siguiendo las huellas de un Rey soldado y español, arrojarse a las heroicas empresas que son el ideal permanente de la España tradicional".

I, a la Marina, d'ésser anella d'unió entre les colònies i la metròpoli i de defendre'n les costes. El record del passat, quan els vaixells espanyols feren que *"en todas partes se respetase y bendijese el nombre de España, y se profesara su fe, y se admirase su portentosa historia"*, esdevenia inevitable. La disciplina, modernització, reestabliment dels monts de pietat pel que fa a l'Exèrcit, i la reforma de drassanes, dics, vaixells i arsenals en un sentit patriòtic i proteccionista, quant a la Marina, eren les vies que proposava el document per tal d'assolir els anteriors propòsits. Les colònies, finalment, emblematicaven el darrer gran desastre provocat pel liberalisme. Planava el fantasma de la fi del *"Imperio colonial más grande que han contemplado los siglos, conquistado por la fe y el patriotismo de la España tradicional"*. Els liberals eren els únics culpables de la situació. La proposta carlina passava per una aplicació a les colònies de la descentralització política, tot restaurant el virregnat com a representació de la monarquia i aplicant un codi colonial inspirat en l'esperit de les lleis d'Índies. Paral·lelament, es proposava d'enfortir els vincles d'origen, llengua i interessos entre Espanya i *"las repúblicas que nos deben la fe, la civilización y la sangre"*, amb la finalitat d'estructurar una mena de confederació de pobles hispano-llatins d'ambdós continents que pogués contrarestar les pretensions de la raça saxona.

La segona part del document, com més amunt ha estat consignat, era dedicada a la qüestió social. L'actualitat i gravetat del tema es consignaven d'entrada:

"Grave problema es la cuestión social, que hoy agita al mundo, y mantiene en inquietud los ánimos, y en desorden los pueblos. Antigua y siempre pavorosa, el mundo pagano la resolvió con la esclavitud de la fuerza, y el cristianismo con la esclavitud del amor. La fuerza impuso al trabajo como el amor la caridad, y la revolución volviendo a la tiranía por la libertad sin fronteras, proscribiendo la caridad y la fe, ha engendrado el pauperismo, que es la esclavitud del alma y del cuerpo. El

trabajo se ha convertido en mercancía y el hombre en máquina."

Els jocs de paraules en la descripció de l'estat de coses, deixaven pas a les vies de solució de la que anomenaven qüestió obrera. La principal consistia en traslladar a la legislació els ensenyaments de l'encíclica Rerum Novarum. Unir patrons i obrers per llaços morals i jurídics al marge de la llei de l'oferta i la demanda, restaurar els gremis -amb les reformes que fossin necessàries-, fomentar les societats cooperatives de producció i consum i restablir el patronat cristià a fi de reglamentar els treballs concretaven la proposta carlina. Amb aquests elements, concloïa el document,

"cumplirá el Estado el primero de sus deberes, amparando el derecho de todos, y principalmente el de los pobres y el de los débiles, a fin de que la vida, la salud, la conciencia y la familia del obrero no estén sujetas a la explotación sin entrañas de un capital egoísta, por cuyo medio un Monarca cristiano se enorgullecerá, mereciendo el título de Rey de los obreros."

La qüestió obrera, tanmateix, només afectava algunes poques províncies d'Espanya. En la majoria, el plantejament havia de ser concretat en la qüestió agrària, que s'evidenciava en l'emigració del camp cap a les ciutats o cap a d'altres països. La causa era evident: tributs aclaparadors i caciquisme tirànic, que impossibilitaven la vida als pobles. Les solucions, diverses: reforma d'algunes lleis i rebaixa de les contribucions sobre l'agricultura; repoblació de muntanyes, roturació d'erms i aprofitar l'aigua dels rius; renovar els pòsits i fomentar lligues i cambres, i bancs i caixes agraris, i, finalment, netejar els municipis de cacics. D'aquesta forma es produiria un reflux de població cap al camp, que augmentaria la producció agrària, al mateix temps que l'oferta de treball a les ciutats. Els jornals, per aquesta doble via, augmentarien i, també ho faria el benestar de les classes treballadores. Agricultors i obrers, en conseqüència, serien

"redimidos por la monarquía de la doble servidumbre moral y material en que la Revolución los tiene con el falso nombre de libertad".

El tercer, i últim, tema candent que es tractava en aquesta part del document era l'ensenyament⁴²⁹. L'Estat, en aquest camp, havia de fomentar i emparar l'ensenyament, sense pretendre d'usurpar, no obstant això, les facultats privatives d'altres entitats, com ara l'Església, la família o, fins i tot, d'altres elements que intervinguessin a fi d'assegurar-ne la catolicitat i eficàcia. Calla, així mateix, reorganitzar tots els ensenyaments, regits per lleis contradictòries, i que les universitats recobressin la seva "*antigua vida*",

"para que saliendo de su actual estado de servidumbre, y reanudando la tradición científica de España, se emancipe la inteligencia de nuestros alumnos de doctrinas exóticas y de filosofías extranjerizadas, tan contrarias a la fe de nuestro pueblo como al genio de nuestra raza".

Les consideracions que seguien al document pròpiament dit eren, per una banda, un recordatori de la naturalesa pública i parcial del document, i, de l'altra, una declaració de principis i sentències. Pel que fa al recordatori, es tractava d'insistir en què s'acabava de presentar la política del carlisme, tot deixant de banda les actuacions concretes previstes per al futur. Es fornía, així, de motius d'intranquil·litat als enemics del carlisme⁴³⁰. Les declaracions generals figuraven a continuació. D'aquesta manera, es podia llegir:

"Nosotros constituimos una familia, no un partido; la convicción es su impulso, el amor su lazo y la confianza en la lealtad su fuerza. Ofrecida el alma a Dios, y la hacienda y la vida al Rey, ponemos en la Patria el corazón y el pensamiento, de modo que por servirla, acudimos a la política, y por salvarla no hay sacrificio que nos arredre, ni temor que nos detenga. Viéndola desgraciada la llamamos Madre y estamos dispuestos

⁴²⁹. "Entre otros varios asuntos de capital interés, sobre que versaron estas conferencias, ha merecido atención detenida y singular cuanto a la Enseñanza se refiere".

⁴³⁰. "Al presentar hoy públicamente la política del carlismo, repito, que guardo y reservo todos aquellos estudios, planes y decisiones que, como vida interna carlista, sólo a nosotros competen, y la prudencia veda entregar a la publicidad, pues han de constituir nuestra conducta entre el hoy y el mañana, para pasar del uno al otro, desarrollando grandes y eficaces acciones, que correspondan a las circunstancias. Al quedar todas estas previstas y estudiadas, pusimos siempre al lado del hecho liberal la solución carlista, y en cada una el espíritu más patriótico, la abnegación más absoluta y la disciplina más perfecta; cualidades de nuestra historia de sacrificios; medios propios de nuestro carácter y fuerzas de la poderosísima organización del carlismo."

a conducirnos siempre como hijos, que contemplasen a la madre de sus amores sometida a la esclavitud y al menosprecio."

El carlisme havia col·locat, per damunt de l'interès de partit, el patriotisme, tot renunciant a idees i plans que poguessin aprofitar-se de les delicades circumstàncies que vivia Espanya, en un període iniciat amb *"las vergüenzas de Melilla, y siguiendo por las traidoras y desastrosas guerras de Cuba y Filipinas"*. Un patriotisme, aquest, que acompanyaven d'expectació i prudència. El marquès de Cerralbo, en tant que signant del document, constata la general condemna al sistema liberal: no només els carlistes, *"sino el país entero, ha votado ya en sus conciencias el plebiscito que, condenando a juicio de residencia el régimen actual, ha dado por muerta su política y por fracasados sus hombres"*. Les frases finals incorporaven la imatge de la malaltia de la societat, de notori poder evocador, tal com havíem vist en els articles de Llauder:

"El enfermo está herido de muerte, pero aún agoniza en la impenitencia final, y si, soñando mentidas ilusiones en su delirante apego a la vida, busca inútilmente el prolongarla, aceptando intervenciones de fuerzas extrañas, que mueve el egoísmo, para arrojarnos a la ruina y la deshonra, caso será de recordar cómo nos hemos conducido, para que entonces a nuestra protesta se le reconozca el carácter salvador y nacional, y logre el carlismo su suprema aspiración de obtener las bendiciones de la Patria, para ofrecerse y sacrificarse por la integridad, por la salvación, por la independencia, por la honra y por la restauración de España."

El Correo Español va publicar l'Acta en les dues primeres pàgines del número del dia 26 de gener de 1897⁴³¹, que fou segrestat per les autoritats. *"Si en vez del susodicho escrito hubiera publicado insultos contra la Religión o sus ministros -es queixaven amargament des del Correo Catalán⁴³²-, entonces el Gobierno católico conservador no hubiera*

⁴³¹. "Conferencias en el Loredán. Acta política", ECE, 26 gener 1897, [pp. 1-2].

⁴³². CC, 28 gener 1897, ed. matí, p. 4. Cfr., sobre aquesta qüestió, ENEAS [Benigno BOLAÑOS], "El Manifiesto carlista. Nueva denuncia", ECE, 27 gener 1897, [p. 1]; "Dichos y hechos", CC, 28 gener 1897, ed. matí, pp. 8-10; "Nota del día" i X., "Carta de Madrid", a CC, 29 gener 1897, ed. matí, pp.

denunciado al periódico y hoy se vendería en los kioscos." L'Acta de Loredan, a causa de la censura, va aparèixer mutilada a la premsa els dies següents, sense els paràgrafs introductoris ni els finals⁴³³. S'intentà, així mateix, malgrat que sense èxit, d'encausar el marquès de Cerralbo, en tant que autor de l'Acta⁴³⁴. La seva aparició generà comentaris per a tots els gustos -des de la inoportunitat a la superficialitat-, però sempre contagiats per la incertesa, que el propi document recreava, d'allò que encobria realment. "Para que venga la peste Bo-bónica", figurava com a inscripció en una vinyeta publicada en el popular setmanari satíric madrileny Gedeón, on apareixien els dirigents carlins redactors del document amb don Carlos. Contrastava amb l'altra vinyeta que compartia primera pàgina, amb una colla de científics xeringa en mà, i la inscripció següent: "Para que no venga la peste Bubónica"⁴³⁵. En tot cas, a jutjar pel moviment carlista de les setmanes i mesos posteriors, caldria concloure que tingueren més incidència els documents -o decisions- privats que no pas el que es féu públic. Esdevingué, en canvi, la font de referència imprescindible de la publicística tradicionalista⁴³⁶.

7-8 i 10-11; "El manifiesto carlista denunciado", La Esperanza, 30 gener 1897, p. 1. El periòdic carlista de València El Regional també va ser denunciat per haver insertat el manifest a les seves pàgines. Cfr. CC, 31 gener 1897, p. 5, i "El Sr. Llorens", ECE, 1 febrer 1897, [pp. 1-2].

⁴³³. Cfr., per exemple, "Conferencias en el Loredán. Acta Política", a ECE, 30 gener 1897, [pp. 1-2], o a CC, 4 febrer 1897, ed. matí, pp. 6-12.

⁴³⁴. BPC, vol. XXIV, juny 1897, p. 115.

⁴³⁵. "Conferencias de Venecia", Gedeón, 4 febrer 1897, p. 1.

⁴³⁶. Per tal de fer-se'n una idea es pot veure l'article de Polo y Peyrolón -un dels participants en les conferències venecianes-, "Lo que queremos", publicat a la darrereria de 1897, amb resums i citacions textual de l'Acta de Loredan. En la primera enumeració d'allò que volien, per exemple, es podia reconèixer clarament la difusió del contingut del document: "Queremos religión, justicia, orden, paz, tanto material como espiritual, autoridad robusta, libertad bien entendida, derecho, legalidad, protección para nuestra agricultura, ganadería, trigos, industria catalana de tejidos y demás productos, vascongada de hierros y armas y para que nuestro comercio de toda clase, enérgica y uniforme centralización política, lo mismo para la metrópoli que para las colonias, variada descentralización administrativa basada en las colonias sobre las sabias leyes de Indias, perfeccionadas según las exigencias de los tiempos, autonomía municipal, provincial y regional con sus correspondientes fueros, franquicias y privilegios; pocos, competentes, honrados, fijos y bien retribuidos empleados públicos; reorganización de la Hacienda sobre la base de la igualdad proporcionada de la tributación y de las economías verdaderas, discreta y oportuna protección a las producciones todas nacionales, tratados de comercio favorables, baratura y rapidez en los transportes y comunicaciones, reversión al Estado de los ferrocarriles, vías férreas secundarias y canales de riego y de navegación hasta donde lo permitan los recursos y condiciones físicas del país, supresión de las contribuciones odiosas, discreta tributación de la renta y papeles todos del Estado, gratuito el desempeño de muchos cargos honoríficos; instrucción

L'Acta de Loredan planteja, d'entrada, una inevitable constatació: el seu oportunisme. Tractava el tema colonial en plena guerra de Cuba, formulava els elogis i crides a l'engrandiment de l'Exèrcit en moments delicats per a aquesta institució, exalçava el seu regionalisme quan aquesta paraula definia ja determinades formacions entre polítiques i culturals, sobretot a Catalunya, o constatava la candència de la qüestió social en uns moments que resultava innegable. Era, especialment, un text propagandístic -un element més d'aquella incansable propaganda a què el partit es llurà-, com denunciaren bona part dels periòdics liberals. De tota manera, possibilita un parell de consideracions extensibles a la ideologia d'aquest carlisme finisecular. En primer lloc, les seves limitacions. La qüestió social n'era una nítida mostra, quan tot el plantejament carlista es circumscriu a posar com a model per a fer-hi front l'encíclica Rerum Novarum de Lleó XIII⁴³⁷. O bé, quan s'afirmava que tot acabaria amb el retorn a una civilització veritablement cristiana o quan la fi del parèntesi retornaria a escena l'Espanya tradicional. El document de 1897 no contenia avenços significatius en aquest terreny, ni respecte a etapes anteriors ni respecte a les mateixes exposicions de Lluís M. de Llauder. Aquest publicista, com Polo y Peyrolón a principi de segle⁴³⁸, seguien pensant encara en aquell pa i fulles de catecisme que havia pregonat el cardenal Monescillo. I, en d'altres terrenys, es podrien fer consideracions semblants. La modernització política empresa pel carlisme a la fi del Vuit-

científica, literaria y artística a la altura de los progresos últimos, pero siempre católica, casi gratuita, popular, variada, predominando las escuelas agrícolas de artes y oficios, descentralizada, y no monopolizada y explotada por el Estado docente; ejército y marina poderosos, tan honrados como bien retribuidos; nada que se le parezca al jurado y sufragio universal liberales, pero sí magistrados justos, competentes, inamovibles, bien retribuidos y responsables; procuradores en Cortes integérrimos que representen y defiendan las ciudades, villas, comunidades de aldeas, gremios, oficios, profesiones, clases y todas las fuerzas vivas de la nación; perfecta y concordada armonía entre la Iglesia y el Estado, entre la moral y el derecho; y como coronando tan hermoso edificio una monarquía cristiana, pura, templada y tradicional, que sea la garantía tutelar y permanente del esplendor y prosperidades del reino; queremos, en una palabra, protección decidida y gloriosa para todos nuestros intereses religiosos, morales y materiales, a fin de que en breve plazo España recobre el lugar preferente que por su historia sin rival y por sus condiciones providenciales le corresponde entre las naciones cultas." Manuel POLO y PEYROLÓN, "Lo que queremos", BPC, vol. XXX, desembre 1897, pp. 3-4.

⁴³⁷. Cfr. Feliciano MONTERO, El primer catolicismo social y la "Rerum Novarum" en España (1889-1902), Madrid, 1983, pp. 119-121.

⁴³⁸. Cfr. Manuel POLO y PEYROLÓN, Credo y programa del Partido Carlista, València, 1908(ed. reformada i ampliada), p. 37.

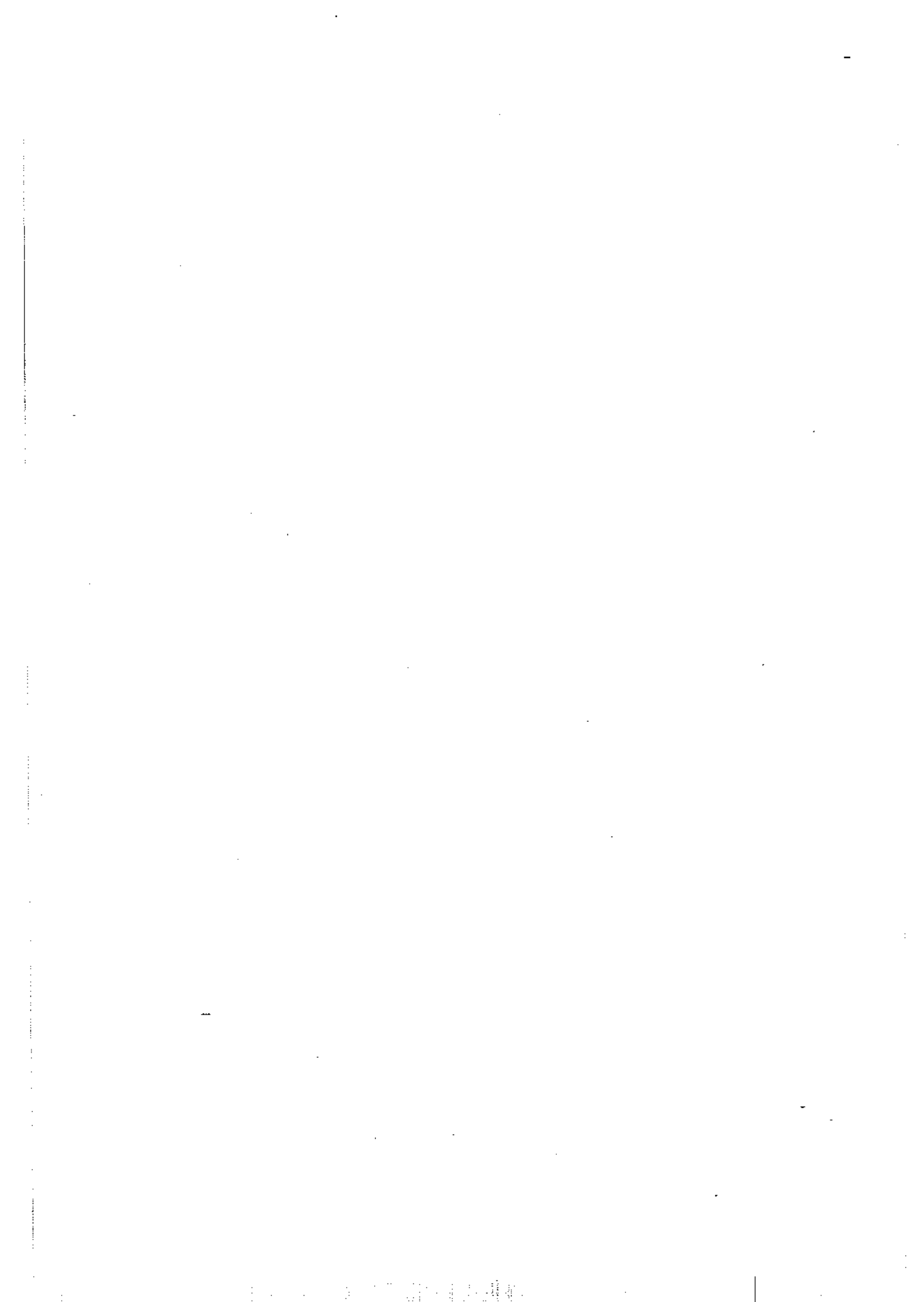
cents no es veié acompanyada per una prou significativa modernització ideològica. La ideologia del carlisme no es readaptava a una societat en transformació. Fou, aquesta tasca, una de les principals que es plantejaren en el nou segle⁴³⁹. En tot cas, l'ancorament ideològic ha de ser tingut molt en compte a l'hora d'explicar el fracàs del *carlisme nou*. La segona consideració, complementària de la primera i, com aquella, extensible a la ideologia carlista, afecta la seva vaguetat. Ni les solucions ni els oferiments reals restaven clars, només el joc de contraposició entre la crua realitat i la idíl·lica imatge. Martin Blinkhorn, en el seu excepcional estudi sobre el carlisme a la Segona República, escrivia en estudiar les formulacions del pensador més prestigiós del carlisme restauracionista⁴⁴⁰:

"La tendencia de Vázquez de Mella a establecer un divorcio entre su visión de una idílica España tradicional y los problemas, teóricos y prácticos, relacionados con su consecución, era típica de los intelectuales carlistas, y se agudizaba entre las masas militantes, pocos de cuyos miembros ni siquiera tenían en cuenta asuntos tan abstractos."

Lluís M. de Llauder, com s'ha pogut comprovar en les pàgines anteriors, podria emblematitzar aquests intel·lectuals. La vaguetat -o flexibilitat, si es vol-, tanmateix, és fonamental per tal d'explicar la naturalesa amalgamàtica del carlisme, la seva heterogeneïtat social o, en fi, la seva llarga pervivència. I, sens dubte, per a entendre els intents de portar fins a punts extrems algunes de les bases de la ideologia carlina. Les relacions entre carlisme i catalanisme a la fi del segle XIX ens permetran de perfilar-ho, així com de retornar la reflexió al terreny de les limitacions del carlisme d'aquesta etapa històrica.

⁴³⁹. Comentaris a la "modernització ideològica" del carlisme a la Restauració, amb el fonamental paper de Vázquez de Mella, a Martin BLINKHORN, "Ideology and Schism in Spanish Traditionalism 1876-1931", *Iberian Studies*, vol. I, núm. 1, 1972, pp. 18-20, i a José Luis ABELLÁN, *Historia crítica del pensamiento español*, 5/1. *La crisis contemporánea (1875-1936)*, Madrid, 1989, pp. 456-457.

⁴⁴⁰. Martin BLINKHORN, *Carlismo y contrarrevolución en España 1931-1939* [1975], Barcelona, 1979, p. 51.

4. EL CARLISME CATALANISTA: JOAN BARDINA I LO MESTRE TITAS

El diumenge dia 3 de març de 1895 Lluís M. de Llauder va dedicar, per primera i última vegada, un article al catalanisme. El motiu immediat el constituïa un discurs de Francesc Maspons i Labrós al Centre Excursionista de Catalunya, entitat que aquest mateix personatge dirigia. Llauder recollia la distinció entre catalanisme literari, històric o artístic i catalanisme polític que havia plantejat Maspons per tal de desenvolupar-la cap al terreny contrari d'aquell, la segona part de la dicotomia. El catalanisme tenia llavors un desenvolupament notable, "*sobre todo en los elementos jóvenes de nuestra generación, a los cuáles llega a aprisionar*", escrivia el publicista carlí. Tot plegat era lògic, segons aquest, si es tenien en compte els "*funestos efectos*" del liberalisme sobre el país. El problema, tanmateix, raïa en la dificultat dels catalanistes de trobar una opció per a prendre cos i portar-lo a la pràctica, per a convertir la reacció en un fet, tot i haver fet múltiples proves, que anaven des d'una banda de l'arc ideològic-polític a l'altra, tot passant per opcions liberals, que Llauder considerava incompatibles amb el catalanisme (liberalisme i catalanisme defenien just el contrari, a parer del director del Correo Catalán). Quina era, en aquest terreny, la posició del carlisme?

"Nosotros, que somos tan catalanistas, por lo menos, como el que más, a quienes nadie puede ganarnos en amor a Cataluña y en el deseo de su enaltecimiento, que no hemos sido nunca amigos ni cómplices de los que incendiaron sus monumentos, destrozaron sus archivos y redujeron a Cataluña a la servidumbre liberal, antes los hemos combatido siempre, nosotros no hemos hecho alarde de catalanismo, ni nos hemos asociado a este movimiento, algunas veces febril y por lo tanto atropellado, de sus propagandas ni organismos, porque no hemos querido descender de nuestras posiciones ni ser arrastrados por el movimiento de aguas en el que se ahogarán tantas ilusiones.

Nos ha bastado decir lo que somos, y después sentarnos, observar y esperar. Hemos dicho que somos regionalistas, esto es, partidarios de todas las descentralizaciones y de todas las libertades forales prometidas en los programas de nuestro augusto Jefe; somos la tradición en lo que tiene de santo y glorioso, y el progreso verdadero, por lo que somos los

herederos de lo porvenir. En nosotros se encarna el catalanismo, y no existe ni puede existir otro árbol que el nuestro en que la hermosa y robusta Cataluña pueda encontrar la sombra y la lozanía que busca.

Ahora, por primera vez, nos dirigimos a los catalanistas para decirles: Ensayad, buscad, discurred; y cuando estéis abatidos, hastiados, antes de entregaros al desengaño, levantad los ojos a nuestra causa.

Entonces os convenceréis de que fuera de nosotros no hay verdadero catalanismo; por esto no vamos tras de vosotros, sóis vosotros los que un día vendréis a nuestro encuentro. Os esperamos, porque al fin os convenceréis que L'enaltiment de Catalunya no pueden darlo más que los que somos enemigos de lo que ha sido su muerte, pues el catalanismo es una idea que no puede encarnarse más que en quien la tiene escrita en su bandera, que puede verse triunfante."⁴⁴¹

Llauder no tornà a tractar aquestes qüestions, excepte en un parell o tres de referències parcials o, fins i tot, marginals⁴⁴².

A la primera categoria s'escau l'article del diumenge següent, dividit en tres parts, la primera de les quals era dedicada al catalanisme, com a resposta a les consideracions fetes aquella mateixa setmana per La Renaixensa. Un personatge que signava com a P.P.i R., hi escrivia:

"Crec que els catalanistes, si són verdaders catalanistes, no són, ni seran, ni ara ni mai, carlins. De cap manera. No seran carlins de la mateixa manera que no seran fusionistes, conservadors ni federals. Som catalanistes porque creiem que cap dels partits polítics que avui funcionen, pot de cap manera portar a Catalunya al lloc d'enaltiment que nosaltres, els

⁴⁴¹. L.M. DE LL., "Catalanismo", CC, 3 març 1895, pp. 11-13. La citació, a la p. 13.

⁴⁴². En un article de febrer de 1889 dedicat a tractar dels efectes de 1789 i el liberalisme, feia una referència lateral al regionalisme: "*Vendrán los catalanistas modernos a lamentar el golpe que esto da a nuestro regionalismo; pero, como casi todos hacen alarde de sus ideas liberales, estarán en contradicción consigo mismo al oponerse a lo que lógicamente no pueden contradecir.*" L.M. DE LL., "Pedir peras al olmo", CC, 17 febrer 1889, p. 12. I, encara, el setembre de 1898, en un dels darrers articles del periodista, podem trobar un nou esment marginal: el regionalisme s'ha desenvolupat a causa del parlamentarisme, del liberalisme centralitzador. L.M. DE LL., "Problema pavoroso", 24 setembre 1898, p. 12.

catalanistes, li desitgem."⁴⁴³

Si el rebuig del catalanisme cap als partits polítics, fossin del color que fossin, era el primer argument de la rèplica a Llauder, el segon consistia en impugnar la frase segons la qual els mals de Catalunya començaven amb la penetració del liberalisme. Ho feien, segons l'articulista de La Renaixensa, amb la unió d'Aragó i Castella, i el progressiu empitjorament posterior, que culminava amb Felip V, de "*maleïda memòria*", avantpassat del pretendent Carles VII. Com un personatge amb unes tals arrels podia realitzar les aspiracions del catalanisme?, es preguntava retòricament, abans de fer una crida general a ser només catalans, tot prescindint de ser carlins o qualsevol altra forma política, com a única forma d'enaltir Catalunya. En la seva contrarèplica, Lluís M. de Llauder simplement es reafirmava en dues de les idees centrals: la incompatibilitat liberalisme-catalanisme, i que el catalanisme només era possible a partir del carlisme. Assegurava, però, que el paper de Felip V i els efectes del Decret de Nova Planta no eren tant importants com deien els catalanistes, als quals se'ls devien posar els pèls de punta en llegir: "*Felipe V no abusó de su victoria, como Cánovas suprimiendo los Fueros de las Provincias Vascongadas*"⁴⁴⁴. De la mateixa opinió era Ferran de Sagarra, que en carta dirigida a Llauder i publicada al Correo Catalán li donava total suport en la seva polèmica amb La Renaixensa. "*!Todo se le achaca al pobre Felipe VI!*" - s'exclamava⁴⁴⁵. Els veritables mals s'iniciaven, tal com havia escrit Llauder, amb el liberalisme. El mateix dia que veia la llum l'article de Ferran de Sagarra, la veia també una nova rèplica des del diari catalanista. Després de lamentar que Llauder no hagués respost a les seves veritables objeccions, l'autor afegia que, certament, cap dels partits polítics actuals -i

⁴⁴³. P[ere] P[AGÈS] y R[UEDA], "Lo catalanisme y 'ls carlins", La Renaixensa, 6 març 1895, p. 1318. "*Lo catalanisme no vol -afegia-, ni pot encarnar en cap dels partits actuals. I no ho vol per una raó ben senzilla: perquè el ser que naixeria d'aquesta encarnació resultaria híbrid. No poden fecundar dues idees antitètiques; per a que donin fruit, han d'ésser ambdues parts que s'ajuntin, de la mateixa espècie.*" *Ibid.*, pp. 1318-1319. Dec la identificació del personatge a Joan-Lluís Marfany.

⁴⁴⁴. L.M. DE LL., "Tríptico", CC, 10 març 1895, p. 10.

⁴⁴⁵. F[erran] de S[AGARRA], "A propósito del catalanismo", CC, 15 març 1895, p. 11.

remarcava amb força aquest mot- no podien encarnar les aspiracions del catalanisme. Ho hauria de fer, en el futur, un partit polític nou, un partit regionalista que anava de mica en mica arrelant. De tota manera, la part més important era dedicada a rebatre els arguments de tipus històric, és a dir, el paper de Felip V i del Decret de Nova Planta. Si Llauder fos un "*castellà centralitzador*" es podrien entendre les seves opinions en aquest punt, però com que venien d'una persona que assegurava que estimava la seva terra, es convertien en intolerables⁴⁴⁶. Des del Correo Catalán, no obstant això, no hi hagué noves aportacions al debat -el seu director emprava la seva ploma en causes que devia considerar, amb particular lògica, més transcendents-, però sí des de La Renaixensa tot al llarg de la segona meitat del mes de març i principi del següent.

Narcís Ferran i Soler reobrí la discussió en un parell d'articles publicats els dies 17 i 24 de març, que volien ser una resposta tant a Llauder com a Sagarra. No hi havia coincidència, al seu parer, entre carlins i catalanistes: mentre els primers volien centralització política i descentralització administrativa, ells reclamaven autonomia política i autonomia administrativa. La diferència era notable. Allò que més indignà Ferran i Soler, com la resta de catalanistes de La Renaixensa va ser, però, la menysvaloració carlista del nefast paper de Felip V, que "*robà nostres furs i llibertats*"⁴⁴⁷. En el segon dels treballs, s'assajava de respondre la qüestió de si els carlins eren regionalistes. El testimoniatge personal no hi mancava:

"Dintre el partit carlista hi ha, és veritat, alguns regionalistes,

⁴⁴⁶. P[ere] P[AGÈS] y R[UEDA], "Lo catalanisme y 'ls carlins". La Renaixensa, 15 març 1895, pp. 1503-1506.

⁴⁴⁷. Narcís FERRAN y SOLER, "Erudició carlista", La Renaixensa, 17 març 1895, p. 1555. La conclusió del primer dels articles era contundent: ells deien que mai serien carlins per tot el seguit de raons que havia exposat i, a més, "*perquè veiem que si don Carlos té d'implantar lo Regionalisme tenint per consellers a persones que, com vostès, no hi entenen jota, ja podem anar esperant fins al dia del judici.*" Ibid.. En d'altres publicacions catalanistes, com ara La Veu del Montserrat, també aparegueren crítiques a Llauder i al carlisme que, segons els catalanistes, negava "*los afronts de Felip V*". M.R., "Catalunya i carlisme", La Veu del Montserrat, 23 març 1895. M.R., segons Ramisa, devia ser un dels redactors del periòdic, però en desconexem la identitat. Cfr. Maties RAMISA, Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat" 1878-1900, Vic, 1985, p. 73.

*però és perquè van equivocats i no saben les aspiracions d'ambdues idees; lo que subscriu té la franquesa de dir que en altre temps també es comptà entre aquests; però veient que els carlins no eren regionalistes se'n separà; pogué més en ell l'amor a la Pàtria que al Rei, no volgué posar aquest davant a aquella; i en semblant cas se troban molts regionalistes. ¿Per defensar a un Rei hem de renegar de la Pàtria? No, jamai. En son lema els carlins anteposen lo nom de Pàtria al de Rei, però en la pràctica no, primer es lo Rei. I heus aquí la causa principal de nostres desavinences."*⁴⁴⁸

Per tal de poder tractar el tema central, Ferran i Soler portava a terme una anàlisi de l'actitud dels carlistes. En primer lloc, feia referència al propi Llauder, per a remarcar que malgrat fer més d'un quart de segle que es dedicava a la publicística, havia tractat del regionalisme per primera vegada el març de 1895, la qual cosa era com a mínim sospitosa⁴⁴⁹. La premsa carlina, d'altra banda, comptava amb poques capçaleres en català, quan, de fet, era l'ús de la llengua allò que caracteritzava tot bon regionalista. I, finalment, a parer de l'articulista, en els manifestos del pretendent Carles no hi havia "*cap manifestació marcadament regionalista, molt al contrari*"⁴⁵⁰. Per tant, els carlins no eren regionalistes. L'endemà, un nou article, obra d'un clergue gironí, reforçava aquesta conclusió⁴⁵¹. I, encara, els dies següents ompliren les columnes del diari catalanista dues aportacions, de caràcter històric, de Joaquim Botet i Sisó. Després de repetir que per ells Catalunya, és a dir la Pàtria, estava per davant de tot -a diferència dels carlins, amb el Rei-, clamava contra la frase de Llauder on s'establia la comparació entre les obres de Felip V i Cánovas del Castillo: al publicista carlí, "*la passió li fa tenir*

⁴⁴⁸. Narcís FERRAN y SOLER, "Los carlins ¿son regionalistas?", La Renaixensa, 24 març 1895, p. 1696.

⁴⁴⁹. "*Vaja, aquest regionalisme nos fa l'efecte d'aquells que són batejats però que no es recorden mai més d'anar a missa. ¿I aquest senyor és lo que ens diu que per ser bons regionalistes hem d'anar amb ell? Home, me sembla que la raó natural mana que vostè vinga amb nosaltres, com mana que el nen vaja al mestre, no el mestre al nen.*" Ibid., p. 1696.

⁴⁵⁰. Ibid., p. 1696.

⁴⁵¹. X., "Carta al Senyor Director del Correo Catalán", La Renaixensa, 25 març 1895, pp. 1719-1721.

dos pesos i dues mesures" -sentenciava⁴⁵². I, així mateix, ho feia contra la menysvaloració que, al seu parer, portava a terme el director del Correo Catalán del Decret de Nova Planta, promulgat pel rebesavi de Carles VII. La conclusió de Botet i Sisó era clara⁴⁵³:

"¿Li sembla al senyor Llauder si és inofensiu lo Decret de Nova Planta? ¿Li sembla si podríem estar ben contents amb lo que ens va quedar? Los carlins poden contentar-se'n i fins no volguer res més; però els regionalistes, los catalanistes, ni podem, ni volem, contentar-nos-en i amb lo regionalisme i amb lo catalanisme dels carlins, tal com l'entén i l'ha explicat lo senyor Llauder, no hi volem saber res; nos lo priva la nostra dignitat de catalans."

De tota manera, l'article més interessant de Botet i Sisó en aquesta polèmica fou, sens dubte, el que veié la llum al periòdic portaveu del Centre catalanista de Girona, Lo Geronés, el dia 23 de març, amb el títol "Les evolucions del Carlisme"⁴⁵⁴. En aquest text es resseguien succintament les transformacions en l'ideari del carlisme des de la primera guerra civil, per tal d'arribar a la conclusió que el recent article de Llauder sobre el catalanisme havia representat un clar pas enrera. En el marc de la guerra dels Set Anys, argumentava l'historiador gironí, els carlins eren legitimistes i partidaris de l'organització i règim polític anterior a la mort de Ferran VII. Res, per tant, d'aquella monarquia tradicional, "*compatible amb les Corts dels antics reialmes d'Espanya i respectuosa dels drets i llibertats del poble*". Fou en el Sexenni quan, tot aprofitant l'ampli sentiment descentralitzador que es vivia, el carlisme varià el seu programa i significació. Així,

"Los programes i manifestos reials de D. Carles prometien, no la continuació del règim polític de la dinastia borbònica, sino la restauració de la monarquia tradicional espanyola amb la restitució dels furs i llibertats de totes les regions. Per manera que de l'antiga bandera del carlisme, no en queda més que la

⁴⁵². J[oaquim] B[OTET] y S[ISÓ], "Catalanistas y prou", La Renaixensa, 27 març 1895, p. 1752. Aquest article fou publicat originalment a Lo Geronés (16 març 1895, p. 1).

⁴⁵³. J[oaquim] B[OTET] y S[ISÓ], "Lo Decret de Nova Planta", La Renaixensa, 6 abril 1895, p. 1954.

⁴⁵⁴. J[oaquim] B[OTET] y S[ISÓ], "Les evolucions del Carlisme", Lo Geronés, 23 març 1895, pp. 1-2.

afirmació de la legitimitat de D. Carles, lo qual se cuidà bé de dir que si era descendent dels Borbons ho era també dels Àustries pels qui havien lluitat molts espanyols contra els Borbons i pels qui lluitaren, en defensa de la legitimitat, los nostres antecessors catalans del passat segle."

La tercera carlinada fou, així mateix, desfavorable als seguidors del pretendent. Alfons XII ocupà el tron i prosseguí el procés d'estrangerització i centralització. Al mateix temps, aquell sentiment de reivindicació de les antigues llibertats anà fructificant i donà lloc als regionalistes, els catalanistes. El partit carlí, al seu torn, mantenia la mateixa bandera que durant la guerra, malgrat variar els procediments polítics, i, d'aquesta manera,

"sos oradors cabdals informaven sos discursos en lo sentiment federal, en la restauració de les antigues llibertats dels Estats espanyols; encara que no d'una manera completa i categòrica, com si els hagués contaminat ja alguna mica lo contacte usual i freqüent amb los partits parlamentaris governants."

Afegia que últimament, però, el partit carlí

"sembla que es disposa a mudar altre cop de bandera i a tornar a la de la guerra dels set anys, atenuant una mica lo règim polític que llavors proclamava, amb l'admissió d'unes Corts representatives i contentant-se amb oferir als antics Estats espanyols les descentralitzacions forals, en lo ben entès de que aquestes per lo que afecta al dret públic nacional serien solament administratives i econòmiques.

D'això a la restitució dels antics furs, drets i llibertats hi ha una gran diferència i la cosa val la pena de fixar-s'hi; perquè si així fos, no sabem quina resolució pendrien los carlins, que son molts i respectables, que uneixen la lleialtat a D. Carles amb la fidelitat a la monarquia tradicional restauradora de les Corts dels antics reialmes d'Espanya i compatible amb les seves llibertats polítiques, econòmiques i administratives."

La base d'aquestes forçades reflexions eren, evidentment, els articles del director del Correo Catalán. En el penúltim paràgraf de l'article de Lo Geronés s'introduïa el dubte de saber si les afirmacions de Llauder eren personals o bé eren opinions autoritzades, tot inclinant-se per aquesta darrera opció en base a l'experiència d'altres textos de l'autor, al fet d'haver reproduït l'article EI

Correo Español, i a l'"*aquiescència tàcita*" de la resta de la premsa carlista. En conclusió, "*la nova evolució del carlisme cap a la monarquia senzillament descentralitzadora*" era ben palesa. Botet i Sisó, tanmateix, deixava anar de passada que existia un cert desacord en determinats sectors del carlisme català -l'exemple d'El Baluarte era l'esmentat⁴⁵⁵- amb l'exposició del cap regional carlista de Catalunya. Desacord que no ha d'estranyar si tenim en compte la limitada visió que de la concepció regionalista havia ofert, coherent amb el seu pensament, però que no responia del tot a les idees que sobre aquesta qüestió estaven exposant d'altres publicistes, ni tampoc a la importància que el partit els atorgava llavors. En tot cas, la premsa carlina, tal com pertocava, reproduí essencialment mostres de suport a la intervenció de Llauder⁴⁵⁶.

Un dels personatges que, des de dins el carlisme, portava més enllà que Lluís M. de Llauder la defensa del regionalisme era, per exemple, el gallec Juan Vázquez de Mella. Que, de fet, va ser qui provocà una de les primeres grans polèmiques a l'entorn d'aquesta temàtica entre el Correo Catalán i La Renaixensa, en els mesos de febrer i març de 1891. Vázquez de Mella havia estat a Barcelona uns dies d'aquell mes de febrer per pronunciar un seguit de conferències sobre regionalisme. Entre aquestes, les del dijous 19 i el divendres 20 a l'Associació de Catòlics, que versaven sobre allò que el periodista carlí anomenà el *concepte genuí del regionalisme*, generaren la polèmica amb La Renaixensa⁴⁵⁷. Ernest Moliné i Brasés obria el foc el dia

⁴⁵⁵. Una rèplica a Joaquim Botet i Sisó des d'aquest periòdic carlista, a El Centinela, "¡Desperta ferrol!", El Baluarte, 31 març 1895, pp. 7-11.

⁴⁵⁶. Al periòdic carlista El Voluntario aparegué un dibuix d'un personatge, que tenia a la mà La Renaixensa, esclafat per una gran roca amb la inscripció *Artículos Llauder*. A la part inferior de la vinyeta es podia llegir: "*¡Quedó aplastado el catalanismo híbrido!*". P.B., "Actualidades", El Voluntario, 23 març 1895, p. 4. El corresponsal del Correo Catalán a Sabadell, d'altra banda, escrivia que allà "*Muy bien ha sido recibido y leído con fruición entre los verdaderos católicos el artículo del domingo (...). Catalanes sin Dios, sin Patria y sin Rey, no son de buena cepa.*" El Corresponsal, "Noticias de Sabadell", CC, 13 març 1895, ed. matí, p. 7.

⁴⁵⁷. Cfr. CC, 17 febrer 1891, ed. matí, p. 2; CC, 19 febrer 1891, ed. matí, p. 3; "Conferencia del señor Mella", CC, 19 febrer 1891, ed. matí, pp. 5-8; CC, 20 febrer 1891, ed. tarda, p. 1; "En la Asociación de Católicos", CC, 21 febrer 1891, ed. matí, pp. 5-9, i "Concepto regionalista de la representación. Segunda conferencia doctrinal del señor Mella", CC, 22 febrer 1891, pp. 7-12.

25 amb una petita confessió: mai no havia sentit en boca d'un polític "militant" una declaració regionalista tan categòrica. Tanmateix, si bé hi estava d'acord en algunes coses, en moltes d'altres, en canvi,

"nos dolia contemplar al senyor Mella amb la vergonyosa llureia d'home polític i fins a voltes amb l'intent de portar al molí carlista les aigües abundantíssimes del regionalisme."

I, encara, afegia:

"I tot lligant caps, quan a posteriori concentràvem nostra atenció en les doctrines emeses pel senyor Mella hem acabat per convèncer-nos de que ens pinta un regionalisme que no sent, i s'ha contradit amb evident lleugeresa per la mania quixotesca d'ésser més regionalista que els que sostenim amb exclusió de tota altra nostra santa bandera."

Moliné i Brasés negava a Vázquez de Mella autoritat i caràcter per tal de poder oferir un concepte *genú* de regionalisme, ja que, entre d'altres raons, ho feia des del carlisme, un partit autoritari amb un rei poc propici als "*nostres ideals*", tal com mostrava -tingui's en compte, però, la filiació de l'autor i la data per a entendre la naturalesa d'aquest fullet- l'obra de l'integrista Jacint de Macià, Don Carlos y los fueros catalanes (1890)⁴⁵⁸. De la conferència del carlista gallec, en destacaven tres afirmacions, de les quals Moliné només acceptava la primera, que especificava que la regió era una persona històrica i jurídica, i com a tal havia de ser reconeguda per l'Estat. De les altres dues, una sostenia -segueixo aquí textualment Moliné i Brasés- que la nació era una persona social constituïda per la disposició jeràrquica de factors com la unitat de raça, idioma, cultura, territori i religió, encaminats a un mateix fi i lligats per un factor comú que seria la religió; l'altra, que l'Estat era, en el sentit ample, la societat civil, i, en l'estricta, l'encarnació del sobirà⁴⁵⁹. No fou,

⁴⁵⁸. Jacinto de MACIÀ, Don Carlos y los fueros catalanes, Figueres, 1890. Jacint de Macià va dirigir el Diario de Cataluña, fundat a Barcelona després de l'escissió integrista per tal de contrarestar el Correo Catalán. Cfr. els apartats II.2 i III.2 d'aquest treball. Sobre la família Macià, d'altra banda, cfr. Miquel S. SALARICH i TORRENTS, "Una família vigatana: els Macià", Vich, 1969, s.p..

⁴⁵⁹. E[rnest] M[OLINÉ] B[RASÉS], "Lo regionalisme del senyor Mella I", La Renaixensa, 25 febrer 1891, ed. matf, pp. 1237-1239.

però, aquest doble dissentiment el causant de les ires carlistes, sinó les consideracions inicials del col.laborador de La Renaixensa. La secció "Dichos y hechos" del Correo Catalán dedicà alguns comentaris a aquell article, sobretot en el sentit d'acusar l'autor de no haver entès la conferència, mentre que Sebastià J. Carner *Pimentel* retreia a Moliné i Brasés d'haver assistit a l'acte de l'Associació de Catòlics amb massa prevencions i poca predisposició. I, així mateix, de no oferir arguments que justifiquessin les crítiques a Vázquez de Mella. Per plantejar una discussió amb arguments, tanmateix, "es menester una competencia que no nos ha revelado hasta ahora el colaborador de La Renaixensa", i, en conseqüència, la recomanació de Carner era ben clara: si no s'és competent, millor no escriure⁴⁶⁰. Cuejava, en el fons, la indignació per les al.lusions a la *vergonyosa llureia d'home polític*, dirigides al que rebria en el futur el qualificatiu de *verb de la tradició*, Juan Vázquez de Mella.

En el segon article, publicat el primer dia de març, Moliné i Brasés acusava el Correo Catalán i *Pimentel* d'haver portat la polèmica al terreny personal, i de transformar-la, en conseqüència, en una "baralla de bugaderes". Es reafirmava, d'altra banda, en les impugnacions fetes a les tesis de Vázquez de Mella, que ampliava⁴⁶¹. El diari carlí recollia les paraules del jove catalanista, per tal d'aplicar-les-hi: "en lugar de discutir seriamente las opiniones del señor Vázquez de Mella, se agarró como una bugadera a la persona del orador injuriándole, calumniándole y atribuyéndole conceptos que no vertió." I, a continuació, criticava l'exclusivisme dels catalanistes, que, de fet, afegia, "no sabemos si querrán libertar a la patria cantando romances 'A ella' o coplas 'A X.'". Es seguia exigint, però, una rectificació de les paraules

⁴⁶⁰. "Dichos y hechos", CC, 26 febrer 1891, ed. matf, pp. 10-12; "Dichos y hechos", CC, 27 febrer 1891, ed. matf, p. 11; "Dichos y hechos", CC, 28 febrer 1891, ed. matf, p. 9; PIMENTEL [Sebastià J. CARNER], "Regionalismo atrabiliario", CC, 27 febrer 1891, ed. matf, pp. 8-10.

⁴⁶¹. [Ernest] MIOLINÉ [BRASÉS], "Lo regionalisme del senyor Mella II", La Renaixensa, 1 març 1891, ed. matf, pp. 1335-1336.

del primer article sobre Mella i els polítics en general⁴⁶². En un tercer article, el jove catalanista -nascut en 1868- reconeixia que potser hi havia hagut un cert "*acalorament de llenguatge*", criticava durament els que l'havien atacat -els "*carlo-pseudo-regionalistes*" del Correo Catalán- i seguia fent impugnacions als discursos de Vázquez de Mella, com ara la constant confusió entre regió, nació i estat⁴⁶³. El diari carlí de Barcelona es donà per satisfet amb les explicacions de Moliné, tot agafant-se amb força al seu *acalorament de llenguatge*, i clogué la polèmica⁴⁶⁴. L'únic interès dels carlistes era de veure rectificats els atacs a Vázquez de Mella, no pas de discutir amb els catalanistes de doctrina, tal com feren notar en el decurs de l'intercanvi. El tema del regionalisme era, a l'alçada de 1891, en general, amb puntuals excepcions, secundari. La Renaixensa, en canvi, pugnava per l'exclusivització d'aquest en front d'ingerències que catalogava d'oportunistes. Defenia el seu propi espai. En un article sense signar, que veié la llum a les seves planes pocs dies després de la polèmica amb el diari de Llauder, suggerien a Vázquez de Mella una màxima carregada de significats en aquelles circumstàncies: "*Cadascú a casa seva i Déu en la de tots*"⁴⁶⁵. Així, les topades entre un i altre diari, augmentaren -a banda de les causades per les diferències evidents que els separaven a molts nivells, com ara la posició davant la guerra de Cuba, que generà un gran nombre d'articles a la premsa carlina sobre allò que anomenaren la *pau catalanista*- a mesura que el partit carlista enfortí i propagà el seu regionalisme, tot convertint en més aferrissada la disputa per un espai polític on divergien i convergien. No era gratuït, posem per cas, que a la darrerria de 1897 el Correo Catalán es referís al diari catalanista com a un "*periódico sistemáticamente anti-carlista*", o bé

⁴⁶². "Dichos y hechos", CC, 2 març 1891, pp. 10-11; "Dichos y hechos", CC, 5 març 1891, ed. matf, pp. 10-11.

⁴⁶³. E[رنest] M[OLINÉ] B[RASÉS], "Lo regionalisme del senyor Mella III", La Renaixensa, 5 març 1891, ed. matf, pp. 1419-1421.

⁴⁶⁴. "Dichos y hechos", CC, 6 març 1891, ed. matf, pp. 9-10.

⁴⁶⁵. "De procedència sospitosa", La Renaixensa, 8 març 1891, ed. matf, pp. 1496-1497. La citació, a la p. 1497.

que a mitjan 1898, després de rebre atacs per part d'aquest, assegurés que *"la ligereza o mala fe anima a todos los sueltos y artículos que sobre el partido carlista publica el diario de los carlistas renaixensos"*⁴⁶⁶.

Les relacions entre carlins i catalanistes sempre foren complicades. Un parell de circumstàncies, inseparables l'una de l'altra, hi contribuïren notablement. En primer lloc, el transvasament de partidaris del carlisme cap al catalanisme -o, encara molt més marcadament, del carlisme cap al nacionalisme basc-, perceptible abans del tombant de segle, molt notori després. Hem vist més amunt el cas de Narcís Ferran i Soler. No era, tanmateix, ni inevitable, com a vegades algunes interpretacions teleològiques que tot ho converteixen en precedents del nacionalisme han pretès de fer-nos creure, ni tampoc una línia recta sense retorn possible⁴⁶⁷. Un exemple ens permetrà de percebre la complexitat del fenomen. El novel·lista Marià Vayreda ha estat presentat sovint com un dels més nítids exponents d'aquells personatges que des del carlisme es passaren al catalanisme. Una afirmació d'aquesta mena, malgrat que certa en l'essencial, requereix un gran nombre de -no pas petites- matisacions. Les paraules de Vayreda als Records de la darrera carlinada, tot comentant les raons de la seva filiació al carlisme en el Sexenni democràtic, són molt interessants:

⁴⁶⁶. "Cosas de *La Renaixensa*", CC, 21 desembre 1897, ed. matf, p. 9 (cf., així mateix, "Tarea inútil", CC, 1 desembre 1897, ed. matf, p. 8), i CC, 10 juny 1898, extraordinari, p. 3.

⁴⁶⁷. En els darrers anys han tingut lloc a Catalunya i a les Illes Balears una sèrie d'intents, de més interès per a la sociologia que no pas històric, de presentar el carlisme com a precedent del catalanisme en una línia de forçada inexorabilitat, tal com en d'altres moment s'havia fet amb el federalisme. Sobresurten en aquesta línia els seminaris organitzats a Solsona sobre carlisme (1990, 1992, 1994) - el primer molt vaguement, per allò de la novetat, però clarament els altres dos-, coordinats per Josep M. Solé i Sabaté, i els articles d'Isabel Peñarrubia. Les aportacions a la història del carlisme són, tanmateix, excepte pel que fa als textos d'alguns desprevinguts participants als col·loquis de Solsona, gairebé nul·les. Han estat publicats fins ara els dos primers seminaris celebrats a Solsona: El carlisme i la seva base social, Barcelona, 1992, i El carlisme com a conflicte, Barcelona, 1993. D'Isabel PEÑARRUBIA, cfr. "Carlisme i autonomisme a Mallorca durant la Restauració", Revista de Catalunya, núm. 59, 1992, pp. 35-45, i "De pagesos a espanyols? La resistència mallorquina a la nacionalització espanyola", El Contemporani, núm. 1, 1993, pp. 12-16, a més del treball que s'inclou en el ja esmentat El carlisme com a conflicte, pp. 281-301. En aquest text, que porta per títol "El carlisme durant la Restauració a Mallorca", es pot llegir que les dues escissions que més ressò tingueren a Mallorca van ser "*la de Cándido Nocedal del 1888*" -làstima que Cándido Nocedal hagués mort en 1885- i "*la integrista del 1919*" -l'escissió integrista era, però, la de 1888, mentre que la de 1919 corresponia als mellistes-, entre d'altres veritables *perles*.

*"Amb semblants disposicions, se comprèn que les doctrines proclamades per l'Aparisi i sa escola venien a omplir un buit de mon esperit, i la carta, programa de D. Carlos a son germà, seguida del decret de restauració dels Furs havia d'aparèixer a mos ulls com lo verb de la nova idea. Era la doctrina regionalista que em seduïa. Encara que no la comprenia pas bé, portat per un intens amor a les coses de casa, pressentia la reconstitució de nostra antiga nacionalitat i la resurrecció d'una federació espanyola com a única reparació de punyents injustícies i desastrosos erros polítics. Així concebia jo el carlisme, i així vaig acceptar-lo."*⁴⁶⁸

Frases que, escrites en 1898, tenien una enorme càrrega justificadora, en tant que mostraven la coherència de la pròpia evolució: d'un carlisme entès com a regionalisme al regionalisme tradicionalista. La realitat no havia estat tan coherent. L'evolució de Marià Vayreda, des de l'allistament en les tropes del pretendent -"amb totes les il·lusions i totes les curiositats del catecumen"⁴⁶⁹- a la Tercera guerra carlina fins a la fundació del Centre catalanista d'Olot, a la segona meitat dels anys vuitanta, ha de ser entesa en el marc d'allò que coneixem com l'"Escola d'Olot", que depassava a bastament l'àmbit pictòric⁴⁷⁰. Al darrera de l'Escola d'Olot -amb Marià i Joaquim Vayreda i Josep Berga i Boix com a representants genuïns- hi havia una manera d'entendre el món i unes peculiars vies d'incidència sobre la realitat. La pintura n'era la clau de volta, acompanyada, tanmateix, de la literatura i els Jocs florals, a banda d'altres manifestacions propagandístico-

⁴⁶⁸. Marià VAYREDA, Recorts de la darrera carlinada, Olot, 1898, p. 6.

⁴⁶⁹. *Ibid.*, p. 16.

⁴⁷⁰. Sobre l'Escola d'Olot, entre una extensa bibliografia, cf. Joan SALA i PLANA, La pintura a Olot al segle XIX: Berga i Boix i els germans Vayreda, 4 vols., Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1990, i el catàleg L'Escola d'Olot: J. Berga, J. Vayreda, M. Vayreda, Barcelona, 1993, amb articles de Francesc FONTBONA, Jordi CASTELLANOS, Joan SALA, Margarida CASACUBERTA i Jordi CANAL. Del meu article en aquest catàleg, precisament, extrec bona part de l'argumentació sobre Marià Vayreda i el regionalisme tradicionalista. Cfr. Jordi CANAL i MORELL, "Història de dos paisatges. L'Escola d'Olot i la recreació de la Muntanya catalana", L'Escola d'Olot..., pp. 59-71. Existeix un article relativament recent sobre l'Escola d'Olot i el carlisme -Jordi À. CARBONELL, "L'Escola d'Olot i el carlisme", Revista de Catalunya, núm. 44, 1990, pp. 84-93-, però la seva desinformació el fa poc útil, igualment com s'esdevé en el llibre de Jordi A. CARBONELL i Jordi GONZÁLEZ LLACER, Joaquim Vayreda, Sabadell, 1993. Sobre Marià Vayreda, a banda dels textos anteriors, cf. Narcís SELLAS, Marià Vayreda i els corrents estètics a Olot (1877-1903), inèdit, 1986, i Antònia TAYADELLA, "La punyalada" de Marià Vayreda, 2 vols., Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1988.

culturals, de la creació de tallers d'imatgeria religiosa -els *sants* d'Olot- o, entre d'altres, de la participació a final de la dècada dels vuitanta en el puixant catalanisme, des d'una òptica tradicionalista, amb els seus centres i periòdics. El projecte de l'Escola d'Olot, en conjunt, assajava de contrarestar, a nivell de l'imaginari quan ja no era possible -o era, com a mínim, difícil- de fer-ho en la realitat, les contínues i fulgurants transformacions que enderrocaven un vell món idealitzat. Esdevingué, en definitiva, l'emblema d'una Muntanya que erigien com a model tradicional per a una Catalunya en construcció. El vigatanisme, en tant que via literària d'accés al regionalisme, els havia precedit, amb un major grau de desvinculació del carlisme⁴⁷¹. El relatiu èxit del vigatanisme en la conformació del catalanisme, contrastava amb el relatiu fracàs de l'Escola d'Olot, que il·lustren unes precioses paraules del discurs de Marià Vayreda en els Jocs florals del Canigó, l'any 1902:

*"Prou me n'he talaiat des d'allà dalt del magnífic despertar de tota la immensitat de la terra catalana que jau a nostres peus, deixondida pels cants de vida nova que han rebruyit posant en commoció a tots los cors; mes, com contar-vos-ho com no siga amb la paraula rústega d'un muntanyenc que, com el pardal dalt del teulat, sent, escolta i observa, però no canta."*⁴⁷²

El catalanisme de Marià Vayreda i del grup olotí, en general, pot ser conceptuat com a tradicionalista. De fet, el propi novel·lista s'autodefinia d'aquesta forma: tradicionalista regionalista. Els anys que transcorregueren entre 1889 i 1894, és a dir entre la campanya contra el Codi civil i la mort de Joaquim Vayreda⁴⁷³, foren els de màxim apogeu del regionalisme a la

⁴⁷¹. Cfr. Josep M. FRADERA, "El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)", a Maties RAMISA, Els orígens del catalanisme..., pp. 19-52. Sobre el concepte de Muntanya, cfr. Jaume BALMES, "El catalán montañés" (1841), Obras Completas, vol. XIII, Barcelona, 1925, pp. 16-30.

⁴⁷². "Discurs del mantenedor D. Marian VAYREDA", Jochs Florals del Canigó, Barcelona, 1903, pp. 60-61.

⁴⁷³. La premsa carlista feia, amb aquest motiu, les següents consideracions sobre Joaquim Vayreda: "Alejado de la vida activa de la política por sus aficiones incompatibles con el eterno revolver de las pasiones humanas, sentía no obstante profunda simpatía y marcada predilección por los ideales tradicionalistas, por cuya defensa batallaron sus hermanos." "Vayreda", El Baluarte, 1 novembre 1894, p. 4, i CC, 2 novembre 1894, p. 7.

comarca d'Olot -malgrat la seva poca implantació social- a l'entorn del Centre catalanista, adherit a la Unió Catalanista, el setmanari L'Olotí i els certàmens literaris anuals. L'esclat del catalanisme els unia, malgrat que a l'interior del centre es podien detectar opcions ideològiques diferenciades, però la seva evolució en el decurs de la dècada dels noranta anà obrint escletxes. Quan sota la capa d'unitat catalanista, personatges com Marià Vayreda o Josep Berga, de fermes idees tradicionalistes, entreveieren el desenrotllament de posicions que consideraven perniciososes -des del possibilisme de determinats grups catalanistes al republicanisme d'altres-, marcaren distàncies. Marià Vayreda mai no amagà que es sentia més proper als carlins que als federalistes: si, d'una banda, el partit carlí "*és lo qui de més antic ha sostingut la idea regionalista*", de l'altra que els regionalistes "*res tenim a veure amb els federalistes*", ja que aquests "*van al regionalisme pels camins del racionalisme i nosaltres hi anem per los de la tradició*"⁴⁷⁴. Sense renunciar al regionalisme, tant Marià Vayreda com Josep Berga i Boix s'aproparen de bell nou al partit carlista. Berga -autor d'una novel·la, amb clar regust biogràfic, ambientada en la guerra dels anys Setanta- s'inscriví com a soci del Cercle tradicionalista d'Olot⁴⁷⁵, mentre que Marià Vayreda, amb més vocació i ambició política, acceptà càrrecs dins l'estructura del partit -membre de la Junta tradicionalista del districte-, en 1895, amb la intenció de potenciar-ne el vessant regionalista⁴⁷⁶. El mes de setembre d'aquell mateix any, Ramon Torras, alcalde d'Olot, en polèmica amb Vayreda el qualificava, en el setmanari conservador El Eco de la Montaña, de "*polemista temible y (...) aspirante a jefe del tradicionalismo o regionalismo (no tengo certeza a cual de las dos*

⁴⁷⁴. A.B.C. [Marià VAYREDA], "Regionalisme", L'Olotí, 9 octubre 1892, pp. 478 i 480, i [Marià VAYREDA], "La cuestió del dia", L'Olotí, 28 març 1897, p. 99. Així mateix, cf. Marian VAYREDA, "Carta desclosa. A D. Sebastià Sans i Bori", L'Olotí, 13 i 20 maig 1897, pp. 185-187 i 191-194, i Sebastià SANS i BORI, "Resposta a la carta desclosa d'en Marian Vayreda", L'Olotí, 27 maig 1897, pp. 199-202.

⁴⁷⁵. AHCO, F.M., S.A., S.A.P., Círculo Tradicionalista, lligalls 187 i 188, Llistes de socis, s.d.. La novel·la de Berga i Boix, inèdita, es pot veure a AB, El Casal del Roure, manuscrit.

⁴⁷⁶. Marià Vayreda fou acceptat com a soci del Cercle tradicionalista d'Olot en la reunió de la junta directiva de l'entitat del 16 de setembre de 1895. AHCO, F.M., S.A., S.A.P., Círculo Tradicionalista, llig. 183, Libro de sesiones del "Círculo Tradicionalista de Olot y su Comarca", 1889, 1889-1895, sessió 16 setembre 1895, f. 87r.

jefaturas aspira)"⁴⁷⁷. L'assaig de Vayreda, tanmateix, va fracassar. Amb data de 20 de març de 1896, presentava la seva dimissió com a integrant de la Junta del districte d'Olot, presidida per Francesc Conill. Els motius arguïts anaven des del trencament d'algunes condicions imposades per a la seva incorporació a la junta a l'anul·lació per part de la junta superior, sense explicacions, d'alguns acords presos en la de districte, tot passant pels atacs de les juntes superiors als "*fonaments del programa regionalista que forma part integrant del programa tradicionalista*", a banda d'emprar "*procediments de marcat sabor liberal i autoritari*". Tot plegat feria la seva dignitat com a particular, com a membre d'una junta i com a *tradicionalista regionalista*⁴⁷⁸. A partir de 1896, Marià Vayreda es mantingué en l'òrbita de la Unió Catalanista, amb alguna col·laboració puntual amb els carlistes -especialment amb motius electorals-, però amb un activisme cada vegada més apagat i amb la progressiva assumpció del paper de prohoms de la causa. Dels darrers anys del Vuit-cents i principi del segle XX daten la majoria de les seves obres literàries. Sang nova (1900)⁴⁷⁹, una novel·la de tesi on es propugnava la confluència del tradicionalisme i la sana modernització, fou, sens dubte, el seu testament polític-ideològic.

El regionalisme tradicionalista de Marià Vayreda i el seu assaig de reconduir el carlisme cap a una via declaradament regionalista no foren casos aïllats. Tres noms acudeixen ràpidament a la memòria: José M. de Pereda, Alfredo Brañas i Arturo Campión. Si el Marcelo de Peñas arriba de Pereda maldava per inocular *sang pura* a la societat, el vayredià Ramon de Montbrío pretenia regenerar el cos social amb l'aportació de *sang nova*. El tradicionalisme -catolicisme i regionalisme inserits-, la regeneració de la societat a partir dels nuclis muntanyencs, el paisatgisme, agermanaven les

⁴⁷⁷. Ramon TORRAS, "A huir tocan", El Eco de la Montaña, 15 setembre 1895, p. 1.

⁴⁷⁸. AHCO, F.M., S.A., S.A.P., Círculo Tradicionalista, llig. 192, Correspondència 1890-1900, Marià Vayreda a Francesc Conill, president de la Junta carlista del districte d'Olot (Olot, 20 març 1896). Aquesta carta ha estat reproduïda en l'apèndix número 5.

⁴⁷⁹. Marian VAYREDA, Sanch Nova, Olot, 1900.

propostes de Pereda i Vayreda, amb les salvetats necessàries pel que fa a les implicacions polítiques del regionalisme, evidents en Vayreda, però no massa en Pereda. José Montero caracteritzava el regionalisme de l'autor de Sotileza amb les següents paraules: sever, patriòtic, afectiu i sentimental⁴⁸⁰. Ambdós novel·listes compartien, a més a més, la vinculació estreta amb el carlisme en un període de la seva vida -l'etapa del Sexenni democràtic-, i esporàdica amb posterioritat. L'aparell propagandístic del partit maldà tothora per tal que José M. de Pereda fos considerat un dels seus, tant en vida d'ell com amb posterioritat. No ha de sobtar, per tant, el seguiment que de la seva entrada a la Real Academia es féu des de la premsa carlina⁴⁸¹, com a honor que també els afectava, ni que en l'àlbum commemoratiu del centenari del carlisme, coordinat per Joan M. Roma, entre les seleccionades biografies dels principals personatges aparegués la de Pereda⁴⁸². O bé que, poc abans, Romero Raizábal escrivís un llarg poema condensant la vida del novel·lista, que començava amb aquests versos: "*Aún hay panegirista de don José María de Pereda que es fácil que no pueda perdonarle haber sido un buen carlista.*"⁴⁸³.

Si el paral·lelisme entre Marià Vayreda i José M. de Pereda es podia fonamentar en el tradicionalisme regionalista i en l'ús d'un vehicle d'expressió

⁴⁸⁰. Entre l'extensa bibliografia dedicada a la vida i obra de Pereda, cfr. José Mª de PEREDA, De tal palo, tal astilla, Madrid, 1976 (amb un interessant estudi introductor de Joaquín CASALDUERO); José María de PEREDA, Peñas arriba, Barcelona, 1984 (edició de Demetrio ESTÉBANEZ CALDERÓN); José María de PEREDA, Cuarenta cartas inéditas a Manuel Polo y Peyrolón, Santander, 1990; John Van HORNE, "La influencia de las ideas tradicionales en el arte de Pereda", Boletín de la Biblioteca Menéndez y Pelayo, vol. I, 1919, pp. 254-267; José MONTERO, Pereda, Madrid, 1919 (la referència, a la p. 229); Concha FERNÁNDEZ-CORDERO, "El regionalismo de Pereda en el género epistolar", Boletín de la Biblioteca Menéndez Pelayo, vol. XLV, 1969, pp. 205-237; Anthony H. CLARKE, Pereda, paisajista. El sentimiento de la naturaleza en la novela española del siglo XIX, Santander, 1969; Laureano BONET, Literatura, regionalismo y lucha de clases (Galdós, Pereda, Narcís Oller y Ramón D. Perés), Barcelona, 1983, pp. 146-191.

⁴⁸¹. Cfr. "Pereda académico", CC, 24 febrer 1897, ed. tarda, pp. 4-5, i PEREDA, "La novela regional", CC, 7 abril 1897, ed. tarda, pp. 4-5.

⁴⁸². [Juan María ROMA, coord.], Centenario del Tradicionalismo Español. Álbum Histórico del Carlismo, 1833-1933-35, Barcelona, [1935], pp. 242-243.

⁴⁸³. Ignacio ROMERO RAIZÁBAL, "José María de Pereda" (1933), a Regalo de Boda. Anecdotario. Artículos y reportajes publicados en la revista "Tradición" en los años 1933-1934, San Sebastián, 1939, pp. 41-51.

determinat, la novel·la, amb Alfredo Brañas, en canvi, s'assentava sobre el decantament d'ambdós personatges cap a la fi del segle al partit carlí, després d'una notòria singladura en el moviment regionalista. Brañas, un dels personatges més destacats del regionalisme gallec, en la seva línia tradicionalista, féu un sobtat -a nivell de sorpresa que no de coherència- apropament al carlisme amb la publicació a la darrera de 1898 de dos articles a El Correo Español: "Laboremus" i "Organización del regionalismo". La dedicatòria d'aquests articles a don Carlos era, afirmava Brañas a "Laboremus", qüestió de simpatia:

"Los regionalistas no podemos simpatizar con los que han falsificado nuestros programas, o los aceptan en parte, o los acomodan a sus ocultas y bastardas ambiciones. (...). Para Vuestros leales que nos defienden, que aceptan lo fundamental de nuestro programa, que en favor nuestro han dejado oír su elocuente voz en el Parlamento madrileño, y que en la prensa nos respetan y hacen justicia, para Vos y ellos son todas nuestras simpatías y hasta nuestra cooperación, si algo vallese."

Malgrat que des del carlisme s'intentà capitalitzar al màxim aquest apropament, no fou mai una integració⁴⁸⁴. Ramón Máiz ha destacat la coherència de l'evolució del personatge, en base al regionalisme tradicionalista, profundament anti-liberal, que sempre l'havia caracteritzat -la coincidència amb l'ideari carlista era destacable-, i que reafirmà progressivament en el sentit tradicionalista, al costat de la incidència de la crisi del noranta-vuit sobre Brañas, que en potencià l'espanyolisme. El perill que comportava als seus ulls, com en el cas de Vayreda, el desenvolupament d'una "esquerra" regionalista, no estigué absent d'aquesta evolució⁴⁸⁵.

⁴⁸⁴. "Don Carlos y el regionalismo gallego"; CC, 24 novembre 1898, ed. matf, pp. 12-15 (aquí reproduïen l'article "Laboremus" de Brañas); "Organización administrativa de Galicia", CC, 2 desembre 1898, ed. matf; Alfredo BRAÑAS, "Las lenguas regionales", CC, 29 gener 1900, pp. 6-8, i "Don Alfredo Brañas", CC, 24 febrer 1900, ed. matf, pp. 7-8. Tots aquests articles foren copiats de El Correo Español. Cfr., també, Manuel POLO y PEYROLÓN, "Brañas", Las Noticias, 15 març 1900, [p. 1].

⁴⁸⁵. Sobre Alfredo Brañas, cfr. Ramón MÁIZ, Alfredo Brañas. O ideario do rexionalismo católico-tradicionalista, Vigo, 1983, i, del mateix autor, O rexionalismo gallego: organización e ideoloxía (1886-1907), La Corunya, 1984. També, cfr. Alberto MARTÍNEZ LÓPEZ, "Contribución ao estudo das relacións entre catolicismo social e rexionalismo na Galicia da Restauración", Estudios de Historia Social, núm. 28-29, 1984, pp. 221-232.

Arturo Campi3n, a difer3ncia dels altres tres personatges, destac3 sempre pel seu manifest anti-carlisme⁴⁸⁶. Aix3 no obstant, port3 a terme una maniobra semblant a la de Mari3 Vayreda -tot i que a un nivell molt m3s alt- de transformar des de dins en sentit nacionalista una agrupaci3 pol3tica: l'integrisme de Ram3n Nocedal. L'apropament iniciat despr3s de l'escissió i l'alineament posterior, amb l'acc3s al Congr3s en representaci3 del partit integrista, finiren en 1893, en el marc d'una agra pol3mica amb Nocedal, on es barrejaven des de la pr3pia situaci3 del partit en la pol3tica espanyola a l'intent de Campi3n de recon3ixer la dinastia regnant. Sobresortia, tanmateix, el pols que mantenien Campi3n i Nocedal sobre la possibilitat de defensar posicions clarament regionalistes des de l'interior de l'integrisme. Un dels retrets de Nocedal era, precisament, que Campi3n no defenia prou els ideals del seu partit, que, evidentment, tal com l'experi3ncia mostr3, no era reconvertible -com no ho era, per la seva banda, el carlisme- en un partit regionalista⁴⁸⁷. Aquestes breus consideracions, inevitablement esquem3tiques ja que mereixerien tot un altre treball, posen de manifest, com a m3nim, tres qüestions: en primer lloc, que el camí del carlisme al

⁴⁸⁶. Cfr. Arturo CAMPI3N, "Carlismo, integrismo y regionalismo", *La Espa3a Regional*, vol. V, 1888, pp. 481-492, i VI, 1889, pp. 3-16, 97-118 i 193-213. Una dura resposta des del carlisme, a l'edonso L3PEZ DE H3DIGER, "Obra de destrucci3n", *CC*, 12, 20 i 26 abril 1889, ed. matí, pp. 8-10, 8-10 i 9-11. Així, l'aparici3 al *Brusi* d'un text on s'afirmava que Campi3n havia estat carlista, provocava els comentaris que segueixen:

*"Hasta ayer hab3a figurado como amigo y favorecido de Nocedal y de los suyos.
Y s3lo se pas3 a Nocedal cuando 3ste dej3 de ser carlista.
Y no puede ignorar el se3or E.Z. que el se3or Campi3n, antes y siempre, ha sido tan anti-carlista como el mismo Diario de Barcelona."*

"Dichos y hechos", *CC*, 20 gener 1895, pp. 12-15. Cfr. tamb3 [Manuel] ROGER DE LL3RIA, "Chucherfas. Dime con quien andas...", *CC*, 23 gener 1895, ed. tarda, pp. 3-4.

⁴⁸⁷. Cfr. Arturo CAMPI3N, "La batalla chica", i *Discursos pol3ticos y literarios*, Bilbao, 1976; Carmelo de ECHEGARAY, "Arturo Campi3n", a Arturo CAMPI3N, *Blanos y negros (Guerra en la paz)*, Sant Sebasti3, 1934, pp. 5-14; Vicente HUICI URMENETA, "Ideolog3 y pol3tica en Arturo Campi3n", *Pr3ncipe de Viana*, n3m. 163, 1981, pp. 641-687; Jos3 Javier GRANJA PASCUAL, "Arturo Campi3n y la historia", i Crist3bal ROBLES, "Cat3licos y cuesti3n foral. La crisis de 1983-1984", *Pr3ncipe de Viana*, annex 10 (Primer Congreso General de Historia de Navarra. 5. Comunicaciones. Historia Contempor3nea), 1988, pp. 169-182 i 395-403; El3as AM3ZAGA, "Ficha bio-bibliogr3fica de Arturo Campi3n (1854-1937)", *Letras de Deusto*, n3m. 44, 1989, pp. 29-37, i Emilio MAJUELO, "¿Qu3 fue la Gamazada? Un apunte sobre Campi3n", *Centro de Estudios Merindad de Tudela*, n3m. 5, 1993, pp. 15-27. Uns comentaris amb molta intenci3 sobre la col3laboraci3 de Campi3n amb l'integrisme i el reaccionarisme de Bra3as, en tant que antics idols del catalanisme, a *La Campana de Gr3cia*, 17 juny 1893, p. 7.

nacionalisme, era un camí no del tot recte i amb retorn possible; segonament, que hi havia una clara desconfiança a l'interior del regionalisme d'uns sectors respecte d'altres -potser, fins i tot, hauríem de posar en quarantena la denominació catalanista com a identificadora, reservant-la com a qualificadora-, i, per últim, que, sovint, la realitat desmenteix les rígides compartimentacions que s'estableixen entre les diverses opcions polítiques i ideològiques en joc. En aquest darrer sentit apuntava el segon element a considerar.

El segon element que complicava les relacions entre catalanistes i carlins a la darrereria del Vuit-cents era la formació d'un espai intersectiu entre ambdós moviments. El cas de Marià Vayreda apuntava ja, en bona part, en aquest sentit. El catalanisme tallava transversalment la majoria de les tradicions polítiques i, evidentment, les formacions de l'arc polític català. D'aquesta forma, en el cas del carlisme, no sobtaven denominacions com regionalisme tradicionalista o carlisme catalanista, segons l'espai ocupat en la intersecció. La lluita aferrissada per l'espai era inexorable i la confrontació s'enduria amb la proximitat. Mentre que des del carlisme s'intentava la captació o apropament als sectors més tradicionalistes del catalanisme, rebutjant com a liberals la resta, entre els diversos sectors del catalanisme es podien detectar actituds que anaven des de l'apropament i l'atracció al conflicte irreconciliable. A més a més, la pugna s'estenia al corpus ideològic. El carlisme qüestionava l'originalitat doctrinal del catalanisme, tot contraposant-hi el seu propi passat regionalista. El foralisme -oblidant l'existència d'un important foralisme liberal⁴⁸⁸-, n'era l'emblema. Els carlistes eren, si atenem a les paraules pronunciades per Mella al Congrés l'any noranta-tres, amb la

⁴⁸⁸ Cfr. Julio ARÓSTEGUI, "El carlismo y los fueros vasconavarros", a Historia del País Vasco, vol. 3, San Sebastián, 1979, pp. 71-135; Mari Cruz MINA, Fueros y revolución liberal en Navarra, Madrid, 1981; Carlos BLANCO OLAETXEA, Los liberales fueristas guipuzcoanos, 1833-1876, San Sebastián, 1982; Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, La génesis del fuerismo. Prensa e ideas políticas en la crisis del Antiguo Régimen (País Vasco, 1750-1840), Madrid, 1991; Eduardo J. ALONSO OLEA, "Conservadurismo y fuerismo en las Provincias Vascongadas en los inicios de la Restauración (1876-1900)", a Javier TUSELL i alt., Estudios sobre la derecha española contemporánea, Madrid, 1993, pp. 61-75, i Mikel URQUIJO, Liberales y carlistas. Revolución y fueros vascos en el prelude de la última guerra carlista, Bilbao, 1994. Un dels llibres més clàssics sobre el foralisme carlí, des de l'interior del partit, és el d'Eustaquio de ECHAVE-SUSTAETA, El Partido carlista y los fueros, Pamplona, 1915.

seva habitual grandiloqüència, "*fuéristas y regionalistas, por esencia, presencia y potencia*"⁴⁸⁹. Des de les proclames i manifestes de don Carlos en el Sexenni fins a les cartes a Llauder (1882) i, sobretot, al general Moore (1899) -que aprofitava la delicada conjuntura a Catalunya per tal de reafirmar velles posicions⁴⁹⁰-, tot passant per les breus referències a la qüestió de Llauder, les molt extenses de Vázquez de Mella i l'Acta de Loredan, és clar, tots assajaven de presentar un carlisme compromès amb el regionalisme *de bona mena*, que formava part irrenunciable del seu programa⁴⁹¹. Així, a l'alçada del mes d'abril de 1900, don Carlos enviava el següent telegrama a Juan Vázquez de Mella, amb motiu d'un dels seus incomputables discursos:

*"Venecia, 9 (2'50 t.). Felicítote con toda mi alma por tu profundo y brillante discurso complaciéndome sobremanera ver desarrollados con tanto vigor y gallardía los principios e ideas proclamados por Mí desde hace más de treinta años sobre el regionalismo, anchamente aplicado dentro de la Unidad Nacional española que únicamente con nuestros procedimientos puede afirmarse robusta y fecunda. CARLOS."*⁴⁹²

Malgrat la vaguetat que, com podem veure, acompanyava bona part dels seus plantejaments en aquest camp, els carlistes insistien molt, a tots nivells, en

⁴⁸⁹. Juan VÁZQUEZ DE MELLA, *Regionalismo y monarquía*, Madrid, 1957, p. 278.

⁴⁹⁰. La carta es dirigia a José B. Moore, amb l'excusa de respondre una pregunta d'aquest sobre l'opinió de don Carlos respecte del "*conflicto económico que hoy abrumba a Cataluña*". Entre d'altres coses, s'escribia: "*El Estado liberal, que ha hollado el derecho en la familia y en la Iglesia, no habla de respetarlo en el municipio y en la región. Él ha reivindicado para sí la libertad administrativa y económica, y ha entregado a los pueblos, sarcásticamente, la libertad política. Yo quiero, por el contrario, que se administren a sí mismas las regiones y que se limite a gobernarlas el Estado, porque sobre la servidumbre administrativa y económica no se ha levantado nunca más que la tiranía política.*" Carta de Don Carlos al general carlista José B. Moore (Venècia, 8 novembre 1899), reproduïda a Melchor FERRER, *Historia del...*, vol. XXVIII-II, pp. 152-154. En aquesta mateixa conjuntura, el *Correo Catalán* s'afanyà a destacar que l'únic diari madrileny que havia mantingut una actitud correcta i simpàtica vers Catalunya, havia estat *El Correo Español*, que dirigia un regionalista convençut com Vázquez de Mella. Cfr. "Dichos y hechos", *CC*, 13 octubre 1899, ed. matí, pp. 12-13; *CC*, 17 octubre 1899, ed. matí, pp. 7-8; "Dichos y hechos", *CC*, 8 desembre 1899, p. 11, i "Dichos y hechos", *CC*, 10 desembre 1899, pp. 13-14.

⁴⁹¹. L'octubre de 1893 don Carlos comentava al marquès de Cerralbo que el camp que oferia el regionalisme "*es vasto y fecundo p[er]lo debemos avanzar en él con pies de plomo. Un paso en falso puede traer conflictos irreparables.*" MC, C. II, núm. 26, Don Carlos al Marquès de Cerralbo (Venècia, 10 octubre 1893).

⁴⁹². "Desde Venecia. El Regionalismo. Telegrama de Don Carlos de Borbón al señor Mella", *CC*, 14 abril 1900, ed. matí, p. 8 (extret d'*ECE*).

el seu regionalisme.

No ha d'estranyar, així, que les polèmiques entre la premsa carlina i catalanista, com ara les de 1891 o 1895, que han estat escollides en tant que significatives, reapareguessin encara amb més força els darrers anys de la centúria. La lluita per l'originalitat ideològica i per l'espai polític, en uns moments especialment crítics a Catalunya, les convertien en inevitables. La novetat va raure en la incorporació, en el bàndol carlista, de nous interlocutors que portaven molt més enllà que els dirigents del partit les propostes sobre el catalanisme. No es tractava ja de carlins com Lluís M. de Llauder que defenien el seu regionalisme limitat i implícit, ans de joveníssims i impetuosos publicistes que consideraven el carlisme com l'espai polític que millor responia als pressupòsits catalanistes, en aquell moment -l'accidentalitat era un element no menystenible-, i des d'un punt de vista històric fins i tot. Molts acabaren fora del partit, davant la insensibilitat de la direcció als seus agosarats plantejaments. Joan M. Roma, Joan Bardina i Manuel Roger de Llúria destacaren entre aquests joves, generalment situables a l'entorn del setmanari satíric barceloní Lo Mestre Titas (1897-1900). Joan Bardina, per la seva joventut i impressionant activitat, a més de l'interès dels seus plantejaments sobre el catalanisme, constituirà l'eix d'anàlisi del carlisme catalanista. Es tracta, sens cap mena de dubte, d'un personatge excepcional.

A la darrereria de 1897, Bardina va publicar un parell d'articles a la Biblioteca Popular Carlista, revista mensual que veia la llum a Barcelona, sobre catalanisme, d'estil agressiu i poc madurats, que es poden considerar la seva primera intervenció periodística seriosa en aquesta qüestió⁴⁹³. Bardina es proposava de fer un seguit de consideracions sobre un tema, el catalanisme, envoltat de "*nebulosidades*" i que, pel fet de defensar "*nuestras viejas*

⁴⁹³. VALCÁRLOS, "El catalanismo", BPC, vol. XXVII, setembre 1897, pp. 10-18, i VALCÁRLOS, "Más sobre el catalanismo", BPC, vol. XXVIII, octubre 1897, pp. 26-31. Ambdós articles han estat reproduïts en l'Apèndix núm. 4. El pseudònim *Valcarlos* fou utilitzat habitualment per Joan Bardina a la darrereria del segle. Com en el cas de Lluís M. de Llauder en els anteriors apartats, no especificarem cada vegada el nom al costat del pseudònim, ja que són molts els articles de Bardina que es citaran a les notes següents.

libertades, no puede menos de tener alguna relación con el tradicionalismo, cuyo Augusto Jefe ha prometido solemnemente restaurar nuestros fueros seculares". L'anàlisi del cos i l'esperit del catalanisme, és a dir, les persones que en formaven part i els seus principis, ocupava el primer dels articles. La constatació inicial atenyia al fet que es tractava d'un compost diferent dels partits polítics, ja que no tenia ni bases -"¿Qué trabajador lee sus periódicos? ¿Qué obrero frecuenta sus círculos? ¿Qué miembro de la clase baja asiste a sus asambleas?", es demanava Bardina⁴⁹⁴-, ja que aquestes eren a Catalunya o bé carlines o bé republicanes, ni tampoc caps, lògicament, ja que "si no hay pueblo que mandar, los jefes huelgan". En el catalanisme només hi havia membres de la que anomenava classe estudiosa, és a dir, unes quantes dotzenes de periodistes, advocats i estudiants:

"Eso es el catalanismo. Unos cuantos hombres, casi todos de algún talento; pero todos (sin casi) nada prácticos, no sé si por pasión o por distracción inconcebible se han encariñado con nuestras seculares libertades, rechazando, o prescindiendo al menos, de las restantes tradiciones."

El catalanisme, per tant, sense caps ni poble, no podia ser un partit polític. Cert era que això ja ho repetia insistentment La Renaixensa, argumentant que eren una escola. Segons Joan Bardina, però, pretendre, com feien els catalanistes, de salvar com més aviat millor Catalunya sense aquests dos ingredients era una bogeria, ja que si el poble no exigia els furs mai s'aconseguirien, i si no hi havia cap o caps tampoc no existiria ni unió ni força. La idea emanada a voltes de La Veu de Catalunya, del catalanisme com a escola social, que difon idees per tal que en alguna ocasió siguin adoptades, era una bogeria encara més gran. I si de les persones es passava als principis, assegurava el jove escriptor, "veremos que, en cuanto a monstruosidad, nada tiene que envidiar el uno al otro". Examinava, en aquest sentit, dues hipòtesis.

⁴⁹⁴. "El pueblo no estará nunca con los catalanistas. Esos, careciendo de jefes, como diremos más abajo, no tienen el más pequeño símbolo que represente sus ideas; y el pueblo, esencialmente práctico, no va tras una idea abstracta, que está como volando por los aires; necesario es que esté como realizada de algún modo, simbolizada en algo, y por eso la república federal o la monarquía cristiana son el ideal de la mayor parte de los amantes de los fueros."

La primera consistia a considerar que el catalanisme acceptava les velles llibertats pel fet que eren velles i tradicionals. Això no tenia cap mena de sentit, ja que, tan velles i tradicionals com aquestes, ho eren la unitat religiosa o la monarquia. El catalanisme no podia ser, doncs, un partit o escola tradicional. La segona prenia en consideració que l'únic que el catalanisme tenia de tradicional eren els furs que defenia, ja que ho feia no pel fet de ser tradicionals sinó bons, a diferència de la resta de tradicions, qualificades d'inacceptables. Aquesta argumentació, que Bardina posava en boca d'un suposat catalanista, comportava l'anatema de liberalisme, de *fill del segle*. En cas de triomf, mai no podrien satisfer les aspiracions del poble:

"El gobierno que quiera satisfacer los deseos de esa Nación desventurada ha de ser católico, foral y monárquico; ya que, como decía el gran Donoso, tres son las afirmaciones sobre que descansa la sociedad española: la afirmación religiosa, la afirmación social y la afirmación política; es decir, la unidad católica, los fueros y la monarquía."

El catalanisme no assumia la defensa ni de la primera ni de la tercera, amb la qual cosa no podia satisfer les justes demandes del poble. Però, a més a més, es demanava Bardina, quina necessitat hi havia de recórrer al catalanisme si ja hi havia un partit, el carlí, que tenia per lema aquelles tres afirmacions. La inutilitat del catalanisme restava, per tant, palesa.

Si en aquest primer article Joan Bardina creia haver demostrat que el catalanisme era erroni en el nivell teòric, en el segon, per tal de reblar el clau, pretenia argumentar que *"no podía menos de ser en la práctica rematadamente malo"*. I ho portava a terme a dos nivells. En primer lloc, en considerar els efectes perniciosos del catalanisme -de secta el qualificava en diverses ocasions- sobre la Religió. Aquest havia contribuït a la indiferència religiosa de la societat, ja que la reivindicació dels furs no s'acompanyava de

la de la unitat catòlica, tot acceptant les teories dels liberals⁴⁹⁵. La Pàtria, al seu torn, també n'havia patit els efectes. Per exemple, en la indiscriminada crítica catalanista a la política. Així,

"se da el caso tristísimo de que en esos tiempos en que, abundando tanto político malo, se necesitan más que nunca políticos buenos y cristianos y honrados; en ese tiempo en que es tan necesario contrarrestar la acción de tanto político inmoral con hombres de conciencia y de honra, se da, repito, el tristísimo caso de que se excite al pueblo a alejarse de la política en general, como si todo fuese podredumbre e inmoralidad y desvergüenzas".

La conseqüència havia estat la disminució d'adhesions als *partits honrats*. I aquí, concretament, Bardina avaluava el mal considerable que havien fet al carlisme aquests "*sectarios*": apartant-ne persones, calumniant el partit, difonent falsedats i mentides sobre don Carlos i els caps carlins i, fins i tot, sobre els seus màrtirs⁴⁹⁶. Tanmateix, l'efecte més deplorable era haver enemistat els pobles català i castellà: "*Excitar odios y rencoras pasados entre dos pueblos es criminal; pero si esos dos pueblos son hermanos, poner enemistades y excitar pasiones entre uno y otro, es lo más criminal que darse pueda.*" En conclusió: el catalanisme, a més de ser estúpid i il·lògic, era criminal. Calia, però, combatre'l fins a aconseguir la seva desaparició? Evidentment, no. Havia de ser retornat al lloc que li pertocava, i prou. Si el catalanisme, quan era considerat en relació a la política, esdevenia inacceptable de totes totes, en la teoria i en la pràctica, només calia apartar-lo d'aquesta. Així desapareixia tot absurd i contradicció. Bardina era ben directe

⁴⁹⁵. "*Nosotros -dican al pueblo- somos los genuinos representantes de la vieja Cataluña. Aquellos ideales son nuestros ideales, aquellos progresos son los que queremos, aquellas instituciones las que deseamos. Entonces era nuestra Patria rica, respetada, gloriosa, temida-. Y como si entonces no reinase en Cataluña la unidad católica; como si nuestra religión amada no hubiese sido la causa principal de nuestros progresos y de nuestras glorias, añaden: Queremos los fueros; pero, cuanto a la religión, aceptamos las teorías de los liberales; reconocemos el Concordato, es decir, toleraremos a judíos y protestantes y masones y no haremos nada para que vuelva a su esplendor antiguo la religión católica.*"

⁴⁹⁶. En el primer dels articles, ja havia escrit que "*desde que vimos a uno de sus [quincenarios] mentir descaradamente y calumniar a sabiendas a un personaje ilustre; desde que lemos en ese mismo papelucho palabras desvergonzadas y frases tabernarias contra personas que ya habían dado cuenta a Dios de su vida, no hemos vuelto a leer ninguno de sus papeles, por no exponernos a que se nos revolviere otra vez el estómago de asco*".

en aquesta qüestió:

"sea la escuela catalanista escuela literaria, escuela científica, escuela artistica, escuela histórica, pero por Dios no se meta poco ni mucho en política".

I, recomanava: *"Dejen, pues, esos sectarios la política y sean catalanistas como lo son Verdaguer y Torras y Bages"*. Si ho feien, és a dir, si el catalanisme tornava a esdevenir una escola literària i prou, els carlins els donarien suport. Però,

"sí, como presumo, continúa metiendo la pata donde no le importa; si se queda como es hoy, por obra y gracia de cuatro jóvenes que le han transformado por completo, debemos combatirle sin tregua."

Els dos treballs del jove Bardina, signats amb el pseudònim *Valcarlos* que el caracteritzà tot al llarg del darrer lustre de la centúria⁴⁹⁷, posaven les bases per a una extensa i interessant producció sobre el catalanisme, més afinada i expositiva, en especial entre els anys 1899 i 1900.

El catalanisme, de fet, ja havia estat blanc de Bardina uns anys abans, malgrat que puntualment i en forma de versos. Al setmanari carlí de Barcelona *El Voluntario*, havia vist la llum el mes d'abril de 1895 un poema titulat "Epitafios", en cinc parts, dedicades respectivament a les víctimes de 1835, als màrtirs de Melilla, als partits republicans, al catalanisme *sui generis* i al *Reina Regente*, enfonsat a l'oceà. El quart epitafi era tal com segueix:

"A la tumba del Catalanismo *sui generis*

*Aquí los muy raquíticos despojos
Yacen de un infantil catalanismo,
Que no hizo más, cuando cerró sus ojos,
De un abismo caer en otro abismo.
Aprended los que así no habéis obrado:*

⁴⁹⁷. Valcarlos era un indret carregat de simbolisme per als carlins, ja que el duc de Madrid hi pronuncià el seu "Volveré" abans de creuar la frontera, derrotat en la darrera carlinada. Cfr. l'inici del capítol II d'aquest treball.

*Vencer quería audaz y le vencieron;
Aplastar se propuso y fue aplastado;
Abrir tumba al rival y... ésta le abrieron.*⁴⁹⁸

No fou, tanmateix, ni la primera ni la darrera col.laboració literària del jove poeta en aquest setmanari. En un número anterior havia aparegut ja la poesia "Desengaño y esperanza", de ressonàncies becquerianes ("¿No es verdad que después de tanta farsa, / Don Carlos volverá?")⁴⁹⁹. La que devia ser la tercera poesia enviada no veié la llum, ja que, tal com la redacció comunicava al seu autor, era clar motiu de denúncia⁵⁰⁰. L'encoratjaven, però, a seguir escrivint versos satírics i humorístics. Bardina no s'ho féu repetir dues vegades. La setmana següent apreixia un nou poema, titulat "A mi novio", on una joveneta explicava que mai podria estimar algú que no estimés la pàtria, és a dir, un liberal. La redacció aprofitava per comunicar a *Valcarlos* que, si bé acceptaven que signés amb pseudònim, els hauria de comunicar la seva identitat, tot assegurant-li reserva absoluta⁵⁰¹. "Enterados, y cuente con la reserva más absoluta. Continúe escribiendo", insertaven la següent setmana tot dirigint-se a *Valcarlos*⁵⁰², que els devia haver notificat ja la seva veritable identitat i, segurament, la seva condició de seminarista. Malgrat la curta existència del setmanari, Bardina encara hi publicà alguns poemets més, tots de tipus satírico-polític, dedicats als conservadors i a Cánovas del Castillo - una suposada felicitació: "Que este ¡salve! enviártelo querría! Por medio de cañones en campaña."-, o als socialistes⁵⁰³. La desaparició del setmanari

⁴⁹⁸. VALCÁRLOS, "Epitafios", El Voluntario, 27 abril 1895, p. 3.

⁴⁹⁹. VALCÁRLOS, "Desengaño y esperanza", El Voluntario, 13 abril 1895, p. 2.

⁵⁰⁰. "Su poesía de V. nos gustó ¡ya lo creol Pero si V. se comprometa a ir a la cárcel cuando le denuncien, pues sin duda sería denunciada, entonces puede que la insertáramos." "Correspondencia de la Redacción", El Voluntario, 4 maig 1895, p. 7.

⁵⁰¹. VALCÁRLOS, "A mi novio", i "Correspondencia de la Redacción", El Voluntario, 11 maig 1895, pp. 6-7 i p.7.

⁵⁰². "Correspondencia de la Redacción", El Voluntario, 25 maig 1895, p. 7.

⁵⁰³. VALCÁRLOS, "Una sesión (?)", El Voluntario, 1 juny 1895, pp. 3 i 6; VALCÁRLOS, "A D. Antonio Cánovas del Castillo en el día de su Santo", El Voluntario, 8 juny 1895, pp. 6-7, i VALCÁRLOS, "Modus vivendi", El Voluntario, 6 juliol 1895, pp. 3 i 6.

no fou un obstacle per aquest entusiasta jove, que en els dos anys següents seguí publicant algunes poesies i composicions literàries en diferents periòdics tradicionalistes. Destacava entre aquests el setmanari barceloní El Nuevo Cruzado, que s'autodefinia com a "agre-dolç". Allí, sota el pseudònim *Valcarlos*, veié la llum, entre poemes, un monòleg que mantenia suposadament el ministre d'Hisenda Navarro Reverter, on apareixien tot un seguit de tòpics de la publicística carlina, expressats amb la impetuosa radicalitat juvenívola del seminarista Bardina. La referència al banquer Rothschild com a "*perro judío*", en podria ser una bona mostra⁵⁰⁴.

Si els treballs literaris de Joan Bardina a El Voluntario i a El Nuevo Cruzado eren escrits, com les revistes respectives, en llengua castellana, l'aparició, a principi de 1897, de Lo Geni Catalá, un setmanari editat pels carlins de Vilafranca del Penedès, li permeté de donar-los a la llum en català. Es continuava tractant, en l'essencial -malgrat que no pas exclusivament-, de poemes de clar contingut polític⁵⁰⁵. A "Al Patró d'Espanya", invocava sant Jaume per tal que alliberés la pàtria dels mals que l'afligien, derivats de la dominació liberal ("*Los liberals nos han posat a Espanyal pitjor que els sarraïns! que a més d'ésser dolenta, és gent que enganyal als pobres i*

⁵⁰⁴. VALCÁRLOS, "Nuestro gozo en un pozo o dos monólogos", El Nuevo Cruzado, 23 gener 1897, pp. 2-3. Cfr., així mateix, els poemes: VALCÁRLOS, "A las ruinas de... un convite", El Nuevo Cruzado, 30 gener 1897, p. 3, i VALCÁRLOS, "A los Príncipes de Roviano en el día de su feliz enlace", El Nuevo Cruzado, 27 febrer 1897, p. 1.

⁵⁰⁵. També es poden trobar poemes dedicats a d'altres temàtiques, sovint amb un punt humorístic-satíric, com a "Lo més bell", on tot al llarg d'una quarantena de versos cantava la gran bellesa de la natura, per tal d'afegir a la darrera estrofa:

*"Eixes coses són totes meravelles:
així vos ho confesso i no és estrany;
mes diga el qui em llegeix ¿no són més belles
una mitja dotzena de costelles
y al radera una copa de xampany?"*

VALCÁRLOS, "Lo més bell", Lo Geni Catalá, 18 juliol 1897, [pp. 2-3]. En un altre descrivia el drama d'un home abocat a la beguda, que assassina la seva muller. VALCÁRLOS, "Una tragèdia", Lo Geni Catalá, 3 octubre 1897, [pp. 1-2]. I encara, en un darrer, componia un poema d'amor que, de bell nou, destil.lava lectures de Bécquer. VALCÁRLOS, "La física", Lo Geni Catalá, 21 novembre 1897, [p. 2].

senzills."} ⁵⁰⁶. A "¡Alerta!, de setembre de 1897, en canvi, ens trobem davant un poema contagiad per l'agitació que es començava a viure en determinats sectors del carlisme i, sobretot, en els medis periodístics:

*"¡Carlins que ho sou de cor! s'acosta el dia
l'hora de Déu ja està ben a la vora;
de les vindicacions s'acosta l'hora;
netegeu los fusells amb alegria.
De la restauració la dinastia
res restaura, ans bé tot ho empitjora....
¿Qui és avui a Espanya el qui no plora?
¿Qui és lo qui als mals governs no odia?
Això se'n va, és veritat, però amb marxa lenta;
és necessari doncs dar-li una empenta;
i l'hora de donar-li no és llunyana;
Germans meus de la terra catalana,
que no us atrapi el toc de la corneta
sense un trabuc, o un sabre o una escopeta." ⁵⁰⁷*

En la composició "A Carlos VII, en lo dia del seu Sant", per últim, feia un oferiment de la seva vida a don Carlos, un tema ben freqüent entre els joves carlistes que, com que no ho havien pogut fer en el decurs de les guerres civils, necessitaven aquesta mena de reafirmacions: "*Preneu, no obstant, Senyor, de quant disposo; i tot en eix dia a vostres peus ho poso; i des d'avui tot està a vostre servei. i Mon cos, que és tot quant tinc, és poca cosa.... i però corre per ell sang generosa, i disposada a llençar-se per son Rei*" ⁵⁰⁸. El cop d'ull al passat immediat ens ha retornat al punt de partida. Aquests darrers poemes de Bardina veien la llum de manera paral·lela als seus articles de la Biblioteca Popular Carlista. Tenia, llavors, vint anys ⁵⁰⁹. Els darrers

⁵⁰⁶. VALCÁRLOS, "Al Patró d'Espanya", Lo Geni Catalá, 25 juliol 1897, [p. 2]. Així mateix, cfr. VALCÁRLOS, "Recorts (Al Excmo. Sr. Marqués de Tamarit)", Lo Geni Catalá, 5 setembre 1897, [p. 2].

⁵⁰⁷. VALCÁRLOS, "¡Alerta!", Lo Geni Catalá, 19 setembre 1897, [p. 2].

⁵⁰⁸. VALCÁRLOS, "A Carlos VII, en lo dia del seu Sant", Lo Geni Catalá, 4 novembre 1897, [p. 2].

⁵⁰⁹. Joan Bardina va néixer el 27 de maig de 1877. El seu pare era ferrer. AUB, Expedient: Bardina Castarà, Joan, Còpia partida baptisme. Unes biografies sobre el personatge, malgrat que molt poc fiables pels anys que estem tractant, a Joan Bardina i Castarà. Dades recollides per alumnes de l'Escola de Mestres, Barcelona, 1959, i Buenaventura DELGADO, "Joan Bardina Castarà (Sant Boi, 1877, Valparaíso, 1950). Esbozo biográfico", Joan Bardina: un revolucionario de la pedagogia catalana, Barcelona, 1980, pp. 9-23. La majoria dels estudis sobre Bardina, des del camp de la pedagogia

mesos de l'any 1897 i els primers de 1898 resultaren decisius per aquest personatge, a múltiples nivells. No només publicà els seus primers articles publicístics en una revista prestigiada en l'univers carlí, ans també inicià sòlides col.laboracions a Lo Geni Català i, sobretot, a Lo Mestre Titas, que acollí els seus treballs entre els anys 1898 i 1900. Ambues publicacions, a més a més, escrites en català i ferventment regionalistes. I, al costat d'aquesta parella d'elements, una altra tant o més decisiva. Per una banda, Joan Bardina va intensificar la seva presència en l'engranatge del partit carlista, mentre que per l'altra abandonà definitivament el Seminari.

Això sí, l'abandonà enmig d'un considerable enrenou. De fet, hi havia ingressat molt aviat, als deu anys, l'edat mínima requerida⁵¹⁰. El 1896, al cap de nou anys, compatibilitzava els estudis al Seminari de Barcelona, en condició d'extern, amb els necessaris per al títol de Batxiller, que aconseguí en 1899 a l'Institut de Girona. Posteriorment, entre aquest mateix any i 1904, cursà les assignatures de la llicenciatura, a més d'obtenir el títol oficial de mestre. En 1904 es llicencià en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona⁵¹¹. En els darrers mesos de l'any noranta-set participà en els intents de crear una Joventut Escolar tradicionalista a Barcelona, a imatge de la de Madrid. La segona quinzena de novembre i primera de desembre d'aquell any van tenir lloc diferents reunions al Cercle tradicionalista de Barcelona amb aquest objecte, que a la fi donaren lloc a una junta interina i a un manifest,

sobretot -també, per exemple la veu que se li ha dedicat en el recent Diccionari d'Història de Catalunya, Barcelona, 1992-, reproduïxen els errors del treball de 1959, des que es llicencià en 1900 fins a situar l'alçament de Badalona d'octubre de 1900 l'any 1902, per posar només un parell de casos significatius.

⁵¹⁰. Cfr. les planes dedicades al Seminari de Barcelona, a Antonio VICO, "Informe sobre el estado de los seminarios en España" (Madrid, 1891), informe reproduït i traduït a Vicente CÀRCEL ORTÍ, León XIII y los..., pp. 422-425.

⁵¹¹. A l'Institut de Girona havia cursat les assignatures per lliure entre els cursos 1896-97 i 1897-98, amb notes entre l'aprovat i el notable. En el decurs de la llicenciatura (cursos 1899-1900 al 1903-1904) obtingué alguns buenos i força notables en els primers cursos, i excel.lents i alguna matrícula d'honor en els darrers. Una volta llicenciat, sol.licità, en 1905, un trasllat d'expedient a Madrid per tal de cursar el doctorat. AUB, Expedient: Bardina Castarà, Joan. Sobre el títol de mestre, escrivia: "Aprofitant un parèntesi a les meves tasques universitàries, a causa de greus malalties, vaig agafar el títol oficial de mestre". Joan BARDINA, Escola de Mestres. Memòria del curs 1906-07. Any 1er. de son funcionament, Barcelona, 1907, p. 3.

el 12 de desembre. Bardina n'era un dels signants⁵¹². Notícies posteriors, aparegudes a la premsa de Madrid i Barcelona⁵¹³, sobre l'adhesió de seminaristes a les joventuts escolars i d'eclesiàstics a don Carlos, motivaren la intervenció del ministre de Gràcia i Justícia davant la Nunciatura i, consegüentment, l'apertura d'investigacions a les diòcesis catalanes, que acabaren apuntant directament Bardina, malgrat que per un afer lateral. El ministre, Alejandro Groizard, preocupat pel desenvolupament organitzatiu del carlisme a diferents nivells, sol·licitava del nunci apostòlic una resolució ràpida i discreta de l'enrenou provocat pel suposat document d'adhesió a don Carlos de 96 alumnes d'un seminari de la província eclesiàstica de Tarragona, que els periòdics noticiaven. La carta duïa data del 30 de setembre, igualment com la que Tomàs Costa i Fornaguera, arquebisbe de Tarragona, trameté al nunci, notificant-li que les suposades adhesions de seminaristes i de sacerdots no havien sortit de la seva diòcesi. En la seva resposta a Groizard, el nunci assegurava que les investigacions ja havien començat, mentre que en la que trameté a l'arquebisbe de Tarragona li demanava que estengués les seves investigacions a tota la província eclesiàstica, a fi i a efecte de determinar la procedència dels documents i aplicar "*la correspondiente corrección*". L'arquebisbe, que també rebé carta de Groizard, envià notificacions amb data de 5 de gener arreu de la seva demarcació per tal d'averiguar nous detalls de l'afer⁵¹⁴.

⁵¹². Sobre la formació de la Joventut Escolar tradicionalista, cfr. l'apartat III.1 d'aquest treball. El manifest o allocució, a "La Juventud Escolar", CC, 14 desembre 1897, ed. matf, p.8.

⁵¹³. Al cap d'uns dies, el setmanari carlf de Barcelona Lo Mestre Titas, es feia ressò de la notícia: "*Noranta sis estudiants d'un Seminari de la província de Tarragona han enviat un missatge d'adhesió a la Junta Directiva del Comitè Universitari tradicionalista de Madrid.*" i, afegia: "*També va ser enviat a don Carlos un escrit d'adhesió per 156 senyors sacerdots de la província de Tarragona.*" LMT, 8 gener 1898, p. 2.

⁵¹⁴. ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Adesione a Don Carlos firmata da 96 alunni de un Seminario della provincia ecclesiastica di Tarragona, ed altra que se dice firmata da molti sacerdoti della stessa provincia ecclesiastica, Ministre de Gràcia i Justícia al Nunci Apostòlic (Madrid, 30 desembre 1897), Arquebisbe de Tarragona al Nunci Apostòlic (Tarragona, 30 desembre 1897), Nunci Apostòlic al Ministre de Gràcia i Justícia (Madrid, 1 gener 1898) i a l'Arquebisbe de Tarragona (Madrid, 3 gener 1898), i Arquebisbe de Tarragona al Nunci Apostòlic (Tarragona, 7 gener 1898). La inconcreció de les comunicacions creuades era patent, tot arribant a confondre els motius d'adhesió, com en el cas del ministre de Gràcia i Justícia.

La investigació generà una nodrida correspondència entre el nunci i l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Barcelona i altres membres de l'estament eclesiàstic. El dia 21 de gener, el nunci apostòlic Francica es posava en contacte ja amb el ministre de Gràcia i Justícia per tal d'exposar-li, un cop finides les investigacions, la pel·lícula dels fets. L'esborrany de la carta era com segueix:

"Ahora me cabe la satisfacción de comunicar a V.E. que no se ha obtenido dato alguno, ni siquiera indicio para creer que ni un solo sacerdote haya firmado tales adhesiones, y como justamente observa el Sr. Obispo de Barcelona, si es posible no es fácil que se pongan tantas firmas sin que se trasluzca.

Lo único que se ha podido averiguar es, que hace cosa de un mes y medio, algunos Seminaristas de la Diócesis de Solsona intentaron enviar una protesta de adhesión a la Junta escolar tradicionalista de Madrid; pero como consiguieron pocas firmas, no llegó a enviarse la tal adhesión. El Sr. Administrador Apostólico afirma que de esto tiene seguridad completa y prueba plena, y desde luego impondrá un correctivo a los Seminaristas autores del conato de adhesión, que no pasaron de diez según ha podido comprobar.

En Barcelona hace más de un mes dijo un periódico carlista que a la inauguración de un círculo de jóvenes carlistas de la Universidad había asistido un seminarista, quien había ofrecido hacer inscribir en el Círculo a trescientos seminaristas. El Sr. Obispo tan pronto como se enteró de esta noticia buscó al alumno que resultó ser un ex-seminarista interno que con pretexto de poca salud salió del Seminario para estudiar en el Instituto y seguir la carrera eclesiástica como externo.

Reunido el Consejo de disciplina del Seminario y llamado el alumno manifestó que había ido a dicho Círculo porque ignoraba o no recordaba la prohibición que tienen por Reglamento los alumnos externos lo mismo que los internos de asistir a Casinos, etc., etc., que le pareció bien lo que oyó en el Círculo y pidió ser admitido ofreciéndose a llevar trescientos compañeros, que no dudaba irían lo mismo que él a un Círculo donde se sustentaban buenas ideas religiosas y morales. Añadió que todavía no había dicho nada a ningún compañero, y al increparle los de la Junta de disciplina su proceder lloró y aceptó la obligación que le impusieron de ir a la Junta de jóvenes carlistas a desdecirse de sus ofrecimientos. Se ordenó además que se publicara en el Seminario lo acaecido y que la aprobación del curso al alumno, sobre el cual se ejercería una gran vigilancia, dependería de su comportamiento. Mas al presentarse el alumno al Superior del Seminario para decirle que ya había cumplido su deber

manifestando a la Junta que le borrasen del número de los socios porque estaba prohibido a los Seminaristas internos y externos pertenecer a Casinos, etc., etc., añadió que por prescripción facultativa dejaba de seguir la carrera eclesiástica por ahora ya que su delicado estado de salud no le permitía estudiar dos carreras."

La citació ha estat, sens dubte, molt llarga, però de molt interès. D'aquesta forma, el nunci donava per tancat l'afer, tot fent notar a Groizard l'encomiable actitud vigilant de l'episcopat⁵¹⁵. Si bé el ministre també el considerava clos, no s'estava de fer algunes consideracions sobre el cas de Solsona - malgrat tractar-se només d'una temptativa d'adhesió, el correctiu era indispensable-, que deixaven traslluir desconfiança cap a l'administrador apostòlic, és a dir el bisbe, d'aquella diòcesi⁵¹⁶. El bisbe de Solsona -que ja el dia 10 de gener havia informat Costa i Fornaguera, atenent la seva demanda⁵¹⁷-, més d'un mes després, relatava minuciosament els fets al nunci Francica, ja que havia sabut per via reservada que al ministeri de Gràcia i Justícia s'havien fet comentaris negatius sobre la seva conducta⁵¹⁸.

⁵¹⁵. ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Nunci Apostòlic al Ministre de Gràcia i Justícia (Madrid, 21 gener 1898).

⁵¹⁶. "Como V.E., creo que puede considerarse concluido este asunto. Le ruego, sin embargo, manifieste a dicho Señor Administrador Apostólico, mi deseo de conocer la índole y la gravedad de la corrección que se imponga a los seminaristas responsables. Si V.E. no quiere tomarse esa molestia, yo le suplico que me permita, dándome por conocedor de los hechos, preguntar a aquel Prelado directamente las medidas adoptadas para reprimirlos." ASV, NM, 626, V, I, III, núm. 4, Ministre de Gràcia i Justícia al Nunci Apostòlic (Madrid, 22 gener 1898).

⁵¹⁷. ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Arquebisbe de Tarragona al Nunci Apostòlic (Tarragona, 15 gener 1898), i Nunci Apostòlic a l'Arquebisbe de Tarragona (Madrid, 19 gener 1898).

⁵¹⁸. "Como la adhesión de los indicados seminaristas [el bisbe feia referència a l'intent de 10 seminaristes d'enviar una adhesió a la Junta escolar tradicionalista de Madrid], que es lo único que hubo en esta diócesis, no llegó a enviarse a su destino, ni se dió de ella noticia en ningún periódico, ni se hizo pública en el mismo Sem[inar]io hasta después de mis indagaciones; y por otro lado, el mismo Sr. Arzobispo [de Tarragona] me tranquilizó con fecha posterior, diciéndome que los periódicos iban rectificando la noticia con extensión a todos los Seminarios de Cataluña, creí que no tenía necesidad de imponer un correctivo duro y ruidoso a los firmantes, que son en lo demás buenos seminaristas. Y esto mucho más, cuanto que los mismos firmantes, al tener noticia del disgusto que me habla producido su falta, se adelantaron a pedirme perdón, retractándose por escrito de lo que habían dicho en la adhesión. Tanto ésta como la retractación las tengo originales en mi poder y a disposición de V.E.. Así es, que me limité a llamarlos de nuevo a mi presencia; les reprendí severamente la falta, les impuse que se presentaran los últimos en los exámenes para órdenes, y a la vez repetí al Pro-Rector que vigilara mucho para que no entrasen periódicos en el Seminario." I, afegia: "Creo que unos y otros tendrán muy presente mi reprensión; y por de pronto puedo decir a V.E. que en este año no se ha celebrado en Solsona el aniversario que desde años anteriores se venía celebrando, el 10 de Marzo, por las víctimas

Aquí ens interessa, tanmateix, la segona part de les conclusions del nunci apostòlic, no incloses en la demanda d'informació ministerial, que afectaven el Seminari de Barcelona i el seminarista Joan Bardina. D'entrada, és necessari de consignar una tríade d'elements sobre les fonts informatives. En primer lloc, el periòdic carlí que informà sobre la intervenció en la reunió de la junta escolar fou el Correo Catalán, en la seva edició del dil·luns dia 13 de desembre⁵¹⁹. Segonament, les primeres notícies sobre els fets barcelonins que va rebre Francica no procediren de l'episcopat català, ans dels jesuïtes, a través del rector del col·legi que tenien establert a Barcelona⁵²⁰. I, per últim, la correspondència sobre aquest tema mantinguda per l'arquebisbe de Tarragona i el bisbe de Barcelona no estigué exempta d'una certa crispació, en considerar-se atacat aquest darrer⁵²¹. De Joan Bardina, informava el

de la causa carlista, a pesar de haberse celebrado en otras poblaciones de Cataluña y del resto de España, según han dicho los periódicos." ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Bisbe de Solsona al Nunci Apostòlic (Solsona, 31 març 1898). El Nunci el tranquil·litzà en una carta posterior (Madrid, 18 abril 1898).

⁵¹⁹. "Un estudiante del Seminario pidió la palabra, y siéndole concedida, dijo que sería interesante que se incluyeran en las listas preclitadas [fa referència a les llistes d'adhesions] a los estudiantes carlistas del Seminario, que son más de trescientos. Esta idea fue recibida con grandes aplausos. La reunión acordó que se considerara el Seminario como una facultad, la cual tendrá un delegado general y un representante en cada curso." "La reunión de escolares carlistas", CC, 13 desembre 1897, p. 3.

⁵²⁰. ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Jaime Vigo S.J. al Nunci Apostòlic (Madrid, 8 gener 1898). El Nunci va escriure directament el bisbe de Barcelona en demanada d'informació, tot recordant-li que els rumors apuntaven la seva diòcesi com a origen de les adhesions. ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Nunci Apostòlic al Bisbe de Barcelona (Madrid, 13 gener 1898).

⁵²¹. El 22 de gener l'arquebisbe de Tarragona féu a mans del nunci la carta que, amb data de 8 de gener, li havia enviat el bisbe de Barcelona, que qualificava de "dura". En la carta al·ludida, el bisbe de Barcelona, entre d'altres coses significatives, escrivia que "cualquier periódico da una noticia y en lugar de inquirir quién la ha dado, qué móviles ha tenido y en qué se ha fundado, se tiene por más cómodo hacer disquisiciones y preguntas y buscarnos ocupaciones, como si no tuviéramos que hacer, o los de fuera casa supieran o entendieran más de la ajena que el dueño que la vive." ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Arquebisbe de Tarragona al Nunci Apostòlic (Tarragona, 22 gener 1898) i Bisbe de Barcelona a l'Arquebisbe de Tarragona (Barcelona, 8 gener 1898). Per tal d'entendre la reacció de Jaume Català i Albosa, podem atendre a les seves pròpies paraules, en comunicació al nunci: "Hace algunos días recibí por el correo, junto con una tarjeta del Sr. Arzobispo de Tarragona, un trozo de Diario en que se decía que en Tarragona los seminaristas sólo se ocupaban en estudiar. Dos o tres días después recibí carta de dicho Sr. Arzobispo en que me preguntaba si sabía de donde habían salido adhesiones a la Junta Directiva del Comité Universitario Tradicionalista de Madrid que se suponían firmadas lo mismo que otras de sacerdotes de alguna Diócesis de esta provincia eclesiástica. Aunque nada había oído sobre este particular, y cuenta que suelo oírlo todo porque estoy a la mira, resultó que nadie sabía noticia alguna acerca de este punto. Así lo manifesté al Sr. Arzobispo." ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Bisbe de Barcelona al Nunci Apostòlic (Barcelona, 15 gener 1898). El retall de premsa que va rebre el bisbe de Barcelona corresponia, sens dubte, al Diario de Tarragona, que difonia el 4 de gener la innocència dels seminaristes tarragonins, per afegir a continuació: "Los seminaristas de Tarragona están muy ocupados en el estudio de sus lecciones, y no les sobra el tiempo para emplearlo en cosas que sólo

bisbe de Barcelona que es tractava d'un ex-seminarista intern passat a extern per compatibilitzar els estudis eclesiàstics amb els de l'institut, amb l'excusa de problemes de salut. Era un dels prop de 350 alumnes externs del Seminari de Barcelona⁵²². "*Parece que dicho alumno es bueno y de talento*", escrivia al nunci, mentre que a l'arquebisbe de Tarragona li assegurava que era "*un joven de mucho talento y que siempre se había portado bien*". A més a més, però, afegia:

"Este joven es poeta y creo que los catalanistas le han mareado como a otros encomiando sus grandes talentos para acabar por ser unos desgraciados sin oficio ni beneficio."

L'opinió del bisbe sobre els catalanistes era ben eloqüent. Joan Bardina havia assistit -amb la transgressió que això suposava a les normes per als externs del Seminari barceloní d'assistir a casinos i cercles- a les reunions de creació de la Junta Escolar tradicionalista, on proposà que el Seminari fos considerat com una mena de facultat universitària i, així, s'hi nomenessin delegats. Afegí que podrien aconseguir-s'hi ben bé tres-centes adhesions. Cridat davant el Consell de disciplina, va afirmar "*que le pareció bien lo que oyó en el Círculo y pidió ser admitido ofreciéndose a llevar trescientos compañeros, que no dudaba irían lo mismo que él a un Círculo donde se sustentaban buenas ideas religiosas y morales. Añadió que todavía no había dicho nada a ningún compañero.*" El consell censurà la seva actuació -segueixo aquí les cartes de Català i Albosa- i Bardina es posà a plorar i acceptà d'anar a desdir-se dels seus oferiments a la Junta escolar tradicionalista. L'aprovació del curs es deixava pendent de la seva conducta futura. Una volta acomplerta la imposició del Consell de disciplina, ho comunicà al superior del Seminari de Barcelona. Aquí, no obstant, la versió dels jesuïtes era lleugerament diferent.

servirían para distraerles de su objeto principal." Diario de Tarragona, 4 gener 1898, p. 1.

⁵²². Aquesta era la xifra que facilitava Jaume Català a l'arquebisbe de Tarragona, a fi de mostrar la dificultat de fer-ne un seguiment en una ciutat tan gran com Barcelona. Donava la mateixa xifra d'alumnes interns. ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Bisbe de Barcelona a l'Arquebisbe de Tarragona (Barcelona, 8 gener 1898). L'informe d'Antonio Vico, de l'any 1891, donava un total de 267 interns i 247 externs al Seminari de Barcelona. Cfr. Antonio VICO, "Informe sobre el estado de los seminarios...", pp. 422-425.

Segons aquesta, el bisbe de Barcelona, un cop assabentat de les notícies per la premsa, ordenà al director del Seminari de prohibir les adhesions i, aquest, "*hizo una plática tremenda a los seminaristas; murmuraron estos un poco, y no se recogieron las firmas*". I, afegia: "*Es de advertir que la gran mayoría de los seminaristas es carlista.*" Això explicava, en part, al costat de l'entusiasme de Bardina, el seu oferiment d'aconseguir un nombre significatiu d'adhesions. Els seminaristes eren un nucli on el carlisme havia arrelat poderosament en el passat i, encara, seguia fent-ho. En tot cas, quan el jove poeta comunicà al superior del Seminari que ja havia anat a desdir-se de l'aportació d'adhesions i a donar-se de baixa de la junta, afegí que abandonava la carrera eclesiàstica. De bell nou, amb excuses de salut: el seu delicat estat no li permetia de seguir dues carreres. El bisbe disposà que no pogués tornar a entrar al Seminari de Barcelona, ni com a intern ni com a extern⁵²³.

Ni els al·ludits problemes de salut semblaven justificar totalment⁵²⁴, sense referències a la vocació, la seva a ben segur no precipitada determinació, ni les manifestacions de penediment podien ser tingudes en compte al peu de la lletra, sobretot si atenem a la seva infatigable activitat publicística en els rengles carlistes a partir d'aquest moment. Així, ja el 23 de gener participava en una vetllada celebrada al Centre de carlistes de Barcelona, que presidia Julià Bosque, on pronuncià un discurs sobre el regionalisme. La crònica de l'acte no n'amagava la identitat:

"Al començar la segona part, l'estudiós jove senyor Bardina ens espetà un discurs en català que féu les delícies de l'auditori. Conegut és ja en la premsa carlista de Catalunya aquest

⁵²³. La reconstrucció dels esdeveniments ha estat elaborada a partir de ASV, NM, 626, V, II, III, núm. 4, Jaime Vigo S.J. al Nunci Apostòlic (Madrid, 8 gener 1898), i Bisbe de Barcelona a l'Arquebisbe de Tarragona (Barcelona, 8 gener 1898) i al Nunci Apostòlic (Barcelona, 15 gener 1898).

⁵²⁴. Els seus biògrafs fan referència a una malaltia -una doble pneumònia-, que atribuïen a la pena que passà Bardina en deixar el Seminari de Barcelona. I afegixen que el rector i dos professors més intentaren de convèncer-lo de retornar-hi, però que els assegurà que preferia deixar els estudis a ser un mal capellà. De tota manera, tal com s'ha comentat ja en una nota anterior, tot plegat és profundament confús. La suposada sortida del Seminari s'hauria produït després de les polèmiques provocades pel cardenal Sancha, concretament a primers d'octubre de 1898. Cfr. Joan Bardina i Castarà. Dades recollides..., ff. 12-14.

distingit jove.

Versà lo seu discurs sobre el Regionalisme, part integrant del credo carlista. ¡Quant ens haguera agradat que els catalanistes haguessin sentit al jove Bardina!

Potser haurien canviat de rumbo.

I aplaudim més a aquest jove, perque l'assumpte per ell tractat amb tanta brillantés en lo Centre de Carlistes, és assumpte un xic relegat a l'oblit per la majoria dels carlistes catalans que en gran part el desconeixen, i és precisament assumpte que l'acaparen indogudament els anomenats catalanistes, els quals l'acomoden a sos principis, i el trinxen de la manera que els ve a mà.

Lo senyor Bardina, en nom del Centre de Carlistes, dirígi un afectuós saludo a l'Infant don Alfons, que aquell dia celebrava la festa onomàstica i ¡ai! també féu vots per a què el nen Alfons visqui, creixi en la virtut i el sant temor de Déu i... vamos, que m'estimo més sopar a casa que a la presó.

*Lo senyor Bardina fou molt aplaudit.*⁵²⁵

Tanmateix, va ser el setmanari carlí Lo Mestre Titas el centre de les seves activitats. Un cop fora del Seminari, Bardina va iniciar l'octubre de 1898 una campanya contra algunes normes, professors i alumnes de l'entitat eclesiàstica, amb inequívocs signes de venjança. L'obrí un article signat amb el pseudònim *Valcarlos*, on s'anunciaven els articles que seguirien les setmanes següents, amb signatures com ara *Fusta*, *Paella* i *Letam*, que, davant la incertesa, tant es podrien atribuir a ell mateix com a alguns seminaristes, o bé que algun d'aquests fos simplement informador. Joan Bardina cantava les excel·lències, en el seu article introductorí, de la Joventut Escolar tradicionalista de Barcelona -recordem-ho, el gran motiu d'escàndol uns quants mesos abans-, que al cap de vuit mesos de vida comptava ja suposadament amb mig miler d'associats. Els animava a treballar amb activitat i fe, tot assegurant-los que, si així ho feien, a la fi del curs comptarien amb més de dos mil socis. A continuació, entrava a parlar dels estudiants del Seminari de Barcelona, on "*la Comunió carlista compta, sense exagerar, amb més de 500 correligionaris*", que constituïen a l'entorn del 85% del total. I, arran d'aquesta constatació, començaven les crítiques:

⁵²⁵. "Moviment carlista", LMT, 29 gener 1898, p. 4.

"I puix bona i santa i catòlica és la Comunió Carlista, i per altra part la defenen la immensa majoria dels seminaristes, d'aquí que tinguem com a soberanament injusta la conducta inqualificable i tirànica de certes persones i elements del Seminari."

I, tot seguit, apuntava que tenia entès que Lo Mestre Titas començaria ben aviat una enèrgica campanya en defensa d'aquests correligionaris seminaristes, i, també, per tal de *"treure ensems al sol los drapets de persones que els porten no molt nets"*⁵²⁶.

Els dos articles que iniciaren la campanya, signats per *Fusta*, apuntaven contra les normes del Seminari i l'aplicació partidista que en feia el seu director, mentre que els de *Paella* i *Letam* ho feien directament contra un seminarista concret, Frederic Clascar, *"quefe dels catalanistes que se las echan de filòsofs"*. *Fusta* carregava contra aquells que defensaven que els seminaristes no havien de tenir opinions polítiques, com ara el director del Seminari de Barcelona, el doctor Forcadas. I li recordava que en el seu Seminari, apartats els més jovenets, de 600, mig miler eren carlins, una vintena catalanistes i la resta indiferents. Ni un era alfonsí, ni un cristí. La reflexió que feia era interessant: com no havia de ser així, si es tenia en compte el tipus d'ensenyament que rebien en totes i cadascuna de les assignatures? A més a més, una bona part dels seminaristes procedia de famílies carlines, tal com sembla que el mateix doctor Forcadas -que, quan era estudiant, també havia fet propaganda carlina- havia reconegut. A la fi del segon article, *Fusta* afirmava que, tanmateix, l'objecte central de la campanya era denunciar una facció d'estudiants catalanistes que havien aconseguit que el director del Seminari perseguís els seminaristes carlins⁵²⁷. Els catalanistes eren una vintena, *"quatre gats"* -assegurava *Paella*-, entre els quals destacaven Norbert Font, Josep Dachs, el músic Dangla i Frederic Clascar, que representaven, respectivament, els catalanistes actius, místics,

⁵²⁶. VALCARLOS, "Los estudiants als seminaristes", LMT, 1 octubre 1898, p. 2.

⁵²⁷. FUSTA, "Lo Seminari per dintre", LMT, 8 i 15 octubre 1898, pp. 2 i 4.

palestrinistes i els "que se las echan de filòsofs". Els tres primers eren considerats catalanistes de bona fe, bons estudiants i que, al mateix temps, "tenen al carlisme la consideració que es mereix entre gent verament regionalista". Frederic Clascar -deixeble de Torras i Bages, fou ordenat capellà en 1899; era, com Font i Sagué, redactor de La Veu de Catalunya, i se l'hauria de situar més endavant en l'òrbita de la Lliga Regionalista⁵²⁸-, en canvi, mantenia una "indigna conducta" amb els seminaristes carlins. Les acusacions eren les següents:

"Ell es la causa de que s'hagi despatxat del Seminari a un estudiant carlista; (quan lo número del MESTRE TITAS fet pels estudiants)⁵²⁹ tingué la barra de soplar al Director los que hi escrigueren, completant amb sa propia mà los noms dels que sols posaren ses inicials; ell amenaçà amb anar i fer i dir al doctor Torras certes coses per a reventar a cert carlista; ell ha calumniat a companys d'estudi per ser carlistes."

I acusava el director del Seminari de Barcelona d'afavorir-lo, de no aplicar a tothom les mateixes normes, ja que Clascar incomplia bona part de les disposicions dictades per l'autoritat episcopal: era redactor de La Veu de Catalunya, mantenedor dels Jocs florals, i col.laborador de la "Biblioteca infantil", així com de La Talia, La Renaixensa -per a la qual cercava subscriptors al Seminari- i La Barretina. De fet, les incomplia tant com d'altres seminaristes catalanistes (Font, Dachs, Garriga, Gispert), però, a diferència d'aquests, "només pensa en petites venjances i procediments indignes". I, davant de les seves primeres reaccions a la publicació dels articles, l'advertien:

"pensi que així com ara hem tingut forces per tornar-li la pilota, segons lo que faci, tindrem forces, l'hi assegurem, per reventarlo del tot. Tenim massa datos per a callar, si ell continua perseguint

⁵²⁸. Cfr. Joan TORRENT i Rafael TESIS, Historia de la premsa..., vol. I, p. 157; Joan BONET i BALTÀ, "Frederic Clascar i Sanou", a Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 5, Barcelona, 1973, p. 214, i Josep MASSOT i MUNTANER, L'Església catalana al segle XX, Barcelona, 1975, pp. 69 i ss..

⁵²⁹. L'autor de l'article feia referència al número 46 del setmanari Lo Mestre Titas (7 maig 1898), elaborat pels membres de la Joventut Escolar tradicionalista de Barcelona. Joan Bardina també hi havia participat: VALCARLOS, "Fragment", LMT, 7 maig 1898, p. 4.

carlistes i prenent Lo Mestre Titas als estudiants."⁵³⁰

En el darrer dels articles, el segon signat per *Letam*, es reclamava la intervenció del director del Seminari de Barcelona contra Clascar, ja que asseguraven que havia dit feia una setmana, amb fonaments, que al Seminari el director faria el que els catalanistes volien. Per aquesta raó, es dirigien, així, al doctor Forcadas:

"¿Què es desprèn d'això? Que els catalanistes del Seminari, o en Clascar a seques, se creu que podrà fer llaurar al Dr. Forcadas pel cantó que vulga. Que els catalanistes del Seminari continuaran escrivint a La Talia Catalana, a La Veu de Catalunya, a La Nació Catalana, i es perseguirà terriblement als estudiants que s'atreveixen a portar LO MESTRE TITAS a la butxaca.

Nosaltres protestem de les paraules d'en Clascar que inclouen una petulància extremada i una falta de respecte imperdonable. Nosaltres no creiem això; nosaltres no volem que es tiri per terra l'autoritat d'un superior d'una semblant manera, i esperem que el senyor Director cridarà a comptes a qui es permet parlar en aquest modo i es creu que ni el Dr. Forcadas li és bon mosso."⁵³¹

El Seminari de Barcelona era, al cap i la fi, malgrat que a hores d'ara ben poc en sapiguem, un interessant espai de formació i confrontació política.

Després de veure publicat el poema que dedicà a don Carlos el dia del seu sant, Bardina havia seguit col.laborant a Lo Geni Catalá. Així ho ressenyava, a principi de 1898, un altre setmanari carlí: "*Nostre particular amic l'erudit i poeta Valcarlos, publica en Lo Geni Catalá, una sèrie d'articles que intitula "Programa carlista comparat" que són dignes de llegir-se i meditar-se.*"¹

⁵³⁰. PAELLA, "Lo Seminari per dintre", LMT, 22 i 29 octubre 1898, pp. 3. En un altre article, s'explicava que en una ocasió, l'any 1897, havia alabat Moret -en tant que havia concedit l'autonomia a Cuba-, davant l'estupefacció dels altres estudiants, que més aviat tenien l'afecció ritual de cremar-ne les fotografies, i també del rector d'Horta. Cfr. LETAM, "Lo Seminari per dintre", LMT, 4 novembre 1898, p. 3.

⁵³¹. LETAM, "Lo Seminari per dintre", LMT, 12 novembre 1898, p. 4.

afegia: "*Bravo, bravo, xiquet. Joves com tu és lo que falta.*"⁵³² Es tractava de paraules de Lo Mestre Titas, que havia sortit al carrer per primera vegada el juny de 1897. Els biògrafs de Bardina asseguruen que, de fet, ell hi col·laborava des d'un bon començament i, a més a més, pràcticament escrivia tot el setmanari⁵³³. Ambdues afirmacions són complicades de comprovar, ja que tots els articles estaven signats amb pseudònim. El pseudònim *Said*, per exemple, que des del primer número cloïa els articles principals, aquests l'atribueixen a Bardina, quan és molt més factible de fer-ho a Joan M. Roma, el director de la publicació⁵³⁴. En tot cas, allò que sí sembla fora de dubte és que el pseudònim *Valcarlos* va començar a aparèixer -i, per cert, de manera continuada- al peu de determinats articles a principi de febrer de 1898. Posteriorment, doncs, a la sortida de Bardina del Seminari i a la publicació de la nota anterior sobre els seus articles a Lo Geni Catalá. Que potser abans havia publicat articles sota un altre pseudònim, és possible, igualment com ho féu, a ben segur, amb posterioritat. *Valcarlos* al peu dels articles significava, en tot cas, un clar i obert compromís, progressivament més estret, amb el setmanari. Lo Mestre Titas era la que feia tres -i no pas l'última- entre les publicacions tradicionalistes amb aquest nom, precedida de les que veieren la llum a Barcelona entre 1868 i 1872, i entre 1888 i 1890, amb adhesió als nocedalins i retorn al carlisme inclosos⁵³⁵. De tota forma, el setmanari de l'etapa 1897-1900 -subtitulat, en un primer moment, "Setmanari humorístic i satíric de bona mena"- es podria definir en funció del seu contingut com a

⁵³². LMT, 8 gener 1898, p. 2. Aquests articles foren publicats com a fullet el 1898, amb el títol Programa carlista comparat.

⁵³³. Joan Bardina i Castarà. Dades recollides..., f. 15.

⁵³⁴. Joan M. Roma signà alguns articles a la revista del P. Corbató, Luz Católica, a principi del segle XX. Cfr. Vicente CÀRCEL ORTÍ, "Escritos impresos del padre Corbató", Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, XLI, núm. 1, 1965, p. 87, nota 26. D'altra banda, ni SAID ni VALCARLOS figuren com a pseudònims a Josep RODERGAS, Els pseudònims usats a Catalunya, Barcelona, 1951.

⁵³⁵. Cfr. Vizconde de la ESPERANZA (Julio NOMBELA), La Bandera Carlista en 1871, Madrid, 1871, pp. 311-312; Melchor FERRER, Historia del..., vol. XXIII, Sevilla, s.d., p. 290, vol. XXVIII-II, pp. 239 i 246, i vol. XXIX, Sevilla, 1960, pp. 324-326; Jaume SOBREQÜÉS, La Revolució de setembre i la premsa humorística catalana, Barcelona, 1965, pp. 45-46; Joan TORRENT i Rafael TESIS, Historia de la premsa..., vol. I, 1966, pp. 87-88 i 248-249, i Jaime DEL BURGO, Bibliografía del siglo XIX. Guerras carlistas. Luchas políticas, Pamplona, 1978, p. 655.

lateral a la ideologia oficial del carlisme català -el Correo Catalán l'ignorava sistemàticament-, tal com la seva proximitat a l'escindit Centre de carlistes, els comentaris sobre l'ultracatolicisme de Llauder -"¿Què n'heu de fer si don Lluís juga a caramboles a la Joventut Catòlica (catau de carlins) i si fa el tresillo amb lo rector de... i el de... i tot lo dia resa vespres i completes?", escrivien en l'article de presentació⁵³⁶-, que consideraven un fre a l'activisme, o bé el seu radical regionalisme fan entreveure. Josep Berga i Boix, en un conte publicat a principi de 1901, escrivia, en aquest sentit, tot referint-se a un veïnat que qualificava de carlí, que ho era concretament "*dels del Mestre Titas, que representava la força i la gran diplomàcia dintre les varietats en què estaven dividits los adeptes a D. Carlos*"⁵³⁷. Si bé la sistemàtica utilització dels pseudònims a Lo Mestre Titas converteix en pràcticament impossible la tasca de conèixer-ne els col.laboradors, si que és possible de saber qui eren els principals redactors: Joan Mª Roma -director de la publicació-, Carles Riubrogent, Manuel Roger de Llúria, Joan Bardina, Josep Font i Fargas -que dirigí entre 1899 i 1901 el setmanari Lo Teatro Catòlich, on col.laborà ocasionalment Bardina⁵³⁸, i va tenir, així mateix, un paper decisiu en l'editora Biblioteca Regional⁵³⁹-, un capellà que signava J.M.V. Pbre. i Joaquim Font, que eren els autors de l'article dedicat a don Carlos en la seva onomàstica, el 4 de novembre de 1898⁵⁴⁰. En aquest peculiar marc, en definitiva, fou on Joan Bardina va desenrotllar els seus treballs publicístics en l'etapa delimitada per la seva sortida del Seminari de Barcelona, per una banda, i el seu processament i paral.lela clausura del setmanari en 1900, de

⁵³⁶. "Déu vos quart", LMT, 26 juny 1897, p. 2.

⁵³⁷. Josep BERGA, "Gat escaldat...", La Renaixensa, 13 gener 1901, pp. 271-273. Aquest conte ha estat reproduït en l'Apèndix núm. 4.

⁵³⁸. Cfr. VALCARLOS, "Meditació", Lo Teatro Catòlich, 26 novembre 1899, [p. 2]; VALCARLOS, "Credo", Lo Teatro Catòlich, 24 desembre 1899, [pp. 2-3], i VALCARLOS, "Un home (Arreglat del francès)", Lo Teatro Catòlich, 25 març 1900, [pp. 5-7]. Així mateix, Joan Mª Roma publicà uns versos en un número extraordinari dedicat al bisbe Morgades. Cfr. Joan Mª ROMA, "Gratitut", Lo Teatro Catòlich, 30 setembre 1899, s.p..

⁵³⁹. Cfr. l'apartat III.2 d'aquest treball.

⁵⁴⁰. "Al Senyor Duc de Madrid", LMT, 4 novembre 1898, p. 2.

l'altra. Entre els 20 i els 22 anys, doncs.

Posies i narracions, sempre de caire polític i humorístic, es combinaven, en la producció literària de Bardina, amb articles doctrinals i de polèmica. El temari era força variat, però hi havia algunes qüestions particularment atractives pel jove publicista. Tres en destacaven a bastament: els mals que estaven provocant a Espanya els governs liberals, els eclesiàstics i la política i, per últim, el tema fonamental del catalanisme. Pel que fa a la primera qüestió, les ratlles següents seran il·lustratives: aquests governs, escrivia Bardina el 8 d'octubre de 1898,

*"nos han empobrit, nos han tiranitzat, han viscut a la nostra esquena molts d'anys, han mort la indústria i l'agricultura, han prostituït l'exèrcit, nos portaren a una guerra, poguent evitar-la, nos han empaitat, un cop començada, a les derrotes; i avui que deuriem retirar-se per sempre a plorar ses culpes ja que no a reparar ses infinites faltes, avui se'n van alegres i entusiasmat cap a París, a estendre la partida de defunció a la sobirania d'Espanya."*⁵⁴¹

Les conferències de pau, que seguiren la derrota espanyola en el conflicte bèl·lic, havien començat feia una setmana a París⁵⁴². Aquest fet només condicionava parcialment les consideracions de Bardina, ja que en essència eren les que venia repetint des de feia alguns mesos en les seccions de Lo Mestre Titas anomenades, significativament, "Espetechs" i "Trabucasso". El fracàs de la Restauració -"¡A enterra'!!", es titulava un poema que se li dedicava, a manera del Carnestoltes-, la desfeta econòmica, la immoralitat generalitzada, el paper de la reina regent Maria Cristina -anomenada *l'Austríaca* o *Donya Virtudes*, per les lloances papals i episcopals- o dels republicans, la pèrdua de les colònies i el tracte dispensat a l'Exèrcit i als soldats -els maltractats *quintos* d'avui havien de ser, quan els carlins defensessin la bandera, els herois de demà-, a més del carlisme com a únic

⁵⁴¹. VALCARLOS, "L'Inri", LMT, 8 octubre 1898, p. 3.

⁵⁴². Cfr. Cristóbal ROBLES, 1898: diplomacia y opinión, Madrid, 1991, pp. 301 i ss..

remei a tots els mals, eren llocs comuns⁵⁴³. I la transmissió de la seguretat del triomf de la *causa*, és clar:

*"Podrien faltar braços, podrien faltar fusells, podrien faltar canons, podrien decaure nostres esperances, podrien fracassar, com obra d'home que són, los plans més o meys sòlids de Carles VII; però no pot fallar mai ¡mail la justficia de Déu, qui no pot menys de fer triomfar una Causa, per la qual mil, deu mil, cent mil homes, han sacrificat sa vida i amb ella la família i ses riqueses."*⁵⁴⁴

En la qüestió dels eclesiàstics i la política, d'altra banda, cuejava encara en el jove Bardina el record de la seva sortida del Seminari de Barcelona. Hem vist més amunt la campanya contra aquesta institució. En el terreny eclesiàstic, en general, llançava una queixa semblant: per quina raó es perseguia als carlistes, mentre es deixava fer als que es declaraven, explícitament o de manera implícita, liberals. Així, amb motiu de l'escàndol provocat per l'assistència d'uns clergues a un acte carlí, escrivia aquest "trabucasso":

⁵⁴³. VALCARLOS, "Espetechs", LMT, 12 febrer 1898, p. 4; VALCARLOS, "A enterra'l", LMT, núm. extraordinari, 19 febrer 1898, p. 5; VALCARLOS, "Trabucasso", LMT, 26 febrer 1898, p. 4; VALCARLOS, "Trabucasso", LMT, 26 març 1898, p. 4; VALCARLOS, "Don Jaume de Borbón", LMT, 23 abril 1898, p. 3; VALCARLOS, "L'Exèrcit", LMT, 4 juny 1898, p. 2; VALCARLOS, "Cuadros disolvents I", LMT, 11 juny 1898, p. 2; VALCARLOS, "Cuadros disolvents III", LMT, 2 juliol 1898, p. 2; VALCARLOS, "Citas divertidas", LMT, 9 juliol 1898, p. 2; VALCARLOS, "Trabucasso", 23 juliol 1898, p. 4; VALCARLOS, "Las altas virtuts", LMT, 30 juliol 1898, p. 3; VALCARLOS, "¿Qui ha perdut las colonias?", LMT, 13 agost 1898, p. 2; VALCARLOS, "La llibertat republicana", LMT, 27 agost 1898, p. 3; VALCARLOS, "El "bú"", LMT, 10 setembre 1898, p. 2; VALCARLOS, "Los repatriats" i "Trabucasso", LMT, 17 setembre 1898, pp. 2 i 3; VALCARLOS, "Meditem...", LMT, 4 novembre 1898, p. 3; VALCARLOS, "Pour rire", LMT, 17 desembre 1898, p. 2; VALCARLOS, "Castelar", LMT, 3 juny 1899, p. 2; VALCARLOS, "Al poble", LMT, 10 juny 1899, p. 2. Entre els textos dedicats a Maria Cristina d'Àustria, potser el més interessant és el següent:

*"Quan el liberalisme no existia,
les reines sos tresors van empenyar
per poguer engrandir la monarquia
i conquistar colònies, mar enllà.
Avui, públicament, sens cerimònies,
(al segle dels progressos redentors)
hi ha... qui se'ns empenya les colònies,
per poguer conservar els seus tresors...
Raó té don Conrat:
Com han canviat los temps, ¡com han canviat!"*

VALCARLOS, "Trabucasso", LMT, 19 març 1898, p. 3.

⁵⁴⁴. VALCARLOS, "¡Triomfarem!", LMT, 10 març 1898, p. 2.

"O en política el clero pot ficar-se,
o no ho pot fer (com algun temps s'ha dit)
¿Sí? ¿Pot? Doncs ¿per què deuen castigar-se
als capellans carlistes de Madrid?
I si no pot ¿per què també no multen
al clero silvelista i liberal?
¿Per què no han castigat als que resulten
polítics defensors del trono actual?
Raó té don Peret:
Per uns, un bastó tort; per altres, dret."⁵⁴⁵

Tanmateix, Bardina constata una progressiva implicació dels eclesiàstics en la política de la Regència: "Fa cosa d'un any -escrivia a mitjan 1898⁵⁴⁶- que les teules i les mitres es fiquen en la política que és un contento." Apuntalaven el tron mentre censuraven aquells que s'implicaven en el Carlisme, és a dir en política, tal com reflectia un altre "trabucasso":

"Ja et veig, ja, pobre trono com tremoles
de tos immensos crims al vendabal,
i també com les teules espanyoles
voldrien, moltes, fer-te de puntal.
Però, el clero no-carlista no predica
que el capellà, polític no ha de ser?
No diu que des de Roma se'ns predica
que dintre el temple, ja tenim què fer?
Raó té don Òscar:
Hi ha teules... (el lector pot continuar)."⁵⁴⁷

El cardenal Sancha fou, entre els eclesiàstics espanyols, un dels que més

⁵⁴⁵. VALCARLOS, "Trabucasso", LMT, 9 abril 1898, p. 3.

⁵⁴⁶. Els exemples eren interessants: "Un tal Poyatos (rector de Madrid, molt conegut a casa seva), perora en teus públics alabant la Constitució vigent, qual article 11 (sobre la llibertat de cultes) val un imperi. El cardenal Sancha (molt senyor meu) panegiritza en lo Senat les altíssimes virtuts de l'Àustria, la qual permet s'alcin capelles protestants i Universitats netament heterodoxes. El Pare Llanas (el de la quadratura del cercle) posa a les estrelles als silvelistes i a sos germans de ventre, los pidalins, durant qual mando creixé la maçoneria i la immoralitat i la prostitució com no havien crescut mai. El bisbe de Barcelona (un dels més bons homes coneguts) advoca decididament per una pau deshonrosa per Espanya, avorrida pel poble. El jesuïta A. ha alabat tant a la Regenta. El canonge B. ha menjat amb ella. L'arquebisbe U..., etc. etc.." VALCARLOS, "Citas divertidas", LMT, 9 juliol 1898, p. 2.

⁵⁴⁷. VALCARLOS, "Trabucasso", LMT, 26 març 1898, p. 4. Així mateix, cfr. VALCARLOS, "Trabucasso", LMT, 5 març 1898, p. 3.

sobresortí en la defensa de les institucions i la dinastia que ocupava el tron⁵⁴⁸. I, en conseqüència, un dels blancs preferits dels carlins en els darrers anys de la centúria i, amb especial delit, de Lo Mestre Titas. Arran de l'aparició dels seus *consells* en 1899, Lo Mestre Titas menà una campanya contra el Cardenal primat -paralela a la del carlisme més oficial- en suport dels articles i fullet escrits, respectivament, pel president del Centre de carlistes, Julià Bosque, i per José Domingo Corbató. Bosque va publicar un article a Las Noticias amb el títol "El Parto del Cardenal Sancha"⁵⁴⁹, que generà un cert enrenou en la premsa conservadora i liberal. Des del setmanari humorístic carlista, després de reconèixer que aquest personatge "*quan escriu, no gasta ni ploma ni tinta*" sinó que ho fa "*amb un bitxo dels coents mullat amb vinagre*", se li feia costat⁵⁵⁰, igualment com després d'haver rebut alguns atacs des del diari oficiós del partit sobre la seva fillació. Bardina hagué de sortir en defensa del carlisme del catedràtic de francès de l'Institut de Barcelona⁵⁵¹. El P. Corbató, el publicista més heterodox del carlisme finisecular, al seu torn, havia afegit als dards enverinats que llançava a principi de 1899 des de l'exili parisenc contra Pey Ordeix -Bardina recomanava als seus lectors el fullet La campaña de El Urbión de Corbató⁵⁵²-, uns altres per

⁵⁴⁸. Cfr. Cristóbal ROBLES, "El primado de Toledo, Cardenal Sancha, y la unidad de los católicos en España", a I Congreso de Historia de Castilla-La Mancha. Tomo IX. Transformaciones burguesas, cambios políticos y evolución social (1), S.II., 1988, pp. 263-270.

⁵⁴⁹. J[ulián] BOSQUE, "El Parto del Cardenal Sancha", Las Noticias, 9 maig 1899, p. 1. Així mateix, cfr. José GIRBAU y SIVILA, "Sobre un artículo del señor Bosque", Las Noticias, 10 maig 1899, p. 1.

⁵⁵⁰. SAID, "Aclaracions", LMT, 13 maig 1899, p. 3.

⁵⁵¹. "*Tothom coneix al Sr. Bosque i no sóc jo qui sortiré a defensar-lo. El que tota sa vida ha militat en les files del partit, el que és fill d'un general carlista, el que ha fet una guerra amb les estrelles d'oficial finalment, el que és en l'actualitat president d'un Círcol Carlista, i rebut al Loredan pel Rei i el Príncep, el que té aquesta història està fora del còrcol per on bronzegen les bales enverinades disparades no amb molt bones intencions.*" VALCARLOS, "Sobre un folleto", LMT, 1 juliol 1899, p. 3. Cfr., també, VALCARLOS, "Aclaració", LMT, 8 juliol 1899, p. 4.

⁵⁵². "*Acabo recomanant eficaçment la nova producció de l'il·lustre escriptor carlista el P. Corbató, que entranya una lliçó evangèlica al Dr. Pey-Ordeix de les més ben donades. Venint de qui ve, dit està que conté doctrina sòlida, llenguatge florit i zel gran per la Religió i el Tradicionalisme.*" I, concloua: "*Los carlistes deuen llegir-la i propagar-la.*" VALCARLOS, "Bibliografía", LMT, 17 juny 1899, p. 2. L'obra del P. Corbató era venuda, entre d'altres llocs, a l'administració de Lo Mestre Titas. Cf. les respostes del P. Corbató a Bardina, a José Domingo CORBATÓ, "Maneras de combatir", LMT, 1 juliol 1899, pp. 2-3, i "El Urbionismo", LMT, 15, 22 i 29 juliol i 5 agost 1899, pp. 4. I, encara, resposta de Bardina, a VALCARLOS, "De Re Catholica. Carta al P. Corbató", LMT, 19 agost 1899, p. 3.

a l'arquebisbe de Toledo. Es tractava del llibre Los Consejos del Cardenal Sancha o Apología católica del Carlismo, que Lo Mestre Titas recomanava, a banda de reproduir-ne fragments, i la seva administració distribuïa⁵⁵³. El setmanari, per la seva banda, publicà diferents articles impugnant les tesis de Sancha i alguna poesia, a més d'un full titulat Opiniones del Cardenal Sancha, que enviaren gratuïtament a deu mil sacerdots⁵⁵⁴. Si bé d'aquest full en reivindicaven orgullosament l'autoria, en canvi es veien en l'obligació de negar qualsevol mena d'implicació en el virulent fullet El Cardenal Sancha y otros excesos⁵⁵⁵. En una nota l'atribuïen a uns joves "*que suposem assisteixen a un Centre d'ensenyança d'aquesta ciutat*"⁵⁵⁶. Joan Bardina mostrava la seva coincidència amb el fons del fullet, és a dir la impugnació dels Consejos, però no pas amb la forma:

*"Ara, quant a la forma, és un folleto asquerós. Tracta al Cardenal Primat de tonto, ignorante, simoníaco, embustero, miserable, patán, burro, palaciego y demás termes companys en porqueria i mal gust literari, tant que realment sembla redactat en una pesqueteria, o en les lloses d'un safareig, al compàs dels picadors."*⁵⁵⁷

Aquest fullet devia procedir de la ploma d'algun o alguns carlins catalans. El

⁵⁵³. José Domingo CORBATÓ, Los Consejos del Cardenal Sancha o Apología católica del Carlismo, Barcelona, 1899. Cfr. "¡¡Gran èxit!!", LMT, 12 agost 1899, p. 2; "¡Grandiós èxit!" i "Trabucasso", LMT, 19 agost 1899, pp. 2 i 3; LMT, 2 setembre 1899, pp. 3-4; "Als carlistas", LMT, 16 setembre 1899, p. 2, i "Lo respecte als Poders constituïts", LMT, 9 desembre 1899, pp. 3-4.

⁵⁵⁴. Cfr. ABEL, "Lo Cardenal Sancha", LMT, 29 abril 1899, p. 2; LO DEIXEBLE DE MANRESA, "No té res de lleig", LMT, 13 maig 1899, p. 2; LO MESTRE VELL, "D'actualitat", LMT, 27 maig 1899, p. 2; LO DEIXEBLE DE MANRESA, "Los figurins de moda", LMT, 27 maig 1899, pp. 2-3; "Nova aclaració", LMT, 27 maig 1899, p. 3; FLOR DE SANCH, "A Sancho", LMT, 27 maig 1899, p. 3 (aquest poema contra el cardenal Sancha, el feien signar, amb la mala intenció de sempre, a "Cosí de Rivera"), i "Un gran filòsof. Un gran alfonsí", LMT, 2 setembre 1899, p. 1 (és a dir, Balmes i Sancha). Joan Bardina, en la seva biografia d'Aparisi i Guijarro, aprofitava qualsevol ocasió per al·ludir al cardenal Sancha. Cf. VALCARLOS, Aparisi y Guijarro. Apuntes biográficos del que fue honra de España y gloria de la Comunion Tradicionalista, Barcelona, 1900. D'altra banda, a la Biblioteca Regional es distribuïa també un altre llibre sobre el cardenal Sancha: Observaciones que los Consejos del Sr. Cardenal Sancha han inspirado a Un Ciudadano español. Cfr. "Llibres", LMT, 14 octubre 1899, p. 2.

⁵⁵⁵. El Cardenal Sancha y otros excesos (Folleto de actualidad), Barcelona, 1899.

⁵⁵⁶. SAID, "Aclaracions", LMT, 13 maig 1899, p. 3. Cfr., també, "Nova aclaració", LMT, 27 maig 1899, p. 3.

⁵⁵⁷. VALCARLOS, "Sobre un folletó", LMT, 1 juliol 1899, p. 3.

diari oficiós del partit el va desautoritzar, mentre atacaven durament però amb suposada elegància al mateix arquebisbe de Toledo. Era, tanmateix, un problema de forma. Com bona part de les altres dissensions a l'interior d'aquest carlisme finisecular.

Els primers articles i polèmiques sobre catalanisme publicats i sostingudes a Lo Mestre Titas foren obra de Manuel Roger de Llúria. En el capítol anterior, hem pogut veure com, malgrat la seva joventut -la Biblioteca Popular Carlista l'havia assenyalat en 1896 com a un model per als joves carlins-, era un dels principals dirigents del carlisme lleidatà, al capdavant de la junta provincial, de periòdics o del cercle de la capital de la província. Era, així mateix, un catalanista convençut. I, evidentment, jove, carlí i catalanista, la seva tribuna havia de ser, com ho era per a Joan M. Roma o per a Joan Bardina, Lo Mestre Titas. Roger de Llúria abandonaria, com Bardina, el carlisme amb el nou segle, per tal d'ingressar en el catalanisme conservador. La seva obra més coneguda és L'As de Bastos, de 1901, una rèplica, divertida i intencionada, del llibre escrit per l'ex-governador de Lleida Martos o'Neale i per Amado amb el títol Peligro Nacional⁵⁵⁸. A l'alçada de 1898, no obstant això, Manuel Roger de Llúria col·laborava en nombroses publicacions carlistes i, en especial en dos setmanaris escrits en català i declaradament catalanistes: Lo Geni Catalá i Lo Mestre Titas. Aquestes publicacions carlines toparen constantment amb d'altres que els negaven el títol de catalanista, ja fos Las Cuatre Barras pel que fa a la primera o La Nació Catalana en el cas de la segona. Es tractava de revistes en l'òrbita de la Unió Catalanista, que feien gala de la seva exclusivitat catalanista⁵⁵⁹. En el cas de Lo Mestre Titas, en concret, malgrat que en alguna comptadíssima ocasió es criticés La Renaixensa -això era

⁵⁵⁸. M[anuel] ROGER DE LLÚRIA (PI-TO), L'As de Bastos. Jacó, tacó, tunda o filípica al follet Peligro Nacional escrit a miénca de bon país per D. Joseph Martos O'Neale y D. J. Amado y Reygondaud, Lleida, 1901. Cfr. Josep LLADONOSA i PUJOL, Història de Lleida, vol. II, Tàrraga, 1974, p. 778, i Romà SOL i Maria del Carme TORRES, Lleida i el fet nacional català (1878-1911), Barcelona, 1978.

⁵⁵⁹. Ben aviat veurà la llum un llibre de Joan-Lluís MARFANY sobre els catalanistes en el tombant de segle, que, si atenem als avenços que fins ara s'han pogut veure, oferirà una visió renovada i consistent sobre una temàtica prou desgraciada pel que fa a investigacions: molt abundants, però poc clarificadoras.

cosa, de fet, del Correo Catalán⁵⁶⁰, el foc s'obria contra joves abrandats com ells mateixos, amb els quals competien en ingeni, originalitat i exaltació. Així doncs, La Nació Catalana, un quinzenari que havia substituït Lo Regionalista (1895-1898) el març de 1898, dirigit per Josep Mallofré i amb redacció a l'associació catalanista que presidia Lluís Marsans, era la publicació que sublevava Roger de Llúria⁵⁶¹. Primer, per uns comentaris sobre la possibilitat d'adscriure Catalunya a França, que feien que exclamés "*¡Visca Espanya amb honra! ¡Visca Catalunya espanyola! ¡Fora els afrancesats i els insurrectes peninsulars!*"⁵⁶²; en segon lloc, per un article de R. Prats on aquest argumentava que el carlisme no només no era catalanista sinó que es tractava d'un partit anti-català⁵⁶³. "*Confesso ingènuament -escrivia el carlista lleidatà sobre l'article de Prats- que poques vegades he sentit més tonteries, dites amb més poques paraules, si s'oblida, per lo antipatriòtica, aquella estúpida frase de "fem-nos francesos" vomitada, més o menys veladament, en les columnes de La Nació Catalana.*" Després d'un minuciós comentari, fragment per fragment, conclouia:

"Però... què han de sapiguer, ni què han d'entendre de carlisme, aquests catalanistes d'ahir, sens història, sens vida, sens personalitat en lo camp de la política, crisàlida que sens relleu propi ni del niu pot sortir encara; com se pot comparar amb lo grandíós roure vell del carlisme, qual bandera regionalista, seixanta anys desplegada, és coneguda per tota Europa, i desitjada avui per tota Espanya, com a remei únic als mals que ens afligeixen i destrossen lo cor de la mare Pàtria.

¡Catalans renegats! ¡Catalans renegats, nosaltres!

No; los catalans renegats, són los que treballen perquè lo sol de la llibertat regional, i el brill de l'autonomia catalana no resplandeixin com astre de regeneració sobre la terra de nostres avis; los catalans renegats són los que en aquests moments

⁵⁶⁰. Cfr. UN MIQUEL, "Los renaiensos... a las urnas", LMT, 26 març 1898, p. 3.

⁵⁶¹. Cfr. Lluís MARSANS, "La Nació Catalana. Ahir i avui", La Nació Catalana, núm. 1, 2 agost 1932, [p. 1]; Joan TORRENT i Rafael TESIS, Història de la premsa..., vol. I, pp. 172-174.

⁵⁶². "*Sóc català; no vull ser francès; vull barretina, no vull cofies; vull la sardana, no vull marselesa; vull ser dels que al Bruc vānceren, no dels que del Bruc fugiren.*" [Manuel] ROGER DE LLURIA, "¡Perdoneu-los. Senyor...!", LMT, 30 juliol 1898, p. 2.

⁵⁶³. R. PRATS, "Als catalans afiliats al Carlisme", La Nació Catalana, 30 juliol 1898, p. 2.

solemnes pensen en fer-se francesos, horrible heretgia i espantós mot que per sí sol llença l'anatema sobre els quins tals pensen; catalans renegats són los quins se converteixen en mambissos i filibusters i volen abandonar la mare perque es veu pobre i desolada."⁵⁶⁴

Prats publicà, acompanyat d'una "engruna", un segon article a La Nació Catalana, on, a banda de polemitzar amb Roger de Llúria, seguia intentant de mostrar la no catalanitat del carlisme, en aquesta ocasió a partir de la conducta dels seus dirigents i del mateix partit⁵⁶⁵. La resposta del jove advocat lleidatà fou doble. En primer lloc, en referència a les qüestions personals; segonament, per rebatre els arguments de Prats. Des del quinzenari catalanista, s'havia aconsellat Roger de Llúria que canviés de pseudònim, ja que utilitzar el nom d'un il·lustre personatge de la història de Catalunya pressuposava poc respecte per "nostres hèroes" i massa presumpció per a un periodista. L'article que veia la llum a Lo Mestre Titas del 20 d'agost de 1898, era una divertida reflexió sobre la "planxa" de l'escriptor catalanista. Així, començava:

"Jo em torno boig, estic desesperat, lo que em passa a mi, no passa a ningú del món; si tenia una pistola, potser faria un disbarat dels grossos.

¿Què no ho saben?

Jo, no sóc jo; perque jo sóc un altre."

I, abans de prosseguir amb el joc del "jo no sóc jo", assegurava:

"Amb lo nom de Manuel M^o ROGER DE LLURIA i Mensa, consto al Registre Civil, amb eixos nom y apellidos, tinc estesa una partida de Baptisme, amb eixos nom y apellidos tinc estesos mos títols acadèmics, amb eixos nom y apellidos tinc firmats gran número de documents oficials i públics."

Per tant, Roger de Llúria no era cap pseudònim, sinó el seu propi cognom -

⁵⁶⁴. (Manuel) ROGER DE LLURIA, "¡Pobre gent!", LMT, 6 agost 1898, p. 2.

⁵⁶⁵. R. PRATS, "Als catalans afiliats al Carlisme", i "Engrunas", La Nació Catalana, 15 agost 1898, p. 2.

"il.lustre, és veritat, però meu, ¿ho entén? ben meu"-, i, per tant, sol.llicitava una rectificació a La Nació Catalana i els aconsellava que "*una altra vegada, entéressen abans de fer una planxa com aquesta*"⁵⁶⁶. La segona part de la resposta apareixia la setmana següent i consistia, com en la que féu al primer article de Prats, en un comentari paràgraf rere paràgraf del text, ja fos sobre la utilització del castellà per part dels carlistes, ja sobre la direcció del Correo Catalán, que Prats considerava -en referència a Salvador Morales, redactor en cap, però no director, que era Llauder- "*subjecte a la direcció d'un home que no parla com nosaltres*", el respecte dels carlins a les províncies o l'existència de diputats *encasillats*, com ara Llorens al districte d'Olot. En un moment de l'article, Roger de Llúria exclamava: "*¡Vostè tot ho vol defensar amb la llengua! I, cregui, hi ha moltes coses que s'han de defensar d'altra manera.*" Allò que més importància tenia era la doctrina que s'exposava i la bondat amb què es defenia. I, al costat d'aquestes, "*lo escriure en català o no, és pecatti minutti, que ni fa, ni fum*". I, a més a més, la intenció del carlistes no era de regenerar exclusivament Catalunya, sinó totes les regions espanyoles. Roger de Llúria volia donar per acabada la polèmica amb Prats, ja que la creia inútil. Tal com escrivia en referència al seu contendent: "*Vostè es posa en ridícul, i a mi em dona massa feina.*"⁵⁶⁷ Tanmateix, la voluntat del dirigent carlista lleidatà no s'acomplí, ja que agafà novament la ploma per respondre un parell de comentaris ("*engrunes*") inserits a La Nació Catalana, sobre els dubtes que els quedaven a l'entorn del cognom o pseudònim i per a reafirmar-se en tot el que contenia el darrer article de Prats, a més, és clar, de comentar que ja els resultava evident que als carlins "*lo mateix els té la llengua pròpia que la del dominador*"⁵⁶⁸. Amb la reproducció d'alguns fragments del quizenari catalanista i uns quants comentaris sarcàstics, Roger de Llúria enllestia un article que concloïa de bell nou amb la voluntat de tancar la discussió: "*!... p,*

⁵⁶⁶. [Manuel] ROGER DE LLURIA, "A La Nació Catalana. ¡Quina planxa!", LMT, 20 agost 1898, p. 2.

⁵⁶⁷. [Manuel] ROGER DE LLURIA, "Anem seguint", LMT, 27 agost 1898, p. 2.

⁵⁶⁸. "Engrunas", La Nació Catalana, 30 agost 1898, pp. 2-3.

r, o, u, prou."⁵⁶⁹ I, de fet, malgrat que seguí col.laborant a Lo Mestre Titas, no va prosseguir aquesta polèmica⁵⁷⁰. No era necessari. Joan Bardina ocupà el seu lloc.

"Ofrena al Senyor Prats", era el títol del primer article de Bardina en aquesta disputa. Les malintencionades consideracions de l'ex-seminarista en els primers paràgrafs, en referència a la batussa Prats-Roger de Llúria, donen una idea del to, satíric com era norma, de l'escrit:

"Jo els vegí sortir a la palestra, los he seguit pas a pas, los estic observant encara. Jo, doncs, los puc jutjar imparcialment, ja que, mirant-me els toros des de la barrera, no em trastoca cap mena de prejudici.

Doncs ho dic ben alt i clar: en Prats té la raó. ¿Què es pensava en Roger de Llúria, que encara que no sia pseudònim, és capaç de fer fer una planxa a qualsevol? Los arguments d'en Prats són tan lògics, ses provas tan claras, sos raciocinis tan naturals, racionals i demés acabats en als (com animals) que no puc menys de saludar, boina en mà, a aqueix caletre extraordinari, llumanera de la ciència catalanista i martell (i mall i tot) del carlisme català."

Un total de vint pensaments, com els anomenava Bardina, "*espigolats pels jardins catalanistes*", componien l'article, amb algunes referències directes a Prats i a la polèmica amb Roger de Llúria, però sobretot farcida d'al.lusions a alguns dels temes que s'hi havien tocat, que es contrastaven amb actuacions i declaracions dels catalanistes: calúmnies catalanistes contra els carlins, escriure en castellà -aquest "*pecat mortal i no sé pas quants anys de purgatori després de perdonat*", que també cometia Prat de la Riba-, el lloc de la religió catòlica, la inconseqüència dels catalanistes -en les declaracions contradictòries de l'un a l'altre, en la crítica a les *corridas*, en defendre el

⁵⁶⁹. [Manuel] ROGER DE LLURIA (i no és pseudònim), "Dos paraulas". LMT, 10 setembre 1898, p. 3. En el mateix número del setmanari es publicava una carta del carlista lleidatà, on donava les gràcies als autors de les "*nombrosíssimes cartes de felicitació*" que havia rebut, amb motiu de la polèmica amb La Nació Catalana. Cfr. Manel Marfà ROGER DE LLURIA, "Sr. Director de LO MESTRE TITAS", LMT, 10 setembre 1898, p. 2.

⁵⁷⁰. R. PRATS, "Als catalans afiliats al Carlisme", La Nació Catalana, 30 setembre 1898, pp. 1-2.

català a ultrança i posar els noms de Mercedes o José María als fills, en emprar confusament els termes nació i estat, etc.- o, entre d'altres, l'escissió joves-vells a l'interior del catalanisme⁵⁷¹. No cal afegir, em sembla, que Roger de Llúria s'afanyà a felicitar Bardina, tot aprofitant per tirar algunes floretes a Prats, des que era un dels "que va deixar lo rei Herodes" fins assegurar que pertanyia als que "pensen amb los talons i escriuen amb los peus"⁵⁷².

El silenci de Prats i de La Nació Catalana, relatiu tanmateix⁵⁷³, no

⁵⁷¹. Sobre les incongruències catalanistes en el tema de les curses de braus:

"Los toros és costum castellana. Luego han de criticar-se. Jo també els critico, però per que és costum bàrbar. Qüestió d'apreciacions que tampoc té res de particular. Lo que sí, és particular, és que en Narcís Verdaguier, director de La Veu de Catalunya, després de condemnar les corridas, assistí a elles, amb la seva senyora. I en carretel.la descoberta. I sí no que ho diga lo seu parent el genial poeta Mossèn Cinto."

O en la qüestió de la llengua:

"I sobre que diem fueros i no furs, preguntem al senyor Prats lo que ja li digué en Roger: ¿s'ha enterat dels Qufes catalanistes quals fills responen als noms de Mercedes, Pepito, José María i demás? Poden citar-se molts casos. Recordem al senyor Prats aquell adagi: No mentar la soga en casa del ahorcado; o la sentència de Jesús: ¿qui pot tirar la primera pedra?"

Sobre la separació joves-vells catalanistes:

*"Estàvem uns quants catalanistes i jo.
-Que en Duran i Bas això; que en Rubió i Ors allò; que en Balaguer així; que en Guimerà axàs; que en Permanyer patim; que en Trullol patam...
-¿Però no són vostres quefes? -tingui que dir-los-hi.
-Sí, però són vells, inactius, retrògrades...
¡I visca la disciplinal La gent vella ja no serveix. ¡Olé, por la gente joven!"*

VALCARLOS, "Ofrena al Senyor Prats", LMT, 22 octubre 1898, p. 2.

⁵⁷². [Manuel] ROGER DE LLURIA, "¡Xóquilal", LMT, 29 octubre 1898, p. 2.

⁵⁷³. El 31 d'octubre publicaven l'engruna següent:

*"Sembla que el nostre amic R. Prats, té la gràcia de fer sortir de cassola els carlins. Res més, que dos articles de plana, dedica Lo Mestre Titas, a... ¿com ho direm? a burlar-se de l'article d'en Prats i a voler trobar contradiccions entre els catalanistes. No tingui por de que el contestem. Hauriem de pagar-los amb la mateixa moneda, i no acostumem a rebaixar-nos. Lo que farem, serà treballar per a treure llana de la gent que de bona fe segueixen encara al carlisme.
Un bon català, no ha d'obeir cap cacic, ni de Madrid, ni de Venècia."*

"Engrunas", La Nació Catalana, 31 octubre 1898, p. 3.

impediren una nova intervenció de Joan Bardina, que començava comentant, precisament, l'"ensopiment en què ha quedat aqueix Quijote catalanero, desfacedor d'entuerros *carlistas* i amparador de donzelles catalanistes a la moderna usanza". Per tal d'animar-lo, s'havia decidit a fer una segona ofrena, amb noves mostres d'incongruència i contradicció catalanista, des de La Renaixensa -acusada de "*pecadora pública*" pel fet de treballar el diumenge per a treure una edició el dilluns al matí- a La Talia Catalana, de La Nació Catalana a l'Assemblea de Manresa, tot passant per Prats i Prat de la Riba. La conclusió era clara: els catalanistes, entre "*contradiccions, baralles i enredos*", constitueixen una veritable olla de cols⁵⁷⁴. Nou silenci. I, en conseqüència, canvi de tàctica. Bardina feia una crida a deixar de banda les disputes anteriors, a comparar programes i a incidir en les coincidències entre uns i altres. D'aquesta forma, escrivia:

"Nosaltres creiem que, en regionalisme, no es diferencien catalanistes i carlins, sent per lo tant il.lògica i contraproduent aqueixa desunió que va accentuant-se, quan deuríem esperar units, los que igual pensem, l'instant solemne de salvar la Pàtria i redimir a Espanya. Oblidant, doncs, discussions passades, esperem dues coses de La Nació Catalana: que ens diga sa opinió sobre la comparació que segueix i que ens exposi concretament les dificultats que li ocorreixin. Així ho farem nosaltres lleial i francament i esperem ser contestats amb lleialtat i franquesa catalanes."

La comparació que seguia era entre els dotze principals punts del regionalisme catalanista, extret de les Bases de Manresa i de la Doctrina catalanista, i del regionalisme carlí, basat en els manifestos de don Carlos i els textos d'Aparisi i Guijarro, Vázquez de Mella i el comte de Doña Marina. Un "*Esperem contestació*", tancava l'article⁵⁷⁵.

⁵⁷⁴. VALCARLOS, "¡Olé ya! u Ofrena número dos", LMT, 12 novembre 1898, pp. 2-3.

⁵⁷⁵. VALCARLOS, "A La Nació Catalana", LMT, 26 novembre 1898, p. 2. Aquest article fou publicat també com a full solt, en tant que suplement d'aquest número de Lo Mestre Titas.

La resposta arribà, malgrat que es féu esperar una miqueta⁵⁷⁶. Al cap de dues setmanes, La Nació Catalana acceptava la discussió, malgrat que amb algunes reticències sobre el resum fet per Bardina de les Bases de Manresa en el document de debat, o bé sobre la naturalesa de la documentació carlista que s'hi aportava. En tot cas, com a prova de bona voluntat, el jove publicista carlí reconeixia que el seu partit s'havia ocupat massa poc del regionalisme. Així, escrivia:

*"sàpiga que no serem nosaltres los que dissimularem aqueixa falta dels carlins catalans en ocupar-se ben poc de la qüestió regionalista. No obstant hem d'advertir que ni en lo camp catalanista hi ha regionalistes tan propagandistes com en Mella, en Cerralbo, en Eneas; que nosaltres, gent pràctica, fem ressaltar més lo del dia; la legitimitat i la religió en la primera guerra, la qüestió política en la darrera i avui la qüestió social, és dir, lo regionalisme; que aquest olvido de molts carlins en aqueixa qüestió, res té a veure en si som o no regionalistes"*⁵⁷⁷.

De la nova polèmica entre Lo Mestre Titas i La Nació Catalana sobresortien alguns elements⁵⁷⁸. En primer lloc, les formes, amb una correcció i seriositat inusual. Bardina reconeixia un "*llenguatge inusitat en catalanistes, tractant-se de carlins*", mentre que els catalanistes qualificaven la discussió de "*formal i honrada*". Segonament, les principals diferències, que, des del punt de vista dels redactors de La Nació Catalana, eren moltes i variades. En destacaven, tanmateix, que el catalanisme no era un partit polític, ans una idea nacional, que el regionalisme dels carlins era d'ocasió -acusació que sublevava especialment Bardina-, que el carlisme no volia anar més enllà de l'autonomia administrativa, que la monarquia no era imprescindible i, finalment, que el seu

⁵⁷⁶. Entremig, Bardina encara donà a la llum un article on analitzava l'autonomisme dels polaviejistes, i dels federals, que poc després inclouria en el fullet Catalunya y els Carlins (Barcelona, 1900), tal com veurem més endavant. Cfr. VALCARLOS, "Catalanistas y carlins", LMT, 10 desembre 1898, p. 2.

⁵⁷⁷. VALCARLOS, "Catalanistas y carlins", LMT, 24 desembre 1898, p. 2.

⁵⁷⁸. Joan Bardina va publicar quatre articles en el marc d'aquesta polèmica: VALCARLOS, "Catalanistas y carlins", LMT, 24 desembre 1898, 7 i 21 gener 1899, i 11 febrer 1899, pp. 1, 1-2, 2-3 i 2. Quatre, així mateix, per part del quinzenerari catalanista: "Contestació als carlins", La Nació Catalana, 15 i 31 desembre 1898, i 15 i 31 gener 1899, pp. 1, 1, 1-2 i 2.

catalanisme conduïa necessàriament a la independència de la pàtria catalana. En aquest darrer punt, Bardina no hi veia concòrdia possible. En tercer lloc, les desconfiances lògiques: mentre que La Nació Catalana veia en les propostes de *Valcarlos* una maniobra per a captar catalanistes incautes, Bardina els acusava, en els primers articles, de no cenyir-se a la discussió i cercar més les diferències irreconciliables que les coincidències. Per últim, la reconeguda heterodòxia de Bardina, en relació al carlisme oficial -d'aquí alguna topada pública amb Benigno Bolaños⁵⁷⁹-, en aquests punts. Quan s'acusava de castellanista -com havia fet amb contundència Prats anteriorment- el carlisme català, per exemple, afirmava:

"Que nostra premsa està escrita en castellà; que respectem en nostra organització la divisió provincial; que votem per districtes catalans a fills d'altres regions; que donem als forasters llocs de confiança; que cap carlista es pren la pena d'escriure sos llibres en català...; és veritat, amiga Nació, però entengui que la premsa no és fi, sinó medi; que lo mateix l'hi diria de lo de les províncies; que, segons los mateixos catalanistes, tot castellà, francès, etc., pot obtenir càrrecs a Catalunya, si està naturalitzat en ella.

I no obstant eixes raons, que proven lo poc fonament dels càrrecs que ens fa el periòdic catalanista, sàpiga que deplorem amb tot lo cor certs procediments i certes coses, que no concretarem, ja perquè sabrà La Nació a que ens referim, ja perquè sense disciplina, que és la forma, los nervis d'un partit, no es va enlloc."

La resposta de Roger de Llúria havia estat ben diferent, davant d'unes mateixes acusacions. Hi havia un altre punt on la peculiaritat del carlisme de Bardina era notable: la contundència amb què afirmava que "*primer és la Pàtria que el Rei*". El programa carlista sempre havia previst recursos per tal d'il·legitimar el monarca, però les asseveracions del jove publicista, base del seu catalanisme, estaven patinades de radicalitat:

"El dia en què Carlos VII es declarés centralista; el dia en què es borrés del programa carlí les hermoses paraules: autonomia i llibertat; el dia en què per a ser carlí s'hagués de renunciar a la

⁵⁷⁹. Cfr. VALCARLOS, "Regionalisme", LMT, 24 març 1900, pp. 2-3.

llibertat de la Pàtria, jo, i tots los carlins en pes, abandonaríem ¿per què no dir-ho? el que avui nos té disposats a obeir-lo sens objeccions de cap mena. Però mentre la democràcia sia l'ànima del programa carlista; mentre l'autonomia i la legitimitat sian, com avui, dolces germanes; mentre la personalitat de les regions tingan en Carlos VII a un acèrrim defensor, carlistes serem i carlistes incondicionals.

És necessari repetir-ho: Primer la Pàtria que el Rei; però, si, com avui, la bandera de la legitimitat és inseparable de la bandera de la Pàtria ¿pot defensar-se a aqueixa, sens fer cas de la primera? ¿Es pot ser autonomista sens ser carlista?

Vet aquí per què som i serem carlins."

La nova irrupció en escena, al cap d'uns quants mesos, de R. Prats -amb motiu de la carta que don Carlos havia dirigit, el mes de novembre de 1899, al general carlista Moore-, no aconseguí de generar una nova polèmica, a causa del que es considerà un incompliment, per part del col.laborador de La Nació Catalana, de les estrictes normes imposades per Bardina per a la discussió, en el sentit d'acotar-la, per una banda, i per l'altra, que cada periòdic hagués de recollir allò que en l'altre s'havia afirmat, a fi i a efecte d'evitar tergiversacions. El jove publicista carlí era contundent:

*"Amb la mala fe, no hi ha discussió possible. (...). La franquesa catalana no la coneixen, per lo vist, La Nació ni el Sr. Prats; els agrada més discutir a l'estil bizantí i toca-tabalero dels diaris de la capital de la Manxa."*⁵⁸⁰

Fins aquí les polèmiques. Per a comprendre, tanmateix, les propostes del carlisme catalanista de Joan Bardina serà més útil d'acudir a dos fullets de l'autor, que recollien i ampliaven els arguments de totes les anteriors

⁵⁸⁰ VALCARLOS, "Polémicas", LMT, 9 desembre 1899, pp. 2-3; VALCARLOS, "Catalunya y 'ls carlistas", 16 desembre 1899, p. 1, i VALCARLOS, "Polémicas", 23 desembre 1899, p. 3. La citació prové del darrer article. Els articles de Prats: R. PRATS, "Als catalans afiliats al Carlisme", La Nació Catalana, 30 novembre 1899, 15 i 31 desembre 1899 i 15 gener 1900, pp. 2, 2, 3 i 3. Prats es defenia de les acusacions de Bardina, tot assegurant que mai l'havia insultat ni tampoc compromès a copiar els articles. En l'article de 15 de gener, Prats acceptava una discussió oral i pública sobre el regionalisme amb Bardina, a qui convidava a passar per la redacció de La Nació Catalana per acabar-ne de concretar els detalls. No es celebrà, però. Em sembla -i, ho dic així, ja que no he localitzat els números de gener i febrer de Lo Mestre Titas- que fou a causa d'una prohibició del cap regional carlista, Lluís M. de Llauder. Les pistes per a interpretar-ho d'aquesta forma, a Joan BARDINA (VALCARLOS), Catalunya y els Carlins, Barcelona, 1900, p. 3, i [Joan] BARDINA, "Quatre observacions", La Veu de Catalunya, 27 abril 1903, ed. vespre, [p. 2].

discussions. Es tracta de Catalunya Autònoma i Catalunya y els Carlins, editats, respectivament, els anys 1899 i 1900. El primer aparegué cap al mes d'agost a la Biblioteca Regional, i, consegüentment, Lo Mestre Titas se'n convertí en propagandista, com ja havia fet amb el llibre del P. Corbató, mentre que la resta de la premsa carlina l'acollia amb elogis -"Con acierto y claridad se resume la doctrina carlista respecto al regionalismo", assegurava el Correo Catalán- i la catalanista amb silenci. Els principals representants d'aquesta darrera, escrivia Bardina, "no s'han dignat dir als seus llegidors que els carlistes catalans defensen un regionalisme radicalíssim"⁵⁸¹. Les vendes, en tot cas, foren notables, tot anunciant-se, ja a principi de març de 1900, una segona edició, una volta esgotats els deu mil exemplars de la primera⁵⁸². El fullet Catalunya Autònoma constava de tres parts⁵⁸³. En la primera, de caràcter introductori, el jove publicista exposava l'interès que progressivament s'estenia pel programa carlista, en uns moments en què la definitiva batalla entre liberalisme -"liberalisme corromput"- i carlisme s'apropava. Entre les idees fonamentals del programa, l'autonomista sobresortia a bastament. Així,

"Catalunya, la filla del treball i del progrés, està resolta a no sofrir més centralitzacions tiràniques ni despòtiques ingerències. (...) Perque si, a pesar de l'horrible explotació de què es víctima, és encara Catalunya rica i adelantada, ¿què no podria ser amb un

⁵⁸¹. Cfr. "¡Importantísimi folleto d'actualitat!", LMT, 12 agost 1899, p. 3; "Notas bibliográficas", CC, 24 agost 1899, ed. matf, p. 6 (d'aquí la citació del Correo Catalán): "Catalunya Autònoma", LMT, 2 setembre 1899, p. 4; LMT, 9 setembre 1899, pp. 2-4; "Catalunya Autònoma", LMT, 16 setembre 1899, p. 4 (la darrera citació prové d'aquesta nota). D'altra banda, el setmanari "dedicat al foment de l'escena catòlica", Lo Teatro Catòlich, dirigit per Josep Font i Fargas -membre, així mateix, de la redacció de Lo Mestre Titas i a qui, en 1900, Bardina dedicaria el fullet Catalunya y els Carlins-, escrivia sobre Catalunya Autònoma: "En aquest folleto se concreta amb claredat lo Programa dels carlistes, baix sos distints punts, però principalment baix la part regionalista, com indica el títol. De sa lectura n'hem tret clar que el Regionalisme carlista, afirmant per una part la unitat de l'Estat espanyol, és per altra part molt més radical que el dels federals i hasta que el de les Bases de Manresa. No és polític LO TEATRO CATÓLICH; però, com bon fill de Catalunya, no pot menos d'ansiar per la seva pàtria una prompte i radical autonomia, dónguila qui la dongui. Per això davant de les vergonyoses promeses de descentralització incolora que ha fet lo govern actual, davant de les mateixes divisions dels catalanistes, nos agrada que un partit polític tan important, afirmi amb tanta claredat la personalitat de Catalunya." "Bibliografía", Lo Teatro Catòlich, 13 agost 1899, (p. 1).

⁵⁸². "Catalunya Autònoma", LMT, 3 març 1900, p. 2.

⁵⁸³. [Joan BARDINA], Catalunya Autònoma (Folleto d'actualitat), Barcelona, 1899.

règim radicalment autonòmic? Catalunya està unida a les demés regions amb llaços purament polítics. Distinta és sa llengua, diferents ses costums, desigual son caràcter, distints son origen i sa raça; i mentre les demés regions estan fa segles estacionades en la via del progrés, com el Marroc, d'on descendeixen, Catalunya és de les comarques més riques i adelantades d'Europa, pagant-se en ella sola més contribució que en les 26 províncies andaluses, castellanes i lleoneses."

Catalunya havia patit dos processos de centralització: en primer lloc, el promogut per Felip V, un "*Príncipe venjatiu*", amb l'abolició de les llibertats del país; i, segonament, l'impulsat pels liberals, que comportava, encara, uns graus més alts de centralisme. Els carlins sempre havien lluitat contra això, des del Filósofo Rancio en endavant. I, en especial, els catalans. "*Dues guerres carlistes han sostingut los carlins en tota Espanya -afirmava Bardina-, i en Catalunya sol sis guerres, i això no pot menos de fer pensar a tots los regionalistes catalans. És que, com hem vist, los liberals han sigut sempre essencialment centralitzadors; i els carlistes, al revés, han afirmat sempre ses idees regionalistes.*" La posició que liberals i carlistes adoptaven en relació a Catalunya, era diametralment oposada. Mentre que els primers només pensaven en explotar-la, pels altres es tractava de

"la regió primera de l'Estat, qual indústria s'ha de fomentar, qual comerç s'ha de protegir, qual autonomia administrativa i política s'ha de reconèixer i jurar, mai concedir i donar, que no es pot regalar lo que és de llei i de justícia; Catalunya, en fi, segons los carlins, té una missió providencial per a complir: té d'infundir a les demés regions espanyoles hàbits de treball, desitjos de progrés, aspiracions d'engrandiment i d'adelanto; té de ser la regeneradora de les nacions ibèriques i més tard de les nacions llatines, de les quals serà la primera en tots los ordres de la vida."

Per tant, mentre els partits liberals eren els botxins de Catalunya, el carlista en tenia una noble idea, tot conformant-lo els autonomistes convençuts i de tota la vida. Els entusiastes de Catalunya, en definitiva.

A fi de concretar tota aquesta sèrie de plantejaments, Bardina procedia,

a la segona part del fullet, a exposar el programa del seu partit -"punt per punt i més clar que la llum"-, en base als documents oficials⁵⁸⁴, per tal de fer conèixer com seria la Catalunya carlista. Un total de vint-i-sis punts el conformaven. El primer contenia els dos principis fonamentals, indiscutibles, que eren els següents:

"1er. l'Estat espanyol és una Confederació indissoluble de tantes Regions com Regnes, Principats, Províncies i Senyorius lo formaven antigament. Ni les Corts, sense força major, podran enajenar cap part del territori de l'Estat, declarant així impossible el separatisme. 2on. Les Regions són veritables persones jurídiques, i, per lo tant, del tot independents de son Govern interior. Ni les Corts tenen poder per a conculcar l'autonomia de les Regions, que com a conseqüència de causes naturals, és indestructible. Així, elevant a principi la descentralització del Poder, és impossible el despotisme."

En conseqüència, mentre l'absoluta independència era refusada per principi, s'afirmaven tan radicalment com era possible les autonomies administrativa i econòmica, i jurídica i política (1). Existiria un poder central, comú a tot l'Estat-Confederació, constituït pels poders legislatiu, executiu i judicial, que s'ocuparia de les qüestions generals de l'Estat, mentre que cada regió tindria els seus propis organismes en tots tres nivells (2). A més a més, la comarca - la comarca natural, una volta suprimides les províncies⁵⁸⁵ - i el municipi, amb les seves relativa autonomia i furs propis, acabarien de conformar el poder de la regió (3-4). La reflexió que iniciava el punt següent (5), sobre Catalunya, era interessant:

"Hasta la mateixa etimologia de les paraules nos diu que Catalunya, i no Espanya, és la Pàtria i Nació dels catalans. Espanya no és més que un tot polític, un Estat semiartificial, una Confederació, però Estat i Confederació indestructible (nº 1)."

⁵⁸⁴. Documents que anaven, si atenem als exemples posats per l'autor, des de les proclames i cartes de don Carlos fins a l'Acta de Loredan, dels escrits i discursos d'Aparisi i Guijarro als de Vázquez de Mella, dels textos de Ponce de León als de Roger de Llúria, o bé, des dels articles d'El Correo Español als de la Biblioteca Popular Carlista.

⁵⁸⁵. "Suprimida la actual artificial divisió en províncies, les Regions queden dividides en Comarques naturals, formades per Municipis units històricament per necessitats comuns."

La conseqüència d'aquest plantejament era que Catalunya seria sobirana en el seu govern interior, tot recuperant els "*antics democràtics organismes*": les Corts catalanes -poder legislatiu-, que es reuniria un cop a l'any i estarien constituïdes per diputats escollits pels gremis, sense sufragi universal, partits polítics ni parlamentarisme, els tres grans mals de la societat del moment⁵⁸⁶; el Ministeri del Principat (abans anomenat Diputació) -executiu-, dividit en ministeris o departaments⁵⁸⁷, i la Suprema Audiència de Catalunya -judicial-, amb tribunals de justícia a cada comarca i als pobles jutges de pau. Tots aquests organismes es reformarien d'acord amb les exigències de la vida moderna (5-10). Els empleats de les administracions -només els absolutament necessaris, però ben retribuïts- haurien de ser "*fills de la terra, o per naixement o per naturalització*" (11)⁵⁸⁸.

⁵⁸⁶. "Tindran a son càrrec: a) fixar nostres lleis civils, administratives i criminals, reformant los antics còdecs segons les necessitats modernes; b) reformar en lo pervindre aquestes lleis fonamentals; c) establir los impostos i contribucions necessàries; d) totes les demás funcions sobiranes, no inherents al Poder Central. Les Corts se reuniran un cop a l'any en temps determinat i lloc distint, renovant-se los diputats dintre d'un temps que s'establirà. El càrrec de diputat és incompatible amb el de Conseller de Companyies poderoses, com també amb tot honor, empleo i destí, que no sia guanyat per rigurosa oposició. El diputat respon davant dels gremis electors, els quals podran donar-li ordres, i hasta destituir-lo, mediant el mandato imperativo. Així ni el diputat serà un lacai del poder executiu, ni votará contra la voluntat de la majoria de sos electors."(6). Les eleccions, d'altra banda, les portarien a terme "los caps de casa sens taxa legal, agrupats en Gremis que representin en lo possible totes les manifestacions de la vida del poble, és a dir: Agricultura, Indústria, Comerç, Propietat, Capacitat (Universitats, etc.), Moralitat (Clero), Noblesa, Exèrcit i Viles principals." D'aquesta manera, doncs, una vegada "abolit lo sufragi actual que és una mentida, i castigant tota influència física o moral, seran les Corts veritables representants dels interessos del poble, no com avui, una il·legítima Assemblée de famolencs, disposats a assaltar tots los destins i sempre a la disposició de totes les injustícies i de tots los despotismes. Mediant l'elecció per Gremis, desapareixeran també los partits polítics, fonament del Parlamentarisme i gangrena de la societat actual."(7). Sobre el parlamentarisme, s'escriu: "Una experiència, per cert ben trista, de 80 anys nos demostra que el parlamentarisme és el sistema més car, més estèril per a produir el bé, més substituït per arruinar a un poble. En ell no es busca més que la glòria pròpia i els aplausos personals, escala única per a pujar, en aquest substituït sistema, que posa els interessos sagrats de tot un poble en mans dels xaraires d'ofici."(8).

⁵⁸⁷. "Són los Ministres los protectors natos dels drets individuals dels ciutadans, de les prerogatives de Municipis i Comarques i, sobretot, dels drets inalienables de la Regió, principalment estant tancades les Corts."(9).

⁵⁸⁸. "Los de l'ordre judicial, econòmic i administratiu són inamovibles, menys en cas de sentència condemnatòria del tribunal competent, en qual cas no tenen dret a cessantia. Així l'administració i la justícia seran rectes, fora la por de ser declarats cessants los empleats. Los empleats d'ordre polític són temporals, debent passar los que el tenen per un judici de residència que farà un balanç de la fortuna anterior i posterior al mando de l'empleat, des del Virrei, encara què sia Príncep Reial, fins als ministres, diputats, concejals, etc. Així, i afegint que tot particular pot acusar-los davant los Tribunals, se fan impossibles les sustraccions i les disbauxes, repetides avui impunement a la sombra d'aquest Sistema corromput."(11).

Pel que fa a l'ensenyament, el document distingia entre públic i privat, que la regió havia de protegir amb tots els mitjans possibles. En el públic, el de primeres lletres seria gratuït i obligatori, a càrrec dels pobles o, si no, de les comarques, i amb una retribució mínima fixada pels mestres⁵⁸⁹. A cada comarca s'establiria una Escola pràctica d'Agricultura, Indústria, Navegació, etc., amb la idea de fons següent: "*Menos doctors i més industrials*". La universitat, al seu torn, tindria l'autonomia adient. L'Església intervindria tant en l'ensenyament privat com en el públic, tal com pertoca en un Estat catòlic, a tres nivells: el rector en les escoles de poble, el degà en les de comarca i el bisbe en les universitats. Des de la càtedra, evidentment, no s'ensenyarien doctrines heterodoxes (12-13). Així mateix, la regió, és a dir Catalunya en aquest cas, tindria com a d'altres atribucions, la d'encunyar moneda pròpia; cuidar dels seus serveis de correus i telegràfic; comandar la Guàrdia civil o Mossos d'Esquadra; fomentar i ocupar-se de les mines, canals, boscos, carreteres i ferrocarrils; establir banques agrícoles, cambres de comerç i altres institucions públiques, i restablir els antics gremis, base del sufragi. Catalunya hauria de pagar al poder central la quantitat corresponent per a les despeses generals de l'Estat, coberta en part per la renda de les duanes. La llengua catalana era, per últim, l'única llengua oficial a Catalunya (14).

Com a complement del govern de les regions -totes organitzades segons la seva història i les necessitats modernes- i vincle d'unitat de la confederació, existiria un poder central⁵⁹⁰. El legislatiu estaria en mans de les Corts generals, elegides per les regions i amb la representació de tots els braços -gremis-, que el rei convocaria i presidiria cada any. La seva funció consistiria

⁵⁸⁹. "*Així i castigant-se amb rigor l'explotació de la infància i les faltes dels Municipis en les pagues als Mestres, s'acabarà amb aquest 75 per 100 que no saben llegir després de 90 anys de progrés-mentida i d'una estúpida democràcia que ens ha posat en el darrer lloc d'Europa en punt a il·lustració.*"(12).

⁵⁹⁰. "*Així organitzada Catalunya, en conformitat amb ses democràtiques tradicions i amb son modern modo de ser, organitzades les demás Regions, cada una conforme a sa passada història i les necessitats modernes, hi haurà sobre totes elles el Poder Central, no com avui, pesada cadena que lliga a les Regions al carro ominós del Centralisme, monstre famolenc que endrapa tot quant toca, estòmac colossal que atreu a sí totes les energies de l'Estat, sinó com a complement del govern de les Regions, com a llaç hermosíssim de la Confederació i corona de l'Estat.*"(15)

a votar el codi general de l'Estat i les seves reformes, les despeses generals, la pau i la guerra i altres assumptes generals. El Rei -un rei que regni i un rei per al poble- conformava el poder executiu central, auxiliat per secretaris o ministres⁵⁹¹. El *passí foral* evitaria, al seu torn, les ingerències del rei o del poder central en els assumptes de les regions. La monarquia carlina seria, sens dubte, "*més hermosament democrática que les actuals Repúblicas francesa i americanes*". Un Tribunal Suprem, integrat per magistrats nomenats per les regions, conformaria el poder judicial de l'Estat⁵⁹². A més a més, el poder central s'ocuparia de les relacions internacionals -per als carlins es tractava, bàsicament, d'aconseguir una aliança hispano-franco-russa i una altra amb les repúbliques hispano-americanes-, de les obres públiques generals, de les relacions econòmiques internacionals, d'enviar a cada regió un virrei -de sang reial o fill de la regió-, dels negocis eclesiàstics en les relacions amb Roma, dels exèrcits, de la redacció del codi de comerç i d'altres funcions no inherents al poder regional (15-19). D'altra banda, a Espanya imperaria la Unitat catòlica, amb exclusió de tots els altres cultes públics i els cànons de l'Església serien lleis vigents. Es respectaria, però, la llibertat de consciència, que pertany a l'esfera d'allò privat, i no s'intentaria de recuperar la Inquisició -"*el segle XIX no és el segle XVI*"-, a més de prohibir els cultes públics maçònics⁵⁹³. L'Església, per la seva banda, proveiria tots els seus càrrecs, sense ingerències, i ho faria -sempre havia estat regionalista- amb

⁵⁹¹. "Poder executiu central. *Lo formarà el Rei, acabant-se per sempre més aquesta rassa de Monarques que regnen i no governen, que cobren i no treballen. El Rei és responsable davant dels Tribunals, com qualsevol altre ciutadà o funcionari. Serà ajudat per Secretaris o Ministres, que podran ser 5: Estat, Hisenda, Foment, Guerra i Marina i Governació. Si el Rei és el primer en les glòries de l'Estat, també deu ser-ho en ses desgràcies. Per això i considerant que el poble no és pel Rei, sinó el Rei pel poble, se rebaixarà al menys a la meitat la llista civil, suprimint-se del tot en temps de guerra internacional. Espanya no jurarà fidelitat al rei, fins que aquest hagi jurat guardar i fer guardar les Constitucions generals i particulars de les Regions i les disposicions futures degudament establertes.*" (17)

⁵⁹². Les seves funcions serien les següents: "a) *Exigir responsabilitats al rei, mitjançant certes condicions. Així acabarà aquesta raça de Reis inviolables, encara que es venguin les Colònies.* b) *Passar per un judici de residència (núm. 11) a tots los Ministres del Poder Central i Virreis, al començar i acabar son mando. Així serà una realitat la responsabilitat ministerial.* c) *Dirimir les competències entre les Regions (quan elles no logrin fer-ho de comú acord), o entre les regions i el Rei, o entre unes Corts regionals i les generals.* d) *Les demás funcions generals que s'assenyalaran.*" (18).

⁵⁹³. "*La Maçoneria, com religió falsa, no podrà celebrar cultes públics, i, si es demostra sa traïció en les darreres guerres colonials, serà perseguida com societat il.legal antipatriòtica.*" (20).

sacerdots fills de la terra. L'Església seria sobirana en tot allò espiritual i les qüestions amb l'Estat es dirimirien a partir dels concordats entre l'una i l'altre (20-21)⁵⁹⁴. L'Exèrcit estaria format per voluntaris i, per tant, seria més reduït i els soldats més ben pagats. I si no, hi hauria redempcions proporcionals o servei obligatori, però, en tot cas, evitant l'actual sistema que repercutia negativament sobre les classes pobres. Es tractaria de fer de la professió militar una honrosa carrera. Els militars haurien de ser, així mateix, fills de la terra, no podent servir fora de la regió les reserves ni tampoc els cossos actius en temps de pau. Mentre el rei seria el cap de l'Exèrcit, el virrei actuaria com a capità general de la seva regió (22).

Els quatre darrers punts del programa tenien com a objecte, respectivament, les llibertats, la qüestió social, la hisenda i les mesures transitòries. Mentre la llibertat de consciència seria completa, la de cultes seria abolida -sempre i quan el 98% d'espanyols fossin catòlics- i la d'associació, permesa, amb la condició que els seus fins "*no s'oposin directament al bé públic i a la moral*". La llibertat d'impremta, al seu torn, seria amplíssima, només amb l'excepció dels atacs als dogmes catòlics i la immoralitat⁵⁹⁵, i la d'ensenyament completa, si bé calia tenir en compte que "*en no sortir-se del camp vastíssim de la ciència, que, com precedent de Déu, no pot ser heterodoxa*". Finalment, s'abolirien tant el matrimoni civil com el Jurat⁵⁹⁶ (23). Quant a la qüestió social, amb l'Acta de Loredan com a base, s'afirmava:

"Tots los espanyols, inclús el Rei, són iguals davant la Llei, devent-se administrar als pobres justícia recta i gratuïta, i

⁵⁹⁴. "*No manaran los sacerdots, com no manaran los advocats; no hi ha més govern que les Corts i el Rei, sens que això vulga dir que no s'aprofitin sos talents si sortís un segon Claris o un nou Cisneros.*" (21).

⁵⁹⁵. "*La d'impremta serà latíssima, poguent-se criticar, al revés d'avui, los actes del mateix Rei i tot quant no sia atacar obertament los dogmes catòlics i lo que respecta tota persona honrada, seguint a les nacions més civilitzades, com Alemanya i EE Units, que prohibeixen les obres atees i immorals.*" (23).

⁵⁹⁶. "*El matrimoni civil i el Jurat seran abolits per ridículs, antijurídics, antireligiosos i contraris a la llibertat de la immensa majoria dels espanyols.*" (23).

fomentar les associacions obreres i els gremis, per a que, units tots los treballadors, no resultin víctimes del capital, amb el qual han de viure en harmonia."

Per tant, calia reglamentar el treball, renovar els antics pòsits, fomentar lligues agràries i caixes i bancs agrícoles, i formar cambres industrials i monts de pietat obrers, a banda de tenir molt present que "el Rei i els governs són els defensors natos dels pobres i desgraciats". Els obrers restarien, així doncs, redimits de la doble esclavitud -moral i material- en què el liberalisme els mantenia (24). Si el punt anterior era deutor de l'Acta, més ho era encara el dedicat als temes hisendístics, amb abolició de la contribució de consums, mesures proteccionistes diverses, catastres i supressió de llocs de treball inútils i de burocràcia, a més de la menys costosa administració municipal i regional (25). Per últim, les mesures transitòries, és a dir, els càstigs per als governants de la Restauració:

"Les Corts decidiran què s'ha de fer davant los robos escandalosos i públics dels darrers trenta anys; com s'ha de tractar als polítics miserables que han despilfarrat la Hisenda; quines mides s'han de prendre contra els que ens han portat a les vergonyes de Melilla, Cavite y Santiago; com s'ha d'obrar sobre els que han fet d'Espanya una colònia de la Triple Alianza; fent que resplandeixi una exemplar justícia per a càstig mil voltes merescut dels culpables i escarment etern dels nostres fills."(26)

Una volta exposat el programa, amb múltiples coincidències amb les Bases de Manresa, Bardina feia unes breus consideracions finals. La Comunió carlista i Carles VII, explicava el jove publicista, poden mirar-se des del punt de vista de la legitimitat o del programa. La primera no significava, de cap manera, fanatisme per una família, ans per la llei que assenyalava quin príncep havia d'ocupar el tron. I, des d'aquesta perspectiva, l'evidència dictava que Catalunya mai havia admès dones a la successió de la Corona. De tota manera, el programa era fonamental. I, per aquesta raó, Bardina feia una crida a estudiar-lo i a comparar-lo, tot actuant en conseqüència. Així,

"si per sort tenen, dintre poc, ocasió de favorèixer al Carlisme armat o al Liberalisme combatut, recordint-se dels 25 anys

passats de misèries restauradores, recordint-se d'aquells fatals deu mesos de república i recordint-se al fi d'aquest Programa carlista i vegin que els convé fer, posada la mà a la consciència i la vista a sos interessos."

Si tots els partits que havien ocupat el poder, havien caigut "entre els xiulets del poble", per què no assajar el programa carlí, mercès al qual Catalunya podria prosperar i fer prosperar les regions germanes i tornar a Espanya, en el marc de les nacions europees, "lo setí que li pertoca per sa història sens exemple, per son caràcter privilegiat i per ses virtuts mai desmentides". Aquesta era la proposta, amb els previstos resultats, de Joan Bardina.

Més o menys en la mateixa època que veia la llum la segona edició de Catalunya Autònoma -març de 1900-, sortia al carrer el fullet, més extens que l'anterior, Catalunya y els Carlins. Mentre que en el primer -una agosarada proposta dins el marc de la ideologia carlista, més en la forma i en l'elasticitat del fons que en el propi fons, i més en els aspectes directament autonomistes que en els socials o econòmics, pràcticament calcats de l'Acta de Loredan de dos anys enrera- s'exposava un programa, en el segon, en canvi, fruit de la seva naturalesa polèmica, es portava a cap una anàlisi dels altres programes catalanistes existents en el mercat polític, a fi i a efecte de mostrar la radicalitat, antigüitat i autenticitat del carlista. Així, la part central de Catalunya y els Carlins -el primer text que Bardina signava amb el seu nom, sembla que pel fet que la seva personalitat havia estat posada en dubte per algú- estava constituïda per articles publicats els mesos anteriors a Lo Mestre Titas, amb notes noves, retocs i un pròleg per a l'ocasió⁵⁹⁷. En la introducció, Bardina exposava les raons que l'havien impulsat a publicar-lo. En aquest sentit, escrivia:

⁵⁹⁷. Joan BARDINA (Valcarlos), Catalunya y els Carlins, Barcelona, 1900. Empraré aquí la segona edició, corregida i anotada, del mateix any 1900. Lo Mestre Titas n'anunciava l'aparició de la següent manera: "En elegant folleto han sigut col·leccionats els articles que amb aquell títol foren publicats a LO MESTRE TITAS. S'hi han afegit un pròleg i algunes notes. És inútil ponderar la importància de tal llibret, puix deixa en son vertader punt el regionalisme federal, alfonsi i carlista, comparant-los amb el dels catalanistes. És important la darrera part, sobre les relacions entre el catalanisme i la religió. Circulant el llibret, faran els carlins un bon servei a la Pàtria i al partit." "Obra nova", LMT, 24 març 1900, p. 4.

"Per a demostrar la perfecta compatibilitat entre els Programes catalanista i carlí i, sobretot, per a provar que d'aquest havia copiat el primer tots els seus dogmes, vaig publicar Catalunya Autònoma, qual 2ª edició, esgotada la 1ª, està despatxant-se. Feren-ne cas omís els catalanistes, i alguns d'ells continuaren combatint-nos amb pit envejable; que se'n necessita molt per a prescindir de raons i arguments estampats en un folleto que ha corregut en mans de tothom.

Per això escriguí una sèrie d'articles, comentant de nou, i baix distint aspecte, el regionalisme carlí, essent mon intent adreçar-los als periòdics catalanistes que ens combaten. (...).

No pensava reimprimir-los. Ho faig, cedint als precs d'estimats amics meus, que com jo es dolen de la fredor de relacions que entre nosaltres i els catalanistes existeix, mentre els federals i la maçoneria treballen sens parar per a atreurer-se a son camp a aquest partit ahir nascut i avui exhuberant de vida i amb forces immenses."

Tant el moment històric com la tossuderia d'algunes persones, feien necessària la publicació dels textos, de difondre el programa -"sempre regionalista"- del carlisme, més en base a fets que a profundes disquisicions.

En el pla de l'obra de Bardina⁵⁹⁸, el primer punt, sobre l'estat actual del regionalisme a Catalunya, aglutinava tot un conjunt de consideracions prèvies a l'argumentació central. En primer lloc, la diferenciació entre tipus d'autonomia: administrativa i econòmica -descentralització administrativa-, defensada a Catalunya per industrials, gremis i ajuntaments, capitanejats pel Foment; política i jurídica -autonomia política-, que és la desitjada per tots els catalanistes, ja siguin de la Unió o no; i, completa i absoluta -separatisme-, defensada per "*mitja dotzena de catalanistes enragé, sense nom ni autoritat, procedents del partit federal, republicans en política, ateistes en Religió, jacobinistes en el terreny social*". A l'interior de cada grup, a més a més, hi

⁵⁹⁸. "*El plan d'aquests articles és aquest: Actual estat del Regionalisme a Catalunya; El dels dinàstics; El dels federals; El dels carlistes; Carlos VII; Catalunya autònoma; Caràcter del nostre regionalisme; concorda i és més radical que el de les Bases de Manresa; un xic d'història; dificultats; estat actual de l'assumpte; mirant el porvenir. Lo qual pot resumir-se així: El regionalisme dinàstic és incolor, oportunista, concedit; el dels federals no té base sòlida, és impossible d'implantar-se, no és el de les Bases de Manresa; el dels carlins és radical, no oportunista, no concedit i l'únic que, ara per ara, pot triomfar."*

havia diferències. Així, entre els autonomistes, mentre els catalanistes volien Corts catalanes, els carlins hi afegien el passí foral, en una posició que Bardina catalogava com a més radical. En tot cas, caldria distingir entre dos menes de regionalistes: els descentralitzadors i els autonomistes. Segonament, es constatava que "*Catalunya tota és avui valentment regionalista*", que "*no hi ha avui un català que no vulga regionalisme*"⁵⁹⁹. Però, no pas tothom podia aconseguir la regeneració de Catalunya, la seva autonomia al cap i a la fi. I, aquí, la tercera consideració. Les cambres de comerç, ateneus, ajuntaments o corporacions no podien, ja que únicament es tractava de forces socials, sense possibilitats d'esdevenir govern de l'Estat. Les concessions les havia de fer un partit en el poder. Et catalanisme tampoc ho assoliria, així doncs, ja que sempre havia negat ser polític, ja que mai formaria un partit nacional espanyol amb l'autonomia com a idea cabdal, i ja que entre els partits polítics la separació es trobava en el terreny de la religió o la política, malgrat poder ser tots regionalistes. Tot i reconèixer la força del conjunt, Bardina assegurava que només un partit polític tenia capacitat per tal d'aconseguir-ho. En quart lloc, per al jove publicista, el passat d'aquests partits era important a fi d'avaluar-ne el grau de regionalisme real. Els partits dinàstics -"*anomenats, abans de 1833, liberals, jacobinistes o maçons*"- tenien, en aquest sentit, un passat negríssim, des de la Constitució de 1812 fins a l'abolició foral de 1876, que va donar "*l'últim cop de falç a l'arbre sagrat dels organismes regionalistes mitjvals*". Liberal o parlamentari i regionalista, eren paraules contradictòries, afirmava l'ex-seminarista. Per contra, la història regionalista del partit carlí era "*valenta i lluidíssima*", com mostraven les sis guerres mantingudes a Catalunya, en front del parell de la

⁵⁹⁹. "*Tots els carlins, nombrosíssims en nostra Pàtria; tots els catalanistes, qual número tothom sap; tots els federals, no sense força en algunes comarques; tots els individus d'aquests tres organismes, que són, podem dir, tot Catalunya, són regionalistes i regionalistes polítics, que desitgen per sa Pàtria no una descentralització insubstancial, sinó Corts Catalanes i sos adjunts. I els qui no simpatitzen amb aquestes tres agrupacions, els qui no gosen (no sé si per por o per càlcul) demanar tant radicalisme, són també, no obstant, regionalistes descentralitzadors, volant el Concert econòmic i amb ell administrar-se. Tot el poble baix i tot el poble intel·lectual són autonomistes; tota la gent comercial i adinerada és descentralitzadora. Tant els uns com els altres són regionalistes, per càlcul tal volta, per por tal vegada, potser per seguir la corrent, no importa: són regionalistes.*" I, afegia: "*Els únics no regionalistes, els republicans unitaris i els alfonsins, els apòstols del cosmopolitisme i els autors de la Constitució del 76, hasta aquests se declaren regionalistes entusiastes.*"

resta d'Espanya. L'acusació d'imprecís llançada al regionalisme carlí en el passat, per últim, neguitejava Bardina, ja que havien estat precisament els carlins els primers en precisar-lo, en els anys seixanta. Així, escrivia:

"Ara mateix, fa solament 7 anys, al celebrar-se l'Assemblea de Manresa, tots els catalanistes anomenaven Pàtria i Nació a Espanya, cosa que avui, entre ells, és una heretgia. Solament un anomenava Pàtria a Catalunya i Estat a Espanya: el calumniat i eixerit Prat de la Riba, que és el que ha introduït entre els catalanistes la idea de la nacionalitat catalana.

És que, si bé és veritat que els partits liberals mai seran regionalistes, per xocar amb ses arraigades opinions, també ho és que les idees i aspiracions d'una agrupació se van concretant amb el temps, aprofitant circumstàncies propícies. Per això només fa 30 anys que havem precisat els carlins nostre regionalisme; per això només fa 6 anys que han precisat el seu els catalanistes".

Dels antecedents es passava a l'actualitat, i Bardina portava a cap una anàlisi dels partits polítics per tal de saber si algun altre, a banda del carlí, podia satisfer les aspiracions regionalistes de Catalunya. Els dinàstics, sens cap mena de dubte, no. Ni tan solament Polavieja, amb el seu pseudo-regionalisme⁶⁰⁰. Per tant,

"No pensem, doncs, en Alfonsos ni Cristines. Els partits dinàstics, no ens serveixen a Catalunya, ni per sa història passada, ni per son programa actual, ni per tots los regionalismes que poguessin donar-nos basats en les farses parlamentàries. I com que és absolutament impossible que sorgeixi, dintre del camp dinàstic, un partit apte per a governar, antiparlamentari, antiliberal, antiafrancesat, resulta que el tron és per a Catalunya una ombra de les que maten."

⁶⁰⁰. Per una banda, el manifest polaviejista era purament descentralitzador. Per l'altra, "era molt estrany que un general ignorant (que en Polavieja ho és molt, a pesar de ser un bon soldat) se fiqués a regenerador. I molt més que, havent jurat més de deu cops, com a soldat i senador, la Constitució del 76, la més centralista de totes, no se l'hi hagués corregut mai el criticar-la i fer solemne protesta de fe regionalista. Era que el Tron, després de les traïcions i vendes de Cuba i Filipines, perillava, apuntalat solament pels partits gastats, responsables d'aquelles vendes i d'aquelles traïcions. I al necessitar un nou puntal, inspirà al general cristiano ses idees regeneradores. Tirà aquest l'ham regionalista i pescà, vaja si pescà, sobretot a Barcelona. I el Tron s'apuntalà de nou, i una vegada ferm, donà una cossa colossal a en Polavieja i als seus borregos. Era el lladre que, després d'haver pujat, llança l'escala".

De fet, fins i tot en el cas que els dinàstics concedissin autonomia administrativa i política, no en derivaria la regeneració de Catalunya: "*Pot venir el bé dels autors del mal? Pot produir fruits sans l'arbre que sempre els ha produït podrits?*", es demanava, retòricament, Bardina. Si del camp dinàstic es passava al de la República, es topava amb el regionalisme predicat pels federals, capitanejats per Pi i Margall. El seu regionalisme era contrari al de les Bases de Manresa -negava les Corts a Catalunya, no tractava de l'ús oficial de la llengua catalana, etc.-, i, fins i tot, el de Polavieja era més radical. "*Moltes aparences -concloïa el jove publicista-, però, com el bust de la faula, non habet cerebrum.*" A banda, el liberalisme i el parlamentarisme que professaven eren antitètics amb el regionalisme. Per contra, si es preni en consideració documents com ara la carta-manifest de don Carlos al seu germà o al·locucions del Sexenni democràtic, o bé l'Acta de Loredan, es podia concloure, que

"Don Carlos, des de fa 30 anys, quan no existia cap catalanista, quan tothom era rabiosament centralista, prometia ja reconèixer a Catalunya Corts Catalanes, Diputació o Ministeri, ús oficial del català, autonomia universitària i judicial. Quan 124 anys després! s'escrivien les Bases de Manresa, els catalanistes copiaven ad pedem litterae el programa carlí."

I, a fi de remarcar la radicalitat del programa carlí en aquest sentit, apel·lava al seu fullet Catalunya Autònoma, a més de reafirmar algunes idees que ja havíem vist més amunt en tractar de les polèmiques, com ara l'avantposició de la Pàtria al Rei, i la idea d'una autonomia en el marc d'una "*unitat federal ibèrica*". En conclusió,

"El Regionalisme carlí és tant o més radical que les Bases de Manresa. Té per garantia la història sempre regionalista del partit carlí, el qual considera a l'autonomia com cosa natural, jurídica, indiscutible per les mateixes Corts, puix lo natural, l'anterior a l'Estat, no pot discutir-se ni mudar-se per la voluntat dels homes ni per la posterior de l'Estat.

Pensin això els catalanistes, pensint-ho els del Foment. I si un dia presencien la lluita entre el Carlisme, sempre autonomista, i el Liberalisme, centralista sempre, obrin segons els hi dicti sa consciència i sos interessos.

Nosaltres, mentrestant, els direm: l'industrial o catalanista que accepti les igualdes concessions dels liberals, mentre cap guerra civil hagi començat, serà un bon fill de Catalunya: més val poc que res. L'industrial o catalanista que faci armes contra els carlins, o se'ls miri indiferent en temps de lluita activa, és un fill bort de Catalunya."

A Catalunya y els Carlins -que acabava amb una disquisició sobre la relació entre catalanisme i religió⁸⁰¹- i, evidentment, a Catalunya Autònoma, en definitiva, es podia percebre, d'una banda, la radicalitat de la proposta de Bardina en el marc del partit carlista -imprescindible, en tant que aparell partidista, per a aconseguir l'autonomia volguda- i de la pròpia ideologia carlina, que assumia plenament en matèries com la religió (unitat catòlica com a base), el paper nefast del liberalisme o, fins i tot, les tesis catastrofistes, però que forçava fins al màxim en el terreny regionalista. Per l'altra, permetien de dilucidar el combat que s'entaulava per trencar amb l'exclusivització de l'espai polític-ideològic "catalanista" amb els que s'anomenaven, a seques, catalanistes. Les acusacions de plagi, en haver extret les doctrines del carlisme, o bé de nouvinguts, en front de l'originalitat i el passat regionalista del carlisme, eren prou eloqüents. Malgrat l'impetuositat de l'ex-seminarista, l'assaig d'atreure els catalanistes al camp carlí estava condemnat al fracàs, tal com la seva pròpia evolució personal mostrarà. Bardina havia perfilat entre 1897 i 1900 el seu carlisme catalanista -des dels imprecisos articles de la Biblioteca Popular Carlista a Catalunya y els Carlins, per a dir-ho senzillament-, radical i agosarat en tots els seus extrems. Si bé la ideologia carlista, amb la seva elasticitat característica, possibilitava les seves propostes, l'aparell del

⁸⁰¹. L'origen d'aquesta darrera part de Catalunya y els Carlins ha de ser cercat en una conferència pronunciada pel catalanista Eveli Doria, en el transcurs de la qual aquest intentà provar la compatibilitat entre catalanisme i religió. Joan Bardina, però, pensava justament el contrari. I intentava demostrar-ho. Si en cap dels manifestos de la Unió Catalanista o del Centre Nacional Català, ni en cap dels múltiples articles catalanistes, es parlava de religió, la conclusió lògica era que el programa catalanista era ateu. I, si es passava a les persones: "*Hi han catalanistes indiferents, catalanistes ateus, catalanistes lliurecultistes, catalanistes volterians, catalanistes maçons. Fins se diu (i la cosa és més que probable) que la lògia catalana-balear paga subvenció a un cert periòdic catalanista, i que alguns quefes catalanistes són quefes de la maçoneria catalana.*" Des del moment en què hi havia catalanistes ateus i maçons, argumentava Bardina, la religió no formava part del catalanisme. En resum: "*El Catalanisme, en sos defensors, va acompanyat, a voltes, de l'ateisme i del lliurecultisme, en son programa, res ha dit definitivament i transitòriament defensa l'article 11 i la diversitat de cultes. (...). Els periòdics catalanistes mai han defensat la Unitat Catòlica, i alguns d'ells són ateus.*"

partit acabà desentenent-se'n -si bé és cert que al mateix temps s'encarregà a l'advocat Ramon Jordana a la segona meitat de 1899, amb clara voluntat d'aprofitar l'agitació social que es vivia, la realització d'un projecte de Constitució de Catalunya, que, un cop exposada al palau Loredan restà en el més absolut dels oblits⁶⁰² - tot abocant, a la fi, el jove publicista, com d'altres carlins, al catalanisme conservador emergit a principi de la novà centúria.

De tota forma, paral·lelament a l'aparició de Catalunya Autònoma i de Catalunya y els Carlins, alguns altres esdeveniments i circumstàncies marcaren la vida de Joan Bardina i l'evolució del carlisme catalanista. L'aparició d'un altre llibre sortit de la seva ploma, per començar. El mes de setembre de 1899 veia la llum, amb el títol Táctica de Infantería, un volum escrit en castellà sobre formació militar -ubicable en el conjunt d'obres de temàtica militar que els carlins editaren en la darrera dècada del segle, amb les de Brea, Moore o Granda⁶⁰³-, destinat als carlistes⁶⁰⁴. Els exemples, sempre de les accions de militars com Zumalacárregui o Cabrera, ho deixen entreveure clarament⁶⁰⁵. L'anunci aparegut a Lo Mestre Titas, encara més:

"S'ha posat a la venda, al preu de dos rals (Biblioteca Regional, Molas, 24, entresòl, 1ª), una importantíssima Táctica de Infantería, dedicada als carlistes. Son autor l'ha resumida de tal manera, que no hi ha cap qüestió inútil, essent ordenada de modo que els que menos entenen en la matèria, poden en 15 dies dominar-la del tot. Un llibre així, sempre útil, és avui

⁶⁰². Joaquim de Bolós col·laborà amb Ramon Jordana en el projecte. El seu relat, a Joaquín de BOLÓS, "Dice un antiguo carlista. Los tradicionalistas y las libertades locales", El Noticiero Universal, 25 octubre 1930, p. 5. Una de les persones consultades, segons Bolós, fou Prat de la Riba. Ho confirma la carta que aquest envià a Leonci Soler el 18 de novembre de 1899, reproduïda a Enric Prat de la Riba i Leonci Soler i March. Correspondència inèdita (1899-1916), Manresa, 1991, pp. 65-66.

⁶⁰³. Cfr. l'Epíleg d'aquest treball.

⁶⁰⁴. [Joan BARDINA], Táctica de Infantería, Barcelona, 1899.

⁶⁰⁵. Per exemple, en tractar dels generals en cap, escrivia: "Pero ante todo y sobre todo debe el general jefe poseer lo que llamamos genio, cualidad innata que no se aprende y que en todo el presente siglo sólo han poseído dos españoles: Zumalacárregui y Cabrera." Ibid., p. 32.

d'absoluta necessitat, per lo que pot tronar."⁶⁰⁶

A mitjan octubre s'anunciava ja la segona edició⁶⁰⁷. Tant la seva aparició com l'acceptació han de ser posades en relació amb l'ambient pre-bèl·lic que es vivia en importants sectors del partit carlista, pendents del famós *desenllaç* o, com a mínim, de l'ordre d'alçament. Bardina, d'altra banda, formava part dels grups més entusiàsticament partidaris de l'opció armada. Si aquest era l'ambient que es respirava en el carlisme, el govern i les autoritats, per la seva banda, estaven a l'espectativa. I, per tant, ja el mateix mes d'octubre la Táctica de Infantería acabà als jutjats, com alguns dels articles que Lo Mestre Titas -si deixem de banda una estricta censura prèvia, que obligà en alguna ocasió a omplir el setmanari amb textos d'altres publicacions⁶⁰⁸- insertà en aquells mesos de l'any 1899 i principi de 1900. Aquest setmanari, precisament, comentava de la següent manera la denúncia de l'obra de Bardina:

"La Táctica de Infantería que es posà a la venda fa un mes, i que tanta acceptació ha tingut per part dels carlistes, ha sigut

⁶⁰⁶. "Táctica", LMT, 30 setembre 1899, p. 2. De fet, ja quinze dies abans, n'havien anunciat la imminent aparició. Cfr. "Espetechs", LMT, 16 setembre 1899, p. 3.

⁶⁰⁷. "Llibres", LMT, 14 octubre 1899, p. 2.

⁶⁰⁸. Així, per exemple, el número del dia 25 de novembre de 1899 aparegué amb la primera plana en blanc i l'advertència següent, en la segona: "*La fem a nostres llegidors i als supliquem que dissimulin si nostre periòdic no va tant "amanit" com sempre. Tenim la desgràcia de que lo que més ens agrada a nosaltres és lo que la censura ens reventa. De modo que per no fer-ho de cap i de nou i per falta de temps, hem d'acudir a copiar alguna cosa d'altres periòdics carlistes i... també en sortim escaldats.*" I, afegien: "*Prenguin paciència nostres llegidors BEN POQUES SETMANES, que ja s'acabarà.*" "Advertència", LMT, 25 novembre 1899, p. 2. La nota del número del 2 de desembre era, encara, més expressiva:

"Gràcies a l'amabilitat del setmanari Lo Teatro Catòlic, periòdic dedicat al foment de l'Escena Catòlica, hem pogut omplir a última hora LO MESTRE TITAS.

La Censura ens ha tatxat quasi tot l'original.

La primera pàgina entera; los treballs "Regionalisme Catalanista"; "Regionalisme Carlista"; "Estudi crític dels últims successos de Barcelona"; "Rius de Sang"; "Catalanistes i Espanyols"; i "Carta d'un catalanista", tot ha sigut sacrificat pel llapis roig.

Pensem commemorar aquest succés posant l'original tatxat en un quadre.

Si aquest estat de coses continués gaires dies, ens veurem obligats a traslladar nostre domicili fora de Catalunya

Avisarem oportunament."

"Avís a nostres llegidors", LMT, 2 desembre 1899, p. 2.

denunciada pel jutjat del districte de la Universitat de Barcelona. Nostre company de redacció, autor del folleto denunciat, ha prestat ja declaració en la escrivania corresponent del Palau de Justícia. Sort que solament quedaven 48 exemplars de la segona edició, quan passaren a recollir-los un inspector i dos números de la secreta, els quals (i dit sia entre parèntesi) eren catalans, portant-se, en conseqüència, amb una amabilitat i bons modos que no esperàvem i que els agraim de cor.

Ignorem la causa de molestar-nos tant freqüentment les autoritats constituïdes; però, estant aquestes a una part i a una altra part el poble tenim a glòria el ser perseguits per aquelles amb motiu de defensar los drets d'aquest."

I, després del típic argument segons el qual al costat de denúncies a aquesta mena de textos no es molestava, en canvi, a publicacions que eren veritables insults a la innocència i a la honradesa, s'insistia en la persecució a què eren sotmesos:

*"A la Táctica de Infantería li faltava una condició per a acabar de ser simpàtica al poble: la persecució i els odís dels enemics del poble, Ara ja els té, i és segur serà buscada i llegida amb més afició que mai. Hi ha remeis, senyors jutges, pitjors que el mal."*⁶⁰⁹

A la fi, Joan Bardina fou absolt i l'obra es tornà a posar a la venda⁶¹⁰.

La sensació de persecució s'intensificà els mesos següents. I, no pas casualment, el jove i impetuós Bardina seguia trobant-se en el centre dels embolics. El 10 de març, com hem vist en el capítol anterior, es commemorava la festa dels Màrtirs de la Tradició, i els diferents periòdics del partit publicaven edicions especials. L'any 1900, Lo Mestre Titas va treure al carrer un número extraordinari, amb el doble de planes de l'habitual, amb il·lustracions, poesies i articles històrics, sense oblidar els de reflexió política i d'actualitat. L'article de *Valcarlos*, "Màrtirs vivents", no podia passar

⁶⁰⁹. "Denúncia", LMT, 28 octubre 1899, p. 3. La setmana següent, en informar del pas del procés a l'Audiència, afegien: "*Alabat sia Déu, i ¡quant perseguits som!*". "Táctica de Infantería", LMT, 4 novembre 1899, p. 3.

⁶¹⁰. "Táctica de Infantería", LMT, 3 març 1900, p. 3, i LMT, 10 març 1900, p. 3.

desapercebut a ningú, ni pel seu agosarament ni per la seva contundència en la denúncia de la pràctica de la tortura per part de la Guàrdia Civil. El joc de miralls amb el procés de Montjuïc resulta evident. Una volta recordats els màrtirs del passat, Bardina passava a retre homenatge als que anomenava "màrtirs vius":

"Allà a Guipúscoa la tirania liberal ha martiritzat a una vintena d'honrats fills del poble, pel sol fet (i encara no provat) d'haver volgut bolcar un tron que ha deshonrat al poble, esquarterat l'Estat, i xupat la Hisenda. Allà s'ha parlat altra volta d'ungles arrencades, de bacallà sense beure, de cordes de guitarra, de làtigos de plom, de màquines infernals; allà s'ha passejat l'infame Portas, deshonra de la deshonrada Guàrdia Civil que el sofreix, i d'aquest poble covard qual impossibilitat fa possible l'existència d'aquest monstre; allà, per fi, ha sigut la humanitat insultada, la justícia escarnida, la Llei trepitjada per un caníbal disfressat de Guàrdia civil espanyol i per un Govern digne d'exercir a Zululàndia".

I, a fi d'acabar de reblar el clau, afegia:

"Però he dit mal; els zulús martiritzen, perquè el martiri escrit està en ses Lleis; martiritzen, però, advertint a les víctimes quina ha de ser la seva sort. Els liberals no. Els liberals martiritzen als acords de l'Himne de Riego i de la Marsellesa; martiritzen insultant, com els jueus a Jesús, quan coronant-lo d'espines, el saludaven com a rei; martiritzen perfidament, mentre criden com uns energúmens llibertat, llibertat, que, com diu Aparisi, és la llibertat que té el que mana de tiranitzar a un poble, a l'estil del Marroc.

Perdonin els bàrbars Zulús si els he comparat amb els liberalíssims espanyols; mon intent no era insultar-los"⁸¹¹.

El número fou denunciat i recollit, com ho eren per aquelles dates bon nombre d'altres periòdics. El motiu, l'article de Bardina, evidentment. La causa era instruïda pel jutge del districte de la Universitat, Manuel Reñaga. A més a més, el Governador civil de Barcelona, Sanz Escartín, que aplicava mà dura -sobretot amb la premsa de signe catalanista- en una ciutat agitada, imposà a Lo Mestre Titas una multa de cent vint-i-cinc pessetes per haver infringit

⁸¹¹. VALCARLOS, "Mártirs vivents", LMT, 10 març 1900, pp. 2-3 (les citacions, a la p. 2).

diversos articles de la llei d'impremta⁶¹². El setmanari obrí una subscripció "per a sufragar els gastos que ocasionà a un nostre redactor la MALA CAIGUDA que tingué el 10 de Març de 1900, i l'operació que haurà de practicar-se-l'hi, que costarà 125 pessetes, etc., etc.." El 27 de març ja s'havia fet efectiva la multa. La subscripció seguí oberta amb previsió dels diners que podia costar tot el procés. Bardina feia una crida, no exempta de dramatisme, a la col.laboració dels lectors:

"I caigueren sobre LO MESTRE TITAS una multa de 125 pessetes i un procés que en costarà no sé quants cents... I dit està que ni a la redacció, ni l'humil redactor processat, que ara vos parla, poden pagar el procés, ni tan solament les 125 ptes. de la multa. No poden, perquè no les tenen.

Nosaltres sols podem resignar-nos a anar a declarar un dia si i l'altre també: (...). Nosaltres sols podem sacrificar nostres ocupacions i nostra llibertat i nostra carrera, exposant-nos a un desterro d'alguns anys, o a alguns anys de presidi, cosa que no fa molta gràcia, a la veritat.

Però, amb tot i no fer gràcia, nos hi exposem sovint, per poder donar als nostres lectors un periòdic valent, xistós, variat, i mai covard. Per nostres lectors nos exposem a perdre la llibertat, i el temps, i el porvenir tal volta. Veritat que sembla que ells tenen obligació d'ajudar-nos en lo que pugan amb diners, que, per molts que en dongan, mai valdran tant com la llibertat i l'estar tranquil?"⁶¹³

Es recolliren molts diners, però, al cap i a la fi, pocs si tenim en compte els que acabaren resultant necessaris.

De manera paral.lela, tanmateix, esclatà un altre escàndol, que arribà al Congrés dels Diputats. En el número de 3 de març de Lo Mestre Titas, és a dir l'anterior al denunciat, la primera plana era ocupada per un dibuix que representava un grup de catalans amb barretina i falç, que tallaven el cap a

⁶¹². "Nostra denúncia", LMT, 24 març 1900, p. 2, i Las Noticias, 18 març 1900, [p. 2].

⁶¹³. La crida de Bardina, a V., "¡Centims!", LMT, 14 abril 1900, p. 2. La subscripció, a "Suscripció", LMT, 24 i 31 març 1900, pp. 3 i 4, i LMT, 7, 14 i 21 abril 1900, pp. 4, 2-3 i 3. Els diners de més havien decidit d'aportar-los a la construcció d'un monument a Aparisi i Gujarró a València. Com a obsequi, així mateix, es decidí de regalar als subscriptors una biografia sobre aquest personatge, obra de Bardina, que estava a punt de veure la llum (cfr. més avall). El pagament de la multa, a CC, 28 març 1900, ed. tarda, p. 2.

Romero Robledo (*"En Romero, el de la barra, / no té això molt ben guanyat; / és poc tallar-li la llengua, / i lo menos tallar-li el cap!"*), mentre que a l'interior no es quedaven gens curts, tot afirmant que *"un estúpid, per diputat que sia, no té més dret que a ocupar una celda de S. Boí"*, o que *"La Protectora d'Animals s'interessarà per la salut d'en Romero"*, o encara, incidint directament en el tema de conflicte -les declaracions contràries al catalanisme del diputat andalús-, que *"Declaro a tots los diputats anti-regionalistes burros de solemnitat. S'exceptua en Romero Robledo, que ho és de naixement"*. En un moment determinat, fins i tot, l'apel·latiu *burro* s'estenia a la totalitat dels diputats: *"Cada diputat té dret a 8 unces de palla per sessió, excepció feta d'en Morayta, Romero, Silvela i Polavieja, que tenen dret a 12 unces"*⁶¹⁴. El 25 de març, Romero Robledo ensenyà i llegí fragments de Lo Mestre Titas al Congrés, tot reclamant una actuació contundent del Governador, amb el consegüent batibull a la cambra. La premsa catalana, i espanyola en general, omplí força pàgines amb aquesta qüestió⁶¹⁵. El setmanari es seguí publicant amb normalitat, malgrat que sense arribar als graus d'enginyosa violència verbal dels números del 3 i 10 de març. L'enrenou, tanmateix, esclatà a mitjan mes d'abril, tot abocant els redactors del setmanari a suspendre la publicació. Amb data de 23 d'abril, el Governador civil imposava a Lo Mestre Titas una nova multa, ara de cinc centes pessetes, a causa del contingut del número del dia 21, que també era denunciat, a més de prohibir la publicació de les llistes de subscripció per a pagar multes. El mateix dia es declarava processat Joan Bardina per excitació a la rebel·lió, a causa de l'article sobre els màrtirs. La fiança era de mil pessetes. En front de tot plegat, plegaven. Així s'afirmava en l'article de comiat del dia 29 d'abril de 1900:

⁶¹⁴. "Espectacle Regional" i TITELLA, "Decret", LMT, 3 març 1900, pp. 1 i 2. Uns mesos abans, en el darrer número de 1899, sota el títol "Com deuria començar lo 1900", figurava a primera plana un dibuix que representava a bona part dels polítics espanyols penjats en forques. Cf. LMT, 30 desembre 1899, p. 1.

⁶¹⁵. Cfr. LMT, 31 març 1900, pp. 1-4; "Notas al vuelo", Las Noticias, 26 març 1900, [p. 1]; X., "Correspondencia. Madrid. 25 de Març", La Renaixensa, 27 març 1900, pp. 1941-1943 (cf. també p. 1935). El corresponçal a Madrid del diari catalanista es queixava que Romero Robledo hagués fet referència tothora a un periòdic català, tot donant a entendre catalanista, ja que *"el Mestre Titas no és per ningú considerat periòdic catalanista, sinó carlista escrit en català i dedicat a afalagar lo gust literari de les criades, aprenents i bastaixos"*.

"Resumint: pesen sobre els redactors de LO MESTRE TITAS quatre processos: un per calúmnia, un per publicació clandestina, un per excitació a la rebel·lió i un no sabem per què encara. Pesen sobre el periòdic 1.625 pessetes de multas. El ministre de la Governació vol, de totes maneres, suspendre el nostre periòdic des del Congrés. El governador, el catòlic governador, el regionalista governador, el democràtic governador, està tractant-nos com allà al Marroc tracten los sultans als seus esclaus, i està empenyat en fer-nos viure a costa del govern... en un cul de calabosso..."

Tot això ens obliga a suspendre la publicació de LO MESTRE TITAS."

Amb el seu agosament característic, posaven fi al comiat amb visques a la religió, Catalunya, Espanya i Carles VII, i amb un "*¡Companys, a reveure! Amb la ploma o amb el fusell tornarem, si Déu vol, a comunicar-nos*"⁶¹⁶.

Lo Mestre Titas "*sucumbió en manos de la libertad meretriz*", s'assegurava en el pròleg a la biografia que sobre Aparisi i Guijarro elaborà Joan Bardina. Es va publicar el mateix any 1900, a rel de tots els esdeveniments anteriors - "*de la serie de actos malos que llevaron a la tumba a Lo Mestre Titas, surgió de sus discípulos la buena idea de ofrecer al público un folleto*"-, amb la finalitat primera de regalar-lo a tots aquells que havien contribuït a la subscripció de les cent vint-i-cinc pessetes⁶¹⁷. Aparisi y Guijarro resseguia la vida i el pensament del publicista valencià, des de la seva naixença a la mort, a fi de destacar la seva gran personalitat com a catòlic, tradicionalista, espanyol i regionalista⁶¹⁸. A aquest llibre caldria afegir-ne un altre, Orígenes

⁶¹⁶. "Als nostres amichs", LMT, 29 abril 1900, p. 1.

⁶¹⁷. "Como siempre, sus discípulos demostraron lo mucho que le querían (a Lo Mestre Titas) enviándole un óbolo, modesto como de carlista, y para corresponder a tal prueba de cariño que agradeció, desde el fondo de su alma y queriendo demostrarlo prácticamente, prometió regalar a cada uno de los donantes una biografía de D. Antonio Aparisi y Guijarro." TOFOLET, "Al lector", a VALCARLOS, Aparisi y Guijarro..., p. VII.

⁶¹⁸. En tractar del regionalisme d'Aparisi i Guijarro, Bardina no estalvia comentaris dirigits als catalanistes: "*Infinidad de textos semejantes pudiéramos aducir; al repasarlos, siente uno compasión y lástima para esos catalanistas enragé, fatuos con fatuidad incomparable, que aspiran a monopolizar el regionalismo para sus fines particulares; que se consideran héroes indispensables para el renacimiento catalán, cuando el regionalismo estaba ya implantado en la mayoría de las naciones y tenía en España millones de partidarios en el federalismo y el Carlismo. ¿Dónde estaban los catalanistas, dónde los mismos federales en 1858, cuando Aparisi, el carlista Aparisi, tan hermosamente defendía a las*

históricos del Carlismo, publicat pel jove ex-seminarista a la Biblioteca Regional aquell mateix any 1900⁶¹⁹. Es tractava de la primera part, que cobria des de l'Antiguitat a 1830, d'una ambiciosa obra que havia de reconstruir la història del carlisme fins a aquell moment. El llibre, com bona part dels que sortien de la ploma de Bardina en aquella època, aviat esgotà la primera edició. Tanmateix, la segona, amb revisió i títol i pròleg nous, no va veure la llum fins 1916, una volta Bardina retornà a Catalunya, després d'una llarga estada a l'estranger⁶²⁰. En el pròleg, el llavors ja reconegut pedagog, escrivia:

"Tal éxito [fa referència al del llibre, ja que en poc més d'un mes s'esgotà l'edició] debía estimularme en la reimpresión del libro. Me instaban a ello, también, continuas demandas de librería y las voces de la amistad. Pedían que se reeditase este volumen, y que escribiese el segundo, correspondiente a la Guerra de los 7 años.

Ocupaciones más perentorias, y, encima de esto, la inicua organización del ramo editorial en España -donde el editor engorda con el sudor de los autores, peor tratados que los obreros manuales- me distrajeron de aquella tarea.

Han pasado quince años, dedicados a estudios pedagógicos y sociales en España y en el extranjero.

Vuelto a mi patria, he hallado unas horas propicias -y un editor racional- para dar al público esta segunda edición del libro, completamente revisada, bastantemente reforzada, ilustrada con

Regiones y al regionalismo, teniendo en contra a todos los diputados, mayoría y minorías? ¿Quiénes merecen de la Patria agradecimiento: los carlistas que contra viento y marea defendieron sus derechos, o los catalanistas, regionalistas del día siguiente, según les llamó quien bien les conoce, que no se han acordado de Cataluña hasta las postrimerías del siglo XIX?" I, així mateix: *"Débenle las regiones (Valencia sobre todo), aquellas vigorosas defensas de los fueros y libertades y leyes regionales en aquellos tiempos rabiosamente jacobinistas, en que sólo Aparisi y algunos carlistas defendían a las regiones tiranizadas y absorbidas, para mengua del federalismo republicano y del catalanismo actual, que han venido al campo del honor a defender a las Regiones, cuando hacía 40 años estaban en él los carlistas, cuando en todas las naciones europeas habla ya partidos autonomistas, cuando les atrajeron al derredor del cadáver de España las recientes desgracias y derrotas, como atrae a los buitres el olor de la carne muerta."* VALCARLOS, Aparisi y Guijarro..., pp. 28-29 i 48.

⁶¹⁹. Juan BARDINA, Orígenes históricos del Carlismo, Barcelona, 1900. Lo Mestre Titas havia reproduït, en el denunciat número de 10 de març de 1900, un fragment de l'obra de Bardina, que anunciava com "a punt de posar-se a la venda". Cfr. "Els màrtirs de 1822", LMT, 10 març 1900, p. 8. D'altra banda, a la fi de 1898, ja es donava la notícia de l'aparició per a l'any següent, d'una Historia del Carlismo en 30 quaderns de 16 pàgines, que seria "completa, reduïda i barata, és dir, eminentment popular, per lo poble escrita i al poble dedicada". "Història del Carlisme", LMT, 24 desembre 1898, p. 7.

⁶²⁰. Dr. Juan BARDINA, Orígenes de la Tradición y del Régimen Liberal. Barcelona, 1916.

grabados y remozada en todo: en su contenido doctrinal y también en su presentación material, que dejaba bastante que desear en la primera edición."

I, tot seguit, afegia:

"Dios quiera que estas páginas inspiren a otras plumas, más ilustradas y menos ocupadas que la mía, la idea de ir completando, con libros similares, la verdadera Historia de la Comunión robustísima: tan robusta en su médula doctrinal, como anémica y desgraciada en su estrategia política; que ha podido ser la salvación de España, sin haber acertado en la táctica eficaz para llegar a ello; que, a pesar de todo, ha sido y es una de las más extensas y poderosas fuerzas que han influido e influyen en la resultante total de la política española."⁶²¹

Un carlisme fort doctrinalment, però anèmic i desgraciat en la seva estratègia política. Molts anys després, en aquest pròleg, Joan Bardina oferia, amb aquestes paraules, la clau per acabar d'entendre el seu allunyament progressiu del carlisme per anar a raure, al cap i a la fi, en l'òrbita del partit de Prat de la Riba. Aquest procés de transició es produí, a grans trets, entre els anys 1900 i 1902. Si bé els contactes de Joan Bardina amb Enric Prat de la Riba existien amb anterioritat -tal com veurem més endavant, el futur pedagog féu, entre 1901 i 1902, de missatger dels seus amics carlins, pseudo-carlins o ex-carlins-, fou a la darrereria de 1902 quan s'intensificaren. Es tractava, a grans trets, de dissenyar una política i acció educativa per a la Lliga Regionalista. De la manera següent, a l'alçada de 1907, Bardina en contava els inicis:

"Era l'Octubre del 1902, si no m'erro, quan vaig començar a La Veu de Catalunya la campanya pedagògica.

Per què vaig iniciar-la, i precisament en aquells moments?

Cansat, noi encara, d'una vertiginosa lluita en un partit polític, lluita -sense vanitat- heroica, i desenganyat de l'eficàcia dels remeis purament polítics, per llei de reacció -inevitable en un esperit lluitador- vaig convèncem de que no hi havia més que un camí per a la regeneració estable: la reforma de les generacions per l'educació.

⁶²¹. Dr. Juan BARDINA, Orígenes de la Tradición..., s.p..

(...).

Aprofitant un parèntesi a les meves tasques universitàries, a causa de greus malalties, vaig agafar el títol oficial de mestre (...).

Amb el títol, moltes lectures i encara més meditacions, sols cercava ocasió a propòsit per a llençar la idea dintre d'un moment polític propici; i subratllo el mot, per a dar a entendre que no sóc dels qui ho fien tot en la bondat de l'ideal."

I, tot seguit, afegia:

"I aquest moment vingué amb les esplèndides i seguides victòries del lerrouxisme, que ho avassallava tot, deixant al públic sensat en dubte sobre l'eficàcia de l'acció política. I l'ocasió fou la prohibició del senyor comte de Romanones d'ensenyar en català la Doctrina en les Escoles públiques.

Llavors vaig començar la campanya a La Veu i altres periòdics i revistes professionals. Coneixia totes les dificultats de la magna obra que portava tot just deliniada, i sabia que era necessària una llarga sembrada per a després recollir fruits. Amb la campanya la començava aquesta sembrada, al mateix temps que acabava d'armar-me finint els meus estudis universitaris, fondejant els problemes d'educació, meditant sobre casos i coses que no es troben pas als llibres, o que s'hi troben malament.

Jo no he de recordar la meva llarga i intensa campanya. Però sí que diré que ella va dar-me, de seguida, uns resultats tals, que em vaig convèncer més i més que el moment i ocasió escollits no havien pogut haver sigut més encertats.

(...).

Dels centenars de cartes i comunicacions apilotades des de llavors, només vull citar -perquè posteriors explicacions ho exigeixen- la intervenció de l'amic i mestre, don Enric Prat de la Riba, qui, sempre atenta l'orella a tota la integritat de la qüestió catalana, no oblidant en el batibull polític els negocis educatius, i malalt de greu malaltia, que immediatament i per llarg temps el posà fora de nosaltres, m'escrigué des de Caldes, ja als primers articles meus, oferint-se per a posar-nos d'acord i fornir els fonaments de la gran obra educativa."⁶²²

A partir de la darrerria de 1902, la correspondència entre un i altre fou molt nombrosa, sempre a l'entorn de qüestions educatives: projectes escolars,

⁶²². Joan BARDINA, Escola de Mestres..., pp. 3-4.

pressupostos, patronat d'escoles, llibres de text, etc.⁶²³. Joan Bardina - pedagog orgànic, assegura convinentment González-Agàpito- posà les bases per a la creació d'escoles catalanes i modernes, que la Lliga pogués controlar en tant que un dels fronts de la política d'aquest partit, tot contrarrestant, en el marc de modernització de la política que tingué lloc a l'Espanya d'entresigles, operacions semblants de lerrouxistes i, fins i tot, dels catalanistes progressistes. Si el projecte no es convertí en una realitat, ha de ser atribuït en bona part al progressiu control de les institucions per part de la Lliga, que constituïen uns elements més adequats per a l'obra educativa, tant a nivell econòmic com d'influència. En els anys que transcorregueren entre 1902 i 1906, Joan Bardina, entre d'altres activitats, treballà en aquests projectes escolars, a banda de participar en el Congrés Universitari Català (1903) i "*manegar*" -el terme és d'Alexandre Galí- una Acadèmia Pedagògica Catalana (1904). En 1906 creà l'Escola de Mestres, que fou, a parer de Josep González-Agàpito, "*la realització de més transcendència de Bardina*".⁶²⁴

Mentrestant, en 1903, amb motiu de les eleccions legislatives del mes d'abril, Bardina va escriure un article a La Veu de Catalunya, que acollia des de feia ja alguns mesos els seus treballs, sobre l'actitud del partit carlista en aquella ocasió, d'enfrontament directe amb la Lliga, titulat "¿Ignorància supina?"⁶²⁵. A més a més, aprofitava per llançar un seguit d'acusacions a la direcció carlina, que, en el fons, tenien una notable càrrega personal. Així,

⁶²³. ANC, Fons Prat de la Riba, Correspondència de Joan Bardina. Un estudi d'aquesta correspondència, a Buenaventura DELGADO, "Bardina y la renovación pedagógica en Cataluña", a Joan Bardina. Un revolucionario..., pp. 35-54.

⁶²⁴. Cfr. Joan BARDINA, Escola de Mestres...; Alexandre GALÍ, Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936, Llibre II Primera part, Barcelona, 1978, pp. 44-45 i 83-106; Buenaventura DELGADO i alt., Joan Bardina. Un revolucionario..., i Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, "Pròleg", a Joan BARDINA, El règim de llibertat dels escolars i altres escrits, Vic, 1989, pp. XXI-XXXVI (la citació, a la p. XXIII). El pròleg de González-Agàpito és d'un notable interès. A hores d'ara (1994), Anna Forés, de la Universitat de Barcelona, està realitzant una tesi doctoral sobre Joan Bardina, des del terreny de la història de l'educació.

⁶²⁵. [Joan] BARDINA, "¿Ignorància supina?", La Veu de Catalunya, 18 abril 1903, ed. vespre, [p. 1], i 19 abril 1903, ed. matí, [p. 1]. Cfr. R.J., Catalanistas y Carlistas. Impresiones sobre las últimas elecciones de Diputados a Cortes, Barcelona, 1903. En aquest fullet escrit dies després de les eleccions, es fan algunes referències a les intervencions periodístiques d'"*el nervioso y osado*" Joan Bardina, a les pp. 11-12.

començava afirmant:

"Hi havia un partit fort, disciplinat i heroic. Palanca que podia, ben manejada, salvar l'Espanya, la voluntat o ignorància de sos cap-pares l'han convertit en puntal indirecte de tot el desgovernament regnant. Els de baix ho han conegut i en fugen; però els de dalt van continuant impertèrrits sa tasca amb la sang freda i la estúpidesa del suïcida."

Dures paraules, que, lògicament, no passaren per alt als al·ludits. El Correo Catalán de l'endemà es feia ressò d'aquest article, de l'"*ex-seminarista, ex-carlista, ex-corbatonista y hoy catalanista, J. Bardina*". La reacció fou la d'intentar mostrar la seva inconseqüència a través de la reproducció d'un dels seus articles de 1897 a la Biblioteca Popular Carlista, per tal de recordar "*a/ ex-tantas-cosas lo que escribía tiempo atrás*"⁶²⁶. I, al cap de tres dies, insistien: "*¡Suficientemente castigado resulta ese condottiere político que pone su pluma al servicio de todas las causas, con sólo sacar a colación algunos de sus escritos!*"⁶²⁷. I, encara, després d'un article de rèplica de Bardina -"*artículo plagado de tonterías*"-, es dedicaven a reproduir l'altre text publicat en 1897 a la Biblioteca Popular Carlista sobre el catalanisme, acompanyat, al cap de pocs dies, d'un altre que veié la llum a Lo Mestre Titas amb el significatiu títol de "*La mala fe de La Veu*"⁶²⁸. No resseguiré ara aquesta polèmica, ja que comportaria tota una altra recerca encara per fer. A les planes següents es resseguirà, en canvi, l'interessantíssim article de rèplica de Joan Bardina -als comentaris d'El Correo Catalán dels dies 19 i 22-, "*Quatre observacions*", aparegut a La Veu de Catalunya el 27 d'abril⁶²⁹. Bardina afirmava que el diari carlista "*en varis números fa com qui contesta, insertant tiquis-miquis personals i reproduint un article superficialíssim que el*

⁶²⁶. El Correo Catalán, 19 abril 1903, [p. 1].

⁶²⁷. "De Re Catalanista", El Correo Catalán, 22 abril 1903, [p. 1].

⁶²⁸. "Otra plancha", El Correo Catalán, 29 abril 1903, [pp. 1-2], i "Dichos y hechos", El Correo Catalán, 2 maig 1903, [p. 1].

⁶²⁹. [Joan] BARDINA, "Quatre observacions", La Veu de Catalunya, 27 abril 1903, ed. vespre, [p. 2], i 28 abril 1903, [pp. 1-2].

qui aquestes ratlles escriu publicà quan tot just comptava 17 anys". Deixem de banda l'error en l'edat, ja que quan aparegué "Más sobre el catalanismo" tenia 20 anys, i centrem-nos en allò que molestà especialment Bardina: l'acusació d'inconseqüència, que creia extensible a "centenars de correligionaris" que es trobaven en la seva mateixa situació -allunyament del carlisme, apropament a la Lliga Regionalista, és clar-, i provocava les quatre observacions. La primera era sobtada, a primer cop d'ull: "No som ex-carlistes els qui no hem sigut mai carlistes." Afirmació forçada, però no pas del tot incoherent, sostinguda per l'argumentació que segueix:

"Mil voltes repetíem, fins quan de bona fe creíem en don Carlos, que no defensàvem a cap persona com a persona i mil voltes escrivírem aquelles paraules d'Aparisi i Guijarro: "Por el triunfo de don Carlos, no daría un solo paso: un hombre no merece tal cosa". Defensàvem al duc de Madrid en quant crèiem que, pensant ell com pensàvem nosaltres, era l'home que més aviat podia realitzar aquell Programa. Si per "carlista" entén el diari aquest, tradicionalista, llavors sí que ho èrem, però continuem sent-ho encara sense la més petita mutació. Nostre Programa era el folleto Catalunya Autónoma".

La segona de les observacions era conseqüència lògica de la primera. En el moment que va considerar que els caps del carlisme no defenien aquest programa, decidí "separar-nos, no del tradicionalisme jaixò mai! sinó dels quefes carlins". Es tractava de l'aplicació d'aquell *abans la Pàtria que el Rei*, que ja havia expressat en la polèmica amb La Nació Catalana. "Moltes causes justificaven aquesta conducta", afegia, entre les quals la inèpcia dels caps carlins, el seu no autonomisme i "la guerra iníqua que es feia als carlins verament autonomistes, entre altres al senyor Mella, avui tan hipòcritament festejat pels qui fins l'honra li llevaren". La referència a Vázquez de Mella, certa en el fons -fou destituït pel pretendent carlí com a director d'El Correo Español a principi del mes de novembre de 1900⁸³⁰, i apartat i atacat per la direcció del partit-, tenia una especial càrrega en aquell moment electoral

⁸³⁰. Cfr. MC, C. XVI, núm. 14, Don Carlos a Matías Barrio Mier (Venècia, 7 novembre 1900). Aquesta carta ha estat reproduïda en l'Apèndix núm. 5.

en què, precisament, encapçalava la candidatura carlina per Barcelona. Retornarem, tot seguit, a les causes d'abandonament del carlisme per part de Bardina. Abans, però, les dues darreres observacions. En la tercera es reafirmava en la idea que el seu programa seguia essent el mateix -"*tenim el mateix programa*"-, però, en el cas que no fos així, era d'homes rectes canviar de pensaments quan van errats, tal com féu el mateix Sant Agustí. I si de canvis s'havia de tractar, deixava anar Bardina aquí, don Carlos n'era un bon exemple, tot al·ludint al retraïment del pretendent després de la guerra de Cuba. La darrera observació es centrava en l'acusació segons la qual deixava de banda la religió en el seu primer article. La base per a la campanya electoral de 1903, afirmava Bardina, no podia ser la unió dels catòlics, sinó la pàtria. Si bé la religió no era secundària en general, sí que ho era en aquella campanya concreta. El col·laborador de La Veu de Catalunya conclouïa assegurant que ell no havia volgut portar, en el seu article "¿Ignorància supina?", la discussió a aquest terreny -"*nosaltres deixàvem generosament a banda la candenta qüestió de les divisions del carlisme*"-, però que s'hi havia vist obligat per El Correo Catalán, el "*diari moorista*", com Bardina l'anomenava, significativament, tot al llarg de la rèplica.

Si bé Joan Bardina sempre s'havia mantingut en grupuscles allunyats de la direcció oficial del carlisme català, ja fos el Centre de carlistes o bé el grup de Lo Mestre Titas, dues qüestions desenganyaren definitivament el jove publicista a l'alçada de 1900. Primerament, la poca receptivitat per part de la direcció de les seves propostes sobre el regionalisme carlista. Tant en el pròleg de l'any setze, esmentat més amunt, com en l'article de 1903, Bardina feia esment d'una comunicació que l'hi havia tramès a principi de 1900 la Junta regional, el màxim òrgan del carlisme català, prohibint una activitat per ell organitzada amb la finalitat d'aprofundir en el regionalisme carlista. El document, signat per Lluís M. de Llauder, feia així:

"Dios, Patria, Rey.- Junta Regional de Cataluña.- Ha llegado a mi conocimiento haberse concertado un reto público... sobre las bases establecidas por la Causa Carlista en punto al regionalismo

catalán... teniendo en consideración que nada se ha concretado todavía sobre el particular por la Autoridad única que puede hacerlo... esta jefatura se ve en el caso de prohibir dicho Certamen propuesto por usted... El jefe regional, Luis Mª de Llauder. Barcelona 24 de enero de 1900."⁶³¹

Mentre que l'any 1916 assegurava que Llauder li havia comunicat que "no sabia a punto fijo qué medidas y reformas abarcaba el Regionalismo Carlista"⁶³², en 1903, amb ànim justificador per a la seva deserció, conclouïa:

"Al veure que nada tenien els quefes concretado sobre el Regionalisme, amb l'afegitura absolutista i antitradicional de què don Carlos és l'Autoridad única que fa el programa; un home de conviccions autonomistes i tradicionalment democràtiques no podía anar amb aitals quefes."

D'aquí en derivava la seva "persuassió que els quefes carlins no eren autonomistes, sinó sols descentralitzadors"⁶³³. Poc després, en 1904, Bardina escrivia que només "una part del partit carlí des de fa pocs anys" era autonomista, mentre que, en canvi, "els carlins no catalans i gran part dels catalans" s'havien d'incloure dins de la tendència que qualificava com a regionalista o fuerista, que tant consideraven la seva pàtria l'Estat com la regió, tot essent partidaris de la descentralització administrativa⁶³⁴. La comparació d'aquestes afirmacions amb les contingudes, sobre la mateixa temàtica, a Catalunya y els Carlins, constitueix un suggerent exercici, que permet de mesurar la distància entre el febril publicista carlí i l'actiu

⁶³¹. J[Joan] BARDINA, "Quatre observacions". El-certamen que prohibí Llauder era, segurament, el debat públic entre Bardina i La Nació Catalana, que R. Prats havia acceptat amb data de 15 de gener de 1900. La impossibilitat de consultar els números de Lo Mestre Titas de gener i febrer de 1900, no em permet de precisar més. Cfr., més amunt, la darrera polèmica entre Bardina i Prats.

⁶³². Dr. Juan BARDINA, Orígenes de la Tradición..., s.p..

⁶³³. J[Joan] BARDINA, "Quatre observacions".

⁶³⁴. [Joan BARDINA], L'Estat no és la Pàtria, Barcelona, 1904, pp. 6-7.

"pedagog" pratista⁶³⁵. El regionalisme del partit carlí era el de les proclames del pretendent Carles, el de l'Acta de Loredan, el restrictiu de Llauder o l'extens de Vázquez de Mella, com a un nivell màxim que ja començava a comprometre. I prou. Manuel Polo y Peyrolón, el mes de març de 1900 -en el marc de l'ampla efervescència i discussió sobre el catalanisme-, expressava -i, representava- els límits del partit carlista en aquesta temàtica:

*"No hay catalanismo, ni regionalismo que pueda competir con las libertades tradicionales, esto es, con los fueros, franquicias y privilegios de nuestros antiguos reinos, y los carlistas todos, con nuestro augusto Jefe a la cabeza, somos fueristas a macha martillo. Más de 30 años hace que lo venimos predicando a los cuatro vientos"*⁶³⁶.

Difícil seria de trobar major precaució, gens exempta de característica vaguetat. Anar més enllà era vist per la direcció com a jocs de joves abrandats. Tolerable, mentre no fos comprometedor. No seria fins ben entrat el segle XX que el partit carlista català portaria a terme una opció decididament catalanista -fruit del possibilisme, però també del coixí creat a la darrerria del Vuit-cents-, en el marc de la col.laboració implícita, conflictiva a voltes i idíl.lica en menys ocasions, amb la Lliga Regionalista. A la Catalunya del Nou-cents, el carlisme català i el catalanisme conservador estaven, d'una manera o altra, condemnats a entendre's⁶³⁷. Mentrestant, però, el pas de Bardina no fou excepcional.

⁶³⁵. "Joan Bardina, criatura singular (amb el caparràs, la babitxa i les ulleres, a penes devia arribar al metre cinquanta), criatura singular diem, en la qual la imaginació i l'acció es desafiaven a qui corre més, cap a l'any 1902, contra ell mateix, va irrompre en el camp de la pedagogia atabalant tothom no sols amb dotzenes d'articles dels quals hom es defensava no llegint-los, sinó amb emapaitades, iniciatives i propostes una darrera l'altra." Alexandre GALÍ, Història de les institucions..., p. 83.

⁶³⁶. Manuel POLO y PEYROLÓN, "Los carlistas, no", Las Noticias, 26 març 1900, [p. 1]. El publicista valencià col.laborava, com d'altres carlistes, a Las Noticias, al costat de personatges d'un ample ventall ideològic. Aquest diari acollí, en alguna ocasió, polèmiques sobre catalanisme on participaren membres del partit carlista. Cfr., per exemple, J[ulián] BOSQUE, "El Catalanismo", Las Noticias, 1 maig 1900, [p. 1], i REMO, "No es cierto", Las Noticias, 2 maig 1900, [p. 1]. Mentre Bosque defenia el catalanisme del partit carlista, el personatge que signava Remo, assegurava que el lema dels catalanistes no era de cap manera "Déu, Pàtria, Rei", ans "Catalunya i Avant".

⁶³⁷. Cfr. les interessants reflexions de Borja de RIQUER i PERMANYER, "De l'antiliberalisme a la contrarevolució. El carlisme català, 1876-1936", Revista de Girona, núm. 147, 1991, pp. 56-58.

El segon desengany de Bardina -extensible a una porció del carlisme català, i part de l'espanyol- vingué provocat per l'actitud, marcada per la indecisió, de la direcció del partit, amb don Carlos al capdavant, en front de la via insurreccional en els darrers anys del segle. De la manera següent ho argumentava el jove Bardina:

*"Vingué la guerra de Cuba i tots sabem que el deure i la conveniència aconsellaven un capgirell ràpid, fort, però segur. Don Carles ho cregué així, i públicament escrigué "que, perduda Cuba, vendria solo o acompañado..." No s'ha fet. I el cervell (que, no per tenir quefes, deixàvem de tenir cap) ens digué: els quefes carlins o no han sabut bolcar lo existent, o no han volgut; en ambdós casos les nostres forces resulten inútils sota aquestes pèssimes direccions: la consciència em mana que me'n separi."*⁶³⁸

L'acusació als caps carlins, era, en especial, una acusació al pretendent Carles VII, aquella "*persona altíssima que creia fa poc que, perduda Cuba, era deure seu tirar a terra les institucions actuals, i ara ha canviat de pensar i espera que les hi tirin els Republicans*"⁶³⁹. L'alçament de Badalona, l'octubre de 1900, constituí la més evident prova de la indecisió d'uns, i de la impetuositat dels altres. L'estrepitós fracàs amb què acabà, pràcticament abans de començar, féu a miques el partit carlista a Catalunya. Aquesta qüestió, que ja hem insinuat a l'apartat III.1, centra l'epíleg d'aquest treball. Tanmateix, pel que fa concretament a Bardina, de qui ja coneixem l'actitud bel·licosa -tant en l'ús de la paraula escrita com en el seu estímul al combat contra el liberalisme-, es pot afirmar que pertanyia als nuclis que donaven suport a una insurrecció armada a Catalunya, malgrat l'oposició de la direcció del partit. Don Carlos i el seu representant a Espanya, Matías Barrio Mier, així com un ja malalt Llauder i el general carlí Moore -nomenat en 1899 Cap Major General de l'Exèrcit Reial de Catalunya-, a Catalunya, frenaven els intents d'alçament. A la fi, el frustrat intent d'octubre de 1900 obrí, a banda d'una dura repressió

⁶³⁸. J[oa]n BARDINA, "Quatre observacions".

⁶³⁹. Ibid..

sobre el carlisme per part de les autoritats governamentals, un joc de focs creuats a l'interior del partit, amb acusacions, desercions i destitucions, però sobretot amb desconfiances i recels insalvables. Alts dirigents com el secretari de don Carlos, Melgar -rellevat del càrrec ja el mateix mes de novembre de 1900⁶⁴⁰-, o Vázquez de Mella i el marquès de Cerralbo, patiren les conseqüències de l'opció bèl·lica. En l'article de 1903 a La Veu de Catalunya, Bardina apel·lava, per exemple, a Cerralbo -delegat de don Carlos fins 1899-, "*que davant de barcelonins llegí una hermosa poesia "Mi despedida del Carlismo" en casa de l'ex-jaumista senyor de Sivatte*", per mostrar que el desengany amb els caps carlistes era molt general⁶⁴¹. El fet d'anomenar el renovat El Correo Cataián, diari moorista, com feia Bardina, ja indicava qui havia restat i qui havia abandonat el partit carlista. Davant d'aquests esdeveniments i de les desavinences programàtiques, Bardina recordà, a ben segur, aquell *primer la Pàtria que el Rei*.

Molts carlistes catalans s'allunyaren, com Joan Bardina, del partit de don Carlos. La majoria, segurament, hi restà. D'altres s'hi mantingueren, amb un peu a dins i un a fora, en clara posició d'heterodòxia, assajant fórmules per a posar fi a una direcció que consideraven que els havia traït, com ara intentar implicar don Jaume en una lluita pel control de la Comunió, que no va tenir èxit. El setmanari barceloní El Cañón -subtitulat "Semanao regionalista, antiliberal y antimasónico"-, hereu implícit de Lo Mestre Titas, tant des d'un punt de vista ideològic com pel que fa a tipografia i a un bon nombre de redactors i col·laboradors, fou, entre setembre de 1901 i els primers mesos de 1902, l'exponent més representatiu d'aquests nuclis. Les topades amb la direcció del partit foren continuades, amb desautoritzacions incloses⁶⁴². No

⁶⁴⁰. MC, C. XVI, núm. 17, Don Carlos a Matías Barrio Mier (Venècia, 20 novembre 1900). Carta reproduïda a Cartas inéditas de Carlos VII, Madrid, 1959, p. 118.

⁶⁴¹. J[oa]n BARDINA, "Quatre observacions".

⁶⁴². Don Carlos escrivia, a la fi de 1901, al seu representant a Espanya, que "*Ayer lei en El Correo Español la desautorización de El Cañón. Está perfectamente: digna, sobria y contundente.*" I, afegeia: "*Era necesaria y es un buen golpe p[ar]a los manejos de esos malvados, pero debes seguir preparado. En momentos así los discolos, los rebeldes y los traidores suelen revolverse contra quien, como tú,*

ha d'estranyar que el jove Bardina, en ple procés de transició política, hi col·laborés esporàdicament⁶⁴³. L'enterrament de Salvador Soliva, un dels principals implicats en l'alçament de 1900, reuní bona part de l'heterodòxia carlina, on sobresortien els cognoms Roma, Alegria o Lacour. Bardina també hi assistí⁶⁴⁴. I, a més a més, col·laborà amb el P. Corbató, que a l'alçada de 1900, una volta tornat de l'exili parisenc, havia abandonat també el partit carlí -es mantenia, llavors, en un tradicionalisme de caire mesiànic, amb Luz Católica com a tribuna, des de la qual criticava durament als "carlo-oficials" o "carlo-traïdors", encapçalats per Carles VII, que havia deixat de ser el seu *Gran Monarca*⁶⁴⁵- en la vindicació de la memòria del difunt i en la crítica a la direcció carlista⁶⁴⁶. De forma paral·lela, va actuar d'intermediari en algunes de les maniobres d'apropament d'aquests nuclis carlistes catalans a

presta mano fuerte a la legítima autoridad y hay que aplastarles: esto es fácil para nosotros que siempre obramos por el deber y nunca por pasión." MC, C. XVI, núm. 38, Don Carlos a Matías Barrio Mier (Venècia, 30 desembre 1901).

⁶⁴³. "Bibliografía", El Cañón, 18 gener 1902, [p. 1]: "*el folleto Catalunya Autònoma, que publicó hace dos años uno de nuestros colaboradores*". La col·laboració fou, em sembla, esporàdica. És possible que Bardina s'amagués rere el pseudònim VAL. Si fos així, seria ben significatiu que hagués suprimit el CARLOS del pseudònim, tal com pretenien alguns fer en la realitat del partit. Aquest Val publicà, el mes de novembre de 1901, una ressenya del llibre de Manuel Roger de Llúria, L'As de Bastos, on, entre d'altres coses, es podia llegir: "*En el transcurso del libro hacer Roger valientes manifestaciones catalanistas. Es él uno de los pocos que vió claro desde un principio, defendiendo la alianza entre catalanistas y carlistas; y el tiempo ha venido a darnos la razón, a cuantos apoyábamos al ilustre leridano en su patriótica empresa.*" VAL [Joan BARDINA?], "Bibliografía", El Cañón, 23 novembre 1901, [p. 1]. Roger de Llúria seguí una trajectòria semblant a la de Bardina, de lenta transició cap a la política nacionalista, amb conflictes amb la direcció del carlisme català inclosos.

⁶⁴⁴. Cfr. "Muerte de Soliva", El Cañón, 28 desembre 1901, [p. 4].

⁶⁴⁵. Cfr. José Domingo CORBATÓ, Carlismo y españolismo, València, 1900; P. José Domingo CORBATÓ, Revelación de un secreto o introducción a la regla de la Milicia de la Cruz, València, 1903; VARIOS CARLISTAS, LA MAR DE OFICIALES, El Gran Monarca. Sombras de una "Luz", València, 1903; Juan Bta. VIZA CABALL, Setenta años de aprendizaje, Barcelona, 1954, pp. 219-225; Melchor FERRER, Historia del..., vol. XXVIII-I, p. 267; Vicente CÁRCEL ORTÍ, "La biblioteca del Padre Corbató legada al Colegio del Patriarca", Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, XXXIX, núm. 2, 1963, pp. 143-149, i Mariano PESET, "Carlismo y nacionalismo valenciano. Dos idearios dispares: Aparisi y Guijarro y el Padre Corbató", a Nation et nationalités en Espagne XIXe-XXe s., París, 1985, pp. 225 i ss..

⁶⁴⁶. Joan Bardina col·laborà a Luz Católica (1901-1903), la revista del P. Corbató, amb el pseudònim Dr. Leal (Joan M. Roma (a) Said també hi publicà). Més endavant aparegueren uns fullets recopiladors sobre els "carlo-traïdors", signats per C.M. Apsmav i el Dr. Leal, és a dir, el P. Corbató i Bardina. Ens interessa aquí, concretament, el que tenia com a títol Los carlo-traidores. Folleto 3º: Memoria póstuma del general D. salvador Soliva con abundantes notas y documentos, València, 1904. Sobre la identitat de Carlos Leal, cfr. Juan Bta. VIZA CABALL, Setenta años de..., p. 221, nota 1, i Vicente CÁRCEL ORTÍ, "Escritos impresos del padre Corbató", pp. 87 (nota 26) i 95.

la Lliga Regionalista. Així, a mitjan 1901, Bardina proposava a Prat de la Riba, de part d'una comissió de personalitats carlines -que volien obeer exclusivament don Jaume-, l'apertura de negociacions secretes entre carlistes i catalanistes per tal de preparar un alçament amb base a Catalunya. A canvi de moltes concessions per a després de la victòria en la insurrecció -en especial, una immediata autonomia catalana-, els carlistes sol·licitaven medis materials per tal d'agilitzar el triomf i que els catalanistes dotessin l'alçament d'una atmosfera patriòtica⁶⁴⁷. Borja de Riquer assegura que la resposta de Prat de la Riba devia ser negativa, a més de mostrar que els carlistes implicats tenien un concepte erroni de la Lliga: "*Creure que els homes que havien sortit de la Unió Catalanista per fer una política reformista, per fer possibilisme, ara, després de confirmar amb la seva victòria electoral l'encert del seu plantejament, estarien disposats a fer un aixecament armat contra l'Estat centralista era d'un idealisme increïble.*"⁶⁴⁸ Els contactes, tanmateix, continuaren, amb una carta del secretari de don Jaume, Josep M. Coma, per tal d'acostar posicions -en aquestes maniobres caldria cercar, en gran part, les causes de la seva caiguda en desgràcia en el partit, uns mesos després-, o bé de bell nou a través de Bardina, que a final d'estiu de 1901 proposava a Prat de la Riba de participar en una reunió entre uns "*carlins d'armes, retrets ja del tot de don Carlos*" i dirigents de la Lliga, com ara Albert Rusiñol, per tractar d'una col·laboració en matèria electoral, o més ben dit, de vetlla per la sinceritat electoral⁶⁴⁹. El maig de l'any següent, una nova carta de Bardina a Prat en demanda d'un favor ens apropa als conflictes interiors del carlisme. El favor era per a Ismael Alegria, "*germà de l'influent carlí del mateix nom*". A banda de ser una obra de justícia i caritat, Bardina afegia:

"És també una obra de conveniència, ja perquè el germà d'aquest jove és el verdader inspirador d'aquells d'armes tomar que tant se necessiten en les eleccions, ja que l'efecte dolent

⁶⁴⁷. Joan Bardina a Enric Prat de la Riba (s. II, s. d.) [maig-juny 1901], reproduïda a Borja de RIQUER, Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904), Barcelona, 1977, pp. 341-342.

⁶⁴⁸. Ibid., p. 209.

⁶⁴⁹. Ibid., pp. 209-210.

*que ha produït el cas entre una massa grossa de militars carlins, que, passada la jura, volen prendre certs acords favorables al Catalanisme, desenganyats d'en Carlos i fracassat lo d'en Jaume; acords que crec vindran a consultar-li a V., com els he aconsellat, puix ho volen fer de manera que el públic avançat no se n'adoni (si convé), per a què no pugan explotar més els enemics de Catalunya la nota de reaccionaris que els hi donen als catalanistes."*⁶⁵⁰

La desintegració parcial del carlisme català era evident. Els primers anys del Nou-cents apareixen, de totes totes, decisius a efectes d'entendre la seva posterior recomposició i evolució. El *desenllaç* de 1900, al cap i la fi, el marcà enormement.

Un dels darrers articles publicats a *Lo Mestre Titas* per Joan Bardina (a *Valcarlos* -el pseudònim desaparegué al mateix temps que la militància- estava dedicat a Juan Vázquez de Mella, "*el rei de la paraula, el domenyador forçut de l'oratòria, el Príncep de l'eloqüència i de l'harmonia i del llenguatge*". Mella havia estat, sens dubte, a parer del jove ex-seminarista, "*el més fervorós predicador i apòstol més entusiasta*" de la qüestió regionalista, i, mercès a ell, bona part d'Espanya havia "*sentit explicat el regionalisme amb magistral habilitat*"⁶⁵¹. Fou, sens dubte, tant en la qüestió regionalista com en la resta, des del tema social al de la legitimitat, el principal ideòleg del carlisme de la Restauració, malgrat les seves difícils relacions amb la direcció del partit, que anaven des dels primerencs conflictes a l'interior d'*El Correo Español* fins a l'escissió posterior a la Gran Guerra, tot passant pel suport a l'insurreccionalisme després del *desastre* colonial. Vázquez de Mella assajà d'adaptar a una societat en profunda transformació la ideologia carlista. Aquesta tasca, iniciada la darrera dècada del Vuit-cents, fou prosseguida pel

⁶⁵⁰. ANC, Fons Prat de la Riba, Correspondència de Joan Bardina, Joan Bardina a Enric Prat de la Riba (Barcelona, 6 maig 1902).

⁶⁵¹. VALCARLOS, "Mella", *LMT*, 21 abril 1900, pp. 1-2.

Verb de la tradició, amb més empena, el segle següent⁸⁵². La vaguetat i inconcreció de la ideologia carlista ja ha estat posada de manifest. Joan Bardina, en el marc de la polèmica entre Lo Mestre Titas i La Nació Catalana, assegurava a R. Prats que "*els carlins només delíneem les ratlles més generals del nostre Programa, deixant lo demás a la voluntat del Poble*"⁸⁵³. Hi havia, tanmateix, uns pilars intocables, en un partit de rígida verticalitat. Les limitacions que mostrà el marc ideològic carlista a la darrereria del segle XIX, en frustraren l'assentament. Si en l'apartat anterior notàvem la poca adequació de les propostes en l'anomenada qüestió social i, en el següent capítol, podem comprovar el desencaix entre una estructura política moderna i un vell aparell militar, aquí podríem afegir-hi la indecisió i limitacions -excepte en casos concrets que acabaren en bona part lluny del partit- en els plantejaments regionalistes. I, això, en una Catalunya que s'estava nacionalitzant, esdevenint nació, ras i curt, era nefast per a una supervivència política no marginal. L'experiència dels primers anys del Nou-cents ho posà en evidència. Aquestes limitacions en la modernització ideològica del carlisme contribuïren, en bona mesura, al seu esfondrament finisecular. No foren les úniques causes, és cert, però tampoc les menys notòries.

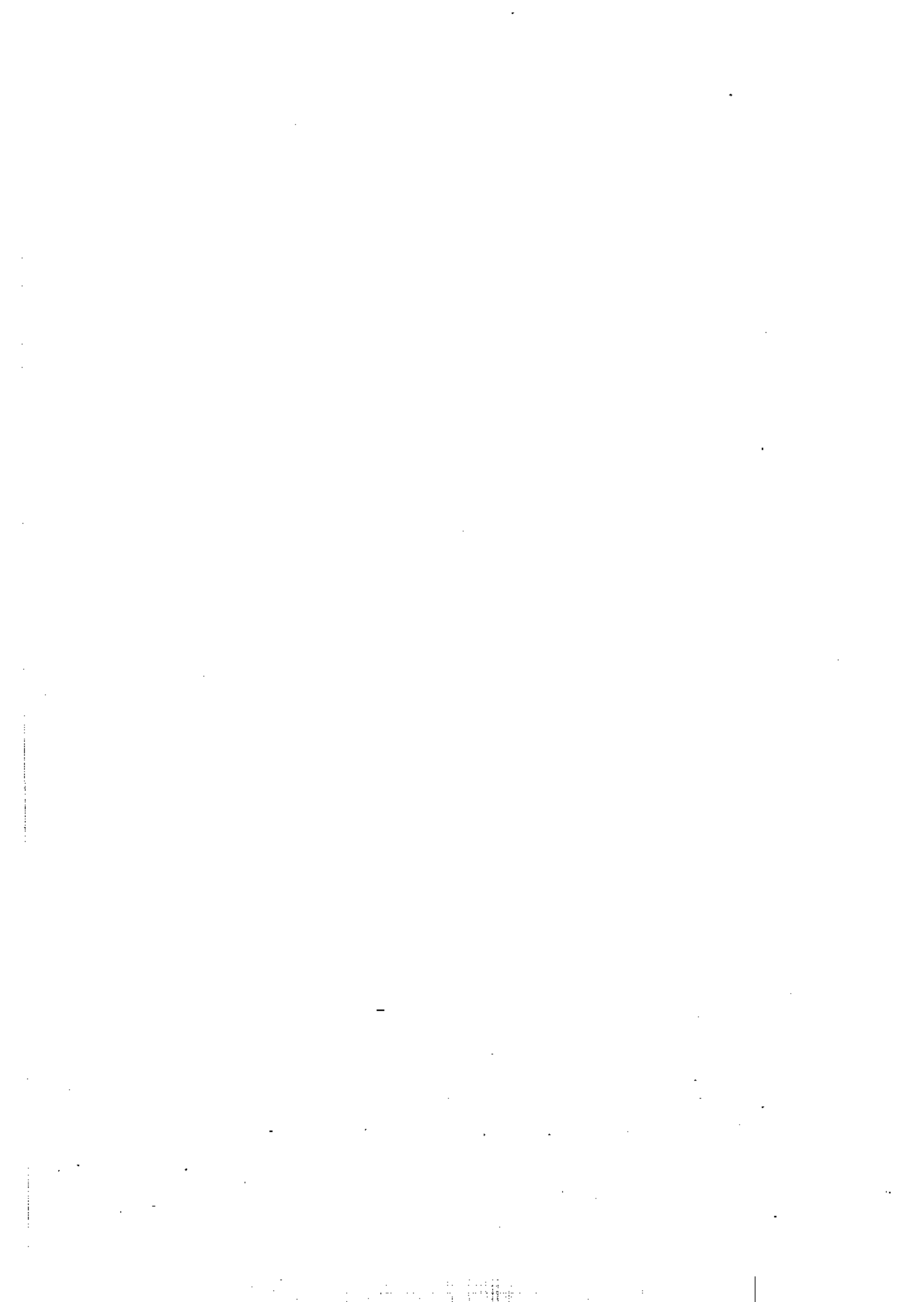
⁸⁵². S'ha escrit força sobre Vázquez de Mella, però el personatge, en els seus múltiples vessants - ideòleg, periodista, polític, malgrat que sovint inseparables-, és encara, a hores d'ara, bastant desconegut. La millor manera de fer-se'n una idea és, sens dubte, la consulta dels trenta volums de les seves obres completes, a Obras Completas del Excelentísimo Señor Don Juan Vázquez de Mella y Faniuj, 30 vols., Madrid, 1931-1945. Entre els estudis, sense cap mena d'ànim d'exhaustivitat, es poden destacar els següents: Rafael GARCÍA y GARCÍA DE CASTRO, Vázquez de Mella. Sus ideas. Su persona, Granada, 1940; Santiago GALINDO HERRERO, "Estudio preliminar", a Juan VÁZQUEZ DE MELLA, Regionalismo y monarquía, pp. 13-45; Manuel RODRÍGUEZ CARRAJÓ, Vázquez de Mella: sobre su vida y su obra, Madrid, 1973, i, del mateix autor, El pensamiento sociopolítico de Mella, Madrid, 1974, i Rodrigo del VAL MARTÍN, La Filosofía Política de Juan Vázquez de Mella, Universidad Pontificia de Comillas, tesi doctoral, 1988. Entre els treballs recents, mereix una especial atenció: Justo G. BERAMENDI, "Incidencia ideológica del neocarlismo y el socialcatolicismo en el regionalismo gallego terminal", a Jubilatio. Homenaje de la Facultad de Geografía e Historia a los profesores D. Manuel Lucas Álvarez y D. Ángel Rodríguez González, vol. I, Santiago de Compostela, 1987, pp. 429-444.

⁸⁵³. VALCARLOS, "Ofrena al Senyor Prats", LMT, 22 octubre 1898, p. 2.

V

**CONCLUSIONS:
EL CARLISME A LES PORTES DEL SEGLE XX**

La història del carlisme a la primera etapa de la Restauració, tant a Catalunya en concret com en general a Espanya, presenta dues etapes ben diferenciades. L'escissió integrista de l'estiu de 1888 en marca la frontissa. El primer període, iniciat després de la derrota de les tropes del pretendent en els camps de batalla en la que constituí la tercera carlinada -la tercera a Catalunya, la segona a nivell general, a causa de la limitada incidència de la guerra dels Matiners (1846-1849)-, es va caracteritzar pel desencís i el desconcert, generadors d'apatia, indecisió i pugnes internes. L'he anomenat la llarga postguerra del carlisme. A la derrota en la guerra va seguir la repressió i l'emigració. Milers de carlistes creuaren la frontera franco-espanyola i s'instal·laren al país veí, retornant uns al cap de poc mercès als indults -no amnistia, tanmateix- que els governants espanyols oferiren, mentre que d'altres hi restaren, amb la voluntat de començar una nova vida o de seguir lluitant contra l'Estat espanyol, en un combat propiciat per motius ideològics però sovint de pura subsistència. La mobilització carlista, però, es va fondre aviat i, des de 1877-1878, restà en un pur estat d'agitació latent, més a l'espera d'una actuació salvadora que d'un assalt al poder. En aquests anys les autoritats espanyoles a l'interior o les diplomàtiques mostraren continuadament la seva preocupació per aquests moviments i, en especial, per la connivència en l'emigració de carlins i republicans. Tota temptativa insurreccional s'acabava reduint a una conspiració carlo-republicana, com a mínim en els anys 1876-1879 i, més endavant, a la primera meitat de l'any 1886. De tota manera, foren sempre els republicans ruiz-zorrillistes o revolucionaris els que van portar la iniciativa, mentre el carlisme, malgrat esporàdiques col·laboracions, restà en una actitud expectant, que tenia més de forçada que no pas d'altra cosa. El partit estava, simplement, desmantellat. I no es percebien, com a mínim de part de don Carlos, aires de canviar aquesta situació. El pretendent, des del moment en què traspassà la frontera per Valcarlos el febrer de 1876 es despreocupà dels seus seguidors i del partit que encapçalava per tal d'emprendre un viatge rere l'altre i dedicar-se a les diversions i plaers del cos. Tal com es preguntava ell mateix amb retoricisme

en 1879, "*¿Qué he de hacer en momentos de forzosa espera y de inacción como los actuales?*"¹ Aquesta actitud comportà, a banda de la prolongació de l'estat de descomposició de les forces carlistes -excepte pel que feia a una mínima sobreestructura periodística-, una erosió de la imatge del propi pretendent. A la derrota de 1876, d'altra banda, s'hi havia d'afegir la consolidació del règim restauracionista, que exclouïa el carlisme al mateix temps que obria ponts cap a alguns dels seus nuclis. Era la tàctica política que va permetre de consolidar a dreta i esquerra un ampli bloc de poder que, juntament amb alguns altres pilars fonamentals -Constitució, Monarquia, Exèrcit-, possibilità uns graus notables d'estabilitat i subsistència a la Restauració.

A l'alçada de l'any 1879 el carlisme no havia millorat, en el cas de no empitjorar, la seva situació postbèl·lica. El partit era pràcticament inexistent. Les bases vivien en el més absolut dels retraïments, només connectades a través de la premsa. La via militar era inviable. L'amalgama carlista del Sexenni s'estava esquerdant per totes bandes, tot provocant un regitzell de pugnes internes que ajudaven a crear una situació caòtica. I va ser en aquest marc que el pretendent Carles prengué la decisió de nomenar un delegat seu a Espanya com a resposta a les insistents demandes de reorganització i d'implicació en les tasques del partit. L'elecció, tanmateix, més que incidir en la cohesió i la reestructuració del carlisme, generà un procés evident de cisma. El fet que Cándido Nocedal, representant del sector més intransigent, en sentit catòlic, de la comunió, en detentés la direcció i intentés aplicar els seus criteris exclusivistes -antimoderantisme d'arrel donosiana, sobreestructura periodística, mobilització popular catòlica-, va provocar reaccions dintre i fora del carlisme. A fora una guerra oberta contra els afins, en especial contra tots aquells nuclis que els intentaven de disputar la bandera catòlica, encara que s'hagués de passar pel damunt de les autoritats religioses. Fou l'etapa que Casimir Martí i Joan Bonet han batejat com de les grans polèmiques (1881-

¹. AMF, Carlos VII. Documentos reales, 1877-1909, 1877, Don Carlos a Francisco Martín Melgar (París, 14 juliol 1879), còpia.

1888)². A l'interior, en front dels nuclis que compartien posicions més moderades respecte del catolicisme, que acabaren sortint del partit i integrant-se, en bona mesura, en la pidaliana Unió Catòlica, i en front també dels nuclis que es consideraven portaestendarts dels veritables valors carlistes, no contaminats per l'aportació neo-catòlica. El diari de Madrid La Fe n'era el representant i, en la seva dura pugna amb Nocedal i el seu medi periodístic, El Siglo Futuro, va acabar desautoritzat per part de don Carlos. Aquest diari, es podia llegir en la nota del pretendent, "*ha dejado de ser intérprete de la política tradicionalista, de la cual soy el único representante y jefe*"³. Dos elements estaven en joc: la capacitat d'atribuir patents de carlisme i el respecte al principi d'autoritat.

A la darrereria de 1881, no obstant, davant l'evidència de l'estat llastimós de l'organització carlista i les pressions d'un personatge que adquiriria poc a poc al llarg de la postguerra un paper destacadíssim en el carlisme, el marquès de Cerralbo, el pretendent va fer un tímid assaig de destituir Nocedal. L'alternativa programàtica de Cerralbo en aquells moments ha estat reconstruïda a grans trets per Real Cuesta a partir de la correspondència del pròcer castellà amb el marquès de Valde-Espina. Segons aquesta, el marquès de Cerralbo "*quiere hacer del carlismo un partido moderno desde el punto de vista de la acción política, dinámico, organizado, abierto, atractivo y con participación en la vida política. 'Intransigencia en los principios y transigencia en las formas', éste es su lema*". I afegia que el partit carlista "*ha de sumar, unir y atraer, no restar, dividir y repeler como el Integrismo; ha de participar activamente en la vida pública a todos los niveles, y ha de propagar por todos los medios a su alcance el 'ideario carlista'*". D'aquesta manera, "*con una adecuada organización, el partido estaría preparado para cualquier*

². Joan BONET i Casimir MARTÍ, L'integrisme a Catalunya. Les Grans Polemiques: 1881-1888, Barcelona, 1990.

³. Document reproduït a Melchor FERRER, Historia del Tradicionalismo Español, vol. XXVIII-II, Sevilla, 1959, p. 23.

eventualidad política.⁴ Van caldre encara uns quants anys per a portar-lo a terme. Entorn de 1881-1882, en tot cas, la força de Nocedal entre les masses catòliques, la indecisió de don Carlos i el perill que es percebia a actuar en el marc de la confrontació entre intransigents i *feïstes* sense erosionar el principi d'autoritat frustraren els treballs de Cerralbo. La reconfirmació de Cándido Nocedal al capdavant del carlisme a l'interior comportà una absoluta continuïtat, tant pel que es refereix a la negativa a crear d'altres estructures a part de les periodístiques, com al manteniment del retraïment i la lluita frontal contra el catolicisme liberal. La degradació de la convivència a l'interior del partit en la segona fase de delegació de Nocedal, entre 1882 i 1885, a més de la ineficàcia que es començava a percebre en relació al marc socio-polític de la Restauració i de l'animadversió de la jerarquia eclesiàstica convenceren les altes instàncies carlines en 1885 de la necessitat de substituir Nocedal. S'optà per esperar, tanmateix, ja que, com el secretari del pretendent escrivia a Cerralbo, "*Don Cándido es un cadáver ambulante, y (...) sus días están contadísimos*"⁵. Nocedal va morir al cap d'uns pocs dies d'haver estat escrites aquestes paraules. Era el juliol de 1885. Don Carlos, davant la divisió del partit, decidí d'assumir-ne la direcció, sense amagar, però, una tímida voluntat aperturista.

Aquesta voluntat, que passava per la reconciliació amb els *feïstes*, la suavització del retraïment, la moderació en el llenguatge periodístic i el respecte cap a la jerarquia eclesiàstica, va irritar sobremanera als seguidors de Nocedal, encapçalats pel seu fill Ramón, director de El Siglo Futuro. La necessitat d'introduir reformes es féu encara més evident després de la mort d'Alfons XII. La Regència de la seva vídua Maria Cristina d'Àustria es consolidà ràpidament, tot mostrant la inutilitat d'esperar un desenllaç revolucionari de la situació -de fet, els preparatius armats foren altra volta mínims, a diferència dels ruiz-zorrillistes, que amb el pronunciament de

⁴. Javier REAL CUESTA, El carlismo vasco, 1876-1900, Madrid, 1985, p. 32.

⁵. MC, C. IV, núm. 36, Francisco Martín Melgar al Marquès de Cerralbo (Venècia, 6 juliol 1885).

Villacampa de setembre de 1886 tancaren un llarg cicle- i el decidit suport de la jerarquia eclesiàstica a la dinastia regnat. El carlisme va iniciar, doncs, un procés, lent però decidit, d'acomodació -que no significava acceptació- al sistema, amb intents de conviure-hi pacíficament i de participar condicionalment en el joc polític. Era una modesta temptativa de recollir el programa cerralbista de principi dels vuitanta. El nou viratge del partit, juntament amb la disputa del seu liderat i control -que els intransigents creien que havia de ser per a Ramón Nocedal- i les dissensions ideològiques - especialment a l'entorn de l'expressió de la intransigència catòlica- que reapareixien després d'estar encobertes durant algun temps per la necessitat amalgamàtica del Sexenni davant la *revolució* i, posteriorment, pel control que els Nocedal havien exercit sobre el partit, abocaren a una espiral d'impressionant violència verbal entre els anys 1886 i 1888. El desenllaç en va ser l'escissió integrista, que afectà els nuclis intel·lectual i eclesiàstic del carlisme, així com l'estructura periodística -base del poder nocedalista-, però en poca mesura la base. L'escissió constituí el darrer acte d'una allargada postguerra, marcada pels efectes de la derrota de 1876 i per la progressiva fragmentació de l'amalgama antirevolucionària. En 1888, amb una certa lògica, alguns autors no dubtaren en sentenciar a mort el carlisme.

Tanmateix, no va ser així, ans al revés. Si l'etapa 1875-1888 podia ser caracteritzada per l'apatia, la indecisió i les pugnes internes, la que la seguí, entre 1888 i 1900, en canvi, per la renovació, tant pel que fa a la tàctica i a l'organització, com en el nivell generacional. El carlisme d'aquests anys és el que el periodista andalús Julio Burell anomenà *carlisme nou*, fonamentat en la joventut dels seus elements directors, la reelaboració del seu programa, l'organització estructural i la propaganda, que compartien lloc en la nòmina de causes de l'èxit del carlisme finisecular amb la desintegració dels partits parlamentaris i l'estat dubtós de la política espanyola. El carlisme tornava a a esdevenir, encara que amb diferent naturalesa, un perill. L'òrgan oficial del carlisme, tot recollint les opinions dels articles de Burell al Heraldo de Madrid en 1894, escombrava cap a casa i posava de manifest "*la importància que*

*cada día adquiere este cadáver del carlismo, eternamente vivo, con una lozanía que los años aumentan, porque a su propia vitalidad interna se junta el enervamiento, la decadencia y ruina irremediable en que se descomponen y disuelven los partidos doctrinarios y los radicales que van a perderse en el mar socialista que a todos los absorbe*⁶. La unanimitat que es percep fora del camp carlista sobre les transformacions del partit a la darrería del Vuit-cents són les més clares mostres de la seva transcendència. El carlisme havia deixat de ser, com els agradava de dir als seus publicistes, un cadàver - al.lusió a les múltiples sentències de mort escrites a l'entorn de 1888-, per tal d'esdevenir una agrupació de notable vitalitat. Tal com assegurava un carlista vigatà, l'escissió de 1888, "*que se dijo por algunos que sería la muerte del partido y... efectivamente se ve que ha sido, su más activa fuente de vida y de vigor*"⁷. El desenvolupament d'aquest carlisme renovat va tenir a Catalunya el seu principal bastió.

La segona meitat de 1888, al costat d'una violent pugna dialèctica carlo-integrista que s'allargà els anys següents per les ferides no tancades del combat i per la disputa de l'espai polític-ideològic, va contemplar ja els primers intents de refer el maltret carlisme a través de la fundació de nous periòdics o la creació de cercles tradicionalistes. El decidit impuls donat a la reorganització per don Carlos i la seva secretaria des de Venècia, va ser materialitzat a Espanya per un conjunt de dirigents entre els quals sobresortia el marquès de Cerralbo. Els *feïstes*, en canvi, patiren un procés de creixent marginalització. Els vencedors de la batalla interna no havien estat ni els seguidors de El Siglo Futuro, llavors ja al marge del partit carlista, ni els de La Fe, ans aquells nuclis que s'havien mantingut entre uns i altres a l'espera del moment adequat per a fer-se amb el control del partit. L'espera va ser, en alguns casos, llarga, però acabà arribant l'ocasió desitjada. Malgrat els assaigs

⁶. "El Heraldo y el carlismo", ECE, 26 juliol 1894, p. 1. Els articles de Julio BURELL, a "El carlismo nuevo" i "Planta que retoña", Heraldo de Madrid, 23 i 24 juliol 1894, [p. 1].

⁷. El Corresponsal, "Correspondencias particulares del Correo Catalán. Manlleu 10 de Junio de 1890", CC, 28 juny 1890, pp. 14-15.

de 1888, fou l'any següent quan es posaren les bases per al partit carlista dels noranta. L'ocasió vingué propiciada per la celebració del tretzè centenari de la conversió de Recared i de la unitat catòlica. Les juntes organitzadores del centenari es convertiren aquell mateix any en juntes tradicionalistes, tant la central, presidida per Cerralbo, com les regionals, provincials i locals. Els personatges que trobem al capdavant d'aquestes juntes regiren, amb pocs canvis, el carlisme finisecular. Eren el seu cercle interior. A Catalunya, Lluís M. de Llauder va ser nomenat cap regional, desplaçant a Felip de Sabater, un destacat ex-combatent de la darrera carlinada que havia ocupat els darrers anys la representació del carlisme català en les temptatives estructuradores que seguiren la mort de Cándido Nocedal. La designació de Llauder no va estar pas exempta de polèmica, tant per la seva procedència no combatent com per haver estat durant anys l'home dels integristes a Catalunya. El seu posicionament en la crisi de 1888 -va ser l'encarregat de redactar el decisiu document "El Pensamiento del Duque de Madrid"- i la seva defensa del principi d'autoritat, reberen adequada recompensa. Al costat de Llauder, en les juntes de 1889, trobem d'altres personatges que jugarien a partir de llavors un paper fonamental, com ara Josep de España, el baró d'Albi o Josep Erasme de Janer i, de fet, bona part dels dirigents locals d'arreu del Principat.

L'estructura política del carlisme comptava en el nivell superior amb el pretendent Carles, exiliat a Venècia, juntament amb el seu secretari Francisco Martín Melgar. La capacitat de treball i lucidesa del segon, combinada amb la major discreció i implicació en les tasques del partit del primer -el contrast amb els primers anys de la postguerra era molt notable i la seva aurèola en el partit ho va notar-, possibilitaren la represa. A l'interior, el principal càrrec del partit va recaure en el marquès de Cerralbo. Va ser el representant de don Carlos a Espanya entre 1890 i 1899, quan fou substituït per Matías Barrio Mier. Cerralbo va ser, sens dubte, l'ànima del *carlisme nou*. Per sota del representant del pretendent s'estenia l'estructura juntista, profundament centralitzada i jerarquitzada, des de les juntes regionals a les de barri i auxiliars, tot passant per les provincials, locals i de districte. El carlisme

desplegà una intensa activitat per poblar tot Espanya de juntes, amb resultats destacables -gairebé dos milers i mig de juntes en 1896- especialments en els territoris tradicionals d'implantació carlista. A la base del partit s'estenien els cercles tradicionalistes, la formulació més acabada en el nivell organitzatiu del carlisme finisecular. Ubicats en un espai propi, en tant que projecció a petita escala de la *contra-societat carlista*, acomplien funcions polítiques, d'instrucció, formació i assistència, i, finalment, possibilitaven l'esbarjo i la cohesió. Eren uns espais de sociabilitat política que responien adequadament a les necessitats polítiques i socials del moment, tant pel que feia a l'oferta d'incentius, com a la cohesió o a la urbanització. Enquadraven, a més a més, la militància carlista, que havia patit un destacat relleu generacional des de la darrera carlinada i seguia mantenint la seva heterogeneïtat social, malgrat que només a la base, ja que la direcció era sempre ocupada per personatges pertanyents als sectors benestants del partit. No era, doncs, un partit popular, ans un partit que es nodria en bona mesura d'efectius pertanyents a les capes populars de la població, en especial pagesia i artesanat. Els cercles tradicionalistes comptaven, a més a més, des de mitjan dècada dels noranta amb uns organismes annexs: les joventuts carlistes. I, més endavant, les joventuts escolars tradicionalistes, una limitada experiència de penetració en els medis acadèmics. Eren, en tot cas, la mostra de la transcendència del nucli jove en l'evolució del carlisme. Aquesta organització política conformà un dels pilars fonamentals del *carlisme nou* i, així mateix, la realització més comentada, amb enveja o temor, pels adversaris. Catalunya sobresortí a la fi del segle per una modèlica organització carlista, amb un nombre molt elevat de juntes, cercles i joventuts, especialment a la Muntanya i a l'àrea del sud de Catalunya -territoris tradicionals de presència carlista-, però també a l'entorn de Barcelona i al centre de Catalunya. L'extensió de la seva presència i la urbanització marcaren el desplegament organitzatiu. Catalunya fou, juntament amb el País Valencià, el principal nucli del carlisme renovat, per davant del País Basc i Navarra, que no havien necessitat de portar a terme unes tan grans transformacions per tal de captar la seva base, que es seguia expressant per bona part dels canals tradicionals.

Al costat d'una poderosa organització política i del relleu generacional, caracteritzaren també el carlisme finisecular la política d'atracció, l'abandó del retraïment i una intensa propaganda. Ampliar la base era un dels objectius del carlisme en aquells moments, obrint ponts cap als espais polítics afins, tot intentant d'atreure tant a la retreta base hipotètica com als nuclis propers als propis plantejaments. Lluny, doncs, de l'estratègia seguida pel nocedalisme en els vuitanta. L'abandó del retraïment, al seu torn, portà novament el partit al Congrés i al Senat, no ja a partir d'individualitats ans d'una decisió política col·lectiva. Es tractava d'assegurar la presència carlista a les Corts en una estratègia clarament possibilista, ja que era impossible d'aspirar al triomf -tant a efectes del sistema com del suport real del carlisme- i, a més, les eleccions eren sotmeses a dura crítica pels publicistes carlins. En 1896 el partit carlista va aconseguir de col·locar un total de deu diputats al Congrés, en uns moments especialment dolços pel carlisme finisecular. Finalment, la propaganda, l'"*arma poderosa del carlisme*", com l'anomenà el dirigent lleidatà Roger de Llúria⁸. El desplegament propagandístic fou ingent, tant per la via oral, per la de la imatge o per l'escripta. *Propaganda moderna*, com el mateix don Carlos la designava⁹, per al *carlisme nou*. Llibres, fulletons, retrats, busts, targetes postals, segells, etiquetes, banquets, viatges de propaganda -els de Cerralbo a Catalunya i al País Basc i Navarra, en 1890 i 1891 respectivament, resultaren decisius per al desenvolupament organitzatiu carlista en aquests territoris, tot essent imitats més endavant a un nivell més reduït geogràficament-, revistes, setmanaris i diaris, tot plegat va incidir en la imatge externa de la formació política, així com en la seva estructura i conformació interna. La premsa, concretament, va jugar un paper destacat, ja no com a enquadradora, ans convertint-se en "*el impulso uniforme, el foco central, lo que puede dar cohesión y unidad de acción*".

El conjunt de tots els elements anteriors sustentava la modernització

⁸. Manuel ROGER DE LLÚRIA, "Necesidad de la propaganda", *BPC*, vol. XI, maig 1896, p. 10.

⁹. MC, C. II, núm. 17, Don Carlos al Marquès de Cerralbo (Venècia, 8 abril 1891).

política del carlisme a l'etapa finisecular. Modernització que, lluny de temptacions messiàniques, volia significar adequació al moment, a una societat que en els darrers temps s'havia transformat en tots els terrenys. Manuel Polo y Peyrolón ho exposava molt clarament en tractar dels cercles tradicionalistes: es tractava de "*asociaciones que responden perfectamente a las exigencias de los tiempos y a las necesidades sociales y políticas de la moderna nación española*"¹⁰. Al darrera de la modernització política del carlisme hi havia la voluntat de convertir-lo en una opció competitiva, en una clara estratègia de controlat possibilisme. Encara que els mitjans no fossin de l'agrat del carlisme -ni les eleccions, ni els casinos, per posar els dos exemples més evidents- era necessari de combatre, com escrivia el mateix Polo y Peyrolón, l'enemic amb les mateixes armes, "*aceptando la batalla en el terreno donde se plantea*"¹¹. La llei d'associacions, el sufragi universal, la relativa estabilitat de la Regència convidaven a variar les formes de la política. I aquesta transformació, que afectava fonamentalment la forma-partit, provingué, com en el cas italià, de la perifèria del sistema: de republicans, carlistes, nacionalistes o socialistes. El carlisme hi va jugar, en tot cas, un paper fonamental. No pas per casualitat el diari madrileny El Globo considerava en 1896 que el carlisme disposava de "*una organización poderosa y completa. Algo de que no pueden ufanarse en la actualidad ninguno de los partidos españoles.*" O, des del Vaticà, s'afirmava que en els noranta l'organització del carlisme era perfecta, "*come nessun altro partito l'ha in Spagna*"¹². L'impuls donat als cercles tradicionalistes o a la diversificació de les formes de propaganda constituïren models a imitar contemporàniament o bé en el futur. La historiografia ho ha oblidat en base a un fals prejudici que considera que els processos modernitzadors provenen necessàriament de les formes *noves* o de les *progressistes*. En tot cas, sense entrar en judicis de valor, el partit carlista era, en definitiva, a la darrerria del

¹⁰. Manuel POLO y PEYROLÓN, "Los Círculos carlistas", BPC, vol. XII, juny 1896, pp. 80-81.

¹¹. *Ibid.*, pp. 88-89.

¹². "El carlismo", El Globo, 13 gener 1896, p. 1, i ASV, SS 249 (1900), fasc. 1, Nunci Apostòlic a Madrid a Secretari d'Estat del Vaticà (Madrid, 20 novembre 1900), f. 75.

Vuit-cents, el partit més modern organitzativament parlant de l'arc polític català i espanyol. I, tanmateix, fracassà.

La modernització política no anà acompanyada de processos paral·lels en els àmbits ideològic -en relació a la qüestió social, per exemple, o al catalanisme, fonamental en una societat com la catalana en ple procés de nacionalització- i militar, la qual cosa, amb l'entrada en la crítica conjuntura marcada pels conflictes colonials portà a terme un desplegament de velles estratègies, fruit d'una lectura esbiaixada de la realitat. Si a l'entorn de 1896 la nova organització carlista es trobava en els seus moments més àlgids -tot i això amb una base real limitada si prenem com a referència la fórmula amalgamàtica del Sexenni democràtic-, poc temps després entrà en una espiral conspiracionista, més marcada pel desconcert, tanmateix, que per les realitats. Un desconcert que provocà greus ferides a l'interior del carlisme, exterioritzant dissidències atemperades en anys anteriors. El resultat final va ser l'adquisició de nombroses armes i uniformes, molts viatges i reunions de conspiració, indecisions i desobediències, i, l'octubre de 1900, un moviment insurreccional fracassat, tant per les seves limitacions com per la vigilància governamental. I, a partir d'aquí, un ampli desplegament repressiu sobre l'organització carlina, gairebé desmantellada en la seva totalitat, així com múltiples pugnes internes, que afectaren tots els nivells del partit. Ni l'organització militar de vell estil, recuperada a l'entorn de 1898, basada en partides confluents en un Exèrcit Reial era adequada a la darrerria del Vuit-cents, ni el carlisme era ja una opció entre dues possibles, ans un partit que estava condemnat a lluitar per un espai polític amb molts d'altres partits. La fórmula amalgamàtica, d'altra banda, no era factible en aquelles circumstàncies, a diferència dels anys setanta i, més endavant, de la II República. El carlisme havia posat punt i final al segle amb un nou fracàs, encara que de naturalesa i intensitat diferent al de 1876. El fracàs no aconsegueix d'amagar, tanmateix, alguns èxits. Èxits i fracassos nodriren l'experiència del carlisme del segle XX. Experiència dels èxits, especialment en el nivell de l'organització, al costat d'experiència dels fracassos, tant en la

insuficiència de plantejaments sobre la qüestió social o el regionalisme, com en la inadequació de l'estructura militar. La participació en els Sindicats Lliures, les reformulacions mellistes, la creació del requetè -en tant que fórmula paramilitar urbana, complementària de la política-, els aplecs, la col.laboració amb el catalanisme i en les plataformes dretanes responien a aquestes experiències. I Catalunya novament va jugar un paper decisiu. Experiència dels èxits o dels fracassos, doncs, però, al final experiència. El carlisme del segle XX, aquest gran desconegut encara a hores d'ara, resultà el més directe continuador i rendabilitzador de les realitzacions i les mancances del carlisme de la darrerïa del Vuit-cents. Assumí, al cap i a la fi, l'herència del *carlisme nou*.

VI

APÈNDIXS

APÈNDIX 1

**ORGANITZACIÓ CARLISTA CATALANA
(JUNTES, CERCLES, PREMSA)
1892 I 1896**

En aquest apèndix es poden trobar els llistats de les juntes tradicionalistes i els cercles tradicionalistes catalans existents en els anys 1892 i 1896, així com la premsa que veia la llum a Catalunya en aquesta darrera data. En la catalanització del nom de les poblacions s'han seguit els criteris de la Gran Enciclopèdia Catalana. Els casos que presentaven dubtes en els originals, a nivell de repeticions, errors o identificació, han estat marcats amb un asterisc.

ORGANITZACIÓ CARLISTA CATALANA
1892¹

JUNTA REGIONAL DE CATALUNYA

JUNTES PROVINCIALS

Barcelona

Girona

Lleida

Tarragona

JUNTES LOCALS I DE DISTRICTE

A

Àger	Lleida
Airà	Barcelona*
Alcanar	Tarragona
Alcover	Tarragona
Aldover	Tarragona
Aleixar, l'	Tarragona
Alforja	Tarragona
Alpens	Barcelona
Almoster	Tarragona
Amposta	Tarragona
Anglesola	Lleida
Arbeca	Lleida
Arenys de Mar	Barcelona
Argençola	Barcelona
Argentona	Barcelona

¹. Les dades sobre l'organització carlina catalana procedeixen d'"Organización carlista. Libro de Honor", Correo Catalán, 14 gener 1892, pp. 10-17, i 18 febrer 1892, pp. 7-13.

B

Baells, la	Barcelona
Bagà	Barcelona
Balaguer	Lleida
Balsareny	Barcelona
Barcelona	Barcelona
Bellprat	Barcelona
Berga	Barcelona
Blancafort	Tarragona
Bonastre	Tarragona
Borges Blanques, les	Lleida
Borredà	Barcelona
Botarell	Tarragona
Brocà	Barcelona
Bràfim	Tarragona
Bruc, el	Barcelona

C

Cabrera d'Anoia	Barcelona
Calaf	Barcelona
Calonge de Calaf	Barcelona
Capellades	Barcelona
Capolat	Barcelona
Cardona	Barcelona
Casserres de Berguedà	Barcelona
Castell de l'Areny	Barcelona
Castelladral	Barcelona
Castellar de N'Hug	Barcelona
Castellar del Riu	Barcelona
Castellfollit del Boix	Barcelona
Castellvell del Camp	Tarragona
Cazuce	Barcelona*
Centelles i Sant Martí	Barcelona
Cercs	Barcelona
Conesa	Tarragona
Copons	Barcelona
Corbera de Terra Alta	Tarragona

Corbins Lleida

E

Espluga de Francolí, l' Tarragona
Espunyola, l' Barcelona

F

Falset Tarragona
Fatarella Tarragona
Fígols de les Mines Barcelona
Folgueroles Barcelona
Freginals Tarragona

G

Galera del Pla, la Tarragona
Gandesa Tarragona
Gironella Barcelona
Gisclareny Barcelona
Granadella, la Lleida
Granollers Barcelona
Guàrdia dels Prats, la Tarragona
Guardiola de Berguedà Barcelona
Guimerà Lleida
Gurb i Santa Cecília Barcelona

I

Igualada Barcelona
Illa, l' Tarragona

J

Jorba Barcelona
Juneda Lleida

L

Leza Barcelona*
Linyola Lleida
Llacuna, la Barcelona

Llardecans	Lleida
Lledó	Girona
Lleida	Lleida
Lluçà	Barcelona

M

Maials	Lleida
Manlleu	Barcelona
Manresa	Barcelona
Masdenverge	Tarragona
Masies de Sant Hipòlit	Barcelona
Masnou, el	Barcelona
Maspujols	Tarragona
Masquefa	Barcelona
Miralcamp	Lleida
Mollerussa	Lleida
Montblanc	Tarragona
Montbrió	Tarragona
Montbrió de la Marca i Vallverd	Tarragona
Montbui	Barcelona
Montclar de Berguedà	Barcelona
Montgai	Lleida
Montmajor	Barcelona
Montmaneu	Barcelona
Mont-roig del Camp	Tarragona
Móra d'Ebre	Tarragona
Muntanyola i Malla	Barcelona

N

Nou, la	Barcelona
---------------	-----------

O

Òdena	Barcelona
Olesa de Montserrat	Barcelona
Olvan	Barcelona
Orís	Barcelona
Oristà i Olost	Barcelona

Orpí Barcelona

P

Palafrugell Girona
 Passanant Tarragona
 Paüls dels Ports Tarragona
 Perafita Barcelona
 Piera Barcelona
 Pla de Cabra, el Tarragona
 Pobla de Claramunt, la Barcelona
 Pobla de Lillet, la Barcelona
 Ponts Lleida
 Prades Tarragona
 Prats de Lluçanès Barcelona
 Prats de Rei, els Barcelona
 Pruit i Rupit Barcelona
 Puig-reig Barcelona

Q

Quent Barcelona*
 Querol Tarragona

R

Reus Tarragona
 Riba-roja Tarragona
 Riudoms Tarragona
 Roda de Ter i Masies de Roda Barcelona
 Roquetes Tarragona
 Rubió Barcelona

S

Sabadell Barcelona
 Sacedon Barcelona*
 Sagàs Barcelona
 Sallent Barcelona
 Salselles Barcelona
 Sant Agustí de Lluçanès Barcelona

Sant Agustí, Sant Baudili de Lluçanès i Lora	Barcelona*
Sant Bartomeu del Grau i Sobremunt	Barcelona
Sant Boi de Lluçanès	Barcelona
Sant Hipòlit de Voltregà	Barcelona
Sant Jaume de Frontanyà	Barcelona
Sant Julià de Cerdanyola	Barcelona
Sant Julià de Vilatorça	Barcelona
Sant Llorenç de Montgai	Lleida
Sant Martí de Riudeperes	Barcelona
Sant Martí de Tous	Barcelona
San Martí del Bas	Barcelona
Sant Martí Sesgueioles	Barcelona
Sant Mateu de Bages	Barcelona
San Quirze de Besora	Barcelona
Sant Quirze de Vilassar	Barcelona*
San Pere de Torelló i Masies	Barcelona
Sant Pere Sallavinera	Barcelona
Sant Sadurní d'Osormort	Barcelona
Sant Vicenç de Torelló	Barcelona
Santa Bàrbara	Tarragona
Santa Cecília de Montserrat	Barcelona
Santa Eugènia de Berga i Vilalleons	Barcelona
Santa Maria de Miralles	Barcelona
Santa Perpètua, Pontils i Vallespinosa	Tarragona
Santiuste	Barcelona*
Sarrai	Tarragona
Savallà del Comtat	Tarragona
Selva del Camp, la	Tarragona
Sènia, la	Barcelona
Sentiu de Sió, la	Lleida
Seròs	Lleida
Seu d'Urgell	Lleida
Seva	Barcelona
Solivella	Tarragona
Solsona	Lleida
Súria	Barcelona

T

Taradell	Barcelona
Tarragona	Tarragona
Tavèrnoles	Barcelona
Terrassa	Barcelona
Tivenys	Tarragona
Tona, Balenyà i Collsuspina	Barcelona
Torelló	Barcelona
Tortosa	Tarragona

U

Ulldecona	Tarragona
-----------------	-----------

V

Vallbona	Tarragona
Vallcebre	Barcelona
Valldan, la	Barcelona
Vallfogona de Riucorb	Tarragona
Valls	Tarragona
Veciana	Barcelona
Vic	Barcelona
Vilabella del Camp	Tarragona
Vilada	Barcelona
Vilanova	Tarragona
Vilanova de Sau	Barcelona
Vilanova i la Geltrú	Tarragona
Vilaplana del Camp	Tarragona
Vilar, el	Barcelona
Viver	Barcelona
Vola, la	Barcelona

X

Xerta	Tarragona
-------------	-----------

CERCLES TRADICIONALISTES

A

Amposta Tarragona

B

Badalona Barcelona

Balaguer Lleida

Barcelona Barcelona

Berga Barcelona

Borges Blanques, les Lleida

C

Calaf Barcelona

Carme Barcelona

Castellvell del Camp Tarragona

Cervera Lleida

G

Gandesa Tarragona

Gràcia Barcelona

I

Igualada Barcelona

J

Juneda Lleida

L

Lleida Lleida

M

Manlleu Barcelona

Manresa Barcelona

Masdenverge Tarragona

Masquefa	Barcelona
Mollerussa	Lleida
Monistrol de Montserrat	Barcelona
Montblanc	Tarragona
Mont-roig del Camp	Tarragona
Móra d'Ebre	Tarragona

O

Olot	Girona
------------	--------

P

Palafrugell	Girona
Pla de Cabra, el	Tarragona
Pobla de Claramunt, la	Barcelona
Prats de Rei, els	Barcelona

R

Reus	Tarragona
Roquetes	Tarragona

S

Sant Andreu de Palomar	Barcelona
Sant Martí de Provençals	Barcelona
Sant Martí de Tous	Barcelona
Sants	Barcelona
Sènia, la	Tarragona

T

Tarragona	Tarragona
Tàrrega	Lleida
Tortosa	Tarragona

U

Ulldecona	Tarragona
-----------------	-----------

V

Valls	Tarragona
-------------	-----------

Vic Barcelona

x

Xerta Tarragona

ORGANITZACIÓ CARLISTA CATALANA
1896²

JUNTA REGIONAL DE CATALUNYA

JUNTES PROVINCIALS

Barcelona
Girona
Lleida
Tarragona

JUNTES LOCALS I DE DISTRICTE

A

Àger	Lleida
Agonitzants, barri dels	Barcelona
Aiguamúrcia	Tarragona
Albi, l'	Lleida
Albinyana	Tarragona
Albiol, l'	Tarragona
Alcanar	Tarragona
Alcover	Tarragona
Aldover	Tarragona
Aleixar, l'	Tarragona
Alforja	Tarragona
Alguaire	Lleida
Almoster	Tarragona
Alpens	Barcelona
Altafulla	Tarragona
Alujas	Lleida*
Ametlla, l'	Barcelona

². Les dades de les juntes tradicionalistes catalanes provenen de "Organización Carlista. Libro de Honor", El Correo Español, 6 gener 1896, pp. 2-6; les dels cercles, d'íbid., complementades amb Organización Carlista. Libro de Honor. Juntas regionales. Juntas provinciales. Juntas de distrito y locales. Círculos. 1896, Madrid, Imp. de la Viuda de M. Minuesa de los Ríos, 1896; i, finalment, les dades de premsa, d'aquesta darrera publicació.

Amposta	Tarragona
Àngel, barri de l'	Barcelona
Anglès	Gerona
Anglesola	Lleida
Arbeca	Lleida
Arbúcies	Girona
Arenys de Mar, districte de	Barcelona
Argelaguer	Girona
Argençola	Barcelona
Argentera	Tarragona
Argentona	Barcelona
Artés	Barcelona
Artesa de Segre	Lleida
Ascó	Tarragona
Audiència, districte de l'	Barcelona
Avià	Barcelona

B

Baells, la	Barcelona
Bagà	Barcelona
Balaguer, districte de	Lleida
Balaguer	Lleida
Balenyà	Barcelona
Balmes, barri de	Barcelona
Balsareny	Barcelona
Banc, barri del	Barcelona
Banyeres del Penedès	Tarragona
Baradero, barri de	Barcelona*
Barcelona, districte de	Barcelona
Barcelona	Barcelona
Barceloneta, districte de la	Barcelona
Batea	Tarragona
Belianes	Lleida
Bellmunt del Priorat	Tarragona
Bellprat	Barcelona
Bellpuig d'Urgell	Lleida
Belltall	Tarragona

Bellví	Lleida
Berga, districte de	Barcelona
Besalú	Girona
Betlem, barri de	Barcelona
Biblioteca, barri de la	Barcelona
Bisbal, districte de la	Girona
Bisbal de Falset, la	Tarragona
Bisbal del Penedès, la	Tarragona
Blancafort	Tarragona
Bogatell, barri del	Barcelona
Bonastre	Tarragona
Borges Blanques, districte de	Lleida
Borges del Camp	Tarragona
Born, districte del	Barcelona
Borredà	Barcelona
Botarell	Tarragona
Bràfim	Tarragona
Brocà	Barcelona
Bruc, el	Barcelona
Brunyola	Girona

c

Cabassers	Tarragona
Cabra del Camp	Tarragona
Cabrera d'Anoia	Barcelona
Cabrera de Mataró	Barcelona
Calaf	Barcelona
Calafell	Tarragona
Calonge de Calaf	Barcelona
Cambrils de Mar	Tarragona
Canyelles	Barcelona
Canyet, el	Barcelona
Capellades	Barcelona
Capolat	Barcelona
Capsec	Girona
Cardona	Barcelona
Carme	Barcelona

Caseres	Tarragona
Casserres del Berguedà	Barcelona
Castell de l'Areny	Barcelona
Castelladral	Barcelona
Castellar de N'Hug	Barcelona
Castellar del Riu	Barcelona
Castellfollit de la Roca	Girona
Castellfollit de Riubregós	Barcelona
Castellfollit del Boix	Barcelona
Castellolí	Barcelona
Castellterçol, districte de	Barcelona
Castellvell	Barcelona
Castellvell del Camp	Tarragona
Castellví de la Marca	Barcelona
Catedral, barri de la	Barcelona
Catllar de Gaià, el	Tarragona
Cellera de Ter, la	Girona
Centelles i Sant Martí	Barcelona
Cercs	Barcelona
Cerrasola	Barcelona*
Cervera, districte de	Lleida
Cervera	Lleida
Cervià de les Garrigues	Lleida
Collbató	Barcelona
Concepció, districte de la	Barcelona
Concòrdia, barri de la	Barcelona
Conesa	Tarragona
Constantí	Tarragona
Convalescència, barri de la	Barcelona
Copons	Barcelona
Corbera de Terra Alta	Tarragona
Corbins	Lleida
Correlles de Fois	Barcelona*
Creixell de Mar	Tarragona
Creu Coberta, barri de la	Barcelona
Cubells	Lleida
Cubelles	Barcelona

D

Diputació, barri de la	Barcelona
Drassanes, districte de les	Barcelona
Duana, barri de la	Barcelona
Duesaigües	Tarragona

E

Encants, barri dels	Barcelona
Ensenyança, barri de l'	Barcelona
Escoles Pies, barri de les	Barcelona
Espluga Calba, l'	Lleida
Espluga de Francolí, l'	Tarragona
Espunyola, l'	Barcelona

F

Falgons	Girona
Falset, districte de	Tarragona
Falset	Tarragona
Fatarella	Tarragona
Figols de les Mines	Barcelona
Figuera de Falset, la	Tarragona
Figueres, districte de	Girona
Figuerola del Camp	Tarragona
Flix	Tarragona
Folgueroles	Barcelona
Foment, barri del	Barcelona
Fontscaldes	Tarragona
Forès	Tarragona
Freginals	Tarragona

G

Galera del Pla, la	Tarragona
Gandesa, districte de	Tarragona
Gandesa	Tarragona
Garidells, els	Tarragona
Gasòmetres, barri dels	Barcelona
Girona, districte de	Girona

Girona	Girona
Gironella	Barcelona
Gisclareny	Barcelona
Glorieta	Tarragona
Godall	Tarragona
Golgons	Girona*
Granada, la	Barcelona
Granadella, la	Lleida
Granollers, districte de	Barcelona
Granollers	Barcelona
Gratallops	Tarragona
Guàrdia dels Prats, la	Tarragona
Guardiola de Berguedà	Barcelona
Guimerà	Lleida
Guissona	Lleida
Gurb i Santa Cecília	Barcelona

H

Horta de Sant Joan	Tarragona
Hortes, barri de les	Barcelona
Hospital, districte de l'	Barcelona
Hospital Militar, barri de l'	Barcelona
Hostafrancs, districte d'	Barcelona

I

Igualada, districte d'	Barcelona
Illa, l'	Tarragona
Institut, districte de l'	Barcelona

J

Joanetes	Girona
Jonqueres, barri de	Barcelona
Jorba	Barcelona
Juneda	Lleida

L

La Vid del Penedès	Barcelona*
--------------------------	------------

Liceu, barri del	Barcelona
Linyola	Lleida
Llacuna, la	Barcelona
Llardecans	Lleida
Lledó	Girona
Lleida, districte de	Lleida
Lleida	Lleida
Llerona	Barcelona
Lloà	Tarragona
Llorenç del Penedès	Tarragona
Llosses, les	Girona
Llotja, districte de la	Barcelona
Lluçà	Barcelona

M

Maials	Lleida
Malla	Barcelona
Manlleu	Barcelona
Manresa, districte de	Barcelona
Margalef de Montsant	Tarragona
Mas de Barberans	Tarragona
Masdenverge	Tarragona
Masies de Sant Hipòlit	Barcelona
Masies de Voltregà	Barcelona
Masnou, el	Barcelona
Masó, la	Tarragona
Maspujols	Tarragona
Masquefa	Barcelona
Masroig, el	Tarragona
Matadepera	Barcelona
Mataró, districte de	Barcelona
Mercè	Barcelona*
Mieres	Girona
Milà, el	Tarragona
Miralcamp	Lleida
Miralles	Barcelona*
Molar, el	Tarragona

Molins de Rei	Barcelona
Mollerussa	Lleida
Monistrol de Montserrat	Barcelona
Montblanc, districte de	Tarragona
Montbrió de la Marca	Tarragona
Montbrió de Tarragona	Tarragona
Montbui	Barcelona
Montclar de Berguedà	Barcelona
Montgai	Lleida
Montmajor	Barcelona
Montmaneu	Barcelona
Montmell	Tarragona
Montmeló	Barcelona
Montoliu de Lleida	Lleida
Mont-roig del Camp	Tarragona
Móra d'Ebre	Tarragona
Morell, el	Tarragona
Morera de Montsant, la	Tarragona
Muntaner, barri de	Barcelona
Muntanyola	Barcelona

N

Nou, la	Barcelona
Nou, la	Tarragona
Nulles	Tarragona

O

Òdena	Barcelona
Oliana	Lleida
Olot, districte d'	Girona
Olot	Girona
Olvan	Barcelona
Orís	Barcelona
Oristà i Olost	Barcelona
Orpí	Barcelona
Osor	Girona

P

Palafrugell	Girona
Pallaresos, els	Tarragona
Palma d'Ebre, la	Tarragona
Papiol, el	Barcelona
Parc, barri del	Barcelona
Parlament, barri del	Barcelona
Parròquia forana de Besalú	Girona
Parròquia forana de Ripoll	Girona
Passanant	Lleida
Passanant	Tarragona
Paüls dels Ports	Tarragona
Pedrereres, barri de les	Barcelona
Pedró, barri del	Barcelona
Pelai, barri de	Barcelona
Penedits, barri de	Barcelona
Perafita	Barcelona
Perelló, el	Tarragona
Pi, barri del	Barcelona
Picamoixons	Tarragona
Piera	Barcelona
Pinya, la	Girona
Pla de Cabra, el	Tarragona
Poal, el	Lleida
Pobla de Claramunt, la	Barcelona
Pobla de Lillet, la	Barcelona
Pobla de Montornès, la	Tarragona
Poboleda	Tarragona
Pont d'Armentera, el	Tarragona
Ponts	Lleida
Pontons	Barcelona
Porta Nova, barri de la	Barcelona
Prades	Tarragona
Prats de Lluçanès	Barcelona
Prats de Rei, els	Barcelona
Presó, barri de la	Barcelona
Pruit	Barcelona

Puiggròs	Lleida
Puigpelat	Tarragona
Puig-reig	Barcelona
Puigtinyós	Tarragona
Pujalt	Barcelona

Q

Quent	Barcelona*
Querol	Tarragona

R

Rajadell	Barcelona
Reus, districte de	Tarragona
Reus	Tarragona
Riba-roja d'Ebre	Tarragona
Ridaura	Girona
Riells del Fai	Barcelona
Riera de Gaià, la	Tarragona
Ripoll	Girona
Ripollet	Barcelona
Riudecols	Tarragona
Riudoms	Tarragona
Rocafort, barri de	Barcelona
Rocafort de Vallbona	Lleida
Roda de Ter i Masies de Roda	Barcelona
Rodonyà	Tarragona
Rojals	Tarragona
Ronda, barri de la	Barcelona
Roquetes	Tarragona
Rubió	Barcelona
Rupit	Barcelona

S

Sabadell, districte de	Barcelona
Sagàs	Barcelona
Sales de Llierca	Girona

Saleses, barri de les	Barcelona
Sallent	Barcelona
Salomó	Tarragona
Salselles	Barcelona
Sant Agustí, barri de	Barcelona
Sant Agustí de Lluçanès	Barcelona
Sant Antoni de Vilamajor	Barcelona
Sant Baudili de Lluçanés	Barcelona*
Sant Bartomeu del Grau	Barcelona
Sant Boi de Llobregat	Barcelona
Sant Boi de Lluçanès	Barcelona
Sant Cristòfol de Torràs	Girona*
Sant Cristòfol les Fonts	Girona
Sant Cugat del Vallès	Barcelona
Sant Esteve de Bas	Girona
Sant Esteve de Castellar	Barcelona
Sant Esteve Sesrovires	Barcelona
Sant Feliu de Llobregat, districte de	Barcelona
Sant Feliu de Pallerols	Girona
Sant Feliu de Torelló	Barcelona
Sant Genís de Vilassar	Barcelona
Sant Hilari Sacalm	Girona
Sant Hipòlit de Voltregà	Barcelona
Sant Iscle de Colltort	Girona
Sant Jaume de Frontanyà	Barcelona
Sant Jaume dels Domenys	Tarragona
Sant Joan, barri de	Barcelona
Sant Joan de les Abadesses	Girona
Sant Joan de Mediona	Barcelona
Sant Julià de Cerdanyola	Barcelona
Sant Julià de Vilatorrada	Barcelona
Sant Just, barri de	Barcelona
Sant Llätzer, barri de	Barcelona
Sant Llorenç de Montgai	Lleida
Sant Llorenç de Morunys	Lleida
Sant Llorenç Savall	Barcelona
Sant Martí de Bas	Barcelona

Sant Martí de Maldà	Lleida
Sant Martí de Riudeperes	Barcelona
Sant Martí de Sesgueioles	Barcelona
Sant Martí de Sobremunt	Barcelona
Sant Martí de Tous	Barcelona
Sant Martí Sarroca	Barcelona
Sant Mateu de Bages	Barcelona
Sant Miquel, barri de	Barcelona
Sant Miquel de Campmajor	Girona
Sant Pau, barri de	Barcelona
Sant Pere, barri de	Barcelona
Sant Pere de Castellet	Barcelona*
Sant Pere de Riudebitlles	Barcelona
Sant Pere de Terrassa	Barcelona
Sant Pere de Torelló	Barcelona
Sant Pere Sallavinera	Barcelona
Sant Privat de Bas	Girona
Sant Quintí de Mediona	Barcelona
Sant Quirze de Besora	Barcelona
Sant Quirze de Terrassa	Barcelona
Sant Quirze de Vilassar	Barcelona
Sant Sadurní d'Osormont	Barcelona
Sant Salvador de Guardiola	Barcelona
Sant Vicenç de Calders.	Tarragona
Sant Vicenç de Castellet	Barcelona
Sant Vicenç de Llavanes	Barcelona
Sant Vicenç de Torelló	Barcelona
Sant Vicenç dels Horts	Barcelona
Santa Anna, barri de	Barcelona
Santa Bàrbara	Tarragona
Santa Caterina, barri de	Barcelona
Santa Cecília de Montserrat	Barcelona
Santa Cecília de Voltregà	Barcelona
Santa Coloma de Farners	Girona
Santa Eugènia de Berga	Barcelona
Santa Maria, barri de	Barcelona
Santa Maria de Besora	Barcelona

Santa Maria de Corcó	Barcelona
Santa Maria de Merlès	Barcelona
Santa Maria de Miralles	Barcelona
Santa Margarida i els Monjos	Barcelona
Santa Mònica, barri de	Barcelona
Santa Oliva	Tarragona
Santa Pau	Girona
Santa Perpètua de Mogoda	Barcelona
Santa Perpètua, Pontils i Vallespinosa ...	Tarragona
Savallà del Comtat	Tarragona
Seca, barri de la	Barcelona
Selva del Camp, la	Tarragona
Sénia, la	Tarragona
Sentiu de Sió, la	Lleida
Seròs	Lleida
Seu d'Urgell, districte de la	Lleida
Seva	Barcelona
Sidamon	Lleida
Sobremunt	Barcelona
Solivella	Tarragona
Solsona, districte de	Lleida
Solsona	Lleida
Sonadell	Lleida
Sora	Barcelona
Sort	Lleida
Sort-Viella, districte de	Lleida
Súria	Barcelona

T

Tamarit	Tarragona
Taradell	Barcelona
Tarragona, districte de	Tarragona
Tarragona	Tarragona
Tàrrega	Lleida
Terrassa, districte de	Barcelona
Tavèrnoles	Barcelona
Tavertet	Barcelona

Teatre, barri del	Barcelona
Térmens	Lleida
Terrassola	Barcelona
Tetuan, barri de	Barcelona
Tiurana	Lleida
Tivenys	Tarragona
Tivissa	Tarragona
Tona i Collsuspina	Barcelona
Torelló	Barcelona
Torre de Claramunt, la	Barcelona
Torre de l'Espanyol, la	Tarragona
Torrelles de Foix	Barcelona
Torres de Segre	Lleida
Torroella de Montgrí	Girona
Torroja del Priorat	Tarragona
Tortellà	Girona
Tortosa, districte de	Tarragona
Tremp	Lleida
Trinitat, barri de la	Barcelona

U

Ulldecona	Tarragona
Universitat, districte de la	Barcelona

V

Vallbona d'Anoia	Barcelona
Vallcebre	Barcelona
Vallclara	Tarragona
Valldan, la	Barcelona
Vallfogona de Riucorb	Tarragona
Vallmoll	Tarragona
Valls, districte de	Tarragona
Veciana	Barcelona
Vendrell, el	Tarragona
Ventajol	Girona
Vic, districte de	Barcelona
Vic	Barcelona

Vidreres	Girona
Viella	Lleida
Vilabella del Camp	Tarragona
Vilada	Barcelona
Viladonja	Girona
Vilafranca del Penedès, districte de	Barcelona
Vilalleons	Barcelona
Vilallonga del Camp	Tarragona
Vilanova, districte de	Barcelona
Vilanova	Tarragona
Vilanova de Bellpuig	Lleida
Vilanova de Sau	Barcelona
Vilanova del Camí	Barcelona
Vilaplana del Camp	Tarragona
Vilanova i la Geltrú	Barcelona
Vilar, el	Barcelona
Vila-rodona	Tarragona
Vila-seca	Tarragona
Vilassar de Dalt	Barcelona
Villalba dels Arcs	Tarragona
Vilosell, el	Lleida
Vinyols	Tarragona
Viver	Barcelona
Vola, la	Barcelona

x

Xerta	Tarragona
-------------	-----------

CERCLES TRADICIONALISTES

A

Alcanar	Tarragona
Alguaire	Lleida
Amposta	Tarragona
Anglès	Girona
Anglesola	Lleida
Arbeca	Lleida
Argelaguer	Girona
Ascó	Tarragona

B

Badalona	Barcelona
Balaguer	Lleida
Barcelona	Barcelona
Benifallet	Tarragona
Berga	Barcelona
Besalú, parròquia de	Girona
Bisbal del Penedès, la	Tarragona
Borges Blanques, les	Lleida
Borges del Camp	Tarragona

C

Calaf	Barcelona
Capellades	Barcelona
Carme	Barcelona
Castellfollit de la Roca	Girona
Castellvell del Camp	Tarragona
Cervera	Lleida
Ciutadilla	Lleida
Cubells	Lleida

E

Espluga de Francolí, l'	Tarragona
-------------------------------	-----------

F

Falset Tarragona

G

Girona Girona
 Gironella Barcelona
 Gràcia Barcelona
 Guimerà Lleida

I

Igualada Barcelona

J

Joanetes Girona
 Juneda Lleida

L

Llardecans Lleida
 Lleida Lleida

M

Manlleu Barcelona
 Manresa Barcelona
 Mas de Barberans Tarragona
 Masdenverge Tarragona
 Masquefa Barcelona
 Mataró Barcelona
 Mieres Girona
 Mollerussa Lleida
 Monistrol de Montserrat Barcelona
 Monjos, els Barcelona
 Montblanc Tarragona
 Mont-roig del Camp Tarragona
 Móra d'Ebre Tarragona

O

Òdena Barcelona

Olesa de Montserrat	Barcelona
Oliana	Lleida
Olot	Girona

P

Palafrugell	Girona
Papiol, el	Barcelona
Pobla de Claramunt, la	Barcelona
Ponts	Lleida
Prats de Lluçanès	Barcelona
Prats de Rei, els	Barcelona
Puig-reig	Barcelona

R

Reus	Tarragona
Ridaura	Girona
Riudoms	Tarragona
Roquetes	Tarragona

S

Sabadell	Barcelona
Sant Andreu de Palomar	Barcelona
Sant Esteve de Castellar	Barcelona
Sant Esteve Sesrovires	Barcelona
Sant Feliu de Torelló	Barcelona
Sant Gervasi de Cassoles	Barcelona
Sant Hipòlit de Voltregà	Barcelona
Sant Martí de Provençals	Barcelona
Sant Martí de Tous	Barcelona
Sant Martí Sarroca	Barcelona
Sant Pere de Ribes	Barcelona
Sant Pere de Riudebitlles	Barcelona
Sant Quintí de Mediona	Barcelona
Sant Salvador de Guardiola	Barcelona
Santa Bàrbara	Tarragona
Sants	Barcelona
Sarrià	Barcelona

Selva del Camp, la	Tarragona
Sénia, la	Tarragona
Solivella	Tarragona
Súria	Barcelona

T

Tarragona	Tarragona
Tàrrega	Lleida
Tivenys	Tarragona
Torelló	Barcelona
Tortosa	Tarragona
Tous	Barcelona*

U

Ullastrell	Barcelona
Ulldecona	Tarragona

V

Valls	Tarragona
Verdú	Lleida
Vic	Barcelona
Vilafranca del Penedès	Barcelona
Vilanova i la Geltrú	Barcelona
Vilar de Castellvell	Barcelona

X

Xerta	Tarragona
-------------	-----------

PREMSA

<u>El Baluarte</u>	Girona
<u>Biblioteca Popular Carlista</u>	Barcelona
<u>La Comarca Leal</u>	Vic
<u>Correo Catalán</u>	Barcelona
<u>El Correo de la Provincia</u>	Tarragona
<u>El Correo de Tortosa</u>	Tortosa
<u>La Hormiga de Oro</u>	Barcelona
<u>El Loredán</u>	Lleida
<u>El Nuevo Cruzado</u>	Barcelona
<u>La Voz Manresana</u>	Manresa

APÈNDIX 2

**RELACIÓ D'ARTICLES DE
LLUÍS M. DE LLAUDER AL DIARI
CORREO CATALÁN, 1888-1900**

En aquest apèndix es recullen les referències de tots els articles que, setmana rere setmana, Lluís M. de Llauder publicà al seu diari, el Correo Catalán, entre els anys 1888-1900.

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	La Epifanía del Pontificado	CC	3868	01-01-1888	9-12
L.M. DE LL.	Rechazando una agresión	CC	3875	08-01-1888	9-11
L.M. DE LL.	La cuestión económica I	CC	3882	15-01-1888	8-10
L.M. DE LL.	Los puntos sobre las íes	CC	3896	29-01-1888	10-12
L.M. DE LL.	La cuestión económica II	CC	3903	05-02-1888	10-12
L.M. DE LL.	Después del combate	CC	3910	12-02-1888	10-12
L.M. DE LL.	La cuestión económica III	CC	3917	19-02-1888	9-10
L.M. DE LL.	La cuestión económica IV	CC	3924	26-02-1888	10-12
L.M. DE LL.	Un consejo	CC	3931	04-03-1888	10-13
Luis María DE LLAUDER	El Pensamiento del Duque de Madrid	CC	3945	18-03-1888	9-13
Luis María de Llauder	Desde Venecia	CC	3958	01-04-1888	8-10
Luis María de Llauder	Desde Venecia	CC	3970	15-04-1888	9-11
Luis María de Llauder	Desde Venecia	CC	3977	22-04-1888	12-13
L.M. DE L.	Caminos peligrosos	CC	4005	20-05-1888	10-12
L.M. DE LL.	Nuestra protesta	CC	4012	27-05-1888	9-11
L.M. DE LL.	Cumpliendo un deber	CC	4019	03-06-1888	10-12
L.M. DE LL.	Empieza el deslinde	CC	4025	10-06-1888	10-12
Luis M ^a de Llauder	Carta al Señor Nocedal	CC	4032	17-06-1888	9-13
L.M. DE LL.	Guillermo II	CC	4039	24-06-1888	7-9
L.M. DE LL.	¡No se entienden!	CC	4046	01-07-1888	9-11
L.M. DE LL.	Toma de posesión	CC	4053	08-07-1888	8-12
Luis M ^a de Llauder	Documento importantísimo	CC	4060	15-07-1888	9-12
L.M. DE LL.	Los puritanos	CC	4066	22-07-1888	10-13
L.M. DE LL.	Un colmo	CC	4073	29-07-1888	10-14

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
Luis M. de Llauder	Carta al Sr. D. Francisco Mateos Gago	CC	4087	12-08-1888	12-14
L.M. DE LL.	¡Lo natural!	CC	4094	19-08-1888	8-10
L.M. de Llauder	Basta	CC	4108	02-09-1888	9-10
L.M. DE LL.	Las ligas agrarias	CC	4115	09-09-1888	9-10
L.M. de Llauder	Carta al Señor de Burgos y Mazo	CC	4129	23-09-1888	11-13
L.M. de Llauder	Carta de Madrid	CC	4143	07-10-1888	12-13
L.M. de Llauder	Carta de Madrid	CC	4150	14-10-1888	10-12
L.M. de Llauder	Carta de Madrid	CC	4164	28-10-1888	10-12
Luis María de Llauder	A Don Carlos de Borbón en sus días	CC	4171	04-11-1888	12-14
L.M. DE LLAUDER	Carta de Madrid	CC	4178	11-11-1888	12-15
L.M. de Llauder	Desde Madrid	CC	4185	18-11-1888	13-14
L.M. de Llauder	Desde Madrid	CC	4192	25-11-1888	13-14
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	4206	09-12-1888	11-12
L.M. de Llauder	Desde Madrid	CC	4213	16-12-1888	11-13
Luis M ^a de Llauder	Desde Madrid	CC	4216	23-12-1888	11-12
L.M. de Llauder	Desde Madrid	CC	4223	30-12-1888	11-12
L.M. de Llauder	Desde Madrid	CC	4230	06-01-1889	10-12
L.M. de Llauder	Desde Madrid	CC	4237	13-01-1889	10-12
Luis María de Llauder	Los dos sistemas	CC	4251	27-01-1889	9-11
L.M. DE LL.	Boulangier	CC	4257	02-02-1889	8-10
L.M. DE LL.	¡Qué lección!	CC	4265	10-02-1889	11-13
L.M. DE LL.	Pedir peras al olmo	CC	4272	17-02-1889	11-13
L.M. DE LL.	Ellos y nosotros	CC	4279	24-02-1889	10-11
L.M. de Llauder	Mi discurso	CC	4286	03-03-1889	10-12

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Un año después	CC	4293	10-03-1889	9-11
L.M. DE LL.	Una lección importante I	CC	4300	17-03-1889	12-14
L.M. DE LL.	Una lección importante II	CC	4307	24-03-1889	9-11
L.M. DE LLAUDER	A la obra	CC	4314	31-03-1889	13-15
L.M. DE LL.	Su obra I	CC	4321	07-04-1889	11-12
L.M. DE LL.	Su obra II	CC	4328	14-04-1889	11-13
L.M. DE LL.	Su obra III	CC	4335	21-04-1889	9-12
L.M. DE LL.	Su obra IV	CC	4342	28-04-1889	10-11
L.M. DE LL.	Su obra V	CC	4356	12-05-1889	11-14
L.M. DE LL.	Su obra VI	CC	4363	19-05-1889	12-15
L.M. DE LL.	¡Previsión!	CC	4370	26-05-1889	13-15
L.M. DE LL.	Cabos sueltos	CC	4377	02-06-1889	12-15
L.M. DE LL.	Voz de alerta I	CC	4384	09-06-1889	11-13
L.M. DE LL.	Voz de alerta II	CC	4391	16-06-1889	11-14
L.M. DE LL.	El grito en el cielo	CC	4398	23-06-1889	11-13
L.M. DE LL.	Mal principio	CC	4404	30-06-1889	9-11
L.M. DE LL.	En la agonía	CC	4411	07-07-1889	10-11
L.M. DE LL.	Ni pelo, ni vello siquiera	CC	4418	14-07-1889	8-10
L.M. DE LL.	Semejanzas	CC	4425	21-07-1889	10-12
L.M. DE LL.	El boulangerismo	CC	4432	28-07-1889	10-11
L.M. DE LL.	La salida del Papa	CC	4439	04-08-1889	7-9
L.M. DE LL.	Muchas gracias	CC	4446	11-08-1889	8-11
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	4460	25-08-1889	7-9
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	4467	01-09-1889	8-11

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Carta veraniega	CC	4479	15-09-1889	8-10
L.M. DE LL.	Cartas veraniegas	CC	4488	24-09-1889	9-11
L.M. DE LL.	Una utopía I	CC	4493	29-09-1889	9-11
L.M. DE LL.	Una utopía II	CC	4500	06-10-1889	11-13
L.M. DE LL.	Una utopía III	CC	4507	13-10-1889	10-12
L.M. DE LL.	Una utopía IV	CC	4514	20-10-1889	11-13
L.M. DE LL.	Carta de Froshdorf	CC	4523	29-10-1889	8-11
L.M. DE LL.	Carta de Froshdorf	CC	4528	03-11-1889	11-14
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	4535	10-11-1889	12-13
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	4542	17-11-1889	12-14
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	4549	24-11-1889	12-14
L.M. DE LL.	Lo que ha de ser...	CC	4556	01-12-1889	10-12
L.M. DE LL.	Lo que no puede ser	CC	4563	08-12-1889	13-15
L.M. DE LL.	Lo que será	CC	4570	15-12-1889	10-12
L.M. DE LL.	La voz de la conciencia	CC	4577	22-12-1889	12-15
L.M. DE LL.	Nuestro deber	CC	4584	29-12-1889	9-11
L.M. DE LL.	Crisis	CC	4605	19-01-1890	8-11
L.M. DE LL.	El indiferentismo	CC	4612	26-01-1890	9-11
L.M. DE LL.	¡A dónde van a parar!	CC	4619	02-02-1890	10-12
L.M. DE LL.	Mesa revuelta	CC	4626	09-02-1890	10-12
Luis M ^a DE LLAUDER	Protesta	CC	4633	16-02-1890	8-10
L.M. DE LL.	Consuelo y esperanza	CC	4640	23-02-1890	10-12
?	¡Resucita!	CC	4681	06-03-1890	12-?
L.M. DE LL.	Sobre las "divisiones entre los católicos"	CC	4654	09-03-1890	13-15

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	La Iglesia y los partidos	CC	4661	16-03-1890	10-12
L.M. DE LL.	La Iglesia y los partidos	CC	4668	23-03-1890	9-11
L.M. DE LL.	Roma locuta	CC	4675	30-03-1890	12-13
L.M. DE LL.	Sobre lo de Valencia	CC	4695	20-04-1890	13-15
L.M. DE LL.	La voz de la Iglesia	CC	4702	27-04-1890	13-15
L.M. DE LL.	Sobre el anterior documento	CC	4716	11-05-1890	12-14
L.M. DE LL.	La gran cuestión I	CC	4723	18-05-1890	11-13
L.M. DE LL.	Entre paréntesis (1)	CC	4730	25-05-1890	12-14
L.M. DE LL.	La gran cuestión II	CC	4737	01-06-1890	8-10
L.M. DE LL.	La gran cuestión III	CC	4744	08-06-1890	10-12
L.M. DE LL.	Documento importante	CC	4751	15-06-1890	9
L.M. DE LL.	Enterados	CC	4760	24-06-1890	7-9
L.M. DE LL.	La gran cuestión IV	CC	4765	29-06-1890	12-14
L.M. DE LL.	Cambio de rabadanes	CC	4772	06-07-1890	12-14
L.M. DE LL.	Lasciate ogni speranza...	CC	4779	13-07-1890	10-13
L.M. DE LL.	No perder el tiempo	CC	4786	20-07-1890	10-12
L.M. DE LL.	La gran cuestión V	CC	4793	27-07-1890	12-14
L.M. DE LL.	Elecciones	CC	4800	03-08-1890	12-13
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	4807	10-08-1890	11-12
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	4814	17-08-1890	12-15
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	4821	24-08-1890	13-16
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	4828	31-08-1890	12-14
L.M. DE LL.	El catolicismo en acción. Un vivo y un muerto	CC	4835	07-09-1890	10-12
L.M. DE LL.	Los afines	CC	4842	14-09-1890	11-13

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Nuestros afines	CC	4849	21-09-1890	12-16
L.M. DE LL.	Lo esencial y lo accidental I	CC	4856	28-09-1890	12-14
L.M. DE LL.	Desde Zaragoza	CC	4869	12-10-1890	15-17
L.M. DE LL.	Las fiestas de Zaragoza	CC	4876	19-10-1890	12-16
L.M. DE LL.	En defensa propia	CC	4883	26-10-1890	13-15
L.M. DE LL.	La Iglesia Católica	CC	4889	01-11-1890	12-14
L.M. DE LL.	¡Murió!	CC	4897	09-11-1890	12-15
L.M. DE LL.	El verdadero enemigo	CC	4904	16-11-1890	10-13
L.M. DE LL.	La lucha verdadera	CC	4911	23-11-1890	12-15
L.M. DE LL.	Lo del Cardenal Lavignerie	CC	4918	30-11-1890	13-15
L.M. DE LL.	Prosigamos	CC	4925	07-12-1890	10-13
L.M. DE LL.	La primera audición	CC	4932	14-12-1890	13-15
L.M. DE LL.	La Iglesia y las formas de gobierno	CC	4939	21-12-1890	10-13
L.M. DE LL.	Las reformas económicas	CC	4946	28-12-1890	9-11
L.M. DE LL.	Dispensen	CC	4953	04-01-1891	13
L.M. DE LL.	¿A dónde se inclina?	CC	4960	11-01-1891	10-12
L.M. DE LL.	Al principiar la batalla	CC	4981	01-02-1891	11-13
L.M. DE LL.	La emboscada	CC	4988	08-02-1891	11-12
L.M. DE LL.	Enseñanzas	CC	4995	15-02-1891	9-11
L.M. DE LL.	Mas enseñanzas	CC	5002	22-02-1891	12-13
L.M. DE LL.	Una novedad	CC	5009	01-03-1891	8-10
L.M. DE LL.	Una nueva añagaza I	CC	5016	08-03-1891	11-13
L.M. DE LL.	Una nueva añagaza II	CC	5023	15-03-1891	9-11
L.M. DE LL.	Una nueva añagaza III	CC	5030	22-03-1891	11-13

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Una nueva añaqaza IV	CC	5037	29-03-1891	9-10
L.M. DE LL.	Una nueva añaqaza	CC	5044	05-04-1891	11-12
L.M. DE LL.	Una nueva añaqaza VI	CC	5051	12-04-1891	12-14
L.M. DE LL.	No puede ser	CC	5058	19-04-1891	12-14
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5065	26-04-1891	11-12
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5072	03-05-1891	11-12
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5079	10-05-1891	9-11
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5086	17-05-1891	11-13
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5093	24-05-1891	11-12
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5100	31-05-1891	11-12
L.M. DE LL.	Desde Madrid	CC	5107	07-06-1891	13-15
L.M. DE LL.	¡Malditas guerras civiles!	CC	5114	14-06-1891	11-13
L.M. DE LL.	¡Buena confesión!	CC	5121	21-06-1891	12
L.M. DE LL.	¡Qué nos queremos!	CC	5128	28-06-1891	10-11
L.M. DE LL.	Confesiones preciosas	CC	5135	05-07-1891	12-14
L.M. DE LL.	El verdadero enemigo	CC	5142	12-07-1891	11-12
L.M. DE LL.	Desde Santa María de Huerta	CC	5149	19-07-1891	12-15
L.M. DE LL.	¿Cómo estamos? I	CC	5156	26-07-1891	10-11
L.M. DE LL.	¿Cómo estamos? II	CC	5163	02-08-1891	11-12
L.M. DE LL.	¿Cómo estamos? III	CC	5170	09-08-1891	11-13
L.M. DE LL.	¿Cómo estamos? IV	CC	5177	16-08-1891	9-11
L.M. DE LL.	La guerra I	CC	5184	23-08-1891	12-14
L.M. DE LL.	La guerra II	CC	5191	30-08-1891	11-13
L.M. DE LL.	La guerra III	CC	5200	08-09-1891	9-10

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Desde Berga	CC	5205	13-09-1891	12-13
L.M. DE LL.	Desde Berga	CC	5212	20-09-1891	14-16
L.M. DE LL.	Gravísimo	CC	5219	27-09-1891	12-15
L.M. DE LL.	¡Ciegos!	CC	5226	04-10-1891	13-15
L.M. DE LL.	Según el árbol, los frutos	CC	5233	11-10-1891	10-12
L.M. DE LL.	La persecución arrecia	CC	5240	18-10-1891	14-16
L.M. DE LL.	La crisis económica actual I	CC	5247	25-10-1891	12-14
L.M. DE LL.	La crisis económica actual II	CC	5254	01-11-1891	12-14
L.M. DE LL.	Pero la capa no parecerá	CC	5261	08-11-1891	11-13
L.M. DE LL.	La causa	CC	5268	15-11-1891	13-15
L.M. DE LL.	¡Inconsecuentes!	CC	5275	22-11-1891	12-15
L.M. DE LL.	¡Pobre país! Salida de otra crisis	CC	5282	29-11-1891	10-12
L.M. DE LL.	Lucha religiosa	CC	5289	06-12-1891	12-13
L.M. DE LL.	¡Sin solución.....!	CC	5295	13-12-1891	12-14
L.M. DE LL.	Síntomas graves	CC	5302	20-12-1891	11-13
L.M. DE LL.	Inquietudes	CC	5309	27-12-1891	13-15
L.M. DE LL.	De mal árbol.....	CC	5307	03-01-1892	13-15
L.M. DE LL.	¡Qué decadencia intelectual!	CC	5314	10-01-1892	13-15
L.M. DE LL.	Coser y cantar	CC	5321	17-01-1892	12-14
L.M. DE LL.	Ruedas de molino	CC	5328	24-01-1892	13-15
L.M. DE LL.	De los escarmentados salen los avisados	CC	5335	31-01-1892	15-16
Luis María de Llauder	Cartas abiertas. Al Rdo. Dr. Sardá y Salvany, Pbro.	CC	5342	07-02-1892	11-13
Luis María de Llauder	Cartas abiertas. Al Rdo. Dr. Sardá y Salvany, Pbro.	CC	5349	14-02-1892	11-14

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.H. DE LL.	El enemigo verdadero	CC	5356	21-02-1892	16-17
L.H. DE LL.	¿Quién lo vencerá?	CC	5363	28-02-1892	10-12
L.H. DE LL.	¿Cómo puede ser vencido?	CC	5370	06-03-1892	14-15
L.H. DE LL.	¿Pueden los católicos?	CC	5377	13-03-1892	12-15
L.H. DE LL.	Cómo pueden	CC	5383	19-03-1892	11-13
L.M. DE LL.	La obra conservadora	CC	5391	27-03-1892	10-12
L.M. DE LL.	¡Ay de ti, Jerusalén!	CC	5398	03-04-1892	13-14
L.H. DE LL.	La última batalla	CC	5405	10-04-1892	13-15
L.M. DE LL.	¡Resucitar!	CC	5412	17-04-1892	11-13
L.M. DE LL.	Una lección	CC	5419	24-04-1892	9-11
L.M. DE LL.	Signos precursores	CC	5426	01-05-1892	13-15
L.M. DE LL.	¡Matad el Padre!	CC	5433	08-05-1892	14-17
L.M. DE LL.	Los hijos del error moderno I	CC	5440	15-05-1892	12-14
L.M. DE LL.	Los hijos del error moderno II	CC	5447	22-05-1892	11-13
L.M. DE LL.	Los hijos del error moderno III y último	CC	5454	29-05-1892	14-16
L.H. DE LL.	Bolsa política I	CC	5461	05-06-1892	12-14
L.M. DE LL.	Bolsa política II	CC	5468	12-06-1892	12-14
L.M. DE LL.	Bolsa política III y último	CC	5475	19-06-1892	11-12
L.M. DE LL.	Solemnidades religiosas en San Esteban de Castellar	CC	5484	28-06-1892	8-9
L.M. DE LL.	La acción del liberalismo I	CC	5489	03-07-1892	10-11
L.M. DE LL.	La acción del liberalismo II	CC	5496	10-07-1892	12-14
L.M. DE LL.	La acción del liberalismo III y último	CC	5510	24-07-1892	9-11
L.M. DE LL.	La opinión pública I	CC	5517	31-07-1892	12-13
L.M. DE LL.	La opinión pública II	CC	5524	07-08-1892	8-10

AUTOR	TITULO	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	La opinión pública III y último	CC	5538	21-08-1892	10-12
L.M. DE LL.	Nuestro voto I	CC	5545	28-08-1892	11-12
L.M. DE LL.	Nuestro voto II	CC	5552	04-09-1892	8-9
L.M. DE LL.	Nuestro voto III	CC	5559	11-09-1892	9-11
L.M. DE LL.	Satisfacción legítima	CC	5566	18-09-1892	13-14
L.M. DE LL.	El centenario de Colón	CC	5573	25-09-1892	10-12
L.M. DE LL.	Mentira parece	CC	5580	02-10-1892	11-13
L.M. DE LL.	Dos grandes escándalos	CC	5587	09-10-1892	13-16
L.M. DE LL.	¡Y las reglas!	CC	5594	16-10-1892	13-15
L.M. DE LL.	La inmoralidad moderna	CC	5601	23-10-1892	12-14
L.M. DE LL.	Consummatum est	CC	5608	30-10-1892	12-14
L.M. DE LL.	Inconsecuencia deplorable	CC	5615	06-11-1892	11-12
L.M. DE LL.	En busca de un práctico I	CC	5622	13-11-1892	9-12
L.M. DE LL.	Cuestión de tiempo	CC	5629	20-11-1892	11-12
L.M. DE LL.	En busca de un práctico II	CC	5636	27-11-1892	8-11
L.M. DE LL.	En busca de un práctico III	CC	5643	04-12-1892	12-15
L.M. DE LL.	Tal la vida tal la muerte	CC	5650	11-12-1892	9-11
L.M. DE LL.	Consideraciones de actualidad	CC	5657	18-12-1892	10-11
L.M. DE LL.	Demos gloria a Dios	CC	5664	25-12-1892	13-14
L.M. DE LL.	¡1893! Lo que pide	CC	5671	01-01-1893	13-14
L.M. DE LL.	Todo inútil...	CC	5678	08-01-1893	10-11
L.M. DE LL.	El cosmopolitismo	CC	5685	15-01-1893	12-13
L.M. DE LL.	Una cruzada	CC	5692	22-01-1893	8-10
L.M. DE LL.	La pureza del sufragio	CC	5699	29-01-1893	11-13

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Ahí lo tienen ustedes	CC	5703	02-02-1893	18-19
L.M. DE LL.	No seamos tontos	CC	5706	05-02-1893	12-13
L.M. DE LL.	Sin solución I	CC	5713	12-02-1893	13-14
Luis M ^a de Llauder	A los electores del distrito de Berga	CC	5720	19-02-1893	10-11
L.M. DE LL.	Día nefasto	CC	5734	05-03-1893	13-14
L.M. DE LL.	¿Qué harán entonces?	CC	5741	12-03-1893	11-13
L.M. DE LL.	El Diario de Barcelona	CC	5748	19-03-1893	8-10
L.M. DE LL.	A cada cual lo suyo	CC	5754	25-03-1893	8-9
L.M. DE LL.	¿Quién nos levantará la piedra?	CC	5762	02-04-1893	10-11
L.M. DE LL.	Un mito	CC	5769	09-04-1893	8-9
L.M. DE LL.	La ola revolucionaria	CC	5776	16-04-1893	11-13
L.M. DE LL.	No se cansen	CC	5783	23-04-1893	12-14
L.M. DE LL.	Las dos velas	CC	5790	30-04-1893	13-15
L.M. DE LL.	El Señor Castelar y nuestra época	CC	5797	07-05-1893	10-12
L.M. DE LL.	Despotismo y tiranía	CC	5804	14-05-1893	14-16
L.M. DE LL.	Viaje de regreso	CC	5811	21-05-1893	10-12
L.M. DE LL.	Cabos sueltos	CC	5818	28-05-1893	9-10
L.M. DE LL.	Insistimos	CC	5815	04-06-1893	10-12
L.M. DE LL.	Sobre lo mismo	CC	5822	11-06-1893	10-12
L.M. DE LL.	El acta de Aspeitia	CC	5829	18-06-1893	10-11
L.M. DE LL.	El discurso del Señor Pidal	CC	5836	25-06-1893	8-10
L.M. DE LL.	La inestabilidad	CC	5843	02-07-1893	11-12
L.M. DE LL.	Mal camino	CC	5850	09-07-1893	7-9
L.M. DE LL.	Justa expiación	CC	5857	16-07-1893	10-12

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	La última moda I	CC	5864	23-07-1893	9-11
L.M. DE LL.	La última moda II	CC	5878	06-08-1893	6-8
L.M. DE LL.	La última moda III	CC	5885	13-08-1893	11-14
L.M. DE LL.	La última moda IV	CC	5892	20-08-1893	8-10
L.M. DE LL.	La última moda V	CC	5899	27-08-1893	9-11
L.M. DE LL.	Convulsiones	CC	5906	03-09-1893	9-11
L.M. DE LL.	Contradicción	CC	5913	10-09-1893	12-13
L.M. DE LL.	Ellos y nosotros	CC	5920	17-09-1893	10-13
L.M. DE LL.	Chocheces	CC	5929	24-09-1893	10-11
Luis M ^o de Llauder	Carta abierta al Excmo. Sr. General Martínez Campos	CC	5936	01-10-1893	14-16
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5943	08-10-1893	11-13
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5949	15-10-1893	11-13
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5956	22-10-1893	12-14
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5963	29-10-1893	11-13
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5970	05-11-1893	12-14
L.M. DE LL.	Carta abierta a cualquiera que tenga a bien leerla	CC	5977	12-11-1893	13-16
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5984	19-11-1893	11-13
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5991	26-11-1893	15-18
L.M. DE LL.	Cartas íntimas	CC	5998	03-12-1893	8-11
L.H. DE LL.	Cartas íntimas	CC	6005	10-12-1893	9-11
L.H. DE LL.	Cartas íntimas	CC	6012	17-12-1893	12-15
L.H. DE LL.	Coces contra el aguijón	CC	6018	24-12-1893	13-16
L.H. DE LL.	¡Qué conservadores!	CC	6024	31-12-1893	12-15
L.M. DE LL.	Un año más	CC	6025	01-01-1894	9-11

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	El extravío moderno	CC	6030	06-01-1894	11-12
L.M. DE LL.	Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" I	CC	6038	14-01-1894	8-10
L.M. DE LL.	Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" II	CC	6045	21-01-1894	10-13
L.M. DE LL.	Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" III	CC	6052	28-01-1894	13-15
L.M. DE LL.	Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" IV	CC	6059	04-02-1894	14-16
L.M. DE LL.	Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" V	CC	6066	11-02-1894	13-16
L.M. DE LL.	La peregrinación obrera a Roma	CC	6073	18-02-1894	12-14
L.M. DE LL.	Respuesta a un antiguo suscriptor del "Diario de Barcelona" VI y último	CC	6080	25-02-1894	9-11
L.M. DE LL.	Aniversario memorable	CC	6087	04-03-1894	11-12
L.M. DE LL.	Un síntoma que se revela	CC	6094	11-03-1894	14-15
L.M. DE LL.	Puede el baile continuar...	CC	6101	18-03-1894	10-11
L.M. DE LL.	La resurrección vendrá	CC	6108	25-03-1894	10-12
L.M. DE LL.	Nuevo peligro I	CC	6106	01-04-1894	13-14
L.M. DE LL.	Nuevo peligro II	CC	6113	08-04-1894	10-12
L.M. DE LL.	¿Se convencerán por fin?	CC	6120	15-04-1894	12-14
L.M. DE LL.	Más que antes	CC	6127	22-04-1894	9-13
L.M. DE LL.	Grandeza y miseria	CC	6134	29-04-1894	10-12
L.M. DE LL.	¡Callarse!	CC	6141	06-05-1894	12-14
L.M. DE LL.	Hablemos, pues	CC	6148	13-05-1894	13-16
L.M. DE LL.	No hacerles caso	CC	6155	20-05-1894	11-13
L.M. DE LL.	Gracias a Dios	CC	6162	27-05-1894	10-13

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	¡Unión!	CC	6169	03-06-1894	11-13
L.M. DE LL.	Carta de Venecia	CC	6183	17-06-1894	14-15
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6190	24-06-1894	10-12
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6197	01-07-1894	14-16
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6204	08-07-1894	9-11
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6211	15-07-1894	11-12
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6218	22-07-1894	9-11
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6225	29-07-1894	8-10
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6232	05-08-1894	9-11
L.M. DE LL.	Desde Venecia	CC	6239	12-08-1894	7-10
L.M. DE LL.	Desde Saboya	CC	6248	21-08-1894	7-9
L.M. DE LL.	De regreso	CC	6260	02-09-1894	8-10
L.M. DE LL.	Importancia del carlismo	CC	6266	08-09-1894	7-9
L.M. DE LL.	Más sobre la importancia del carlismo	CC	6274	16-09-1894	8-11
L.M. DE LL.	Porvenir del carlismo	CC	6281	23-09-1894	9-11
L.M. DE LL.	Un triunfo del infierno	CC	6295	07-10-1894	14-16
L.M. DE LL.	Cuatro palabras...	CC	6295	07-10-1894	16-17
L.M. DE LL.	El que tuvo retuvo...	CC	6302	14-10-1894	14-15
L.M. de Llauder	Al director del "Diario de Barcelona"	CC	6309	21-10-1894	13-16
L.M. DE LL.	Esfuerzos inútiles	CC	6316	28-10-1894	11-13
L.M. DE LL.	El laicismo	CC	6323	04-11-1894	12-15
L.M. DE LL.	Lo que somos	CC	6330	11-11-1894	10-13
L.M. DE LL.	Lo transitorio y lo permanente	CC	6337	18-11-1894	10-12
L.M. DE LL.	La esencia del problema	CC	6344	25-11-1894	13-15

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Porvenir funesto	CC	6351	02-12-1894	12-14
L.M. DE LL.	La maquina en actividad	CC	6358	09-12-1894	16-18
L.M. DE LL.	¡Otra!	CC	6365	16-12-1894	9-11
L.M. DE LL.	Los dos programas	CC	6372	23-12-1894	14-16
L.M. DE LL.	Vamos bajando	CC	6379	30-12-1894	12-14
L.M. DE LL.	Lecciones oportunas	CC	6386	06-01-1895	10-11
L.M. DE LL.	Intolerable	CC	6393	13-01-1895	9-11
L.M. DE LL.	¡Perier!	CC	6400	20-01-1895	10-12
L.M. DE LL.	Oleaje	CC	6407	27-01-1895	10-11
L.M. DE LL.	El XXV aniversario de la Juventud Católica de Barcelona	CC	6413	02-02-1895	10-11
L.M. DE LL.	Lo permanente y lo transitorio	CC	6421	10-02-1895	10-12
L.M. DE LL.	Más sobre lo permanente y lo transitorio	CC	6428	17-02-1895	9-11
L.M. DE LL.	¡Verquenza!	CC	6435	24-02-1895	13-15
L.M. DE LL.	Catalanismo	CC	6442	03-03-1895	11-13
L.M. DE LL.	Tríptico	CC	6449	10-03-1895	9-11
L.M. DE LL.	Democracia	CC	6456	17-03-1895	16-18
L.M. DE LL.	Patilla, cruzado...y vuelta a empezar	CC	6463	24-03-1895	9-11
L.M. DE LL.	¿Por qué callarán?	CC	6470	31-03-1895	13-15
L.M. DE LL.	Ya no hay partidos	CC	6477	07-04-1895	9-11
L.M. DE LL.	Resurrección	CC	6484	14-04-1895	10-11
L.M. DE LL.	Los carlistas juzgados por los liberales	CC	6491	21-04-1895	11-14
L.M. DE LL.	Esto no puede seguir...	CC	6498	28-04-1895	13-15
L.M. DE LL.	¿Y por qué no...?	CC	6505	05-05-1895	11-12
L.M. DE LL.	¡Buena lección!	CC	6512	12-05-1895	10-12

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	El concepto de la felicidad	CC	6519	19-05-1895	10-12
L.M. DE LL.	San Felipe Neri	CC	6526	26-05-1895	10-12
L.M. DE LL.	La vida del corazón	CC	6533	02-06-1895	10-12
L.M. DE LL.	¡Incurable!	CC	6540	09-06-1895	12-14
L.M. DE LL.	Un timo económico	CC	6547	16-06-1895	11-13
L.M. DE LL.	El derecho de la fuerza	CC	6554	23-06-1895	12-14
L.M. DE LL.	Sobre esta piedra...	CC	6560	29-06-1895	7-9
L.M. DE LL.	¡Qué conservadores!	CC	6575	14-07-1895	8-9
L.M. DE LL.	¡Qué conservadores, Señor!	CC	6582	21-07-1895	8-10
L.M. DE LL.	Un humilde parecer	CC	6859	28-07-1895	8-10
L.M. DE LL.	La inauguración de las Escuelas Tolrá	CC	6866	04-08-1895	9-10
L.H. DE LL.	De oportunidad	CC	6873	11-08-1895	9-11
L.M. DE LL.	La clave	CC	6880	18-08-1895	7-9
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	6887	25-08-1895	8-10
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	6894	01-09-1895	9-11
L.M. DE LL.	Desde Cardó	CC	6901	08-09-1895	9-11
L.M. DE LL.	De regreso	CC	6908	15-09-1895	9-10
L.M. DE LL.	Un ejemplar	CC	6915	22-09-1895	8-10
L.M. DE LL.	Otro caso	CC	6922	29-09-1895	8-10
L.M. DE LL.	Desastres nacionales	CC	6929	06-10-1895	14-16
L.M. DE LL.	La libertad de engañar	CC	6943	20-10-1895	13-15
L.M. DE LL.	Una nueva guerra civil	CC	6950	27-10-1895	15-17
L.M. DE LL.	No tendrán más remedio...	CC	6964	10-11-1895	12-14
L.M. DE LL.	¡No alarmarse...!	CC	6971	17-11-1895	13-15

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Ellos y nosotros	CC	6978	24-11-1895	14-16
L.M. DE LL.	La inmoralidad administrativa	CC	6985	01-12-1895	13-15
L.M. DE LL.	Tota pulchra...	CC	6992	08-12-1895	14-15
L.M. DE LL.	Pólvara sin humo	CC	6999	15-12-1895	12-14
L.M. DE LL.	Cuestión gravísima	CC	7006	22-12-1895	12-14
L.M. DE LL.	Sobre lo de Cuba	CC	7013	29-12-1895	13-15
L.M. DE LL.	Año nuevo	CC	7016	01-01-1896	13-14
L.M. DE LL.	El poder de Dios	CC	7020	05-01-1896	11-12
L.M. DE LL.	No te compongas... que no irás...	CC	7027	12-01-1896	11-13
L.M. DE LL.	La pasió política	CC	7034	19-01-1896	10-12
L.M. DE LL.	Tijeretas han de ser	CC	7041	26-01-1896	12-14
L.M. DE LL.	Idealismos absurdos	CC	7048	02-02-1896	11-13
L.M. DE LL.	Cuatro palabras	CC	7055	09-02-1896	10-11
L.M. DE LL.	Los ídolos	CC	7062	16-02-1896	14-15
L.M. DE LL.	¡Pobre España!	CC	7081	01-03-1896	11-13
L.M. DE LL.	Fiesta consoladora	CC	7088	08-03-1896	9-11
L.M. DE LL.	Un consuelo y una esperanza	CC	7095	15-03-1896	12-15
L.M. DE LL.	Lo de Cuba	CC	7102	22-03-1896	12-14
L.M. DE LL.	De actualidad	CC	7109	29-03-1896	11-13
L.M. DE LL.	Lo que se impone	CC	7116	05-04-1896	13-15
L.M. DE LL.	Indiferentismo	CC	7123	12-04-1896	13-15
L.M. DE LL.	Todo va bien...	CC	7130	19-04-1896	13-15
L.M. DE LL.	Nuestros triunfos	CC	7144	03-05-1896	11-13
L.M. DE LL.	Cuba. Su estado actual	CC	7151	10-05-1896	12-13

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Cuba. Su porvenir	CC	7158	17-05-1896	12-14
L.M. DE LL.	Dos civilizaciones	CC	7165	24-05-1896	13-15
L.H. DE LL.	¿Defensa social?	CC	7172	31-05-1896	10-13
L.H. DE LL.	Descomposición	CC	7179	07-06-1896	11-13
L.M. DE LL.	Entre dos anarquismos	CC	7186	14-06-1896	10-13
L.M. DE LL.	Un argumento falso	CC	7193	21-06-1896	12-14
L.M. DE LL.	La reacción religiosa	CC	7200	28-06-1896	12-14
L.H. DE LL.	¿Sin aliados?	CC	7207	05-07-1896	11-13
L.M. DE LL.	La cuestión de los ferrocarriles	CC	7214	12-07-1896	8-11
L.H. DE LL.	La verdad	CC	7221	19-07-1896	7-9
L.M. DE LL.	Enseñanzas útiles	CC	7228	26-07-1896	10-12
L.M. DE LL.	Por la ventana	CC	7235	02-08-1896	8-11
L.M. DE LL.	Desde Lucerna	CC	7248	15-08-1896	6-7
L.M. DE LL.	Desde Lucerna	CC	7256	23-08-1896	8-10
L.M. DE LL.	Desde Ginebra	CC	7263	30-08-1896	7-8
L.M. DE LL.	Desde Saboya	CC	7272	08-09-1896	10-12
L.M. DE LL.	De veraneo	CC	7277	13-09-1896	7-9
L.M. DE LL.	Veraneo	CC	7284	20-09-1896	10-13
L.H. DE LL.	De veraneo	CC	7291	27-09-1896	9-11
L.M. DE LL.	Obras son amores...	CC	7298	04-10-1896	8-10
L.H. DE LL.	Los zares en París	CC	7305	11-10-1896	10-12
L.H. DE LL.	Los hombres de bien	CC	7312	18-10-1896	12-14
L.M. DE LL.	la obstinación castigada	CC	7326	01-11-1896	11-13
L.H. DE LL.	Un pájaro viejo	CC	7333	08-11-1896	9-11

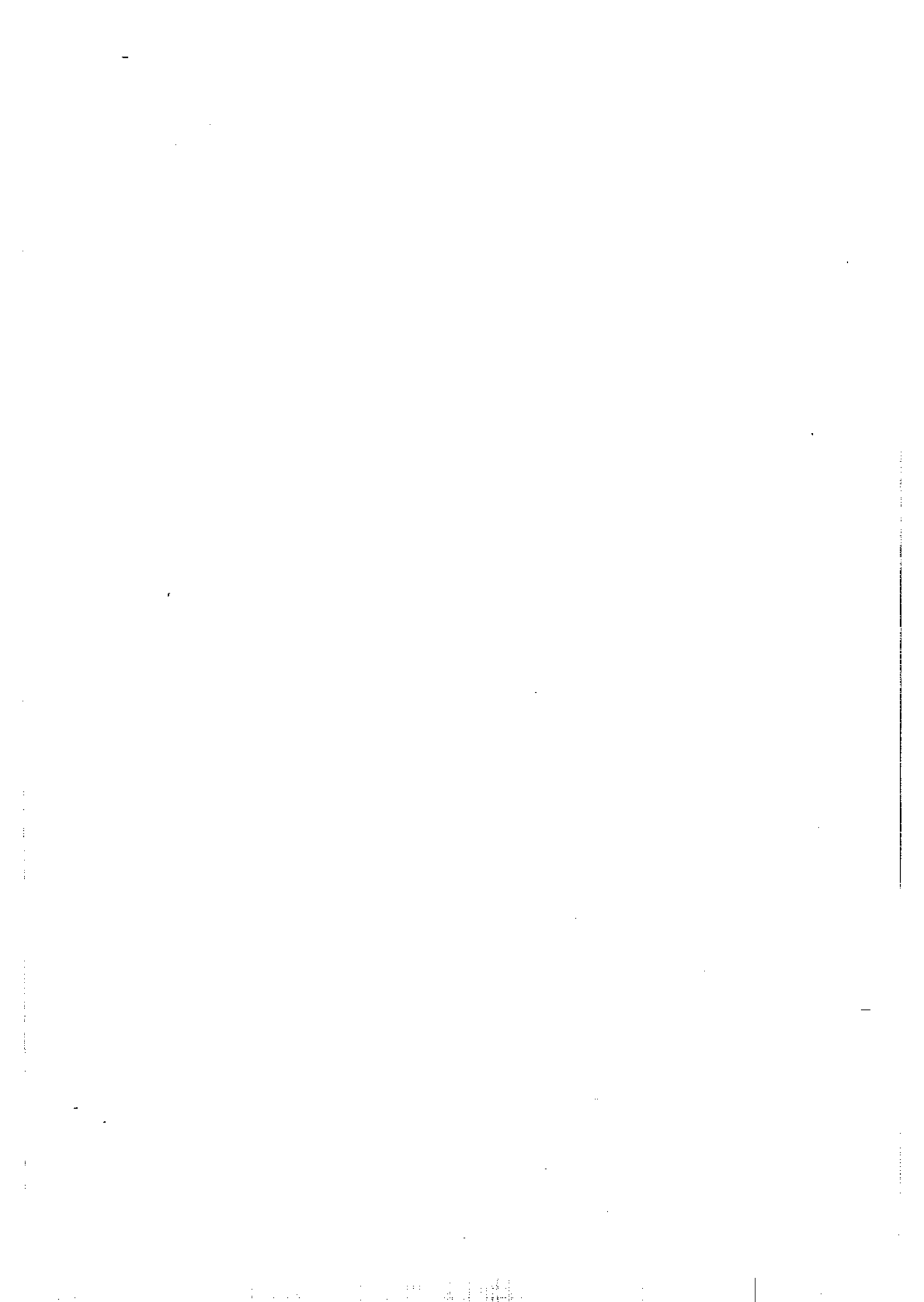
AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	La campaña antimasónica	CC	7340	15-11-1896	12-15
L.M. DE LL.	Reflexionemos	CC	7347	22-11-1896	11-13
L.M. DE LL.	¡Sin esperanza!	CC	7354	29-11-1896	11-14
L.M. DE LL.	Sin gobierno	CC	7361	06-12-1896	9-11
L.M. DE LL.	De actualidad	CC	7368	13-12-1896	10-13
L.M. DE LL.	¡Viva lo existente!	CC	7375	20-12-1896	10-13
L.M. DE LL.	¡Paz!	CC	7380	25-12-1896	10-12
L.M. DE LL.	Un año más	CC	7387	01-01-1897	11-13
L.M. DE LL.	¡¡Luz!!	CC	7392	06-01-1897	9-11
L.M. DE LL.	Gracieta	CC	7396	10-01-1897	9-11
L.M. DE LL.	Entre liberales	CC	7403	17-01-1897	8-10
L.M. DE LL.	La suerte de Cuba	CC	7410	24-01-1897	10-12
L.M. DE LL.	Guerra, hambre y peste	CC	7417	31-01-1897	9-12
L.M. DE LL.	La tiranía de la libertad	CC	7424	07-02-1897	10-12
L.M. DE LL.	Las reformas de Cuba	CC	7431	14-02-1897	9-11
L.M. DE LL.	La cuestión de Oriente	CC	7438	21-02-1897	9-11
L.M. DE LL.	Se necesita un levantamiento	CC	7445	28-02-1897	8-11
L.M. DE LL.	De qué lado se caen las cosas	CC	7452	07-03-1897	10-12
L.M. DE LL.	¡¡Misterios!!	CC	7459	14-03-1897	12-14
L.M. DE LL.	Flujo y reflujo	CC	7466	21-03-1897	10-13
L.M. DE LL.	¡Qué fastidio!	CC	7473	28-03-1897	9-11
L.M. DE LL.	Nuestra gran fuerza	CC	7480	04-04-1897	11-13
L.M. DE LL.	Desde la galería	CC	7487	11-04-1897	9-12
L.M. DE LL.	Las dificultades	CC	7494	18-04-1897	11-12

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	¡Imparcialidad!!	CC	7501	25-04-1897	10-13
L.M. DE LL.	¡Otro enemigo!	CC	7508	02-05-1897	9-12
Luis M ^a de Llauder	Eduardo Reventós y Torras	CC	7515	09-05-1897	10-11
L.M. DE LL.	¿Qué será del general?	CC	7522	16-05-1897	9-12
L.M. DE LL.	Momentos de pausa	CC	7529	23-05-1897	9-11
L.M. DE LL.	Capítulo de bofetadas	CC	7536	30-05-1897	9-12
L.M. DE LL.	En crisis	CC	7543	06-06-1897	8-10
L.M. DE LL.	¿Quién quiere nicos de Tetuán?	CC	7550	13-06-1897	7-9
L.M. DE LL.	Silvela y el silvelismo	CC	7557	20-06-1897	11-13
L.M. DE LL.	Manifiestos, farsas y otros excesos	CC	7564	27-06-1897	13-14
L.M. DE LL.	Llueven manifiestos	CC	7571	04-07-1897	11-13
L.M. DE LL.	Nuestra España... tan digna de mejor suerte...	CC	7578	11-07-1897	7-9
L.M. DE LL.	Reino dividido...	CC	7585	18-07-1897	6-8
L.M. DE LL.	¡El poder... si no...!	CC	7592	25-07-1897	10-12
L.M. DE LL.	¡Gritos de alarma!	CC	7599	01-08-1897	7-9
L.M. DE LL.	Un caso	CC	7606	08-08-1897	6-8
L.M. DE LL.	La obra de Cánovas	CC	7612	15-08-1897	7-8
L.M. DE LL.	¡Ciegos!	CC	7619	22-08-1897	5-7
L.M. DE LL.	Meditaciones	CC	7626	29-08-1897	7-9
L.M. DE LL.	¿No lo entienden...?	CC	7633	05-09-1897	6-8
L.M. DE LL.	El partido conservador	CC	7640	12-09-1897	10-12
L.M. DE LL.	Meditaciones	CC	7647	19-09-1897	7-10
L.M. DE LL.	En toda su fealdad...	CC	7654	26-09-1897	8-10
L.M. DE LL.	Crisis	CC	7661	03-10-1897	7-9

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Vida alegre y muerte triste	CC	7668	10-10-1897	9-11
L.M. DE LL.	De actualidad	CC	7675	17-10-1897	9-10
L.M. DE LL.	El rey del mundo actual	CC	7682	24-10-1897	13-16
L.M. DE LL.	Por qué se pierden las colonias	CC	7689	31-10-1897	14-16
L.M. DE LL.	De actualidad	CC	7696	07-11-1897	13-14
L.M. DE LL.	Los funerales de Alejandro	CC	7703	14-11-1897	12-14
L.M. DE LL.	Ya tocan al dogma	CC	7710	21-11-1897	9-11
L.M. DE LL.	Finis Hispaniae	CC	7717	28-11-1897	15-17
L.M. DE LL.	Ellos y nosotros	CC	7724	05-12-1897	10-12
L.M. DE LL.	De cómo España va subiendo a la Roca Tarpeya	CC	7731	12-12-1897	13-15
L.M. DE LL.	Todavía no	CC	7738	19-12-1897	13-14
L.M. DE LL.	Pobreza y riqueza	CC	7744	25-12-1897	9-11
L.M. DE LL.	¡Otro año!	CC	7751	01-01-1898	10-12
L.M. DE LL.	¡Buenos negocios!	CC	7759	09-01-1898	9-11
L.M. DE LL.	Cada vez más grave	CC	7766	16-01-1898	10-13
L.M. DE LL.	Una revelación	CC	7773	23-01-1898	11-13
L.M. DE LL.	El fin de una época	CC	7780	30-01-1898	9-12
L.M. DE LL.	Dolor y consuelo	CC	7787	06-02-1898	8-11
L.M. DE LL.	¡Ay de aquel día!...	CC	7794	13-02-1898	11-14
L.M. DE LL.	Otra vez lo extraordinario	CC	7801	20-02-1898	11-12
L.M. DE LL.	¡Meditemos!	CC	7806	27-02-1898	9-12
L.M. DE LL.	¿Hasta dónde puede llegar?	CC	7813	06-03-1898	11-13
L.M. DE LL.	Por dó más pecado había	CC	7820	13-03-1898	12-14
L.M. DE LL.	Escarceos	CC	7826	19-03-1898	10-11

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	Situación desesperada	CC	7834	27-03-1898	11-13
L.M. DE LL.	Política femenina	CC	7841	03-04-1898	12-14
L.M. DE LL.	¿Qué hacer?	CC	7848	10-04-1898	8-10
L.M. DE LL.	Al despenadero	CC	7855	17-04-1898	8-10
L.M. DE LL.	La torre de Babel	CC	7864	01-05-1898	10-13
L.M. DE LL.	Los tres liquidadores	CC	7871	08-05-1898	10-13
L.M. DE LL.	Un diario impenitente	CC	7877	15-05-1898	11-13
L.M. DE LL.	"Los que querían la guerra"	CC	7884	22-05-1898	11-13
L.M. DE LL.	¡Régimen venturoso!	CC	7891	29-05-1898	8-10
L.M. DE LL.	Consideraciones	CC	7898	05-06-1898	11-13
L.M. DE LL.	Los nuevos señores feudales	CC	7905	12-06-1898	8-10
L.M. DE LL.	¿A dónde vamos a parar?	CC	7912	19-06-1898	11-13
L.M. DE LL.	La paz a toda costa	CC	7919	26-06-1898	8-11
L.M. DE LL.	Pax, pax, et non erit pax	CC	7926	03-07-1898	7-10
L.M. DE LL.	La letra con sangre entra	CC	7933	10-07-1898	7-10
L.M. DE LL.	Ojeada general	CC	7940	17-07-1898	7-10
L.M. DE LL.	¡Gracias!	CC	7947	24-07-1898	8-10
L.M. DE LL.	De veraneo	CC	7968	14-08-1898	10-12
L.M. DE LL.	Las sirenas políticas	CC	7975	21-08-1898	7-11
L.M. DE LL.	Esperemos	CC	7982	28-08-1898	8-11
L.M. DE LL.	Lo lógico	CC	7986	04-09-1898	8-11
L.M. DE LL.	Reacción	CC	7993	11-09-1898	6-8
L.M. DE LL.	¡Responsabilidades!	CC	8000	18-09-1898	10-12
L.M. DE LL.	Problema pavoroso	CC	8006	24-09-1898	10-13

AUTOR	TITOL	DIARI	NUM.	DATA	PAGINES
L.M. DE LL.	La multiplicidad de los partidos	CC	8014	02-10-1898	10-12
L.M. DE LL.	Ensueños	CC	8021	09-10-1898	11-14
L.M. DE LL.	La pérdida de las Antillas	CC	8035	23-10-1898	12-14
L.M. DE LL.	Cuestión fundamental	CC	8042	31-10-1898	12-14
L.M. DE LL.	La fiesta de hoy	CC	8044	01-11-1898	12-14
L.M. DE LL.	No se esfuerce más	CC	8174	12-03-1899	10-11
L.M. DE LL.	Por muchos, pero no por todos	CC	8192	30-03-1899	4-5
L.M. DE LL.	La hora de Dios	CC	7857	24-04-1899	10-12
L.M. DE LL.	Del día	CC	8461	25-12-1899	7-8
L.M. DE LL.	La protección de San José	CC	5169	19-03-1900	9-10
L.M. DE LL.	El Testamento de Jesús	CC	5193	12-04-1900	6-7
L.M. DE LL.	Del día	CC	5245	03-06-1900	11-12
L.M. ^a DE LL.	Nuevo proyecto	CC	5271	29-06-1900	8-9

APÈNDIX 3

**SELECCIÓ D'ARTICLES DE
LLUÍS M. DE LLAUDER, 1888-1900**

En aquest apèndix es pot trobar una selecció d'articles escrits per Lluís M. de Llauder entre els anys 1888 i 1900 al Correo Catalán. En la transcripció dels textos s'ha normalitzat l'ortografia.

LA CUESTIÓN ECONÓMICA

I¹

La sociedad actual empieza a tener hambre. La civilización moderna ha puesto a los pueblos en un estado tal de adelanto y de perfeccionamiento -dicen que desconocido hasta la época presente-, que si anda un paso más se muere de felicidad; que hay dichas que matan.

Ha derribado todas las barreras que dizse oponían al desarrollo de la riqueza pública; ha tomado los bienes a la Iglesia y los ha repartido entre los particulares; se los ha quitado a las grandes casas señoriales que los habían acumulado a fuerza de generaciones que los vinculaban, y se los han distribuido sus administradores, colonos y acreedores; se ha inventado una economía política para uso de las necesidades del derecho nuevo; se ha puesto al servicio de la producción cuanto la ciencia ha descubierto y perfeccionado, que no es poco.....; y, sin embargo, la riqueza pública cogida de la mano con la riqueza privada andan de puerta en puerta pidiendo una limosna, con ojos llorosos y el vestido en girones...

Lo que preocupaba hace algunos años a los grandes economistas era que llegaría en breve un tiempo en que el hombre no hallaría medios de subsistencia sobre la haz de la tierra a causa de ir disminuyendo paulatinamente su fuerza productiva. Y Malthus, el célebre economista de teorías pesimistas, que consideraba a la vida económica como un gran banquete en el cual no había puesto para todos los hombres, ofrecía a los desheredados de la mesa, a los que sobraban en ella, como remedio supremo y fatal, el de... pegarse un tiro. ¡Solución bien radical por cierto!

Pero es el caso que la civilización ha ido marchando, y ha dejado a Malthus con un palmo de narices; porque ahora el progreso moderno ha cambiado su teoría en términos de que el hombre tiene que pegarse un tiro porque no sabe qué hacer con lo que le sobra; tiene producción para el doble de los habitantes que contiene el mundo, y por esto se muere de hambre.

-¿Por qué pide usted limosna? se pregunta al agricultor.

-Porque estoy en la miseria.

-¿Cómo es esto?

-Pues, porque tengo el granero lleno de trigo y la bodega llena de vino...

¹. L.M. DE LL., "La cuestión económica I", Correo Catalán, 15 gener 1888, pp. 8-10.

El industrial dice:

-¡He quebrado!

-¿Por qué?

-Ya ve usted... ¡tengo los almacenes atestados de género!

El trabajador pide limosna, y si le pregunta por qué, contestará en resumen:

-Porque el pan está demasiado barato, porque dan la carne casi de balde, porque los géneros se venden por cuatro cuartos...

Se temía que no habría alimentos y vestidos para toda la humanidad, y ahora resulta que lo que falta son hombres para consumir el trigo, la carne, el vino y los géneros que se producen.

Y aquí viene otra anomalía. Parece que el remedio sería hacer todo lo posible para aumentar los hombres que ayuden a consumir todo lo sobrante.

Pues no señor, el remedio que se pone en práctica es el de suprimir hombres dejándoles la puerta abierta para que a bandadas se vayan lejos, bien lejos de España, a consumir lo que producen las otras naciones.

Y ¡véase lo que son las cosas! los que emigran por miseria, huyendo de donde todo está barato, escogen un país en que todo está muy caro; sólo así esperan poder vivir.

¡Oh sarcasmo! cuando la ciencia moderna se creía triunfadora por haber resuelto el problema de que no hubiera más hambre en el mundo y de que no le faltaran medios de su subsistencia holgados a la humanidad, se encuentra con que ésta se echa a la calle en busca de un pedazo de pan, o del dinero necesario para comprarlo. Se le presenta la cuestión del pauperismo con toda su desnudez y ferocidad.

Mas ahora caemos en la cuenta de que se dice que la crisis es monetaria. El pan no falta, ni el vino, ni nada de lo necesario... pero falta dinero para adquirirlo, dado que no se encuentra todavía de balde.

Pero ¿el dinero no es un signo de la mercancía? ¿Cómo no hay dinero o papel, habiendo cosa por él representada?

Y aquí tienen ustedes a la ciencia moderna rascándose el cogote y guiñando un ojo, y a los gobiernos, sobre todo el español, que es el que está todavía a la cabeza de los peores gobiernos del mundo desde que en ella lo puso la gloriosa y trascendental revolución de Septiembre, desatinado sin saber donde dar de cabeza, reuniendo a los agricultores... que no cultivan, a los ganaderos... que no ganadean, a los productores... improductivos, a los comerciantes... que tienen por lema comer... antes nosotros... y la industria, que se ahorque, si le tiene cuenta, a los industriales...

cuya industria es comer del presupuesto, y a los navieros... que menos naves tienen, para indagar cómo puede ser eso de que la civilización moderna se queje, y sufra, cosa imcomprensible e intolerable, estando regida por hombres tan sabios, tan progresistas y tan liberales.

Y la verdad es que, si bien ya sabíamos que había de haber tantos pareceres como individuos, según es de rigor en una reunión convocada por el racionalismo político-científico, no esperábamos que se dijeran tales absurdos, y mucho menos, que a nadie se le ocurriera una explicación verdadera, ni un remedio eficaz para tal conflicto.

Todos se dieron la culpa unos a otros; nadie se la dió a sí mismo.

-;Qué rebajen las contribuciones! pedía uno.

-;Un cuerno! contestaba el Gobierno: ;si España es el país que paga menos...! España puede y debe pagar tantos millones más, pues oculta buena parte de su riqueza.

-;Esa contribución de consumos..... que nos consume y deseca! decían otros.

-;Qué no nos toquen a esta niña de los ojos del ministro de Hacienda! contestaba el Gobierno: ;Pues qué! ;os quejáis de que falta el consumo para la producción, y la emprendéis con la contribución de consumos, que es el primer consumidor de España! ;ignorantes! (*Aplausos en las filas de los chupópteros y sanguijuelas del Estado*).

-;La producción está agobiada por el sinnúmero de gabelas que sobre ella pesan! exclaman otros.

-Por este camino, replica el Gobierno, creo que no llegaremos a resultado práctico alguno, porque esto es quejarse de vicio y por espíritu de oposición o..... de oscurantismo.

¿Qué gabelas son estas de que os quejáis? Al fin y al cabo se reduce a las contribuciones de inmuebles, de subsidio, de ganadería, de consumos, de hipotecas, de papel sellado, de patentes, provincial, municipal, con apremios de 1ª y 2ª grado, que ya son cuotas o apéndices casi ordinarios de cédulas personales, de efectos estancados, de loterías y algunas otras más de menor cuantía.

¿Os quejáis y todavía no paga el ciudadano español por abrir la ventana, por encender y apagar la luz, por las chimeneas de la cocina, por entrar y salir de su casa, por cada saludo que haga en la calle, por el derecho de fumar en público, y por otras mil cosas que andando el progreso quedarán sujetos al impuesto...!

-;Que se cierren las fronteras! piden los industriales.

-;Que se acaben de abrir! grita el comercio.

-¡Que se rebajen las tarifas de transporte por los ferrocarriles, que sin esto no se puede competir con la importación que nos arruina! dicen casi todos los productores.

-¡A esto no se toque! gritan accionistas y obligacionistas. Pues qué, ¿aun no estamos bastante arruinados?

Aquí suspendemos el relato, preguntando:

¿Hay algo práctico y que mire al fondo de la cuestión con estos remedios propuestos por los que tomaron parte en la información agrícola?

L.M. DE LL.

LA CUESTIÓN ECONÓMICA
II²

Es evidente que poco hay que sea práctico en las conclusiones formuladas en la información agraria. Y es porque sólo se ha tratado de estudiar los efectos sin profundizar las causas, ni querer llegar a su raíz.

De aquí que mientras subsistan las que producen la crisis económica, el paliativo, si llega a encontrarse, será sólo de efectos incompletos y poco duraderos, y las crisis se irán reproduciendo periódicamente, agotándose paulatinamente la riqueza nacional.

Echemos una ojeada, aunque sea rápida, sobre estas causas.

A fin de proceder con orden las distribuiremos en tres grupos: económicas, físicas y morales.

Las primeras son, o propiamente económicas, o políticas.

Las causas propiamente económicas son las que tienen su origen en la transformación que la revolución ha introducido en la manera de producirse y de distribuirse la riqueza.

La revolución encontró a la sociedad montada sobre bases formadas por el tiempo, por las costumbres y por la experiencia, y de una plumada lo echó todo abajo.

Esto había necesariamente de producir una conmoción cuyos efectos estamos tocando.

Si la revolución obró bien o mal, científica o violentamente, los hechos empiezan a demostrarlo a los que no han querido convencerse con razones.

Desde luego es una verdad por todos reconocida que la revolución, si bien es enérgica y apropiada para derribar y destruir, es importante e inhábil para edificar, para crear.

De esta condición es hoy víctima la sociedad, y de ella toma origen una de las principales causas de la ruina económica a que hemos de ir a parar.

La revolución empezó por apoderarse de la riqueza privada, sacándola de las manos de sus antiguos poseedores, que la hacían productiva con previsión e inteligencia.

Y cuando el Estado la tuvo en sus manos la repartió entre agricultores improvisados, que empezaron a realizar el capital en las fincas acumulado, devastando los bosques y vendiendo lo que podían sacar de ellos y de los edificios a ellos anexos, ya para pagar su valor a la Hacienda, ya para improvisar una fortuna.

². L.M. DE LL., "La cuestión económica II", Correo Catalán, 5 febrer 1888, pp. 10-12.

De aquí ha nacido un cambio en las condiciones climatológicas, la frecuencia de las inundaciones, la influencia en la salud pública que hace malsanas comarcas antes sanísimas, la falta de lluvias y la perturbación agrícola, causas todas que influyen directamente en la producción de la tierra.

De aquí ha nacido también la desaparición de la grande propiedad y el fraccionamiento excesivo de las fincas, que encarece el cultivo. Presisamente la causa principal de la baratura de los productos extranjeros que inundan nuestro mercado está en que estos productos proceden de comarcas en que las fincas tienen extensión considerable.

Inglaterra, Rusia, Austria, que tienen sobrante en su granero, son contrarias al sistema establecido en España, Francia e Italia, que han prohibido la amortización, conservando la gran propiedad como una de las bases más fecundas de su organización social y de su riqueza.

Necesitaríamos escribir una libro si hubiéramos de expresar los desastrosos efectos que ha producido la desamortización en España. A bien que sobre ello se ha escrito ya mucho, conviniendo hasta economistas liberales en que estos efectos es preciso neutralizarlos directa o indirectamente, habiendo habido ya ministros liberales que han tratado de restablecer las vinculaciones con más o menos restricción.

Unidas a estas causas económicas se hallan las políticas.

Entronizado el principio de soberanía nacional, en virtud del cual se produjo el socialismo del Estado, que es el representante económico de esta soberanía, la riqueza pública había de sufrir una profunda transformación en su manera de producirse y de distribuirse.

Antes, cuando el sistema representativo era una verdad, el rey, que representaba al Estado, recibía de la propiedad privada lo que ésta quería darle. Cuando quería hacer una guerra pedía subsidios a las Cortes, y éstas se los daban o negaban, y en su consecuencia el rey tenía que desistir de la guerra si se los negaban y no encontraba medios propios para hacerla.

Ahora, el Estado se ha substituido a la autoridad real, y por medio del artificio parlamentario consigue no lo que la propiedad quiere darle, sino todo lo que necesita o pide.

De suerte que las funciones harmónicas que antes existían entre el Estado monárquico y el individuo se han convertido en funciones antitéticas desde la revolución. Porque lo que el Estado moderno exige a la propiedad la arruina, pues no tiene tasa ni límite, ya que el Estado es fuerte para exigir

y el propietario débil para oponerse.

Pero el socialismo del Estado ha creado otra causa, tal vez la principal, de la ruina de la producción.

Victorioso el Estado del principio de autoridad representado por la Iglesia y por la monarquía, y vencida la propiedad, que representaba otra fuerza social muy poderosa, había de caer esta en la condición de esclava, como fueron víctimas de la revolución las dos anteriores fuerzas sociales.

Apoderado el Estado de la riqueza pública, no podía dejar de aprovecharla en provecho propio.

Empezó prometiendo mucho al pueblo para que viera alguna ventaja material en el cambio, y empezó a tomar sobre sí todos los servicios que antes andaban distribuidos por la nación y a crear otros que habían de aumentar extraordinariamente los gastos.

Esto, y la necesidad de crear nuevas fortunas que sirvieran de apoyo y defensa al nuevo sistema, dió lugar a los agios y despilfarros de que resultaron riquezas improvisadas; consecuencia de lo cual fue que no bastaron para satisfacer los apetitos del Estado ni la gran masa de bienes que la desamortización le proporcionó, ni los nuevos impuestos que se crearon.

Y en este conflicto la nueva ciencia económica le enseñó la teoría de que era una cosa muy adelantada y científica el utilizar la riqueza futura por medio del crédito. A este fin dió nueva forma a la deuda pública, en virtud de cual forma las generaciones que han de venir habrán de pagar lo que aquellas tomaron prestado, y entretanto las que van transcurriendo satisfacer sus intereses.

Y como la propiedad y la producción es lo único hipotecable, resulta de aquí que una y otra han de responder de los efectos de esta deuda, que ha venido tomando proporciones tales que no bastaría el valor de toda la propiedad particular para devolver el capital, y que aun para satisfacer los intereses, con los demás gastos del Estado, la obliga a pagar más de la tercera parte, mal contado, de la renta que da.

Esta por si sola es una causa tan directa del malestar de la producción, que hace imposible un remedio verdadero, si España no cambia radicalmente su organización político-económica actual, concluyendo con el socialismo del Estado, origen de todos sus males.

Pero no es este aun el principal daño que este socialismo ha causado a la producción.

Pues establecido por la nueva ciencia económica el papel

de la Deuda del Estado y otra clase de papeles análogos, y abiertas las Bolsas para su contratación, el capital metálico se ha lanzado a este nuevo empleo privilegiado, en que encuentra todas las ventajas, sin ningún gravamen y con poco riesgo, o siquiera éste lejano. Y se ha lanzado a él con tanta más fuerza cuanto más penosa se ha hecho la situación de la agricultura y más difícil la producción nacional.

El socialismo del Estado ha producido, pues, un nuevo y perturbador desequilibrio en el capital, del cual la agricultura ha sido la primera en resentirse; pues ésta, contra lo que algunos creen, necesita capitales como toda otra producción.

Y estos capitales huyen de ella; y por esto produce poco y en malas condiciones, y disminuye el valor de la propiedad, y cae víctima de la usura, que es la única que le facilita el capital, de que no puede prescindir.

Del malestar de la agricultura, someramente indicado, toma origen el malestar de todas las demás producciones de riqueza nacional.

Pero hay otras causas todavía en el orden económico-político, producidas por el error moderno, de que hablaremos en otro artículo.

L.M. de LL.

LA CUESTIÓN ECONÓMICA

III³

A medida que va andando el mundo moderno va sintiendo en todas las manifestaciones de su vida las consecuencias de haber establecido el error como base de su existencia.

Por esto, a medida que van desenvolviéndose las consecuencias del error moderno, va la sociedad asfixiándose y demostrando de manera enérgica e incontrastable que no puede permanecer por más tiempo en la situación violenta y desastrosa en que se ha colocado.

Mientras estas consecuencias se han hecho sentir sólo en el orden moral no se ha producido alarma, porque la sociedad ha ido materializándose, y le ha bastado la prosperidad material para creerse que podía prescindir de todo lo demás.

Pero, como no podía dejar de suceder, el error moderno ha engendrado hechos, teorías y transformaciones que han afectado al orden material, y entonces ha empezado a alarmarse, a discurrir y a proponer remedios.

Mas como estos remedios no ha ido a pedirlos a los principios sanos, sino que ha creído encontrarlos extremando sus errores, multiplicándolos o dándoles nueva forma, de aquí que, lejos de mejorar su bienestar material, ha ido agravándose rápidamente hasta producir la ruina de la nación.

Una de las consecuencias forzosas del error moderno ha sido el librecambio, y una de las consecuencias forzosas del librecambio la ruina de la producción nacional y el consiguiente empobrecimiento de España.

El error moderno proclamando la libertad como la base fundamental de la nueva civilización y como la panacea de todos los males sociales, aun de los incurables hasta aquí, había de quitar todas las trabas que se oponían a la libre entrada y circulación de los productos que mejor le convenían, y cediendo a su pasión destructora derribó las fronteras, como ha derribado tantos otros amparos que la sociedad conservaba.

De la misma manera que las aguas buscan su nivel por ley natural, así se produjo el hecho de que los géneros extranjeros invadieran nuestro suelo desde el momento que hallaron despejadas las fronteras, se extendieran por España y la cubrieran por completo dejando sumergida la riqueza nacional.

³. L.M. DE LL., "La cuestión económica III", Correo Catalán, 19 febrer 1888, pp. 9-10.

Los granos, más baratos de lo que los puede dar el agricultor español, se cuelean por nuestros puertos, se reparten por el ferrocarril, se extienden por toda España, y cuando el agricultor español quiere sacar los suyos de su granero para convertirlos en moneda, se encuentra con una inundación de productos similares que asfixian a los que nuestro suelo ha producido, no permitiéndole sacar de ellos ni el gasto que su cultivo le ha costado. Y el grano extranjero se vende y se consume, y el español tiene que volver a sus trojes para irse pudriendo por no haber quien lo consuma.

Y lo mismo pasa con los cáñamos, con los aceites, con los vinos..... ¡con los vinos! que se había dicho serían la varita de las virtudes que haría caer una lluvia de oro sobre nuestras cabezas.

Los productos industriales han hecho igual invasión en nuestro suelo. Inglaterra, Alemania, Francia nos envían sus sobrantes. Un verdadero ejército de comisionistas y de viajeros de comercio viene a luchar con la producción nacional en los mismos centros en que se fabrican sus similares, estudiando con encarnizamiento la manera de ofrecer sobre ellos alguna ventaja en el precio, en la calidad o en cualquier otro concepto.

Y no se diga que esto puede remediarse acudiendo a excitar el sentimiento de amor patrio para rehusar el concurso de los productos extranjeros, porque ésto es artificial e ineficaz. El utilitarismo domina: y de la misma manera que se compran el trigo o la harina más baratos, por más que se sepa que son extranjeros, así también se compra el pantalón o la joya o el papel mejores o más económicos, aunque se sepa que no están fabricados en España.

Además, la misma necesidad de abaratar los productos a fin de poder ofrecerlos al mercado en condiciones de poder competir con los de fuera obligan a hacer las posibles economías en su producción, y de aquí que los mismos productores tengan que apelar, para vencer en la lucha, a emplear materias preparadas en el extranjero; de lo cual resulta que el mismo fabricante o manufacturero que necesita protección tiene que ser tributario de otras naciones por todos o parte de los elementos que constituyen su industria.

Y con esto se verifica la segunda parte del fenómeno físico de la inundación, a saber: que mientras entran por nuestras fronteras ríos de productos que llenan nuestro suelo, de España salen a su vez ríos de oro que cubren el suelo que nos envía sus géneros; de suerte que así se produce el equilibrio de las aguas: los dos suelos quedan cubiertos

y resulta el nivel.

Sólo que a nosotros las aguas que nos ahogan nos arruinan, y a ellos las que les enviamos los refrescan y fecundizan.

Y aquí no hemos de apelar a racionamientos científicos para echar por el suelo la teoría económica planteada por el liberalismo. Basta un poco de sentido común para que un niño la puede resolver con la mayor facilidad.

¿Es un hecho que compramos a los extranjeros infinitamente más de lo que ellos nos compran a nosotros? Es claro, y precisamente en esto consiste el malestar que sentimos.

Pues bien, ¿no es cierto entonces que todos los años ha de salir de España un río de oro que ya no vuelve a entrar y se queda en los bolsillos de los extranjeros? Esto es indudable.

A ver, pues, si es precisa mucha ciencia para encontrar que los bolsillos de los españoles han de ir resultando cada día más vacíos de metálicos y los de los extranjeros más repletos con el que les enviamos.

Todo esto podrá ser muy adelantado, muy científico, muy democrático, muy de moda: pero todos los discursos de Moret, de Figuerola, de Gabriel Rodríguez y de otros sabios que se empeñan en que hemos de ser felices con este sistema, no pueden conseguir que en España se vea una moneda de oro en ninguna transacción, que las de plata ya no salgan más que una a una o en pequeños grupos, como si comprendieran que están en estado de sitio y se exponen, si se reúnen más de tres, y, en vez de esto, tenemos el papel como único signo monetario. Con lo que, ya nos engañamos unos a otros, y aun a nosotros mismos, imaginándonos que tenemos metálico cuando poseemos un pedazo de papel con muchas rayas, firmas y adornos.

Con decir, pues, que el mal más grave que padecemos es el de no tener ya dinero, porque en alas de la libertad ha huido a suelo extranjero, donde debe pasarlo más alegremente que aquí, y con añadir que el problema que hay que resolver, si es que se ha de dar prosperidad material a nuestra patria, es encontrar la manera de que vuelvan a los patrios lares, y que este problema ni lo han propuesto, ni pueden resolverlo los que han intervenido en la información parlamentaria, ni los socios de la Liga agraria, ni la escuela economista, dicho se está que nuestra enfermedad económica es de las más sencillas de caracterizar.

España padece la misma enfermedad que el 90 por ciento de los españoles: que es una *sindineritis* aguda, que nos

tiene entre un desmayo que se va y otro desmayo que se viene.

Y es natural que la enfermedad sea la misma. Un hombre es grueso porque son gruesos los miembros que lo forman, así como es tanto más delgado cuanto menos carne tiene sobre sus huesos.

Ahora falta averiguar si quien hizo el daño puede dar el remedio. Y esto lo estudiaremos otro día.

L.M. DE LL.

LA CUESTIÓN ECONÓMICA
IV¹

Concluíamos el artículo anterior diciendo que la enfermedad que padece el tesoro público es la misma que padece el 90 por 100 de los españoles: el hambre, la pobreza.

Y preguntábamos, si quien había hecho el daño podía poner el remedio, sin pensar que tuviéramos tan a mano una respuesta definitiva, proporcionada por el Gobierno mismo al tratar de hacer algo por remediar la crisis económica que nos aqueja.

Efectivamente: nos encontramos con que el señor Puigcerver ha encontrado una hermosa solución, sencilla, práctica, con la cual ha de cambiar rápidamente el color sombrío del cuadro que tenemos a la vista.

El Gobierno se ha encontrado frente a frente del clamoreo general del país pidiendo un alivio en las cargas que sobre él pesan; y ha pensado, como es justo, en remediarlas.

Para ello se ha apresurado a ofrecer una rebaja de un 1 y pico por ciento de la contribución que paga la propiedad rústica y pecuaria; de suerte que el que pagaba 17 duros pagará 15 y medio, y los pueblos que pagaban 22,20 pagarán sólo 20,25.

El regocijo que esta medida salvadora ha causado es comparable sólo al alivio y al risueño porvenir que ofrece a los afligidos campesinos a quienes este duro y pico con que se les ha socorrido ponía en la ruina.

Si alguno se mostrara quejoso y no agradeciera los desvelos del Gobierno, probablemente éste le contestaría parodiando al Caballero particular, que decía a la patrona con la cual contrataba el pupilaje y encontraba mezquinos los 6 reales que le ofrecía por la espléndida mesa que le exigía: advierta usted que estos seis reales serán diarios; pues advierte, querido contribuyente, que este duro y pico de rebaja será anual, no te vayas a figurar que será por una sola vez.

Y satisfecho y contento el Gobierno, como quien ha hecho una obra buena, se ha dicho:

Ahora que tengo arreglado al contribuyente, justo es que pensemos en nosotros, en el Tesoro público. Puesto que el país será rico, preciso será que nos ayude a sacar de apuros a la Hacienda nacional. Y para esto:

¹. L.M. DE LL., "La cuestión económica IV", Correo Catalán, 26 febrer 1888, pp. 10-12.

Doblaremos el valor de las cédulas y se las haremos tomar de las caras a los individuos de la familia que la tomaban sólo de dos reales.

Reformaremos algunas partidas del arancel, con lo cual los derechos que pagan en las aduanas los alquitranes, petróleos y otros aceites minerales nos dejarán un producto regularcillo. Y si el petróleo resulta más caro, en cambio quedará protegida la industria olivarera. ¡Ojalá así sea! decimos nosotros.

Y haremos una reforma en los derechos de consumos: de todo lo cual nos resulte un ingreso para el Tesoro de algunos millones, que buena falta nos hacen.

De esta suerte, de la operación del Gobierno resulta que rebaja algo por un lado y aumenta considerablemente por otro.

Con lo cual tenemos que, si los que causaron los daños que deploramos, esto es, los liberales, cuando quieren remediar la crisis económica lo hacen apretando la máquina estrujadora hasta sacar los millones que necesitan, puede calcularse las vueltas que le darán al tornillo cuando no se preocupen por el mal estado del país, o éste respire con algun desahogo.

Verdad es que esta operación no está aprobada por las Cortes, y que sólo su anuncio ha estado a punto de producir una crisis ministerial. Pero no ha sido a beneficio de la nación que esto ha sucedido, sino porque son otros partidos u otros personajes disidentes los que aspiran al honor de llevar a cabo la extracción del dinero al contribuyente en otra forma que le quite el amargo a la medicina o insensibiliza al paciente mientras ella se realiza.

Así, por ejemplo, puede venir otro ministro de Hacienda que diga: ¿cómo se entiende, no rebajar más que el 1 y 1,2 por 100 a la contribución rústica? Pues yo rebajo el 5 por 100 a todas las contribuciones directas.

¿Cómo suplir el déficit, dirán algunos inocentes? Muy sencillamente; aumentando la riqueza imponible de las fincas.

¿Y cómo se hace esto? Exigiendo en las cartillas una riqueza bien elevada, aunque doble o triple de lo que las fincas pueden producir; o bien, aumentando la cantidad que tiene que repartirse los contribuyentes de cada municipio.

Pero, se dirá: esto es injusto, monstruoso. Todo lo que se quiera; pero el pobre que no puede, sufre el apremio, el embargo y la venta de la finca.

¿No hemos visto nosotros aumentada la riqueza imponible de algunas fincas, sin haberse hecho nuevo amillaramiento, de lo cual resulta que se ha aumentado la contribución en un 20 por 100 anual?

Pues si hay medios tan sencillos de elevar los impuestos, ¿cómo no son los ministros más generosos en ofrecer rebajas ilusorias?

No hemos, sin embargo, de ser injustos con el Gobierno: reconocemos que lo primero es sostener los principios, aunque se pierdan las colonias... es decir, las colonias ya están de tal manera perdidas que no hay por donde cogerlas; pero que es preciso conservar el parlamentarismo y el sistema que tanta ventura proporciona a nuestra patria; y ya se ha dicho, y escrito, que la libertad es cosa muy buena, aunque un poco cara; y que no se puede vivir a la moderna y pagar a la antigua.

Y como vivir a la moderna es tener gran tren, casa bien instalada, gastar coche, contar con palco o butaca en los teatros, hacer lucir a la familia, dar grandes comidas, y aun bailes, y tener para otros gastos no pequeños que no se detallan en los libros de caja; y para vivir así es preciso tener dinero; y el que no lo tiene... lo busca como puede; y dicen que el dinero es alegre y se va detrás de los más atrevidos, resulta que con frecuencia se escapa por las rendijas de las cajas en forma de filtraciones, desfalcos, agios, chanchullos y demás formas modernas inventadas para hacerse con lo que se codicia.

Y esto no sale de las arcas del Estado, propiamente hablando, sino del bolsillo del contribuyente... que, si es liberal, debe pagarlo con gusto, porque así lo exige el honor del sistema; y de tal suerte es esto verdad que si no hubiera periódicos de oposición no se llegarían a saber, ni mucho menos a perseguir, estas escapatorias que suelen hacer de su casa los millones del Estado; mas... entiéndase bien, escapatorias para no volver a la casa paterna.

Pero, repetimos, el Gobierno es generoso; tiene buenos deseos de proteger, sólo que algunas veces no se lo agradece nadie. Así, por ejemplo, la industria pecuaria está arruinada; no se puede criar ni criar ganado porque con las carnes que vienen de Africa, apacentadas en los montes y deciertos casi sin gastos ni contribuciones, ha bajado el valor del ganado español, de tal suerte que se pierde mucho dinero con poseerlo, sin que por esta rebaja el consumidor pueda comprar la carne barata; que este es otro misterio, secreto o chanchullo del sistema.

Pues bien; el gobierno, compadecido, sin duda, de esta ruina de la agricultura, que además la priva de abonos que conserven la fertilidad de la tierra, ha querido ponerle remedio radical disponiendo que, así como antes sólo estaban habilitadas algunas aduanas para la introducción de ganados,

ahora... se abran todas, para que sea más fácil esta introducción.

Algunos se enfadarán contra esta medida, y harán mal. Es preciso tener consideración, y hacerse cargo de las penurias del Tesoro. Seamos buenos liberales y dejemos que todo el mundo coma, y que el ministro de Hacienda cobre algún dinero más por esta introducción. Así como así, dirá éste, la industria pecuaria está muerta: ¿qué cosa peor le puede ya suceder? Verdad es que podría salvarla cerrándolas todas en vez de abrirlas. Pero ¿cómo lo haría el pobre ministro sin estos millones que saca de la introducción? ¿No es más justo que se arruine la ganadería que no sufra el Tesoro?

También el ministro quiere proteger la industria vinícola, este vellocino de oro que Moret adora de hinojos, bendiciéndolo por la riqueza en que hace nadar a toda la nación.

Sólo que, según vemos, de todos los ángulos de España se levanta un clamoreo general contra la manera que tiene el señor Ministro de proteger los vinos.

Y la verdad es que no tienen razón. Porque, al fin y al cabo, esta protección no consiste más que en crear una contribución nueva sobre los alcoholes, aguardientes y licores. Y ándense con cuidado en mostrarse demasiado quejosos, porque al fin y al cabo esta nueva contribución de consumos pesará sobre los que se importen del extranjero y Ultramar lo mismo que sobre los que se elaboren en la Península. Y podría suceder que el Ministro encontrara que la mejor manera de proteger la industria nacional es limitar el gravamen a los productos que se elaboran en España... que de esto no han dejado de darse casos similares. Y podría Bismarck ser del mismo parecer. Chitón, pues... y paguen. Y busquen un sitio donde se pueda enterrar con alguna decencia el cadáver de la riqueza española, en la seguridad de que mientras seamos liberales, esto es, regidos liberalmente, seremos merienda de... cualquiera que tenga hambre de nuestro dinero.

Y sepan otra cosa: y es que la ciencia moderna ha arreglado el mundo de manera que sólo haya dos castas en la sociedad: la de los que explotados, que son la masa, y la de los explotadores, que son los de arriba, los políticos que cultivan el sistema.

Que el que trabaje no coma, y que el que haga fructificar su capital se quede pobre; y sólo el que se lo confía al Estado para que se lo cuide y haga productivo a costa de los contribuyentes es el único que es rico y goza de todos los privilegios.

Pregúntenle al señor Ministro que por qué no grava estos capitales estériles y estas rentas saneadas, ¡horror! dirá *Non licet*. Esto es una blasfemia contra la ciencia moderna.

Y aquí se puede blasfemar de todo lo santo, pero de ninguna manera de la ciencia moderna. Porque sería darnos la razón a nosotros, que sostenemos que la revolución que empezó tomando lo que no era suyo, y viviendo a lo Lúculo, entrampándose y corrompiendo, ha de concluir como concluyen los particulares que se echan a la mala vida y dan en la cárcel o en el hospital.

Y como el Estado no es más que la reunión de los particulares, y la ruina de aquel envuelve la de estos, de aquí que justamente el liberalismo acabará por convertir a España en un colosal hospicio, donde se irán preguntando unos a otros: ¿se acuerda usted de aquellos tiempos en que corría moneda por el mundo?

La inmoralidad ha destruido la riqueza pública y la privada. Y hasta ahora no ha salido todavía el misionero que predique conversión y penitencia de suerte que se haga oír o temer.

Pero ya saldrá: la democracia, hoy triunfante, le abrirá las puertas.

Y cuenta que ese misionero será de una elocuencia que ablandará las peñas y convertirá a los más recalcitrantes.

Será el vengador de Dios y de los hombres honrados sobre una sociedad arruinada y embrutecida.

L.M. DE LL.

DESDE MADRID⁵

Sr. D. S. J. Carner.

Mis estimados compañeros: ¡Cuántas cosas han pasado para nosotros en este año que está próximo a expirar! ¡Quién había de adivinar que tantos como lo habíamos principiado unidos, en apariencia, bajo la misma bandera y creyéndonos aunados en santa concordia de pensamiento y de corazón, habíamos de concluirlo en división tan extrema y separación tan absoluta!

Estará en error, y juzgará sin ir al fondo de las cosas, quien piense que esta batalla reñida en el curso de los nueve meses últimos de este año es lo que a muchos parecerá, esto es, una lucha entre nocedalistas y llauderistas para alcanzar la jefatura y la dirección del partido; algo de esto hay por parte de los nocedalistas, pero no es todo.

Ni tampoco ha sido división entre íntegros y transaccionistas, entre intransigentes y posibilistas u oportunistas, como nos llaman. Porque la integridad e intransigencia no ha sido más que arma de oposición para resistir a cuanto no conviniera a los fines de la agrupación. Así vemos que se censuró a Pío IX cuando envió su Nuncio a esta Corte al venir Don Alfonso, y se le aclamó cuando nos recibió en la peregrinación de Santa Teresa, sin retirar a su enviado en Madrid. A León XIII se le alabó de todas maneras cuando confió una peregrinación a los señores Nocedal, y se le resistió más o menos directamente cuando mostró deseos o tendencias opuestas a las que antes había significado.

Ni tampoco es motivo de esta división el que Don Carlos se haya liberalizado o modificado su programa en sentido transaccionista; porque Don Carlos es el mismo hoy que era antes, y con sus actuales programas era obedecido y ensalzado cuando tenía su confianza puesta en los Nocedales, cuanto es hoy deprimido y vituperado porque quiere dirigir sin admitir imposiciones de nadie.

Ni mucho menos es causa de esta perturbación la cuestión de que Don Carlos se comprometiera a plantear la Inquisición en cuanto gobernara; porque ya se recordará que esta discusión se entabló por contradecir a La Fé; y si ésta la hubiese sostenido, seguro es que hubiera saltado El Siglo Futuro combatiendo su oportunidad y acusándola de que con estas discusiones traía dificultades al partido. Además de

⁵. L.M. DE LLAUDER, "Desde Madrid", Correo Catalán, 30 diciembre 1888, pp. 11-12.

que El Siglo Futuro, después de mucho hablar del Santo Tribunal, lo fue rebajando de tal manera que en su último artículo ya se contentaba con dos pesetas de Inquisición. Y hacía bien, pues entre los mismos nocedalistas de hoy hay tal desbarajuste con respecto a la idea de la Inquisición y a su forma posible hoy, que no se entienden ni concuerdan, por más que callen, a fin de no pasar por divididos; Nocedal y Barenys, Menéndez de Luarca y Torró, Sardá y todos ellos, a todos los ha alabado a pesar de opinar de manera opuesta.

¿En qué ha consistido, pues, esta batalla? Muy sencillamente. En que todos habíamos contribuido a formar dentro de nuestra comunión un gran cuerpo que fue adquiriendo desarrollo y fuerzas extraordinarias, y que este cuerpo que tenía por cabeza a un seglar que no tenía misión ni condiciones para encentrar en sí toda la vitalidad de nuestra comunión, tendió a abusar de su fuerza y por fin se descompuso devolviendo a quien le correspondían los elementos que había allegado.

Mientras este gran cuerpo sirvió a la Iglesia y al Príncipe, todos estuvimos a su lado, y ayudamos a su vigor y a su acción. Pero desde que vista más experimentada que la del vulgo vislumbró que sus mismos triunfos parciales habían de darle exceso de autoridad y adivinaba de que cegado por sus éxitos había de abusar de esta autoridad en perjuicio de nuestra causa, fue preciso prepararse a resistir, y a reducir este cuerpo a sus justas proporciones y a su debida acción, y en caso contrario a disolverlo.

Este día llegó. En mi artículo "Caminos peligrosos" señalé toda claridad el mal y propuse la cuestión. La batalla se empeñó en el terreno previsto, y con exatitud matemática se ha llegado a su perfecta resolución.

El Siglo Futuro no quiso ceder una pulgada de terreno, se resistió a conformarse con el papel de subdito del que había proclamado por Jefe agosto y con el del fiel hijo de la Iglesia. Se creyó fuerte para vencer; y con todas las armas que de tiempos atrás venía afilando y con todos los procedimientos que son propios de su agrupación, cayó sobre los carlistas con furor tal que se fue a clavar él mismo en las bayonetas que encontró en frente.

Y hoy se halla, él, el jefe, maestro y cabeza de los tradicionalistas más puros y de los católicos más íntegros, separado del campo carlista y aplastado por las censuras severísimas del Papa, del Nuncio apostólico y de gran número de Prelados españoles, que no han podido menos de ejercer sus funciones pastorales para remediar los daños que hacía en la grey católica, sobre todo en la parte más sencilla del clero,

la inaudita temeridad de El Siglo Futuro y de sus auxiliares.

El resultado de esta lucha es el que había de ser. El gran cuerpo nocedalino, convertido en enfermedad dentro de nuestra comunión, o había de producir la muerte de ésta, o desaparecer.

Y ha desaparecido, pues otra cosa no podía suceder. Este cuerpo se componía de católicos y carlistas. Y desde el momento en que los católicos obedezcan al Papa y a los Pastores de Israel, seguirán conducta opuesta a la censurada, a la que predicaba y seguía este cuerpo extraño que persiste en llamarse integrista y no es más que racionalista católico (si vale esta unión de dos palabras antitéticas). Y siguiendo conducta opuesta dejarán de ser auxiliares de esta rebelión, y aun los mismos rebeldes tendrán que cesar en su empeño o en sus procedimientos, si quieren que se les tenga por buenos católicos.

Y componiéndose la otra parte que constituía el nocedalismo de carlistas, desde el momento que El Siglo Futuro y los suyos son anticarlistas y artiborbónicos, sin saber lo que son ni lo que serán, se separarán de ellos los elementos carlistas y los que no quieran andar al azar en busca de lo desconocido, mucho más encontrando ya un partido serio y fuerte, el único que puede resistir a la revolución y reparar sus estragos, y los que por fin vean el engaño en que se les ha sostenido a fuerza de sofismas, falsedades e intrigas, y apasionándoles por medio de un falso misticismo e inspirándoles odio hacia los que les resisten.

En el espacio de nueve meses se han desarrollado todas las jornadas de este drama que concluye con la muerte del siglo-futurismo. El período no ha sido largo, porque la acción se ha llevado con viveza por parte de los agresores y han precipitado el desenlace.

Han querido una solución definitiva, y la han hallado. Católicos y carlistas se han puesto contra ellos, y del lado del Papa, de los Prelados y de Don Carlos.

¿Qué les queda a ellos? Simplemente los que no hagan caso de unos ni de otro. Pues todos estos elementos estaban de más en nuestro campo, porque son los que nos han perturbado, los que querían imponerse a la Iglesia y al Príncipe, y no harán falta alguna en nuestras filas.

Por más que sea doloroso ver caídos a los que al principiar el año se llamaban todavía nuestros amigos y nos ponían en las nubes, para concluirlo siendo víctimas de su odio sin entrañas, ni caridad ni cultura, hemos de bendecir la mano de la Providencia que vela por nuestra comunión, permitiéndonos que lo terminemos viendo a esta comunión

entregada a la guía y dirección suprema del que ha recibido misión de conducirla, y viéndola asimismo reconciliada, por decirlo así, con la Iglesia, que hasta ahora nos había advertido tantas veces de los peligros a que corríamos y de los disgustos que le daban los que no eran tan dóciles y respetuosos, como era de esperar, a sus avisos.

Y este triunfo es principalmente para nuestro Augusto Jefe, que veía siempre con altísimo desagrado que por causa de esta influencia exótica que ha desaparecido, parecía rebelde nuestra comunión a la voz de la Iglesia y había merecido repetidas advertencias que le afligían profundamente, sin que valieran sus órdenes y excitaciones a producir la concordia y sumisión que había sido siempre el distintivo de la causa carlista.

Ya ven ustedes, pues, que este año ha sido fecundo y bien extraordinario para nosotros. Ahora nos toca sólo en el próximo sacar las consecuencias, en bien de la Iglesia y de la Patria, de la feliz solución de la crisis por que acaba de pasar.

De ustedes affmo. amigo y S.S.,

L.M. DE LLAUDER.

BOULANGER^o

Meditemos un poco sobre el triunfo del famoso general Boulanger. Estamos tan cerca de la nación francesa que nos interesa grandemente hacernos cargo de lo que allí ocurre, siquiera por lo que puede afectar a la pared medianera en que están apoyadas las vigas de nuestras respectivas naciones.

¡A que no aciertan nuestros lectores de qué está formada esta pared medianera! Lo diremos sin preámbulos: de materia muy vieja, como que la inventó el diablo, pero de forma muy flamante, ya que sólo cuenta un siglo de existencia: de los principios de 1789. En ellos se apoya el edificio político-social y religioso que han levantado para vivir a la moderna España y Francia y aun todas las naciones de raza latina.

¡Buena materia y bella forma! ensalzadas y alabadas en todos los tonos por el genio moderno. Sólo que a su amparo no se está bien; porque ni en verano libra de los ardores del sol de las malas pasiones, ni en invierno preserva de los fríos del alma y del cuerpo. Es una casa muy divertida: se ríe, y se canta y se baila mucho en ella, pero se come poco y mal, y ¡se arman unas tremolinas de cuando en cuando! las cuales concluyen por una culebra cuyo destrozo tienen que pagar las gentes pacíficas, que suelen ser las que han recibido los estacazos.

Muchos se preguntan: ¿quién es Boulanger? ¿qué vale o que significa Boulanger? ¡Pregunta más simple! Es ni más ni menos que un hijo distinguido de los principios de 1789. Lo que valen y significan éstos, significa Boulanger. Partiendo de esta noticia, es muy fácil echarse a discurrir con seguridad de acertar.

Es un hombre que ha visto que todo el mundo en Francia está sufriendo bajo el poder de esos principios encarnados en la forma republicana, y quiere dárselos guisados en forma dictatorial o cesarista.

A pesar de un siglo de desastres y de haber caído en una sombría inquietud acerca de su porvenir, Francia sigue tan encariñada con el cáncer que le corroe, esto es, con sus *inmortales* principios de 1789, que sin protesta formal de la nación se apresta a celebrar con una apoteosis fastuosa el primer centenario de la fecha en que los proclamó como un poderoso talismán para ser feliz.

Boulanger no será un médico, ni un salvador, ni un

^o. L.M. DE LL., "Boulanger", Correo Catalán, 2 febrer 1889, pp. 8-10.

protector: será un nuevo tumor, un divieso al que aclaman como señal de salud, según dice de aquellos el vulgo, producto de la enfermedad de que no quiere sanar el pueblo francés.

¿Le pide acaso Francia que restablezca el reinado social de Jesucristo, ni siquiera que proteja al catolicismo, que levante el sentimiento religioso, cuya falta es la más poderosa causa de su descomposición social?

Nada de esto. Lo único que le pide, y por esto le ha votado, es que les libre de ese atajo de ambiciosos que se han apoderado de la república y hacen la ruina de la nación. Los negocios, dice, van mal, la propiedad está muy recargada, no se vende, no se gana dinero, Y votan a Boulanger, y lo llevarán al Elíseo, y le harán dictador, César, lo que quiera, con la esperanza, con el deseo único de que a su sombra todos ganen dinero, desaparezca el miedo al desbordamiento de los anarquistas, y Francia vuelva a ser grande y poderosa después de tomarse el desquite de Alemania.

Los que quieran saber cuáles son los destinos de Boulanger no tienen que ir a preguntárselos a ninguna bruja ni cartomancera, porque están escritos en un libro abierto en que todos pueden leer.

Boulanger está hecho para la Francia actual, y ésta es un marco a propósito para un hombre de la talla del general.

Una de las señales más infalibles de la decadencia definitiva de las naciones es la falta de hombres superiores que salgan de su seno. Si los tuvieran, estos hombres las salvarían. Es como una tierra esquilada que ya no produce espigas llenas. Cuando una nación llega a este último período, o cae en manos del conquistador que la quiera poseer, o recibe su regeneración de fuera, de la ingerencia de elementos o de hombres que la cultiven y poco a poco le devuelvan la fecundidad.

Con ser de tan escasa talla y de tal falta de méritos Boulanger, ¿quién le excede en una pulgada, ni quién puede igualársele siquiera?

No discutimos ni graduamos el valer moral de Boulanger, ni lo que dará de sí como jefe del Estado. El hombre que de la nada, de la oscuridad, de la insignificancia personal ha llegado a ponerse frente a frente de la república, amedrentar a los que la gobiernan y pedirles las riendas del poder, amenazándoles con con echarles a la calle, ha demostrado, cuando menos, que ha sabido hacer lo que no han osado intentar siquiera, ni el Conde de París con proclamarse heredero de la monarquía, ni ningún Bonaparte con ser representantes del imperio, ni Macmahon con haber tenido a

la mayoría de Francia a su arbitrio, ni aun Sady-Carnot con tener todos los medios para defender el puesto del que será arrojado un día u otro por el general.

Todos esos hombres tienen un partido fuerte, y nada han sabido hacer para llegar a la meta de su ambición. Boulanger, sin más partido que una docena de hombres más o menos excéntricos unos y sin prestigio los más, ha llegado a imponerse a todos y a reunir sólo en París 240 mil votos que lo proclamen. Si el movimiento se demuestra andando, el general ha demostrado que es el único francés que sabe andar hacia el sόlio.

Nuestros vecinos, impresionables e inconsistentes, después de haberse burlado del general en todos los tonos, se han encontrado asombrados ante la firmeza de sus pasos; y después de preguntarse: ¿si será éste el que puede salvarnos? concluirán por entregarse a él, sobre todo al ver que los jefes de los antiguos partidos no hacen más que escribir programas que no producen efecto alguno y mover cuatro hilos de pobre conspiración, pero no saben andar ni vencer al enemigo que les molesta con su desgobierno.

El único que anda y se mueve es el único que llega a alguna parte; esto lo comprende un niño. Se entiende, cuando es cuestión de andar, como ahora en Francia. El pueblo francés pide con toda necesidad que salga un hombre, pues está cansado y dispuesto a entregarse al primero que se presente.

Boulanger se ha adelantado y ha dicho: ¡voy a salvaros! y se ha puesto a andar hacia el poder. Por eso Francia estupefacta le ha abierto paso, le ha mirado andar, ha empezado a entusiasmarse al ver su decisión, y por fin le aclamará diciendo: ¡Ese es! ¡Viva nuestro libertador! Y le hará lo que él diga ser necesario para llenar su empeño.

Pero no será tal salvador ni tal libertador. Para serlo tendría que sacar la Cruz de hierro, plantarla en lo más alto del Elíseo y derribar los principios de 1789. Solo esto puede salvar a Francia y a todas las naciones que padecen esa enfermedad que sólo tiene el remedio en la regeneración moral por medio del catolicismo.

Y esto no da Boulanger señal alguna de proponérselo, ni ha sido educado en esos principios. Por esto no será más que un meteoro que brillará por más o menos tiempo, todo el que pueda producir algún alivio en el malestar actual, para caer arrastrado por las turbias aguas del error moderno que desvastan el antes floreciente suelo francés.

Pero ¿será el general un nuevo castigo enviado por Dios para hacer expiar a su pueblo su pertinaz rebeldía a la ley

del Evangelio y los ultrajes que hace un siglo le viene dirigiendo? Podrá ser.

Porque la proclamación de Boulanger, para la gran mayoría, casi para todos, es un nuevo ensayo para vivir prósperamente fuera de Dios y aún contra Dios; y esto constituye una nueva provocación que no puede premiarse con dar a ese pueblo endurecido un salvador a su gusto en la persona de Boulanger, el hijo afortunado y agradecido de los principios de 1789.

L.M. DE LL.

MI DISCURSO⁷

Son tantas las frases sueltas que se han tomado del discurso que pronuncié el domingo último en la inauguración solemne del "Círculo Tradicionalista de Barcelona", para levantar sobre ellas los castillos de comentarios y de consecuencias que a cada periódico más le han convenido, que me creo en el caso de hacer un esfuerzo para apelar a mi memoria y transcribirlo textualmente.

No lo hubiera hecho sin esto, creyéndolo de poca importancia por su forma y por su brevedad. Pero como su fondo creo que merece ser conocido, porque contiene la base y síntesis de lo que venimos sosteniendo y propagando de continuo, ya en la prensa, ya en la propaganda oral a que todos nos dedicamos, creo que puede perfectamente el texto de este discurso sustituir al artículo de fondo que me tocaba escribir para el día de hoy.

Invitado por la Junta Directiva y por varios amigos que insistieron en que hablara, me levanté, creyéndolo un deber ineludible después de las alusiones que me habían dirigido varios de los oradores que habían hablado, y dije:

.....

He de empezar dando las gracias más expresivas a los buenos amigos que me han dedicado frases benévolas en exceso, y que no merezco, en sus elocuentes discursos. Y digo que no las merezco, porque lo poco que he podido hacer en favor de nuestra Causa, sois vosotros, no soy yo quien lo ha hecho; porque sin vuestra cooperación decidida, sin vuestro entusiasmo por sostener nuestra bandera, de poco habría servido mi esfuerzo: hubiera sucumbido fácilmente.

Yo quisiera corresponder de manera digna a la confianza que os merezco, y pues queréis que os hable, voy a hacerlo, a pesar de que ya sabéis lo poco apto que soy para hacer uso de la palabra.

Voy a recordaros algunos puntos capitales que no hemos de perder nunca de vista si queremos trabajar con éxito en la defensa de nuestros principios.

Conviene, para no apartarnos jamás del recto camino, hacer de cuando en cuando una especie de examen de conciencia sobre estas dos preguntas:

⁷. L.M. DE LLAUDER, "Mi discurso", Correo Catalán, 3 març 1889, pp. 10-12.

¿Qué somos?

¿Qué nos proponemos?

¡Qué somos! Ante todo católicos. ¿Pero de qué clase? Porque desde los revolucionarios que sostienen de cuando en cuando que son mejores católicos que nosotros, hasta los que exageran los deberes de los católicos y dificultan su cumplimiento haciéndolo odioso, la escala es muy vasta.

¿Qué hemos de hacer para ser buenos católicos, pues de esto se trata, de serlo buenos, y andar seguros de que no erramos? Dos cosas esenciales.

1ª. Aceptar las enseñanzas de la Iglesia en toda su integridad, sin distingos ni tergiversaciones, yendo nosotros tras de la Iglesia, sin pretender jamás que la Iglesia venga tras de nosotros.

Hemos de ser intransigentes con el error, y sobre todo con el error moderno, que es el verdadero enemigo, que quiere oscurecer la verdad.

Se pretende que nuestro Augusto Jefe, que nosotros, también estamos dispuestos a transigir, a acomodarnos con este error. Calumnia, falsedad. Cuando la opinión pública va volviendo la espalda a las falsas teorías liberales; cuando este principio, desacreditado ya, se halla en el último período de su existencia, ¡habíamos de ir a aceptarlo nosotros para morir con él cuando lo hemos resistido en la época de su mayor esplendor y cuando tenía todos los atractivos!

¡Y lo había de admitir el señor Duque de Madrid, cuando lo rechazó en la edad de las ilusiones y ofrecido con las seducciones más tentadoras! No tengo necesidad de insistir en este punto, porque todos estáis penetrados de la sinrazón de estas suposiciones.

Lo 2ª es estar sometidos al Papa y a los Prelados. Ellos son los que están encargados por Jesucristo de nuestra dirección espiritual, y de ellos no podemos separarnos sin peligro, sin la seguridad de extraviarnos.

Hubo un día en que se estableció en nuestra comunión una corriente que nos llevaba a poner contra nosotros a una parte del Episcopado, por creer que su conducta era hostil a nuestra causa, corriente impulsada por los mismos que hoy combaten y deprimen a Don Carlos.

Pues bien: voy a hacer os una revelación, a deciros una cosa que todavía no he dicho ni escrito: ¿Sabéis quién lamentaba más que nadie la existencia de esta corriente, y quién más empeño ha puesto por detenerla? Pues fue nuestro Augusto Jefe.

Una de las reglas de conducta en que más insistió, al

tomar la dirección de su causa, fue ésta. Más de una vez tuve la honra de oír de sus augustos labios palabras parecidas a las siguientes: -No quiero que mi partido se ponga a mal con el Papa y con los Obispos; siempre he representado la causa católica y mal podrá obtener esta consideración si por una razón o otra se sigue una conducta que nos ponga enfrente de ellos. No lo quiero, ni permitiré que mis periódicos les hostilicen, aunque sea embozadamente. Nunca había sido así, y quiero que en adelante no sea. Aun cuando alguna vez parezca que hagan actos que nos contraríen, dejarlo; siempre les hemos de respetar, porque hemos de creer que el bien de la Iglesia les guía-.

Y en conformidad con esta política, todos vosotros recordaréis que cuando el Nuncio de Su Santidad pasaba en su buque por delante del territorio ocupado por las fuerzas carlistas, durante la última guerra, nuestro Augusto Jefe mandó hacerle las salvas correspondientes para honrar al Enviado del Papa, y esto que estaba muy lejos de dirigirse a nuestro campo.

¿Y porque obedecemos a tan cristiana dirección y seguimos regla tan segura de conducta se dice que nos hemos liberalizado, que hemos cambiado de principios!

Además de católicos somos tradicionalistas. ¿Y qué quiere decir esto? Que somos los continuadores de la España católica: que cuando la revolución haya desaparecido de nuestro suelo, quedará cerrado el paréntesis que ésta ha abierto en nuestra historia, y entonces nos tocará proseguir la marcha de la España verdadera, de la que tiene por base la unidad católica, y por amparo la monarquía tradicional.

Y somos carlistas, porque vemos sostenida la bandera de esta España católica por un Augusto Príncipe, que todo lo ha sacrificado por conservarla intacta, y en quien tenemos plena confianza por su historia, por su firmeza de principios y por su amor a nuestra Patria, a la cual desea ver gloriosa y feliz.

Otra pregunta dije que teníamos que dirigirnos de cuando en cuando, y es esta:

¿Qué nos proponemos?

Muy sencillo: lo contrario de lo que se propone la revolución: ésta quiere entregar a España al error, nosotros rescatarla a la verdad; ella quiere ponerla bajo la influencia del espíritu del mal, nosotros devolvérsela a Jesucristo. Nosotros queremos la restauración de la España católica y la resurrección de la España que se ha entregado al liberalismo, y por esto se aniquila y está ya en los últimos grados de su perdición y decadencia.

¿Y cómo lo hemos de lograr?

1º. Mereciéndolo. Un buen gobierno es don de Dios, y de los más preciados. De este don no somos dignos por cierto; es preciso, pues, merecerlo. Para esto hemos de orar y trabajar. Empecemos por mejorarnos todos y por ser verdaderos católicos. ¿Cómo hemos de pretender el reinado social de Jesucristo, si no reina individualmente en nosotros? ¿Cómo lo impondríamos a los demás, si no existiera en nosotros?

2º. Trabajando. Trabajando en la tarea de hacer católicos y en la de hacer tradicionalistas. Está en nuestro interés. Cuantos más católicos verdaderos haya en España, más mereceremos ser regenerados por un buen gobierno, y cuantos más tradicionalistas hagamos, más elementos habrá para nuestra salvación y más cooperadores en la obra de la transformación de España, que no es obra de uno solo, sino obra a la que han de contribuir muchos.

3º. Esperando la hora de Dios, con la seguridad de que ha de llegar. Dios no ha renunciado a sus derechos sobre el mundo, y tampoco sobre España, en la cual tiene tantos adoradores, y donde se ha conservado un verdadero partido católico, Dios no ha de ser vencido por el infierno, ni se ha visto que la verdad deje al fin de dominar al error, Dios ha de triunfar, y su hora será la de nuestra resurrección.

La misión de los Círculos tradicionalistas ha de ser esperar esta hora preparándose para los destinos que la Providencia nos depare. En estos Círculos, si han de llenar un fin práctico, se ha de trabajar para realizar lo que ha sido objeto de mis preguntas. Hemos de estar muy unidos y muy disciplinados, dedicándonos a la propaganda del bien, a mejorarnos, a fortalecernos, a extender el proselitismo.

Tenemos enemigos muy poderosos empeñados en destruirnos. Sus esfuerzos se dirigen a dos fines principales: a desunirnos y a desacreditarnos.

Rechazemos sus embates trabajando siempre por no dividirnos y por sostener la disciplina bajo la dirección de nuestro augusto Jefe.

Sin unión y sin disciplina no se va a ningún lado, y mucho menos a la victoria. Con ellas se va muy lejos.

Concluyo, señores, porque la hora es avanzada y no quiero fatigaros más.

Yo espero mucho de los Círculos tradicionalistas, porque les veo inspirados en las mismas ideas que acabo de expresar.

No las olvidéis jamás: el día en que las olvidarais, el día en que los Círculos no fueran lo que han de ser, no tendrían razón de existencia. Y lo que no lo tiene no puede

durar, ni mucho menos ser fecundo.

Doy gracias a todos por la cooperación que siempre he encontrado en vosotros, os felicito por el éxito y desarrollo que ha tenido este Círculo, cuyo local, a pesar de su capacidad, no basta para contener a los socios, y espero que no decaerá nunca el buen espíritu que en él reina. He dicho.

L.M. DE LLAUDER.

UNA LECCIÓN IMPORTANTE

I⁸

Si es evidente la acción de la Providencia en las vicisitudes de los pueblos, admirable y prodigiosa se muestra en la solicitud con que atiende a la conservación de su Iglesia santa, y, dentro de la Iglesia, a los elementos que la componen.

Es un hecho casi general que todos los errores que la han perturbado han penetrado en el pueblo fiel de arriba abajo, es decir, por la prevaricación de los gobernantes, de las clases altas o de los caudillos sectarios que por la violencia se han impuesto; y que la regeneración social ha venido de abajo arriba, esto es, que abandonado el error por el pueblo fiel en el momento oportuno ha venido el jefe católico a darle el golpe de muerte y a consumir y consolidar la reacción saludable que se había operado ya en la opinión pública.

De esta verdad nos da muestra la conversión del imperio romano al catolicismo. Por más que algunos emperadores hubieran tenido conocimiento de la verdad católica y de que, según varios historiadores desde Tiberio que admiró el relato que le habían hecho de la vida y muerte de Jesucristo, hasta Marco Aurelio, Alejandro Severo, Antonino Pío y algún otro, de alguno de los cuales se cuenta que hasta adoraron secretamente al Salvador del mundo, pasaron tres siglos formándose un pueblo cristiano y substituyendo privadamente la Religión verdadera al paganismo para que se convirtiera Constantino y encontrara ya una masa de creyentes en que apoyarse para declarar oficial el culto católico y dar el último golpe al error.

Con el arrianismo sucedió cosa parecida: entró en el pueblo fiel de arriba abajo, esto es, por medio de los jefes civiles que lo abrazaron, y por medio de los obispos que lo infiltraron en la masa católica; y salió por la acción de este mismo pueblo, convertido a la verdad católica y a la unidad de la Iglesia mucho antes que los poderes públicos y una buena parte del episcopado lo desecharan.

Traído a España por las razas del Norte que la invadieron, especialmente por los suevos, que ocuparon a Galicia y toda la parte septentrional del Este de España, y por los visigodos, que ocuparon la parte central y meridional

⁸. L.M. DE LL., "Una lección importante I", Correo Catalán, 17 març 1889, pp. 12-14.

del reino, encontró a los habitantes de España que no conservaban el paganismo adictos a la Religión católica, la que gracias a la semilla de los mártires, que con tanta abundancia fue sembrada en nuestra Patria, había abierto casi por completo los ojos a la verdad.

Los invasores fueron debilitando esta fe, y gracias a la propaganda de los obispos arrianos, que establecieron en gran parte de las sillas episcopales, era de temer que concluyera por producir una apostasía general.

Pero Dios, que con especial Providencia atiende a la conservación del pueblo fiel, quiso que la propaganda arriana tuviera un doble valla que detuviera su acción y con el tiempo la sofocara. Esta doble valla consistió en la antipatía que por su religión y por su carácter inspiraron a los que poblaban a España, y en la acción fecunda del episcopado católico, fuertemente apoyado por el pueblo español.

De los excesos de los invasores y de esta fecundidad del catolicismo nació una fuerte reacción religiosa que llegó a imponerse a los poderes públicos. El mismo Leovigildo, cruel verdugo de su hijo San Hermenegildo, antes de morir aconsejó a su sucesor Recaredo que abandonara el arrianismo. Y cuando éste, movido por la Gracia de Dios, hizo su adjuración, se encontró con que había hecho un gran acto político, como fue el de la fusión de la corona con el pueblo bajo el manto del catolicismo, fusión que fue manantial precioso de dicha para la patria y de gloria para la monarquía visigoda, que desde aquel momento fue ya monarquía española.

El error protestante entró también en los pueblos de arriba a bajo. Si no lo hubieran aceptado o patrocinado los soberanos de los Estados del centro de Europa y Enrique VIII de Inglaterra, y no se hubieran amparado de él los grandes señores para despojar los monasterios y catedrales y para dar rienda suelta a sus pasiones, no habría hecho grandes estragos en el corazón de los pueblos, y pronto habría caído en el olvido.

¿Por qué subsiste hoy todavía? Porque aun no se ha acabado realizar la reacción de los pueblos hacia la verdad católica. En algunas de esas naciones, sobre todo en Inglaterra, esta reacción se acentúa de manera muy rápida, gracias a que la Providencia divina ha permitido que la acción del episcopado adquiriera gran desarrollo. Cuando esté reconstituído un pueblo católico en cualquiera de esas naciones saldrá el rey que abjure sus errores, se reconcilie con la Iglesia, y resulte de ello un gran acto político que dé gran vigor al poder supremo, unidad a la nación y nueva

y gloriosa vida al Estado, bajo el hermoso manto de la verdad católica que estrechará los lazos entre gobernantes y gobernados.

Dícese que la reina de Inglaterra es ya católica, pero en secreto. ¿Por qué no lo es públicamente? Porque no tiene un pueblo católico en que apoyarse; porque no tiene fuerza para dominar todavía a los protestantes, que la echarían del trono y desencadenarían nueva persecución contra los católicos, si quisiera declarar al Catolicismo religión del Estado; con lo que se detendría la reacción que viene produciéndose hacia la verdad, gracias a la tolerancia y casi protección que le concede. Faltándole el pueblo católico, su conversión en lugar de unir hoy volvería a desunir, por que los protestantes son todavía demasiado poderosos y resistirían la sumisión, empezando una gran perturbación en aquellos reinos.

Lo cual demuestra una vez más que, si la enfermedad viene de arriba abajo, el remedio suele llegar impulsado por abajo; como si la Providencia quisiera demostrar que, si bien tiene el poder fuerza para producir el mal, tiene Dios fuerza superior para imponerse a los poderes públicos por medio de un pueblo fiel, de cuya conservación cuida amorosamente.

Déjese, en el caso citado de Inglaterra, que el catolicismo llegue a ser una gran mayoría en la masa de la nación, y el monarca que lo gobierne tendrá que ceder al impulso de esta fuerza; y perderá la corona o vivirá mal la nación hasta que encuentre el rey católico que sea su cabeza y acabe la obra de extripar los últimos restos del error.

Otro ejemplo tenemos con el error moderno, llamándole en términos generales el liberalismo.

Este se apoderó de los pueblos, entrando en ellos por arriba. En Francia lo prepararon los excesos de las clases altas, la impiedad de los sabios y el orgullo de los poderosos. Hace un siglo declararon su rebelión contra Jesucristo; y de Francia se fue extendiendo a todas las demás naciones hoy contaminadas.

En España el pueblo era piadoso, sumiso; no pedía libertad, ni le hacía falta, porque no se habían despertado sus apetitos desordenados. Estos se despertaron en las clases altas; y empezaron a beber en las fuentes emponzoñadas del jansenismo y de los filósofos franceses. Derribarón todas las barreras que les impedían satisfacer esos apetitos. Tras ellos quisieron pasar las clases medias, y en pos de unos y otros pasó también el pueblo, al cual se hizo llegar el contagio para hacer de sus pasiones excitados instrumentos de destrucción de lo antiguo y escabel para alcanzar el fin

de sus ambiciones.

¿Qué hace falta para que desaparezca a su vez ese error liberal? Sólo una cosa: que se cree una corriente bastante fuerte de abajo arriba para que lo ahogue y lo destruya. Es ley constante de todos los errores, confirmada por la historia, como se ha visto.

Es preciso que se forme un pueblo católico, que se produzca una reacción católica suficiente, o como si dijéramos un cuerpo de tal corpulencia que exija que la cabeza que le corresponde sea correspondiente a sus condiciones; y como lo que se impone en virtud de leyes físicas o morales ha de suceder, un gran cuerpo católico tendrá más o menos tarde una cabeza católica.

Es preciso no forjarse ilusiones. Así como Francia no vió en el trono al Conde de Chambord, porque no había pueblo católico para su reinado católico; así en España no ha triunfado hasta ahora la monarquía tradicional, porque el error moderno está demasiado extendido todavía, y un rey católico gobernando a un pueblo no bien católico o demasiado liberal todavía, no se habría encontrado en las condiciones necesarias para producir los beneficios que resultaron de la conversión de Constantino y de Recaredo, y lucharía con las dificultades que impiden que la reina de Inglaterra se presente públicamente como reina católica.

Pero lo que no ha sucedido todavía en España ha de venir en un plazo fijado por la Providencia.

A Ella toda apresurar más o menos la reacción católica que se viene obrando; tan admirable como prodigiosa en su solicitud por conservar a su pueblo fiel y prepararle para la realización de la misión que ha confiado a la Iglesia a través de los siglos, es consolador el considerar el amoroso cuidado con que ha atendido a la conservación de la fe católica en medio de la prevaricación general en una masa de hombres que forman el núcleo y germen de la generación que ha de reconquistar a España para Jesucristo.

De los datos que acabamos de apuntar hemos de sacar las consecuencias que naturalmente surgen para nuestra instrucción y para que nos sirvan de regla de conducta en los momentos históricos en que nos hallamos.

L.M. DE LL.

UNA LECCIÓN IMPORTANTE

II⁹

Demostremos en el artículo anterior que, así como el mal entra en las naciones de arriba abajo, la restauración social se verifica de manera opuesta, esto es, de abajo arriba.

Y esto se comprende perfectamente: Un pueblo corrompido, degradado, sin virtudes, sobre no merecer un buen gobierno, hace estéril la acción de quien tome sobre sí la tarea de regenerarlo. Un dictador, un general, un monarca que lo intente tendrá que emplear la fuerza para imponer el bien, y el bien impuesto ni cambia a los hombres, ni echa raíces; y si no lo impone, la abundancia del mal ahoga todos los esfuerzos que ponga para destruirlo.

Toda sociedad que corre a la descomposición, o se disuelve y desaparece absorbida por otras razas que le son superiores, o se salva entrando en reacción y volviendo al camino del cual se había separado.

Claro es que estas reacciones, para ser fecundas, necesitan de un agente que las mueva y dirija. Una prueba de esto la tenemos en la nación vecina. ¡Cuántas reacciones no ha habido en Francia, y cuántas veces no le han salido hombres que han tomado a su cargo la tarea de regenerarla! Y, sin embargo, ni las reacciones han sido fecundas, ni su regeneración se ha realizado. La descomposición social que se anunció hace un siglo con su declaración impía de los derechos del hombre ha ido sosteniéndose y agravándose, señalada por revoluciones periódicas y cambios radicales de gobierno, hasta llegar al período actual en que nadie ve camino para constituir un poder que la saque de la disolución en que se consume ni que la precava de los serios peligros interiores y exteriores que la amenazan.

Es porque le ha faltado el agente que haga fecundas estas reacciones, transformando al pueblo hasta hacer que de abajo suba a las alturas del poder la regeneración social. Cuantos han tratado de curarla desde arriba se han estrellado en su tarea, porque la masa ha estado siempre en disolución social.

El agente que mueve y dirige estas reacciones es el catolicismo, el cual recibe a las masas de la nación cuando, perdida toda esperanza en lo humano, caen en el desfallecimiento, y están próximas a entregarse en brazos del escepticismo, y aprovechando la instintiva mirada que en medio de sus infortunios elevan al cielo, les recuerda que

⁹. L.M. DE LL., "Una lección importante II", Correo Catalán, 24 març 1889, pp. 9-11.

allí gobierna un Dios que les castiga justamente y que existe una Providencia que puede ampararles y salvarles con tal que se acojan a su ley santa, de la que se habían separado.

Este agente obra por medio de los Pastores de la Iglesia que Dios ha puesto para que no falte nunca guía y dirección en medio de los pueblos cristianos.

La acción lenta, pero segura, del Clero y de la Ordenes religiosas es el principal elemento de regeneración social en las sociedades que se han de salvar; y de la eficacia de esta acción depende el que se acelere o retarde la formación de un pueblo que imponga el remedio y que sea la base de un poder restaurador que dé la última mano a la obra de su reorganización.

No perdamos de vista que la conservación del pueblo español en la pureza de la fe católica durante la dominación visigoda fue debida al celo de una parte del episcopado católico y a la influencia del Clero. Y que Recaredo, al postrarse ante los PP. del III Concilio toledano, se postraba ante el pueblo español, por ellos representado. Y que todas las medidas que tomó el Concilio citado, y los demás que le sucedieron, para arraigar la Religión católica y defenderla contra sus enemigos, antes que en los decretos conciliares estaban en la opinión pública y en los deseos del pueblo católico. Sin esto, ni Recaredo ni sus sucesores habrían podido realizar la grande obra que hoy admiramos, porque habrían gastado todas sus fuerzas en imponerse al pueblo, y habrían encontrado enfrente a los judíos, a los nobles godos, siempre dispuestos a levantarse, a los restos del arrianismo y a la resistencia de la raza hispano-romana, vencida o dominada. Hubieran sucumbido en la empresa.

Conviene comprender bien estas lecciones que nos enseña la filosofía de la historia para no forjarnos ilusiones cuyo incumplimiento produce decepción y para que nos dediquemos con ahínco a producir las causas necesarias de los efectos que deseamos conseguir.

En nuestra patria existen por fortuna todos los elementos precisos para llegar al estado social que permita que el remedio se produzca de abajo arriba.

Existe el abatimiento, el desengaño, el descrédito de los principios que atraieron sobre nuestro suelo la ruina y el desquiciamiento. Existe un sentimiento de fe, un resto de religiosidad que mueve a levantar los ojos al cielo cada vez que el azote divino cae sobre nuestras espaldas. Existe un núcleo poderoso, incommovible, cada vez más firme, de católicos que rechazan el error que nos ha hecho desgraciados, y que quieren aplicar a los males sociales el

verdadero remedio que puede sanarlos. Y existe la acción fecunda, perseverante de un clero, que cual el de la época de Recaredo ha luchado contra el error liberal y extendido y arraigado la semilla de la verdad católica en medio de la raza liberal invasora, que nos ha importado de Francia los errores que de arriba abajo nos han invadido.

La lección importante que de estas consideraciones resulta es que el pueblo español, la masa de la nación, es la que, adelantando la reacción hacia el bien a que camina, ha de ir formando el vacío alrededor del error liberal que lo aniquila y ahogarlo entre las aguas siempre ascendentes de la verdad católica.

El que crea esto teórico en extremo, fijese en un dato que nos transmite estos días el telégrafo. El general Boulanger acaba de anunciar en un discurso que ha pronunciado en Tours que se propone reparar los daños que ha hecho esta tercera república al sentimiento religioso francés y deshacer sus obras de persecución impía. Pues bien, ningún discurso de los que se han pronunciado hace 15 años en Francia ha producido mejor efecto, ni podía el aspirante a dictador anunciar programa que le prometiera más votos para las futuras elecciones.

¿Qué significa esto? Que la opinión pública, cada día más inclinada a dirigir bien la reacción que se está obrando, impone el remedio de abajo arriba. Si la Francia fuera ya un pueblo cristiano en su mayoría, encontraría el caudillo cristiano que le salvara.

¿Es que M. Boulanger sea un jefe católico? Ninguno de sus antecedentes lo indica. Sin embargo, ve con ojo perspicaz que la irreligiosidad de los partidos dominantes ha hecho revivir el sentimiento religioso, y se apresta a darle satisfacción, aceptando el remedio que de abajo se le impone.

Hoy en España se hace con alguna lentitud la reacción religiosa, por efecto de la política astuta de los Gobiernos y partidos liberales, que lejos de excitar con la persecución el sentimiento religioso, le dan en apariencia todas las satisfacciones apetecibles, a fin de desarmar la oposición que podrían hallar por medio de las facilidades y protección que dan al mal, y a fin de que los católicos les dejen gozar tranquilamente de la explotación del país.

Con esto paralizan y enervan hábilmente la acción de los que lucharían con el error moderno si no temieran perder la libertad y ventajas de que gozan, o lo que llaman estar peor de lo que estamos en el terreno religioso.

Pero déjese que venga un día la persecución religiosa, que tal vez permita la Providencia para sacudir el marasmo

de algunos que ya no luchan contra él, debiendo hacerlo; déjese que el malestar material se vaya acentuando hasta producir la aversión hacia unos principios que en cualquier forma en que se los haya ensayado no han dado más que estragos; déjese que la descomposición moral que se viene obrando a la sombra del orden material en que nos estamos aletargando produzca la crisis que ha de ser su consecuencia, y se verá entonces como la reacción hacia la verdad se hace aceleradamente.

Entonces se verá formarse rápidamente este pueblo que impondrá con sus clamores y con su acción el remedio, y se constituirá una nación digna de tener un caudillo cristiano, un verdadero restaurador, que acabe la obra de extirpar las últimas raíces del error y de hacer la reconstitución social sobre las ruinas que la revolución ha hecho.

El problema está planteado: la salvación ha de venir por abajo. El movimiento que ha de producirla está, más que iniciado, muy adelantado.

La cuestión consiste ahora sólo en adelantarlo. Si aquellos que más intervención han de tener en ello, si aquellos a quienes está confiada su dirección, si aquellos a quienes más interesa, hacen cuanto pueden por formar este pueblo católico que imponga el remedio, la salvación se irá aproximando y facilitando.

Si la Providencia quiere despertar a los dormidos o enderezar a los que en vez de ayudar a esta grandiosa obra gastan sus fuerzas en dividir a los católicos, en paralizar la acción de las masas católicas, en favorecer a la revolución con cuestiones bizantinas que en lugar de hacer católicos repelen de sus rectos principios y producen la repulsión egoísta de los que se cruzan de brazos ante el peligro que esto produce, la mano de Dios intervendrá directamente derribando estorbos y estimulando con el sufrimiento y la persecución para adelantar más rápidamente la formación de esta masa católica dispuesta a aclamar a un nuevo Recaredo que continúe la obra de la España católica, empezada por Dios hace 13 siglos e interrumpida sólo por un breve paréntesis de poco más de 50 años.

En una palabra: que hay que hacer católicos. Y si no los hacemos nosotros, Dios los hará por medio del azote. Pues hasta que haya un pueblo verdaderamente católico la revolución será la dueña y señora, como hasta aquí.

LO QUE HA DE SER...¹⁰

Es, indefectiblemente.

El espíritu moderno, que es espíritu de soberbia, de independencia, de egoísmo, se traduce en estos dos hechos: guerra al principio de autoridad, para quedar el individuo libre de toda traba que coarte la satisfacción de los apetitos que ese espíritu despierta, y deseo de ponerse en el lugar de los que representan el principio de autoridad, como medio de llegar a la plenitud de la satisfacción de estos mismos apetitos.

El espíritu moderno inspira aversión a los poderes legítimos, no tanto porque estos sean obstáculo al buen gobierno de la nación, ni a su prosperidad, sino porque ofrece la poderosa tentación que sedujo a nuestros primeros padres. "Seréis como dioses", les dijo el espíritu del mal; y hoy repite a los que desea llamar a la destrucción del imperio del Evangelio: "sereis como dioses si aceptáis y ponéis en práctica los principios que inspiré a los hombres del 1789"; esto es, no tendréis Dios que os imponga su ley, ni soberanos que os manden lo que vosotros no queráis; porque todos sereis dioses y soberanos: no tendréis más ley que la que vosotros mismos os daréis.

Desde que estos principios rigen al mundo, van cayendo los reyes y derrumbándose los tronos: en cambio, levántanse legiones de hombres que aspiran a ser reyes y dioses, esto es, a imponer su ley a los demás.

¿Y a quién extrañará que tal suceda? El rey es uno en cada Estado, y los que ambicionan ocupar su puesto son muchos: la lucha es, pues, tan desigual, que lo raro sería que se resolviera en el sentido de que uno puede más que muchos.

Y de tal manera el espíritu moderno, el sistema político por él inspirado, ha organizado las condiciones de la lucha, que todas las ventajas están en favor de los ambiciosos contra los que ocupan el poder, de los más contra el único a quien se trata de derribar para reemplazarle.

En una nación liberal, en un estado en que predominan los principios modernos, en virtud de los cuales tiene cualquiera los mismos derechos naturales a gobernar que el que ciñe la corona y ocupa el trono; ¿cómo no ha de ser un estorbo para los ambiciosos que desean ejercer este derecho, la existencia

¹⁰. L.M. DE LL., "Lo que ha de ser...", Correo Catalán, 1 diciembre 1889, pp. 10-12.

de ese poder inamovible que cierra el camino de sus ensueños?

Y dada la idea del estorbo ¿cómo no ha de venir detrás de esta idea la de separar ese estorbo?

Todo es cuestión de fuerza; y puesto el problema en este terreno, la solución viene indefectiblemente en favor del que empieza por tener la fuerza moral y concluye por tener la material.

El que manda desde el trono, en virtud de los principios democráticos que forman la civilización moderna, queda ligado de manos para ejercer con independencia su autoridad, entregado a los partidos que predominan, imposibilitado para defenderse y coartado en su acción para regir al pueblo por encima de los apetitos de los que le explotan desde el poder.

Las monarquías liberales pierden pronto su fuerza moral, porque de ellas no recibe beneficio alguno la nación; la decadencia a que se precipita encuentra un editor responsable en el monarca, a quien se pide lo que no puede dar, y a quien se convierte en testaferro de las explotaciones de aquellos que se imponen según las reglas del parlamentarismo.

Cuando quiere apelar para su defensa al ejército, se encuentra precisamente con que el ejército es el primero que han ganado los ambiciosos, y donde se acentúa más el descontento que reina en la nación. Los ambiciosos que llevan una espada al cinto y disponen de centenares o millares de bayonetas concluyen por ser más fuertes que el que desde el trono manda en el ejército.

Pero los ambiciosos, sean individuos, sean partidos, no se contentan con esta fuerza, sino que buscan el apoyo de otra fuerza social que la revolución tiene organizada secretamente en toda la tierra: la de la masonería.

La masonería es fuerte porque es como la iglesia de la revolución. Así como la Iglesia católica es la Esposa de Jesucristo, Verbo del Padre, la masonería es la esposa de la revolución, verbo a su vez del espíritu del mal.

Todos los monarcas parlamentarios quieren formar en esta iglesia, y aun predominar en ella concededores de su poder y temerosos de su fuerza; pero precisamente los pontífices y los ministros de esta iglesia son los que se proponen reemplazar los poderes inamovibles por poderes a que puedan ellos aspirar.

Y en esta conducta, si bien hallan por algún tiempo, los reyes liberales, la vida, concluyen por encontrar la muerte.

De la misma manera que por querer hacerse suyo el ejército, a fuerza de halagarle, le dan una influencia excesiva en el orden político, influencia que despierta y favorece las ambiciones de un general que por medio de este

ejército cambia la forma de gobierno o escala el poder, así, por querer atraerse a la masonería, dan a ésta una fuerza que al fin aprovecha en beneficio propio, es decir, de los que se valen de ella para satisfacer sus apetitos.

De todo lo cual se deduce que según el espíritu moderno la forma monárquica no es posible ya en el régimen de los pueblos. El espíritu democrático es incompatible con los poderes inamovibles.

Así como todos los seres necesitan vivir en los elementos para los que están organizados, los peces el agua, los otros animales el aire, el ser moral gobierno necesita elementos especiales según el medio en que han de funcionar. La monarquía, esto es, el gobierno de uno es imposible en una sociedad donde todos tienen derechos soberanos, donde es legítima la aspiración a ocupar el poder. La tentación es demasiado fuerte y la facilidad para satisfacerla demasiado a la mano para resistir aquella y renunciar a ésta.

Estas ficciones de monarquía parlamentaria, constitucional o democrática constituyen un artificio, y los pueblos no viven de artificios, porque los artificios no pueden sustituir a lo natural por mucho tiempo. Constituyen un estado transitorio que concluye por que las cosas sean lo que han de ser, lo único que pueden ser, y nada más: o todos soberanos, o sólo uno soberano; o derecho a mandar todos, o sólo uno con misión para gobernar, con arreglo a las leyes.

Dado el espíritu moderno, los pueblos han de ir a caer sucesivamente en la forma republicana, única compatible con este espíritu, única que resulta lógicamente de sus principios.

La experiencia ha hablado ya con la necesaria claridad para que se vea la fuerza de esta lógica.

En Francia, desde que se proclamó el espíritu moderno, han vivido dos imperios y dos monarquías: pero éstas eran obra artificial y violenta en una sociedad que ha aceptado la civilización basada en los derechos del hombre; y por esto hoy se halla en la tercera república, sin elementos ni fuerza para que se ensaye otra vez en su suelo la monarquía.

En España, después de treinta y tantos años de monarquía constitucional, cayó la ficción, y los ambiciosos se apoderaron del poder, y durante siete años fueron los reyes de la nación. Se ha intentado otra vez el ensayo, y poco después del aturdimiento que la proclamación de este ensayo produjo, los ambiciosos levantaron otra vez la cabeza y empezaron a trabajar para su triunfo.

No haremos vaticinios: véase la fecundidad de este ensayo, búsquese dónde se hallan la fuerza moral y material:

examinese cuál es la disposición del ejército y la tendencia de la masonería, y cuando se haya dado con un ambicioso hábil y que salga un poco de la esfera de lo vulgar, cuéntese el tiempo que puede mediar entre la subsistencia de la ficción y el triunfo de la lógica.

Italia, Bélgica, Portugal, Inglaterra, se hallan bajo el imperio de lo ilógico, de la monarquía parlamentaria: es verdad que todavía se sostiene el artificio; pero, ¿se sostiene por su propia fuerza, por su fecundidad? No, sólo por la fuerza. Hoy la fuerza, la material por lo menos, se halla del lado de la monarquía; pero esto es por el momento presente. Exceptuando a Inglaterra, todas las otras monarquías carecen ya de fuerza moral, se hallan impotentes para resistir un esfuerzo combinado del ejército y de la masonería. ¿Qué les falta sólo a éstos para que hagan desaparecer los poderes permanentes que rigen a estas naciones? Sólo un caudillo que arrastre y dirija el movimiento y la chispa que incendie la pólvora.

¿Y quién estará tranquilo creyendo que este caudillo no existe, sólo porque no ha aparecido todavía en la superficie?

Déjese que el malestar de los pueblos les haga pensar en el cambio de postura como remedio a sus males; y surgirán uno, dos, tres pares de brazos que al eco de los ayes de la nación darán una vuelta al enfermo y se pondrán al lado de su cama disputándose su curación.

En el Brasil -y esto es lo que ha inspirado este artículo- acaba de demostrarse la fuerza de la lógica, sucediendo allí lo que inevitablemente ha de suceder, al llegar a su período álgido la enfermedad del mundo moderno, en las naciones tocayas políticamente de la brasileña.

Sin oirse desde Europa los ayes de aquel pueblo, sin conocerse al ambicioso o a los ambiciosos que codiciaban la jefatura del Estado, un ligero soplo, menos intenso aún que el que derribó la monarquía constitucional en España, ha hecho desaparecer del Brasil el poder inamovible bajo el que vivía liberal y democráticamente.

El Emperador, el ejército y la masonería andaban unidos y apoyándose respectivamente. La fuerza material estaba toda del lado del poder permanente.

Pero la fuerza de la democracia era la que más pesaba; y esta, llevándose a la masonería y al ejército bajo la acción de un ambicioso cualquiera, surgido como por encanto, dejó al imperio desarmado y lo metió reposadamente en un buque y lo envió cesante al viejo mundo, destierro de los monarcas exonerados por el espíritu moderno.

La lección práctica de esta historia la sacaremos otro

día.

L.M. DE LL.

LO QUE NO PUEDE SER¹¹

No es: y es inútil darle vueltas.

Dijimos en el artículo del domingo último que lo que ha de ser sucede irremisiblemente.

Porque cuando se organiza a los pueblos para gobernarse a sí mismos; cuando de cada individuo se hace un soberano, colmándole de derechos y de prerrogativas, llenándole de libertades para el mal, excitando sus bajos apetitos, y sumiéndole en la impotencia para llenarlos, entonces se hace imposible toda autoridad y toda ley superior. El ciudadano no se obedece más que a sí mismo, y no reconoce otros poderes ni otras leyes que las que el mismo quiere darse.

Aquel pueblo rechaza a Dios y rechaza al monarca. Por esto se hace ateo, derribando antes el altar, y se hace añárquico colocándose en el sitio donde se levantaba el trono.

Que la sociedad se halla hoy organizada a tenor de estos principios, de los que ha canonizado este año al celebrar el centenario de su proclamación, es un hecho que está a la vista.

Como es también un hecho manifiesto que la Religión católica es generalmente cada día más combatida y los tronos se van cayendo, y bamboleándose los que aun subsisten.

Esto había de ser, y nadie puede impedir que sea, pues no es posible que un árbol dé frutos que son propios de árbol de condición distinta.

En cambio, hay cosas que no pueden ser, y que, por lo tanto, es inútil cuanto se haga porque sean, pues en definitiva no serán.

Una de estas cosas es el sueño de los llamados conservadores, de las clases que se creen ilustradas, siéndolo solo con las luces de la civilización moderna, que son luces de bengala, los cuales pretenden que la sociedad prospere, viva, se robustezca a la sombra de estos principios demoleedores.

Para lograrlo han discurrido un medio que les parece tan ingenioso como salvador.

La Religión católica, dicen, al fin y al cabo es el único freno social que obra en los pueblos. Hemos hecho mal en arrojarlo lejos de nosotros, porque ahora nos quedamos sin amparo. Pongamos pues, un contrapeso a las ideas disolventes.

¹¹. L.N. DE LL., "Lo que no puede ser", Correo Catalán, 8 de febrero 1889, pp. 13-15.

No hemos de renunciar a los principios modernos de que tanto provecho hemos sacado, eso jamás... el progreso... la libertad... las conquistas de la razón: esto no hemos de perderlo. Adelante siempre por las vías de la civilización... pero... no echemos a Dios de la sociedad, porque nos hace falta... para contener al pueblo, que puede arrojarse sobre nosotros y saquearnos.

Al compás, por consiguiente, que avanza la marea revolucionaria hagamos avanzar la marea religiosa y así aseguraremos las posiciones que hemos conquistado para la idea nueva.

De aquí nacieron los diversos partidos conservadores-liberales, los cuales ofrecen diversos matices según la cantidad en que están combinados los ingredientes que se quieren amalgamar.

Unos quieren más libertad que Religión, otros más Religión que libertad.

Pues bien: esta liga es la que no puede llegar a ser jamás un hecho: son dos metales que no pueden formar aleación, por más que se empeñen todos los químicos políticos que quieren gobernar el mundo.

Dios y Belial han de inspirar sentimientos y tendencias opuestas. Entre unos y otros ha de haber lucha constante, inextinguible. O se sirve al uno o se sirve al otro, o se ama al uno o se ama al otro.

Todo lo que sea querer establecer pactos entre uno y otro, arreglos o transacciones, es escribir sobre polvo del camino: los mismos transeuntes lo pisotean y borran.

Querer servir a uno y a otro es hacer una obra mentirosa, porque se engaña al que cree servir a la verdad protegiendo al mismo tiempo al error.

Querer hacer vivir el cuerpo social administrándole con una mano el veneno y con la otra el contraveneno es matarla, porque no hay naturaleza que pueda resistir esta serie perpétua de reacciones que tal sistema violento ha de producir. Una intoxicación se puede curar con un remedio heróico; pero vivir intoxicándose de continuo y desintoxicándose al mismo tiempo, es producir una enfermedad nueva que ha de concluir con la existencia del paciente.

Locura y ceguera grandes son las de los hombres que se llaman conservadores al tranquilizarse viendo que han arreglado una receta en que, según su gusto, han ordenado tantos gramos de libertades modernas con tantas gotas de catolicismo.

Y lo que agrava más su insensatez es que aun el catolicismo que administran al enfermo es un catolicismo

preparado en sus laboratorios, y que ha sufrido muchas adulteraciones.

No quieren el catolicismo puro, el del Syllabus, ni el de ciertas Encíclicas; no les gustan ni aplican las condenaciones de la masonería, ni la de muchos otros principios y hechos que la Iglesia ha formulado, como la de la usurpación de los Estados Pontificios, del matrimonio civil, secularización de cementerios, laicización de escuelas y hospitales, etc., etc. Este catolicismo legítimo no se encuentra en las farmacias liberales conservadoras.

El que gastan es el de los Concordatos interpretados y aplicados por ellos; el de la potestad tuitiva, el de las regalías, el que les hace árbitros de los haberes del clero, el que pone sitio al Vaticano por medio de sus embajadores y a la Nunciatura apostólica por medio del ministro de Negocios extranjeros para exigir concesiones y arreglos que amargan el ánimo del Papa.

Con lo cual, dicho se está que esta clase de medicamento obra muy débilmente en la pócima que han ideado.

La prueba de que estos ingredientes no pueden mezclarse está, no sólo en sus funestos efectos, sino en la repugnancia con que los reciben los pueblos, los cuales suelen acabar por tirarlos por la ventana, botella y todo.

¡A una sociedad empapada, fundida en los principios democráticos querer darle una dosis de catolicismo! ¡Y querer dársela los mismos que la nutren de libertad y democracia!

¿Cuál ha de ser el resultado? El mismo que si se empeñaran en que se rezara el Rosario en los cafés o se hiciera un rato de oración mental en las casas de juego: que los concurrentes, no estando dispuestos para estas mescolanzas, la emprenderían a palos contra el inoportuno que interrumpiera sus ocupaciones.

Todas las revoluciones modernas han venido detrás de la imposición de una receta parecida dictada por los partidos liberales conservadores.

Narváez y González Bravo, famosos doctores en esa escuela, vieron levantarse contra ellos a los liberales, airados por un clericalismo.

¡Qué prueben Cánovas, o Pidal, o Silvela... o Nocedal, si llega a-tiempo de tomar posiciones definitivas alrededor de la cuna regia, de darle a la democracia más dosis de catolicismo que la que quiera aguantar, y verán lo que les pasa!

¿Háse visto cosa más donosa que la que acaba de ocurrir en el Brasil? Pues el emperador don Pedro, y su yerno, ¡un Orleans! han sido destronados por... ¡clericales! ¡por

favorecer demasiado a la Iglesia! ¡Todavía la masonería no estaba contenta! Aquel pueblo a quien se conducía por los caminos de la civilización no quiso digerir el catolicismo que le administraba, o dejaba administrar, el emperador.

Hoy mismo leemos en los telegramas de Bruselas que aquel ministerio católico-liberal ante el que se extasiaban nuestros llamados conservadores, citándonoslo todos los días como el tipo, el modelo de los gobiernos parlamentarios católicos, y como el alquimista que había encontrado el secreto para aliar la libertad con la religión; pues ese ministerio es objeto de una sedición formidable, viéndose antes de ayer rodeada la Cámara por una multitud enorme que cantaba la marsellesa y gritaba ¡Abajo el gobierno! ¡Abajo los clericales! Añadiendo los partes que en altas esferas ha causado este hecho honda preocupación. Y tan fundada, decimos nosotros, que ya hace tiempo viene temiéndose que ese ministerio caerá, a pesar de tener mayoría en las Cámaras y todas las condiciones de vida.

Es que lo que no puede ser no es. El pueblo belga está, como el brasileño, educado en las ideas modernas, y el catolicismo es para él un elemento extraño que le repugna y no le produce efecto saludable. Desengáñense, pues, los llamados conservadores, los de buena fe.

Así como es indefectible que los poderes inamovibles y los principios de orden que patrocinan porque de ellos reciben amparo han de ser arrastrados por la corriente de la idea moderna que los proscribe; así también es imposible que el catolicismo obre sus efectos aplicado como lo aplican los doctrinarios liberales, es decir, como un auxiliar y especie de balancín que sostenga el error moderno.

Aplicado de esta manera caerá y les dejará sin amparo. Continuaremos.

L.M. DE LL.

LO QUE SERÁ¹²

La síntesis de los dos artículos anteriores se reduce a que la idea moderna, o sea la corriente democrática que ha llegado a imponerse en las naciones todas, es incompatible con la monarquía y con el catolicismo; o sea con todo principio de autoridad que emane de otro origen que la voluntad de los individuos. Y a que la media monarquía y la media religión que los conservadores han ideado para detener la corriente a fin de que no se desborde y se precipite demasiado pronto al término de su carrera, son diques insuficientes para lograr este resultado.

Y van dirigidos estos artículos a abrir los ojos a todas esas clases que tanto tienen que conservar, y que ciegas van confiando la defensa de sus altísimos intereses a soluciones artificiales, pasajeras o ineficaces para el bien, huyendo de las soluciones lógicas, definitivas y seguras.

De estas clases depende todavía la suerte de las naciones; porque, aun cuando han dejado engrosar ya demasiado la corriente que las va arrastrando, medios y fuerza les queda todavía para neutralizar su ímpetu y compuertas que abrir para dar salida a estas aguas, librando a la sociedad del desbordamiento que la está amenazando.

Cuando vemos a estos hombres tan ocupados en buscar combinaciones de ideas y de personas, pidiendo por toda solución mucha Guardia civil para perseguir a los criminales, a los conspiradores y a los que malversan la hacienda pública; cuando oímos a estos hombres fundar sus esperanzas en que suban Cánovas o Martínez Campos, en que prevalezca el sistema económico de Moret sobre el de Gamazo, o viceversa, en que sean Martos o Pidal los que impongan sus opuestas tendencias, no podemos menos de dar un suspiro de congoja al ver que las que se consideran clases superiores por su ilustración y por su posición social están tan lejos de hacerse cargo de la naturaleza del problema moral que se debate, que lo dejan completamente entregado a los enemigos implacables de todos los intereses conservadores, y por consiguiente vitales para la subsistencia de la sociedad.

Estos hombres que miran sólo al día presente no saben ver que la media monarquía y la media religión a cuya sombra quieren vivir definitivamente no vienen a ser más que una posada en mitad del camino, en el cual no tienen cabida ni

¹². L.M. DE LL., "Lo que será", Correo Catalán, 15 desembre 1889, pp. 10-12.

los que no quieren monarquía ni religión alguna, ni tampoco los que sólo esperan en una monarquía verdadera y en el triunfo absoluto de la Religión de Jesucristo.

No comprenden que de esta posada en que se han instalado les han de echar Dios y Belial, y que les obligarán a proseguir su camino, Dios para dar cumplimiento a su promesa de que el infierno no prevalecerá en definitiva, y Belial para que se precipite la sociedad por la carretera que la civilización moderna se ha trazado delante del mesón, para llegar a la anarquía y al ateísmo.

¿Qué dirían del viajero que ha de pararse en un albergue para dormir, si le vieran ocupado todo el tiempo en hacer decorar la estancia del mesón, en procurarse comodidades, en disponer un opíparo banquete, sin pensar en que ha de continuar el viaje y en que puede alcanzarle la hora de hacerlo sin haber llegado a disfrutar de lo que había tan cuidadosamente dispuesto?

¿No sería más razonable que dijera: -"Una mala noche pronto se pasa; procuremos abreviar el viaje a fin de llegar lo más pronto posible a su término, donde encontraremos todo lo que ahora nos hace falta?"

Si estos hombres fueran juiciosos y se hicieran cargo de que en esta monarquía constitucional-democrática-parlamentaria-liberal en que se han instalado no han de pasar más que una noche de la historia, esto es, un período muy breve, porque en ella no halla defensa ni abrigo la sociedad, y porque, además de ser muchos los que nos hemos quedado fuera de ella y estando mal empujamos para andar, hay dos fuerzas superiores que obligan a continuar el viaje, lo natural, lo sensato sería que se sentaran, se pusieran una mano debajo de la barba y con la otra se dieran un golpecito en la frente diciendo: discurremos un poco. *¿Quid faciendum?*

"Empeñarnos en permanecer en esta posada indefinidamente, con tanta gente a la intemperie y con tantos como trabajan para hacerla caer, es imposible: podrá durar esta lucha más o menos días, pero al fin se nos acabarán los víveres y nos ganará el hambre que ya pone en impaciencia a los que gritan desde fuera. Es irremediable, pues, que la corriente al fin nos eche de aquí y se lleve la casa.

"Ahora bien; tres caminos se nos ofrecen: andar un trecho más y aprovechar el cansancio de los expedicionarios para improvisar otra parada en sitio a propósito y guarecernos allí el mayor tiempo posible...

"-Pero esto, bien mirado, no es resolver la cuestión, es aplazarla; es hacer otra etapa en el camino, mas no llegar a su término; y cuanto más se alargue éste, mayor será el

número de los aburridos, el de los que enfermen y el de los que empujen para marchar. Además de que, no siempre se tienen a mano los elementos indispensables para hacer una construcción habitable."

Hay, pues, que andar, y cuanto más a prisa mejor.

En el término del viaje hay dos ciudades, una encima de otra. Como en París hay dos también: la de la luz y la de las tinieblas, la del aire libre y la de las cloacas, la superior y la inferior.

Esas dos ciudades son la de Jesucristo y la de Belial, la de la verdad y la del error, la del bien y la del mal.

Los reyes de estas dos ciudades llaman al mundo a poblar la suya: la Iglesia con voz de padre que quiere el bien de sus hijos, atrayendo con dulzura y esperando con paciencia : el rey enemigo con estrépito, deslumbrando con promesas, seduciendo con todas las concupiscencias y enfureciéndose por la calma, temeroso de que se le frustre la victoria y sabedor de que ha de ser para él de corta duración. Hay que decidirse entre una y otra.

Es evidente que el mundo marcha, en apariencia a lo menos, tras el que más seduce y promete, como que ya se ha encargado de la dirección de la caravana y se hace el camino con gran regocijo y diversión; de lo que se puede deducir con seguridad que corremos a encerrarnos en la ciudad inferior, la de las tinieblas, la de las grandes y hermosas cloacas. Los guías que ha tomado, aun los que ahora están en la posada, la conducen en esta dirección.

¿Conviene esta dirección y este fin de jornada? Es claro que no, que en las tinieblas morales no se puede vivir; que en las cloacas de la corrupción ha de disolverse la sociedad; y que, por consiguiente, la humanidad habrá de salir un día u otro del cautiverio en que habrá caído. Esto es indefectible.

Ya sabemos que puesta la cuestión en estos términos la elección no es dudosa: el que sabe quien le llama a esta cautividad, lo que quiere de él y a lo que se destina, desoír los llamamientos, abandonará el camino emprendido, por cubierto que esté de flores; y cuando menos se parará vacilante.

Y aquí entra lo espinoso de la cuestión. ¿Emprender el camino de Dios! ¿Lo que cuesta al que ha andado por el otro, sobre todo si no ha encontrado en él más que rosas!

¡Si, a lo menos, pudiéramos sentarnos en el camino y contemplar el desfile! ¿Es tan regocijado ver gentes alegres y muchedumbres que corren tras una bella ilusión! ¿Con esto no auxiliaríamos al mal, ni engrosaríamos sus filas!